

CENA 5,00 Zł (w tym 5% VAT)

NR 1 (472) STYCZEŃ 2014

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY
ROK ZAŁOŻENIA 1963

www.miesiecznikpomierania.pl

10568

Òstatné òddzãkòwanié z prof. Synakã
Barwy Kaszub w Filharmonii Kaszubskiej
XIX Zjazd Delegatów ZK-P

ISSN 0382-9045 NR INDEKSU 371933 PL

01

9 770238 904906

Òstatné òddzãkòwanié...

21 gòdnika 2013 r. rzmě lědzy towarzělě prof. Brunowi Synakòwi w Jegò òstatny drodze. Nòprzód w òliwsczi katédrze, a pózni na gduńszim småtòrzu Srebrziskò jesmě sã òddzãkòwelě z tim wiòldzim sěną kaszëbsczi zemi.

1. Prof. Synak òstatny róz w òliwsczi katédrze.
2. Wnetka 40 staniców z całégò Pòmòrzò pòjawilo sã na pògrzebie Profesora.
3. Kòmpaniò Wòjnowi Marinarczi prowadzëła smùtną procesjã na småtòrzu.
4. To wielka satysfakcja spotkać kogoś takiego na swojej drodze – gòdòł ò B. Synakù przédnik pòlszczégò rzãdu Donald Tusk.
5. Abp Gòdlòwsczi sěpie gruzlã zemi na zark profesora Synaka.

Numer wydano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji
oraz Samorządu Województwa Pomorskiego.

Ministerstwo
Administracji
i Cyfryzacji

Dofinansowano ze środków Miasta Gdańska

POMERANIA

GDAŃSK
miasto wolności

10568

W NUMERZE:

- 3 **A z projektã kòncertu „Kaszëbsczé farwë”
bëło tak...**
Tómk Fópka
- 4 **Nowe barwy „kaszubskiej muzyki”**
Sławomir Bronk
- 6 **O Filharmonii Kaszubskiej**
z Jolantą Rożyńską rozmawia Tomasz Fopke
- 8 **XIX Zjazd Delegatów KPZ w òbiektiwie**
- 9 **Kierunek przyszłość**
Łukasz Grzędzicki
- 11 **Profesorze, Bóg zapłać!**
- 14 **Odrobiona lekcja?**
Krzysztof Korda
- 16 **Córka niezwykłych ludzi**
Stanisław Salmonowicz
- 18 **Piesniô – zdënk słowa i mùzyczci**
Tómk Fópka
- 20 **Pociąg do Helu opóźniony o kilka miesięcy**
Sławomir Lewandowski
- 22 **Chłopiec z Lisiej Grobli**
Marek Adamkowicz
- 24 **Ks. Jan Müller CR**
Leszek Molendowski
- 27 **Profesor z Krakowa na Kaszubach (część 1)**
Tadeusz Linkner
- 30 **Kolekcja Amrogowicza (część 2)**
Rajmund Knitter
- 32 **Z Wilna na Kaszuby**
ze Zbigniewem Szymańskim rozmawiają
Miłosława i Sławina Kosmulskie
- 35 **Òficér (dzéł 3)**
Jerzi Hoppe
- 39 **Ûczba 29. Bògùsłòw X Wiòldzi**
Róman Drzëdzdżón, Danuta Pioch
- I–VIII NAJÒ ÛCZBA**
- 41 **Cuda, cuda w stajeneczce**
Marta Szagzdowicz
- 42 **Avalon (część 15)**
Jacek Borkowicz
- 43 **Sësznik tińtu**
rd
- 44 **100 lat parafie w Bórowim Mlinie**
Andrzej Krauze, Tomosz Lidzbarsczy
- 46 **Pomieszane z poplątanym, czyli polityczne
ciekawostki**
Bogusław Breza
- 48 **Nadzwëkòwi kaszëbszczi chùr**
ELSKI
- 50 **Rok spokojnego słońca**
Kazimierz Ostrowski
- 50 **Rok pòkójnégo słuńca**
Tłom. Hana Makùròt
- 52 **Gdzie zaczyna się niebo...**
Maria Pająkowska-Kensik
- 54 **Listy**
- 56 **Z drugiej ręki**
- 57 **Rehabilitacjò i Szlachcònczi...**
Red.
- 58 **Milczący głos samotnych pruskich szlachcianek**
Magdalena Izabella Sacha
- 60 **Dramaturgiò Annë Łajming.**
Dzél 1: Tematè i kònwencje
Daniel Kalinowski, tłom. Bòżena Ùgòwskò
- 62 **Lektury**
- 68 **Nie żëje Daniël Czapiewsczi**
KS
- 69 **Całe życie dla Torunia**
Wojciech Szramowski
- 70 **Działo się w styczniu**
- 71 **Bògati wieczór**
Red.
- 71 **Hej kolanda, kolanda!**
Zyta Wejer
- 72 **Kùrón w akcje**
Ana Glëszcznińskò
- 73 **Knégòbùs Radia Kaszëbë**
Aj
- 74 **Klëka**
- 78 **Działo się w Gdańsku**
- 79 **Ksawér, to je ò wiatrach**
Tómk Fópka
- 80 **Chòc rôz...**
Rómk Drzëdzdżónk

Od redaktora

Ostatnie tygodnie 2013 roku obfitowały w ważne dla Pomorza wydarzenia. Niestety, również smutne. 18 grudnia zmarł prof. Brunon Synak, prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, naukowiec, samorządowiec. Wielu mieszkańców naszego regionu weszło na „swoją kaszubską stegnę” właśnie dzięki niemu. Czujemy smutek i pustkę. Śp. profesor Synak zostawił po sobie wiele ważnych słów i dokonań, a przede wszystkim przykład pięknego życia, oddanego „taczynie” i ludziom. *Łatwiej głosić hasła, trudniej świadczyć* – mówił krótko przed śmiercią do ks. abpa Tadeusza Gocłowskiego, ale Brunon Synak na głoszeniu haseł nie poprzestawał. Tym większy żal, że nie ma go już z nami.

A przecież jeszcze 30 listopada przemawiał do zebranych na XIX Zjeździe Delegatów ZK-P. Wtedy nikt nie myślał, że będzie to swoiste ostatnie pożegnanie Profesora z działaczami kaszubsko-pomorskimi.

Na owym Zjeździe wybrano na nową kadencję prezesa Zrzeszenia. Kolejne 3 lata będzie rządził tą organizacją Łukasz Grzędzicki. Jakże są jego plany i jakie zadania stawia przed sobą i całym ZK-P, pisze w tym numerze „Pomeranii”.

I jeszcze o radosnym wydarzeniu, które miało miejsce w Filharmonii Kaszubskiej w Wejherowie. Koncert pieśni kaszubskich oraz prawykonanie „Pieśni fonemicznych” wysłuchane przez kilkadziesiąt osób nie tylko z Pomorza, to przykład tego, że kaszubszczyzna w „pałacach” ma się coraz lepiej. Żeby tylko teraz chciała wrócić do zwykłych kaszubskich domów...

Dariusz Majkowski

PRENUMERATA

Pomerania z dostawą do domu!

Koszt prenumeraty rocznej krajowej z bezpłatną dostawą do domu: 55 zł. W przypadku prenumeraty zagranicznej: 150 zł. Podane ceny są cenami brutto i uwzględniają 5% VAT.

Zamawiający roczną prenumeratę obejmującą co najmniej 6 miesięcy 2014 roku otrzymają jedną z atrakcyjnych książek.

Listę pozycji do wyboru prezentujemy w tym numerze na stronie 19. Książki wyślemy we wrześniu 2014 roku.

Aby zamówić roczną prenumeratę, należy

- dokonać wpłaty na konto: PKO BP S.A. 28 1020 1811 0000 0302 0129 35 13, ZG ZKP, ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk, podając imię i nazwisko (lub nazwę jednostki zamawiającej) oraz dokładny adres
- zamówić w Biurze ZG ZKP, tel. 58 301 90 16, 58 301 27 31, e-mail: red.pomerania@wp.pl
- Prenumerata realizowana przez RUCH S.A.: zamówienia na prenumeratę (...) można składać bezpośrednio na stronie www.prenumerata.ruch.com.pl. Ewentualne pytania prosimy kierować na adres e-mail: prenumerata@ruch.com.pl lub kontaktując się z Infolinią Prenumeraty pod numerem: 22 693 70 00 – czynna w dni robocze w godzinach 7–17. Koszt połączenia wg taryfy operatora.

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY

ADRES REDAKCJI

80-837 Gdańsk
ul. Straganiarska 20–23
tel. 58 301 90 16, 58 301 27 31
e-mail: red.pomerania@wp.pl

REDAKTOR NACZELNY

Dariusz Majkowski

ZASTĘPCZYNI RED. NACZ.

Bogumiła Cirocka

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

(WSPÓŁPRACOWNICY)

Danuta Pioch (Najdł. Uczba)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Edmund Szczesiak
(przewodniczący kolegium)
Andrzej Busler
Roman Drzeżdżon
Piotr Dziekanowski
Aleksander Gosk
Wiktor Pepliński
Tomasz Żuroch-Piechowski

TŁUMACZENIA NA JĘZYK KASZUBSKI

Hanna Makurat
Karolina Serkowska
Bożena Ugowska

FOT. NA OKŁADCE

Filharmonia Kaszubska w Wejherowie
Fot. Bartosz Makowski
www.makowski.co

WYDAWCA

Zarząd Główny
Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
80-837 Gdańsk
ul. Straganiarska 20–23

DRUK

DRUKARNIA WL

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania i redagowania artykułów oraz zmiany tytułów.

Za pisownię w tekstach w języku kaszubskim, zgodną z obowiązującymi zasadami, odpowiadają autorzy i tłumacze.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść ogłoszeń i reklam.

Wszystkie materiały objęte są prawem autorskim.

A z projektã kòncertu „Kaszëbsczé farwë” bëło tak...

Zazwòniła do mie, jakno wiceprzédnika Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniò, Ana Dunst – direktorka zrzeszeniowi wëdówiznë – i gòdò, że minyster kùlturë ògłosył kònkùrs na kòmpòzytorsczé zamówienia.

TÓMK FÓPKA

Òd ùdbë...

Karól Nepelscki, pòchòdzący z Redë, ùczeń Krësztòfa Penderecczégò, òd razu mie przëszedł do głowë. Ju doswiadczony na kaszëbsczim pòlu – zrobił kòl 20 instrumentalnëch aranżacjów dzecnych pësniczków i pòrã òrkestrówëch, co bëłë wëkònoné w Bòttëcczi Filharmónii na 50-lecë Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniò. Òd tegò wëdarzeniò z 2006 roku nick pòdobnégò na takã skalã sã nie przëtrafiło Kaszëbóm. I tak jak tej, zaprosył jem do radë a wespòldzejaniò Witosławã Frankòwską, chtërna jak wiedzno, chãtno pòdzeliła sã swòjim wielelatnym doswiòdczenim w òrganizacji i warkòwima ùmiejãtnoscama mùzycznima. Dżaka temù, pòzni, całi kòncert miòł „ràce a nodzi”, żlë jidze ò jegò bùdowã i wëkònowców. Minysterialné zamówienié pòdskòcëło bò wej Zrzeszenié do zrëchtowaniò wiãkszégò kòncertu. Jegò „minystersczim” dżelã miałë bëc Nepelsczégò „Piesnie fònemicznë” – nowò mùzyka napisónò przez niego na zlecenié K-PZ do téż nowégò, zamówionégò ù Jerzégò Stachùrszczégò, tekstu – chtërne bë òstałë òbònioné piesnioma jinëch ùsòdców kaszëbsczi mùzyki: Wacława Kirkòwsczégò, Mariana Selina, Jana Trepiczika, Tomasza Fòpczi a Witosławë Frankòwsczi (wszëtczë w òpracowaniu òrkestrówim ti òstatny). Kòncert miòł miec trzë dżele: Piesnie z Kaszëb (12 dokazów), ww. „Piesnie fònemicznë” (4 dżele) i Kòlãdë (6 spiewów), różnofarwné trescã i fòrmã – stądka jegò titel „Kaszëbsczé farwë”. Do spiewaniò

przeròczony òstelë młodi a òstro w górã jidący spiewòcë: Mariò Malënowskò (sopran) i Rafòł Kùcharsczi (bariton), i téż ùznóny ju: Aleksandra Kùcharskò-Szeffler (sopran) a Jack Szëmańsczi (tenór). Kameralnò Òrkestra Progress pòd przëdnictwã Szëmóna Mòrësã a chór Tutti e solo Wiktorie Bataròwsczi bëłë mòcnym spòdlim kòncertu.

...do ji zjisceniò

27 maja bëł złożony wniosk do Minystra Kùlturë i Nòrodnò Spòdkòwiznë na stwòrzenié dokazu na solistów, chór i kameralną òrkestrã. Òstòł wësok òbsãdzony i dotacjã minyster przëznòł. Wespòlãutòr „Piesniów fònemicznëch”, fejrëjący w 2013 roku 40-lecë swégò artisticznégò dzejaniò, Jerzi Stachùrscki ju 31 lëpińca przëszòł 14 wiérztów pò kaszëbskù i pò pòlskù. Dżel dżëzi dërowało twòrzenié mùzyki. Òstatnò, czwiòrtò czãsc partiturë przëszła òd Karola Nepelsczégò, mejlã, 18 lëstopadnika a dwa dni pòzni – òstatné głosë dlò spiewówków.

Równò z artisticzną robòtã, w biòrze Zarzãdu Òglówégò Zrzeszeniò Ana Dunst i direktòr biòra Łukòsz Richert mielë starã ò sprawë fòrmalnë (tësãc a jednã) i dëtczë – kò minyster dòł leno dżel pieniãdzy pòtrzëbnëch do zrobieniò kòncertu. Wspiarcé dòł téż Marszòłk Pòmòrsczégò Wòjewództwa, Mieczysłòw Struk. Pòmògła ENERGA S.A. i Nadbòłtówé Centrum Kùlturë. Na wespòlrobòtã przë projekce przëstało Wejrowsczé Centrum Kùlturë – kòncert mogli sã òdbëc w Kaszëbsczi Filharmónii. A pròrektòr Mùzyczny Akademie we Gduńskù,

*Calim kòncertã zadirigòwòł Szëmón Mòrës.
Òdjimk ze zbierów autòra*

prof. Ryszard Minkiewicz, zgòdzył sã, cobë próbë bëłë w bùdinkù ti ùczebnie; wikszosc przëròczonëch spiewówków i mùzyków miała tam nòblëzi. Zaczãłë sã próbë, w tim te z ùdżelã kòmpòzytòra Karola Nepelsczégò (3 i 7 gòdnika).

Kùreszcze, wieczorã 8 gòdnika, przë pełny salë wejrowsczi filharmónie zabrzëmiałë kaszëbsczé zwãczë. Pòstrzòd gòscy nie zafelãło Brigidë Błaszcżëk, przëdstawcczi minystrowégò Institutu Mùzyki i Tuńca, jakò we Warszawie „dozëra” naszégò projektu.

Òbczas całi, pòrà miesãczny robòtë telefonë zwòniałë dżesãtczë razy, szlë mejle, „chòdzało” ksero i drëkarniò (chòłcë snòżë programë). Wiele przëjachónëch kilòmetrów, dogòdënków w mòwie i na pismie. Czasã bëło kask nerwówò. Ale bëło wòrt!

Nowe barwy „kaszubskiej muzyki”

Wejherowo jest ważnym ośrodkiem promocji muzyki pomorskiej, kaszubskiej. W Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej od lat odbywają się cykliczne „Spotkania z muzyką Kaszub”. Poczesne miejsce w promocji chóralnej pieśni o tematyce marynistycznej lub kaszubskiej zajmuje Ogólnopolski Festiwal Pieśni o Morzu, organizowany w tym mieście od 1972 roku. Oprócz nich w Wejherowie mają miejsce także inne wydarzenia, podczas których występuje „kaszubska muzyka”.

SŁAWOMIR BRONK

Ostatnim takim wydarzeniem był koncert, który odbył się w drugą niedzielę grudnia w Filharmonii Kaszubskiej. Tytuł wydarzenia – Kaszëbsczé farwë / Barwy Kaszub – doskonale koresponduje z koncertowym programem, który z głęboką znajomością tematu „muzyki naszej małej Ojczyzny” skonstruowała etnomuzykolog dr Witosława Frankowska. Muzyka Kaszub mieniła się podczas wieczoru paletą barw. Ta wielobarwność uwydatniała się między innymi w rozciągłości czasowej pochodzenia poszczególnych utworów, od pieśni z tekstem XVI-wiecznego bytowskiego pastora Szymona Krofeya, po prawykonanie powstałych w 2013 roku „Pieśni fonemicznych” Karola Nepelskiego.

Trzyczęściowy koncert zainaugurowały pieśni o tematyce świeckiej (wyjątek stanowił Psalm 128) opracowane przez Witosławę Frankowską na głosy solowe z towarzyszeniem orkiestry. Dobór utworów nie był przypadkowy, zestawione z sobą zostały pieśni ludowe z krańców Kaszub (Wdzydz Tucholskich i Mierzei Helskiej) oraz napisane przez naszych rodzimych kompozytorów. W grupie repertuaru regionalnego zaprezentowane zostały dzieła wielce zasłużonych dla kultury Kaszub twórców: mistrza Jana Trepczyka (zm. 1989), Wacława Kirkowskiego i Mariana Selina,

oraz utwory młodszego pokolenia – Witosławy Frankowskiej i Tomasza Fopkego. Oczywiście wartością nadrzędną pieśni jest jej warstwa słowna – treść, i to ona przede wszystkim miała wpływ na „wielobarwność”. Wykonano zabarwione patriotyzmem kaszubskim: „Gdzie mōja chęc” i „Mōje stronë” Jana Trepczyka, pieśni z grupy „zawodowych” ukazujące pracę na roli czy rybactwo: „Gbür” i „Hej, mōrze, mōrze” Trepczyka, „Dzysô wieselë”, ludowa z Mierzei Helskiej, czy „Wlëzë, ribkò” Mariana Selina.

Wykonawcami tej części byli doskonale znani pomorskiej publiczności Aleksandra Kucharska-Szefler (sopran) i Tomasz Szymański (tenor) oraz „debiu-

tujący w repertuarze kaszubskim” Maria Malinowska (sopran) i Rafał Kucharski (baryton). Solistom towarzyszyła Orkiestra Kameralna Progress pod batutą Szymona Morusa. Myślę, że bywalcom „kaszubskich koncertów” o niezwykle wyrazistych interpretacjach pieśni w języku kaszubskim wyspiewywanych przez obdarzoną dźwięczną barwą głosu sopranistkę Aleksandrę Kucharską-Szefler opowiadać nie trzeba. Pieśni w jej wykonaniu, to doskonale zinterpretowana treść, z którą solistka wchodzi w interakcję z publicznością. Tak było i tym razem. Lekki niedosyt towarzyszył mi jedynie wtedy, gdy artystka występowała w duecie. Tutaj pełnię swobody

artystycznego wyrazu ograniczało kurczowe „trzymanie się nut” partnera scenicznego? Wielką przyjemność publiczności zgotowali „debiutujący”. Zarówno Maria Malinowska jak i Rafał Kucharski zachwycali bardzo wyrazistą dykcją, co w przypadku specyficznego brzmienia języka kaszubskiego jest cechą bardzo ważną. Różnicowanie w śpiewie kaszubskich samogłosek nastroczać może śpiewakom trudności, zwłaszcza jeśli na co dzień nie posługują się tym językiem. Tak nie było w przypadku młodych solistów, podczas koncertu słychać było perfekcyjne przygotowanie przez nich zarówno warstwy słownej – językowej, jak i muzycznej. Chciałbym przy okazji zwrócić uwagę na rozpiętość skali głosu Rafała Kucharskiego. Wokalista co rusz zaskakiwał swobodą operowania głosem, w swojej, co zrozumiałe, barytonowej skali, w wyższej – tenorowej (Psalm 128), na doskonale słyszalnych, wyśpiewywanych falsetem dźwiękach w „Pieśniach fonemicznych” kończąc.

„Pieśni fonemiczne” Karola Nepelskiego, które zostały wykonane w drugiej części koncertu, dla śpiewających mogły stanowić wielkie wyzwanie. Już od usłyszenia pierwszych dźwięków utworu trzeba się było przestawić na zupełnie inny niż wcześniej rodzaj percepcji. Myślę, że po wejherowskim prawykonaniu dzieła Nepelskiego śmiało można powiedzieć, że poszerzył się zasób cech klasyfikujących utwór jako „kaszubski”. Obok tak utartych, jak: korzystanie z folkloru muzycznego, komponowanie muzyki do tekstów poetyckich w języku regionalnym czy wykorzystywanie tematyki nawiązującej do historii, mitologii i krajobrazu Kaszub, „Pieśni fonemiczne” wnoszą „eksperymentowanie” samym słowem kaszubskim, a ściślej ujmując: najmniejszą jego częścią, czyli fonemem. Punktem wyjścia w utworze Nepelskiego były kaszubskie fonemy wywodzące się z tekstu autorstwa Jerzego Stachurskiego. Czteroczęściowy utwór skomponowany został na dwoje solistów, chór i orkiestrę. Jak wspominałem, śpiewacy – zarówno ci solowi jak i chóralni – nie mieli łatwego zadania. Przy towarzyszeniu instrumentalnym, przy użyciu kamertonu zmuszeni byli odnajdywać odpowiedniej wysokości fonemy. W tej roli, obok solistów, bardzo

Fotografie DM

dobrze sprawdził się gdański chór Tutti e solo przygotowany przez Wiktorię Baranowską.

Po części drugiej, która moim zdaniem była sednem całości, słuchaczom zaprezentowano repertuar zbliżony do tego, co było na początku. Skrajne części różniła tematyka – w finale można było usłyszeć opracowane na głosy solowe z orkiestrą kaszubskie ludowe i regionalne koledy. Wykonanie, oczywiście, bardzo udane. Zastanawiam się tylko, czy „świat fonemów” nie powinien był jednak zamykać koncertu? Prawykonanie utworu jest zawsze ważnym wydarzeniem, odpowiednie umiejscowienie

go w programie koncertowym może tę rangę jeszcze podnieść. Nie chodzi tu tylko o samo umiejscowienie utworu, ale także o wynikające z tego faktu niekorzystne mieszanie różnych poziomów skupienia, rodzajów percepcji.

Bardzo dobrze, że Kaszubi mają swoją filharmonię, miejmy nadzieję, że od teraz częściej będzie nam dane gościć w jej murach podczas kolejnych prawykonania. Gratuluję Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskiemu podjęcia ciężaru organizacji przedsięwzięcia, życzę równie udanych inicjatyw muzycznych w przyszłości.

Tytuł pochodzi od redakcji

O Filharmonii Kaszubskiej

z dyrektorem Wejherowskiego Centrum Kultury, Jolantą Rożyńską, rozmawia Tomasz Fopke.

Od kilku miesięcy Wejherowskie Centrum Kultury działa w nowym, wielofunkcyjnym obiekcie, który nosi dumną nazwę Filharmonii Kaszubskiej. Czy słowo „kaszubska”, to sztandar czy brzemie dla współczesnej instytucji kultury?

Słowo „kaszubska” w nazwie naszego budynku z pewnością identyfikuje naszą instytucję na mapie Polski. Użycie tego akcentu w nazwie miało wskazywać nasz region, odróżniać nasz obiekt od innych instytucji, np. z pobliskiego Trójmiasta. Oczywiście propagowanie kultury kaszubskiej stanowi jedno pośród wielu zadań Wejherowskiego Centrum Kultury, ale nie jest to misja wiodąca.

Jakie potrzeby sygnalizują odbiorcy? Co jest modne a którą gałąź sztuki wciąż uważa się za „obciach”?

Centrum oferuje przede wszystkim działalność sceniczną i edukacyjną. W ramach tej pierwszej prezentujemy wszystkie główne nurty: od koncertowej – symfonicznej, przez teatr, koncerty jazzowe, folkowe, poezję śpiewaną aż po film, szeroko rozumiany (nie tylko aktualne premierowe propozycje, lecz również kino niszowe, dyskusyjne, pofestiwalowe). Druga sfera naszej oferty to edukacja artystyczna – zmierzająca do kształtowania podstawowych umiejętności w następujących dziedzinach: taniec, teatr amatorski, muzyka (chóralistyka, zespoły muzyczne, piosenka), sztuki filmowe, fotografia, sztuki stricte plastyczne, jak rysunek, rzeźba, malarstwo, ceramika czy tkanina artystyczna, oraz do realizacji na wyższym poziomie projektów twórczych, prezentowanych na scenie, na ekranie czy w galerii lub przestrzeni miejskiej. Ta oferta spotkała się z aktywnym uczestnictwem odbiorców, dziś po 8 miesiącach od otwarcia działalności w naszym

obiekcie w zajęciach stałych i warsztatowych bierze udział 500–700 osób. Odbiorcy zgłaszają też własne pomysły, np. powstała grupa brydża sportowego czy grupy muzyczne, a także pomysły realizacji konkretnego spektaklu opartego na twórczości autorów kaszubskich.

Na pytanie, co jest modne, odpowiem, że z pewnością sztuki nowoczesne, tworzenie z użyciem technologii, np. informatycznych, wizualizacje, instalacje itp. Nie tylko ludzie młodzi, ale też dojrzały twórcy, również ruchu amatorskiego, sięgają po te instrumenty przekazu. Właśnie w tym obszarze kultury kaszubskiej znajduje się WCK – współtworzenia dzieł współczesnych z użyciem nowatorskich technologii dzisiejszego designu inspirowanego tradycją kaszubską. Czy jakieś gałęzie sztuki są „obciachem”? Trudno powiedzieć, raczej są niszowe, chociażby rzeźba ludowa, hafciarstwo... choć niekoniecznie! – są nowatorskie projekty oparte na tradycyjnym hafcie.

Instytucja, którą pani zarządza, działa na wielu płaszczyznach. Jakie elementy kultury regionalnej są najczęściej obecne w wytworach?

Tak, swoim zakresem działalności, jak już powiedziałam, obejmujemy wiele dziedzin sztuki. Kultura regionu w ofercie Filharmonii, tej scenicznej, przejawia się przede wszystkim w prezentacji artystów i twórców lokalnych w postaci koncertów równocześnie propagujących język kaszubski, na przykład festiwal chórów z utworami kaszubskimi obowiązkowymi, występy zespołów folkowych kaszubskich, czy projektów tematycznie związanych z regionem np. „Rybacy dziś” i ostatni projekt Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego „Pieśni fonemicznych” Karola Nepelskiego w filharmonicznym prapremierowym wykonaniu. Jesteśmy otwarci na „nowe” w kulturze kaszubskiej.

Oprócz zadań edukacyjnych, statutowo przypisanych WCK, występujecie z nowymi inicjatywami kulturalnymi. Wiem, że przymierzacie się do połączenia sztuk pod szyldem ministerialnego programu Oskara Kolberga. Proszę uchylić rąbka tajemnicy...

To projekt interdyscyplinarny, wykorzystujący wiele dziedzin sztuki, w szcze-

gólności w sferze warsztatowej, w konwencji mistrz – uczestnicy. Jego tematem twórczym byłoby dzieło o charakterze operowym, oparte na kulturze regionu, miasta Wejherowa, ale osadzone w języku kaszubskim. Czy ten projekt zdobędzie wsparcie? Czas pokaże! Założeniem tego pomysłu jest sięgnięcie w projekcie regionalnym do warstwy wykonawczej – operowej, dotąd rzadko prezentowanej – a więc w pewnym sensie nowatorskiej. . .

Gdzie umiejscowiłaby pani kulturę regionalną na podziale między kulturą masową a niszową?

Kultura regionalna dziś już rzadziej bywa kojarzona z festynami czy biesiadami plenerowymi. Współczesne utwory, czy to literackie, muzyczne czy sztuk plastycznych, mają zidentyfikowanego odbiorcę. Dziś mieszkani danego regionu, w mojej ocenie, chętnie się z nim utożsamia, również poprzez uczestnictwo w organizowanych w regionie koncertach, wystawach, projektach scenicznych. Nie jest to masowy odbiorca, ale z pewnością świadomy, i też nie niszowy.

Jak widzi pani swoją placówkę na mapie instytucji kultury Pomorza i kraju? Jak układa się współpraca z innymi jednostkami? Sponsorami?

Z przyjemnością mogę powiedzieć, że o nas, jako o nowej scenie artystycznej, się wie na Pomorzu. Sprzyja temu bardzo dobra współpraca z instytucjami artystycznymi Pomorza i artystycznymi placówkami akademickimi, jak Akademia Muzyczna w Gdańsku czy Akademia Sztuk Pięknych, Gdyńska Szkoła Filmowa, Sopotnia Szkoła Fotografii. Jeśli chodzi o sponsorów, to mamy im do zaoferowania czytelne efekty projektów, do których wsparcia ich zapraszamy, szczególnie liczby odbiorców projektów: bezpośrednich i pośrednich. Chociażby statystyki udziału widza w naszych wydarzeniach scenicznych i kinowych na poziomie prawie 68 tysięcy w okresie od maja do końca listopada 2013 r. dają sponsorom nową świadomość wartości ich partnerstwa w naszych projektach.

Co pani czuje, obcując z różnymi przejawami kaszubszczyzny? Jak zareaguje

pani, gdy ktoś nazwie Jolanę Rożyńską Kaszubką?

Pozytywnie. . . Jestem Kaszubką, wychowaną w sierakowickim klimacie językowym, choć słabiej mówię po kaszubsku od mojego rodzeństwa. Obecnie cieszy mnie w kulturze kaszubskiej jej rozwój, współczesne dzieła, adekwatne do naszego pokolenia, do współczesnych trendów artystycznych. Wyjątkowo emocjonalnie odebrałam wykonania znanych pieśni kaszubskich prezentowanych przez śpiewaków operowych, którzy towarzyszyli projektowi Karola Nepelskiego 8 grudnia br. w naszej Filharmonii. Należy mieć nadzieję, że powstaną następne projekty muzyczne o tak wysokim poziomie twórczym i wykonawczym w naszym regionalnym języku.

Czy któreś z podejmowanych przez WCK działań w zakresie promocji kaszubszczyzny nie spełniło Państwa oczekiwań?

Tak, próbowaliśmy zawiązać pod szyldem Wejherowskiego Centrum Kultury kaszubski zespół folklorystyczny. Oczekiwało tego środowisko lokalne, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Te starania się nie powiodły mimo wielu wspólnych akcji wśród ludzi młodych i dzieci. Być może pokazuje to, jakie są oczekiwania naszego wejherowskiego społeczeństwa, mianowicie, prezentacja i realizacja współczesnych projektów regionalnych, co *de facto* idzie w parze z wizją działalności Wejherowskiego Centrum Kultury.

Oferta FK ma duże wzięcie. Bilety rozchodzą się w krótkim czasie. Jak szefowa tej „kulturalnej jadłodajni” tłumaczy taki stan rzeczy?

Sądzę, że atrakcyjność oferty Filharmonii Kaszubskiej zawarta jest w jej różnorodności i łatwej dostępności. Celowo planowaliśmy scenę wielofunkcyjną. Było to duże wyzwanie, szczególnie w akustyce. Dzięki zaangażowaniu w projekt prof. Jadwigi Więckowskiej właściwy efekt akustyki sali głównej zdołano uzyskać. Wieloziedziniowość repertuaru Centrum sprawia, że widz może wybierać, w swoim mieście – wybierać! To drugi aspekt popularności repertuaru, możliwość odbioru oferty trójmiejskich scen teatralnych czy koncertowych oraz imprezaryjnych wydarzeń scenicznych z kraju bez konieczności wyjazdu – to nasz atut! Trzecim aspektem, który mnie najbardziej raduje, gdy ustalamy repertuar, jest fakt uczestnictwa widza wejherowskiego (i nie tylko) w ofercie na dobrym poziomie, nie zawsze ofercie łatwej, lekkiej, ale i wymagającej, nowatorskiej. Ten obszar dialogu z publicznością stanowi dla mnie wyzwanie. Pełna sala na wydarzeniach scenicznych dowodzi, że nasza działalność jest potrzebna, a chęć obcowania z kulturą żywą – naturalna, czy to wśród starszej, czy młodej publiczności.

Życzę powodzenia w realizacji zamierzeń.

Fot. DM

XIX Zjôzd Delegatów K-PZ w òbiektiwie

30 lëstopadnika 2013 r. we Gduńskù delegatowie Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô wëbrełë nowé wëszeznë, kòrbilë ò stojiznie stowòrë i mëslelë, co pòzmienic w przinđnoce w K-PZ. Hewò pòrã òdjimków z tegò wëdarzeniô.

dm

„Mandatë w górã!” – pierszë welowanië na Zjezdze.

Ùszli przednik Bruno Synak òstòł przëwitóny wiòldżima brawama.

W rëdze do welacjowi kasczi.

Òd lewi: Kristina Sulickò, Halina Malijewskò i Lucyna Radzimińskò. Jistno jak jiny robòtnicë z Biòra KPZ przed Zjazdã miałë wiele robòtë, ale sygło mòcë na ùsmiëchë.

Wëstòwk ò „Pòmëranii” – w samim wëstrzòdkù wëdarzeniów.

Kògò tu wëszechnq? – mësłq delegatowie z Kòscëcznë.

Kierunek przyszłość

Każdy, kto obserwował w ostatnich latach działania ZK-P, może stwierdzić, że nasza wspólna aktywność, często wypływająca z twórczego entuzjazmu, wzmocniła w wielu obszarach Zrzeszenie. Efekty naszej pracy mogą być źródłem satysfakcji, ale też pozostaje ciągły niedosyt. Bycie członkiem Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, to przecież zawsze będzie zobowiązanie pełne wyzwań.

Jesteśmy już po XIX Zjeździe Delegatów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Było to ważne wydarzenie dla wszystkich zaangażowanych w rozwój ruchu kaszubsko-pomorskiego. Za nami ciekawa trzyletnia kadencja, z której przedstawiliśmy sprawozdania, udzielono nam absolutorium. Zjazd był okazją do spotkań, dyskusji, zgłaszania najróżniejszych spraw do załatwienia i wysuwania postulatów, także pod adresem władz lokalnych, regionalnych czy centralnych. Na progu nowej kadencji pragnąłbym przedstawić kilka zadań, które są istotne i na które będę chciał w najbliższym okresie zwrócić szczególną uwagę.

Fot. DM

Uczmy się

Od początku istnienia ZK-P jego liderzy przywiązywali dużą wagę do proprzyszłościowego ukierunkowania jego aktywności. Niedostatek dobrze wykwalifikowanych kadr wywodzących się z rodzimej ludności Pomorza i czujących jego realia był w XX w. ciągle obecnym problemem naszego regionu, ograniczającym rozwój kulturalny, społeczny i gospodarczy. I chociaż wydawałoby się, że w drugiej dekadzie XXI w. sytuacja się poprawiła, jednak grzechem byłoby lekceważenie faktów, np. tego, że obecnie średnie wyniki osiągane przez pomorskich uczniów na egzaminach gimnazjalnych i maturalnych należą do najsłabszych w Polsce. Pomorskie wyższe uczelnie w rankingach krajowych też bynajmniej nie błyszczą. Do myślenia daje informacja z przeprowadzonego w 2011 spisu powszechnego wskazująca, że

wśród ludzi posługujących się językiem kaszubskim odsetek osób z wyższym wykształceniem jest trzykrotnie niższy niż średnia ogólnopolska. Każdego, komu zależy na pomyślnej przyszłości Kaszub i Pomorza, takie sygnały muszą skłonić do poważnej refleksji. Przeciwdziałanie temu zjawisku jest zadaniem dla ludzi Zrzeszenia aktywnych w życiu publicznym poszczególnych gmin, regionu i kraju.

Widzimy już, że same nakłady na rozwój infrastruktury oświatowej nie przekładają się na poziom nauczania. Do tego trzeba wytworzyć w naszych lokalnych społecznościach atmosferę sprzyjającą rozwojowi ich ambicji edukacyjnych, potrzebne jest też przewartościowanie w myśleniu, i to nie tylko samorządowców utrzymujących często, że środki wydane na kolejny kilometr

asfaltu zapewnią nam dobrostan, a obowiązek zajmowania się oświatą, to dopust boży. Edukacja jest cywilizacyjnym wyzwaniem, a skutki jego podjęcia lub zaniechania odczują pokolenia naszych dzieci i wnuków – a zatem chociaż brzmi to banalnie, jednak wciąż trzeba o tym przypominać.

Poszerzajmy horyzonty wyobraźni młodego pokolenia

Cieszymy się, że liczba dzieci uczących się języka kaszubskiego wzrasta. W najbliższych latach trzeba jasno podkreślać – i musi to robić Zrzeszenie – że szkoły nie mogą się ograniczać do nauczania samego języka kaszubskiego, ale powinna temu towarzyszyć edukacja kulturalna. Szansę niesie fakt, że najwięcej uczniów uczęszcza na kaszubski w szkołach podstawowych, a wrażliwość np. muzyczna

kształtuje się do 10. roku życia – wtedy dzieci mają „czas otwartych uszu”. W naszym regionie w szkołach i przy szkołach działa bardzo wiele najróżniejszych zespołów tanecznych, muzycznych, teatralnych itp. i doskonale, że odwołują się do tradycji Kaszub i Pomorza, że z niej czerpią. Reformy wprowadzone w polskiej szkole po 1989 r. kazały postawić na takie wartości, jak indywidualizm, praktyczność i użyteczność, tak więc my przy okazji nauczania języka kaszubskiego jeszcze mocniej musimy prowadzić szeroko pojętą edukację kulturalną (od muzycznej począwszy). Nie zawężajmy horyzontów wyobraźni młodego pokolenia, pozbawiając je wrażliwości na odbiór kanonu kultury. Podejmowane przez nas działania z zakresu edukacji kulturalnej mogą budować więzi społeczne, być narzędziem społecznej integracji, uczyć szacunku, współdziałania i harmonii. Warto zadbać o to, aby od najmłodszych lat zapewnić dzieciom kontakt z owocami kultury kaszubskiej, angażować je w nią, uwrażliwiać na nią i nią zaciekawiać, chociażby poprzez zabawę. Dlatego w najbliższym okresie większy nacisk położymy na pracę z nauczycielami kaszubskiego, budowanie i rozwijanie oferty zajęć związanych z regionem i uczestnictwo młodego pokolenia w przedsięwzięciach organizowanych przez Zrzeszenie. Te wyżej wymienione zadania muszą też zostać uwzględnione w „Strategii nauczania języka kaszubskiego i kultury regionu”, którą w końcu trzeba w relacjach rządowo-samorządowo-zrzeszeniowych wypracować.

Mobilizujemy do uczestnictwa w życiu publicznym

Edukacja obywatelska Pomorzan jest kolejnym wyzwaniem dla Zrzeszenia. Jeśli słyszymy narzekania na kiepskie funkcjonowanie instytucji publicznych – w tym samorządów terytorialnych – to tego stanu rzeczy nie naprawi ucieczka w prywatność. Przygotowywanie poprzez projekty m.in. ZK-P lub KUL kompetentnych liderów lokalnych, mobilizowanie społeczności do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu politycznym, tłumaczenie zasad funkcjonowania i właściwości organów władzy publicznej itp. – wszystkie te zadania

wprost wynikają z naszego statutu. Nie może nam być przecież obojętne, jakie mają kompetencje osoby należące do Zrzeszenia, którym powierzono funkcje publiczne.

W społeczeństwie obywatelskim naturalnie ważną rolę odgrywa polityka. Rozwijanie i dostosowanie do współczesności specyficznej pomorskiej myśli politycznej, której podstawą jest uznanie idei samorządności lokalnej i regionalnej oraz otwartość na rodzime wątki kulturalno-etniczne, może odbywać się tylko poprzez „zarażanie” nią młodego pokolenia Kaszubów i Pomorzan. Kto, jeśli nie Zrzeszenie, ma być za to odpowiedzialny? Szkolenie kadr na potrzeby wewnątrzorganizacyjne ZK-P również otrzyma priorytetowe znaczenie.

Dbajmy o to, co wzrasta na rodny zemi

Wyniki spisu powszechnego z 2011 r. powinniśmy wykorzystać jako argument nie tylko przy wprowadzaniu dodatkowych tradycyjnych nazw miejscowości w języku kaszubskim, ale też przy egzekwowaniu u władz publicznych swoich praw kulturalnych (w tym przede wszystkim dostępu do mediów publicznych) i oświatowych (np. organizacja doradztwa metodycznego przez instytucje samorządu regionalnego). Skoro na Pomorzu 108 tys. osób zadeklarowało, że posługuje się najczęściej językiem kaszubskim, i 233 tys. zadeklarowało swoją przynależność do wspólnoty kaszubskiej (na marginesie pytanie: Ilu Kaszubów tego jeszcze nie ujawniło?), to faktu tego nie można pozwolić zlekceważyć. Robiąc w minionej kadencji akcję spisową, nie chodziło nam przecież o statystyki, lecz o ich wykorzystanie w przyszłości dla zachowania specyfiki Pomorza. Z tego powodu bardzo dobrze się stało, że w spisie wykazano również kilkutyśieczne deklaracje przynależności do wspólnoty kociewskiej i borowiackiej.

Pobudzenie kulturowe na Kaszubach, Kociewiu czy w Borach Tucholskich jest zjawiskiem nasilającym się po 1989 r. Jeżeli ma przynieść jeszcze dorodne owoce i osiągnąć wyższy pułap, to jako Zrzeszenie w najbliższej kadencji bardziej przyłożyć się chcemy do integrowania i animowania lokalnych teatrów amatorskich, zespołów muzycznych czy chó-

rów, do wspierania osób stawiających pierwsze kroki w twórczości literackiej – przede wszystkim prozatorskiej. Jeśli ta nasza *rodno zemia* ma przynosić plony, społeczność zrzeszona musi dbać o to, co na niej wzrasta.

Przed nami dużo pracy i sukcesywnego osiągania kolejnych kamieni milowych, aby dotrzeć do wyznaczonych celów. Społeczna działalność dla Kaszub, Kociewia i całego Pomorza ma u nas tę wartość, że buduje wspólnotę ruchu kaszubsko-pomorskiego. Ten kształtowany już przez prawie 60 lat istnienia ZK-P rytm pracy jest wielkim skarbem naszego środowiska. Zmieniały się generacje liderów i władze organizacji, przechodziły różne zawieruchy, ale rytm pracy ludzi Zrzeszenia pokonywał przeciwności i przynosił owoce. To one – owoce pracy ZK-P – dawały siłę wspólnocie kaszubsko-pomorskiej i zmieniały Pomorze na lepsze. Zrzeszenie w tej kadencji czeka wiele zadań, musi ono pozostać organizacją ciągle uczącą się, ale ten rytm pracy warto słyszeć i utrzymywać.

Prezes ZK-P
Łukasz Grzędzicki

W XIX Zjeździe Delegatów, jaki odbył się w Gdańsku, wzięło udział około 300 przedstawicieli (spośród 317 wybranych) 65 oddziałów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. To rekord w historii ZK-P. Delegaci zostali wskazani podczas walnych zebrań swoich oddziałów (jeden na ośmiu członków obecnych na spotkaniu).

Obrady prowadziło Prezydium pod przewodnictwem Ludwika Bacha. Podczas Zjazdu zostały wybrane m.in. nowa Rada Naczelna i Główna Komisja Rewizyjna oraz nowy Sąd Koleżeński. Delegaci udzielili też absolutorium dotychczasowym władzom ZK-P za kadencję 2010–2013 i głosowali na nowego prezesa Zrzeszenia. Został nim ponownie Łukasz Grzędzicki.

Do Zjazdu Delegatów wrócimy w kolejnych numerach „Pomeranii”.

red.

Profesorze, Bóg zapłać!

18 gòdnika 2013 roku ùmarł Bruno Synak, profesor socjologie, prorektor Gduńszégò Ùniwersytetu, wieloletny przédnik Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò i Sejmikù Pòmòrszczégò Wòjewództwa, kawaler Òrderu Òdrodzeniò Pòlschi i wiele jinèch wëprzédnieniów. Àutor nòukòwèch pùblikacjów i snòzi àutobiografie *Moja kaszubska stegna*. Miòł 70 lat.

Profesor B. Synak ùrodzył sã 23 rujana 1943 roku w Pòdjazdach w gminie Sëlëczëno. Skùńczil kòscersczé Pedagogiczné Liceum i w roku 1963 zaczął ùczbã w Studium dlò Szkólnèch Fizycznégò Wëchòwaniò we Gduńskù. Pòzni sztudérówòł pedagogikã w Wëszzi Pedagogiczny Szkòle. Mésterschi dokòz òbronił w 1969 roku. Doktorat na Warszawsczim Ùniwersytecie skùńczil w 1973 roku i wrócył na Pòmòrzé. Zaczął robòtã w Zakładze Socjologie GÙ. W 1983 roku dostòł habilitacjã, òd 1989 bël czerownikã Zakładu Òglówi Socjologie, a w 1993 òstòł profesorã. Trzë razë bël prorektorã. W 80. latach òdeszedł z ti fònkcji na znak solidarnoscë z rektorã Karolã Taylorã, jaczi òstòł wërzucony ze stanowiszcza za ùdzél w pògrzebie sztuderë Mòrcëna Antonowicza, chtëren mést bël zabiti przez ZOMO.

W 1998 roku òstòł wiceprzédnikã Sejmikù Pòmòrszczégò Wòjewództwa, a w latach 2002–2010 nim czerowòł.

Òd roku 1985 profesor Synak bël nòleznikã Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò. Òsoblëwã starã miòł ò Klub Sztudérów Pomorania.

W latach 1998–2004 bël przédnikã K-PZ. Za jedno z nówiakszich swòjich dobòców miòł pòwieszeniè tòflë z kaszëbską mòdlëtwã „Òjczy nasz” w kòsce Pater Noster w Jerozòlëmie w 2000 roku. Òb czas jegò rządów w Kaszëbskò-Pòmòrszczim Zrzeszeniù òdbël sã téż pierszi Zjòzd Kaszëbów w Chònicach (1999 r.), pielgrzimka do Rzymù w intencji beatyfikacji bpa Kònstantina Dominika w roku 2004, przejacë przez Zrzeszeniè miectwa sedzbë Kaszëbszczégò Lédowégò Ùniwersytetu we Wieżëcë i Starbieniinie.

Westrzód nówòwniészich Jegò dokazów wòrt wspomnãc: *Obraz społeczności kaszubskiej – wstëpne rozpoznanie socjologiczne* (1990), *Subiektywne aspekty tożsamości kulturowo-etnicznej ludności Kaszub* (1990), *Kaszubska tożsamość – aspekty świadomościowe* (1991), *Tożsamość kaszubska dziś – jej zagrożenia i perspektywy rozwoju* (1991), *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana* (1998), *Moja kaszubska stegna* (2010).

Za swòje dzejania òstòł wëprzédniòny m.jin. Medalã Stolema, Strzëbrzną Tobaczërã Òbrama, Medalã Ksãca Mestwina II, Nòdgròdã Nòukòwã Miasta Gduńska m. Jana Heweliusza. Z leżnoscë wrãczeniò ti òstatny Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszeniè przërëchtowãło ksãżkã na tczã Profesora: *O społecznym znaczeniu tożsamości, miejsca i czasu życia*, w jaczi m.jin. nalòżają sã artiklë na témë, jaczi zająmòł sã Bruno Synak,

wspòminci Jegò drëchów i bibliografiò dokazów Profesora.

21 gòdnika 2013 mszã swiãtã przedpògrzebòwã w òliwsczi katédrze, pòd przédnictwã ks. abpa Sławòja Leszka Głòdza, òddzãkòwelë sã z B. Synakã Kaszëbi, samòrządòrze, ùczalë i drësze. Rzmë lédztwa bralë ùdzél w pògrzebie na gduńszcim Srebrziskù. Westrzód nich premier Donald Tusk, marszòlk pòmòrszczégò wòjewództwa Mieczysłòw Struk, rektor GÙ Bernat Lammek i przédnik K-PZ Łukòsz Grzãdzëcczi. Hewò dzëlëczy jich przemòwów wëgłoszonèch nad zarkã sp. Profesora.

Był człowiekiem do bólu konkretnym, bardzo powściągliwym, skromnym, ale tã najwãżniejszã cnotã, jakã posiadł i którã się dzielił z nami, był, jakże rzadki, dar porzãdkowania bałaganu, który tak czësto

towarzyszy każdemu z nas w naszym życiu i życiu wspólnoty.

Drogi Bronku, chcę Ci powiedzieć, że my – jako obywatele Rzeczypospolitej i jako córki i synowie naszej kaszubskiej tatrzej – jesteśmy bardzo dumni, że mogliśmy z Tobą iść przez Twoje życie. To wielka satysfakcja spotkać kogoś takiego na swojej drodze.

(...) Tak naprawdę, kiedy dziś myślę o Tobie, to przypominam sobie Ciebie właściwie w takich najbardziej prozaicznych rolach. Pamiętam, kiedy w naszym Sulęcynie wybiegłeś z nami na boisko i grałeś tak, jak żyłeś: z pasją, w sposób prosty i bardzo uczciwy. Jak taki kaszubski chłopak zawiadzi, ale zawsze bardzo fair. Chcę Ci powiedzieć, że jak minie zima i będziemy sobie siedzieli nad Jeziorem Gowidlińskim, i będziemy tam na Ciebie czekać – bo my przecież najlepiej wiemy, że niebo zaczyna się gdzieś tam między Sulęcynem a Gowidlinem – to wierzymy, że jeszcze Cię tam zobaczymy.

Donald Tusk
Prezes Rady Ministrów

Odszedł od nas Bronek Synak, dobry i skromny człowiek, profesor, socjolog, samorządowiec. Na swojej kaszubskiej stępie prowadzącej od maleńkich Podjaz spotykał studentów, profesorów, Uniwersytet Gdański, ale też i samorząd. Od początku istnienia województwa pomorskiego był radnym i przewodniczącym sejmiku. Był także delegatem, członkiem Komitetu Regionów reprezentującego Polskę w Brukseli. Bronek Synak kochał Kaszuby i Kaszubów, ale w regionalnym parlamencie, jakim jest sejmik województwa pomorskiego, często powtarzał: „Pomorzanie to jest wielki tygiel kulturowy. To nie są tylko Kaszuby”. Uczył nas tolerancji wobec tych społeczności, które nie mają tak głębokich korzeni. Uczył się samorządu, ale bardzo szybko stał się jego nauczycielem. Nauczycielem wielu radnych.

(...) Zawsze uczył dialogu, pokoju i pojednania, ponieważ często powtarzał, że podstawowym podmiotem polityki regionalnej i lokalnej jest człowiek. Roztropna troska o dobro wspólne wymaga ukierunkowania na człowieka. Dziś możemy, Bronku, powiedzieć, że stałeś się naszym mentorem, naszym nauczycielem. Dziś to, czego nas nauczył, staje się naszą stęgą.

Mieczysław Struk
Marszałek Województwa Pomorskiego

Fotografie z archiwum UMWP

Jakże trudno nam pogodzić się z tym faktem, kiedy odchodzi osoba tak prawa, tak zasłużona, tak wrażliwa na potrzeby bliźnich. Wszyscy wiemy, że profesor był wybitnym naukowcem, organizatorem, samorządowcem, wreszcie mistrzem dla wielu młodych adeptów nauki. To wszystko prawda, ale dla mnie zawsze był przede wszystkim dobrym i uczciwym człowiekiem. W swej ostatniej książce „Moja kaszubska stęga” jeden z rozdziałów zatytułował „Uniwersytet – moja miłość”. Dlatego trzeba wspomnieć, że przez trzy kadencje był prorektorem naszego uniwersytetu, był wychowawcą pokoleń studentów, promotorem w wielu przewodach doktorskich.

(...) Dla mnie był on przede wszystkim człowiekiem wielkiego formatu. Jego mą-

drość była ludzka, czasem omylna, ale zawsze po kaszubsku uczciwa. Wszyscy uczyliśmy się od niego. Nie był łasy na zaszczyty, wyróżniany zawsze mawiał: „Są inni, godniejsi ode mnie”. Ostatnią nagrodą, którą otrzymał, była Nagroda Naukowa Miasta Gdańska im. Jana Heweliusza. Bardzo z tej nagrody się cieszył, był z niej dumny jako syn ziemi pomorskiej, gdańszczanin.

Tak to już jest, że na co dzień nie chwylimy tych, którym te pochwały się należą. Dlatego dzisiaj chciałbym Ci, Bronku, w imieniu całej społeczności akademickiej bardzo gorąco podziękować za Twoją pasję i zaangażowanie, za to wszystko, co dla nas zrobiłeś.

Bernard Lammek
Rektor Uniwersytetu Gdańskiego

Jeszcze trzy tygodnie temu był Pan, Panie Profesorze, z nami na zjeździe Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, a dzisiaj nad Pana grobem pochylają się sztandary Zrzeszenia z całego Pomorza, żeby oddać honor, żeby oddać cześć. Wiele moglibyśmy mówić o Pana dokonaniach. Jesteśmy wdzięczni, Panie Profesorze, za badania, za ich opis, za to, co Pan napisał, zorganizował, za to, czego Pan, Panie Profesorze,

nas nauczył. Dzięki Panu lepiej rozumiemy, lepiej mogliśmy poznać nasze kaszubskie dusze. Lepiej mogliśmy zrozumieć to, co jest w nie wdrukowywane przez ten krajobraz, przez tę wspólnotę. Dzięki Panu wiemy, że z tej naszej kaszubskiej duszy może płynąć moc. Żyje duch Kaszub, żyje duch Pomorza – też dzięki Panu.

To je ju kùric, Profesorze, Twòji zemsczi stegnë, ale chto wiedzôł na ji pòczątkù,

w 1943 roku, że na ji kùńcu bądzemë stojelë më – më Kaszëbi: premier pòlsczégò rządu, rektor Gduńszcégò Ùniwersytetu, marszôłk Pòmòrzò, lédze z Pòdjaz. ... Më Kaszëbi jesmë tu na tim placu, żebë tak normalnie, pò pròwdze pò kaszëbskù, na òddzàkòwanie pòwiedzec te dwa słowa: Bóg zapłać!

Łukasz Grzędzicki

Prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego

Fragmenty homilii ks. abpa Tadeusza Gocłowskiego wygłoszonej w dniu pogrzebu prof. Brunona Synaka w katedrze oliwskiej (21.12.2013 r.)

Katedra oliwska to szczególne miejsce dla Kaszubów. Trzeba by sięgnąć po klasykę kaszubskiej literatury, dzieło Aleksandra Majkowskiego *Żécë i przigòdë Remùsa*, by się o tym przekonać. „Każdy Kaszuba chce, tylko jeden raz przynajmniej w życiu, odbyć pielgrzymkę do Oliwy i się pomodlić na grobach książąt kaszubskich. Ich mieczowi, dzielności i rozumowi, a wbrew różnym panom, którzy nami rządzą, zawdzięczamy, że do dziś zachowaliśmy wiarę, obyczaje i mowę ojców naszych”. Te słowa Majkowskiego jakby streszczają życie Profesora Brunona, jego istotne płaszczyzny aktywności, refleksji intelektualnej, owszem umiejętności administracyjnej, głębi poszukiwań uniwersyteckich, ale jednocześnie przede wszystkim umiejętności spojrzenia na swoje człowieczeństwo poprzez wiarę.

(...) Znana wybrzeżowa dziennikarka, pisząc o śp. Profesorze Brunonie, przywołała słowa św. Pawła: „W dobrych zawodach wystąpiłem, bieg ukończyłem, wiarę ustrzegłem”. Stegna, droga św. Pawła pewnie była trudniejsza niż droga Profesora. Paweł musiał zmienić całkowicie kierunek swej drogi, z prześladowcy na wyznawcę, Profesor Synak, chciałoby się powiedzieć „tylko”, strzegł słusznej drogi, ale też ją nieustannie aktualizował, nieustannie ją ubogacał, siebie – swoją drogę, ale również drogę innych, których w sposób niezwykle delikatny, pełen kultury i dobroci, kształtował.

Pod koniec swej ostatniej książki, wydanej w roku 2010, napisał Profesor, cytując poemat Karola Wojtyły „Myśląc Ojczyznę”, takie słowa: „Droga biegnie po tych samych zbożach, powraca na miejsca te same, sta-

je się wielkim milczeniem, które nawiedza co wieczór zmęczone płuca mej ziemi”. Drogi Profesorze, ta droga się na ziemi dla Ciebie zamknęła (...).

Z wielkim wzruszeniem uczestniczyliśmy wczoraj wieczorem w Pustej nocy przy trumnie Pana Profesora w kościele św. Jana, kiedy Kaszubi tak cudownie śpiewali tradycyjne pieśni, zawodząc nad trumną Profesora. Ale w tych wszystkich pieśniach było jedno: nie umarłeś, żyjesz, bo życie zmienia się, ale się nie kończy, gdy rozpadnie się dom doczesnej pielgrzymki. (...)

Wróciłeś dzisiaj do tej katedry, o której tak często i pięknie mówiłeś, bo to miejsce dla Kaszubów szczególne, bliskie, zobowiązujące i zachęcające do głębokiej refleksji.

Ale najpierw Twym miejscem były Podjazy w gminie Sulęcyno, gdzie przyszedłeś na świat w dniu 23 października 1943 roku. Było to prawie 2 miesiące temu, gdy wspominaliśmy 70. rocznicę Twoich urodzin. Zadzwoniłem do Profesora. Długo rozmawialiśmy. On mówił więcej niż ja, byłem za to wdzięczny. Nieustannie wracał do tego, że jest obok niego jego małżonka, która wspiera go w trudnym czasie. Mówił o chorobie, ale też o planach, m.in. dotyczących dalszej twórczości...

Czas minionych 70 lat, Panie Profesorze, nie był łatwy – to prawda, ale był to czas niezwykle twórczy dla ludzi takich jak Ty. Życie pełne prostoty. Najpierw dzieciństwo, chciałoby się powiedzieć: radosne, pogodne, choć takie zwyczajne, potem młodość, konsekwentne studia, zdobywanie stopni akademickich, bycie doktorantem na Uniwersytecie Warszawskim i wreszcie tytuł profesora zwyczajnego.

Dla Kaszubów – a dla Ciebie to było szczególnie ważne – dałeś przykład twórczego działania i sięgania po odpowiedzialność nie tylko osobistą, ale odpowiedzialność tego narodu, kaszubskiego ludu, który nieustannie pnie się do góry, żeby podkreślać wartości, którymi żyje, wartości religijne, etyczne, troskę o rodzinę, odpowiedzialność za życie społeczne, troskę o kulturę kaszubską.

Drogi Profesorze, to była Twoja droga. Dumny byłeś z tych osiągnięć, ale nie dlatego, że to były owoce Twojej solidnej pracy, ale dlatego, że przez to mogłeś przyczynić się do sukcesu ludu kaszubskiego (...).

Byłeś odważny w swoim widzeniu świata, nie kierowałeś się dyplomacją czy jakimiś układami. Po prostu mówiłeś: „Jestem Kaszubem, który jest zakorzeniony w tradycji głęboko religijnej, która rzutuje na moją postawę etyczną”. Gdzie jak gdzie, ale tu na Kaszubach to było takie normalne. Zresztą to napisałeś: „Dusza moja jest do głębi kaszubska, i taka pozostanie”.

(...) Drogi Profesorze, wspierany przez Twoją małżonkę, wspaniale zdawałeś egzamin najcięższy, ciężki krzyż nieuleczalnej choroby. Mówiłeś kiedyś do mnie, w domu swoim, gdy Cię odwiedziłem, kiedy byłeś chory: „łatwiej głosić hasła, trudniej, księżę arcybiskupie, świadczyć”. Nie było łatwo.

(...) Chrześcijaństwo dla Ciebie to nie tylko jakiś kształt cywilizacyjny czy kaszubskie zwyczaje. Ty żyłeś nim na co dzień. Swym życiem budowałeś pomnik równy temu, który znajduje się obok Twojej trumny. Pomnik jeszcze trwalszy, pomnik człowieka określonego czasu, żyjącego określonymi wartościami.

Odrobiona lekcja?

Były obawy, czy Pasierb będzie dobrym patronem roku 2013. Czy zostanie zrozumiany i przyjęty na Kaszubach? Czy wzbudzi zainteresowanie Pomorzan? Po roku widzę, że obawy okazały się przedwczesne, ale czy mamy poczucie sukcesu?

KRZYSZTOF KORDA

Rok ks. Janusza Stanisława Pasierba uroczyście zainaugurowaliśmy 7 stycznia w Tczewie w Zespole Szkół Ekonomicznych, których jest patronem. W uroczystości uczestniczyli duchowni z prymasem seniorem abp. Henrykiem Muszyńskim, biskupem pelplińskim Ryszardem Kasyną i biskupem włocławskim Wiesławem Meringiem oraz przyjaciele ks. Pasierba, członkowie Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego a także młodzież z tczewskiego ekonomika. Rok rozpoczął się w szkole i również w szkole się zakończył – w pelplińskim Liceum Ogólnokształcącym także noszącym imię Pasierba.

Co udało się zrealizować? Czy cele zostały osiągnięte? Jak Rok ks. Janusza St. Pasierba oceniają jego inicjatorzy, działacze ZKP z Kociewia, osoby zaangażowane w popularyzację dorobku tego wielkiego Pomorzanina?

Egzamin z Pasierba zdano na celująco

Jan Kulas, przed laty przewodniczący rady miejskiej w Tczewie, który wręczał Pasierbowi w 1991 roku honorowe obywatelstwo miasta, mówi o roku Pasierba: *był to znakomity pomysł powzięty całkowicie oddolnie w Pelplinie. Uchwałę rocznicową podjęto z dużym wyprzedzeniem, co dało możliwość starannego przygotowania się wszystkim partnerom. W ujęciu systemowym bardzo ważne były imprezy promujące biografię i dorobek ks. prof. J. Pasierba w prawie każdej gminie. Czego mi zabrakło? Monografii ks. J. Pasierba oraz szerszej jego promocji w skali kraju. Za to na Pomorzu, Kaszubach i Kociewiu egzamin z Pasierba zdano na celująco. Tak trzymać.*

W organizację różnych przedsięwzięć w Roku Pasierba zaangażowało się wiele osób. Można było przewidzieć, że na Kociewiu, gdzie patron roku spędził dzieciństwo i młodość, sylwetka księdza zostanie jeszcze bardziej spopularyzowana. Miałem pewne obawy, czy Kaszubi równie chętnie zapoznają się z jego twórczością. Patrząc z perspektywy roku, myślę, że te obawy były nieuzasadnione. Pasierb pisał o Kaszubach, o Kociewiu, ale tworzył w języku polskim. Cieszy mnie, że Kaszubi tak bardzo przywiązani do *mówę starków*, byli otwarci na poetę piszącego o ich stronach, ale z *węsoka*. Wydaje mi się, że na Kaszubach działo się nawet więcej o Pasierbie i dla Pasierba niż na Kociewiu. Ale tłumaczę to tym, że region kaszubski jest o wiele większy od Kociewia...

Wczytujemy się w Jego słowa o małych ojczyznach, o tolerancji...

Co chcieliśmy osiągnąć w roku Pasierba? Celem była innowacyjność, dotarcie z przekazem zwłaszcza do młodzieży. Jak było, przykładów podać można wiele. Bardzo dobry pomysł – na konkurs dla młodzieży gimnazjalnej pt. „Ks. Janusz Stanisław Pasierb – Sługa słowa i twórca kultury” – miało Muzeum Ziemi Kościerskiej. Wzięło w nim udział 63 uczniów z województwa pomorskiego. Drugim przedsięwzięciem skierowanym do młodych ludzi był organizowany od 17 lat w Pelplinie Pomorski Festiwal Poetycki im. ks. Janusza Stanisława Pasierba. Zmagało się w nim 180 uczniów z 36 szkół, głównie z Pomorza. Poprosiłem o podsumowanie roku głównego organi-

Fotografie J. Cherek

zatora festiwalu, piewce Pasierba – Bogdana Wiśniewskiego z Pelplina: *W Pelplinie o kapłanie-poecie pamięta się systematycznie od wielu lat, głównie dzięki Pomorskiemu Festiwalowi Poetyckiemu. W minionym roku wydarzeń Pasierbowych było w biskupim mieście bez liku. Władze miasta, oddział ZKP, instytucje kulturalne i kościelne uczyniły bardzo wiele, aby uhonorować jednego z najprzedniejszych swoich obywateli. Szkoda jedynie, że – głównie ze względów atmosferycznych – zabrakło Kaszubów na uroczystości wieńczącej Rok ks. Pasierba. Sukcesem będzie dopiero to, jeżeli coraz częściej będziemy się odtąd wczytywać nie tylko w poezję Pasierba, ale także w jego – jakże aktualne – wypowiedzi na temat małych ojczyzn, wolności i tolerancji czy znaczenia lokalnych społeczności.*

Patrona roku uczcili muzycy, literaci, regionaliści

Wiele działo się poza samym Zrzeszeniem. Cieszy, że do roku ogłoszonego przez ZKP przyłączyło się wiele instytucji i stowarzyszeń. Kilka przykładów. Towarzystwo Kulturalne „Brama” zorganizowało w kościele pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła w Tczewie koncert muzyków z Wiednia – Christa i Geralda Schönfeldin-

gerów, w trakcie którego wiersze ks. Janusza St. Pasierba czytali Jerzy Kizskis i Piotr Rebiszewski. Program z twórczością patrona roku przygotowali również muzycy. Zespół Familia HP wystąpił w Starogardzie z koncertem pt. „Pasierb. Noli me tangere”, w trakcie którego ks. Łukasz Wisiecki czytał i komentował fragmenty homilii ks. Pasierba. Książd Wisiecki ponadto opublikował książkę pt. *Kim jestem? Książd Janusz Stanisław Pasierb o tożsamości człowieka*, a zespół Familia HP wydał płytę z kompozycjami do wierszy Pasierba.

Towarzystwo Miłośników Ziemi Tczewskiej w 2013 r. w organizowanym cyklicznie Kociewskim Konkursie Literackim im. Romana Landowskiego poszerzyło prezentację twórczości regionalistów o dorobek literacki ks. Janusza St. Pasierba – mówi prezes towarzystwa Eleonora Lewandowska i dodaje: *dumna jestem, że 15 lat temu społeczność Zespołu Szkół Ekonomicznych w Tczewie, wybierając ks. Janusza St. Pasierba na swojego patrona, postanowiła popularyzować i utrwalać jego dziedzictwo. Uznała, że w dobie rozwoju techniki i komputeryzacji wszystkich dziedzin życia, nie wolno kształcić jedynie specjalistów w wąskiej dziedzinie. Uczeń szkoły zawodowej powinien wynieść z niej kulturę humani-*

styczną, szerokie spojrzenie na świat i człowieka, poznać źródła wartości, które ks. Pasierb sam odkrył, sam nimi żył i próbował je przekazywać swym talentem literackim, talentem kaznodziei i profesora. A tego wszystkiego nauczył się od swego patrona. Obchody Roku Ks. Pasierba są nie do przecenienia, dlatego z wdzięcznością i wielkim uznaniem odnoszę się do jego pomysłodawców i decydentów.

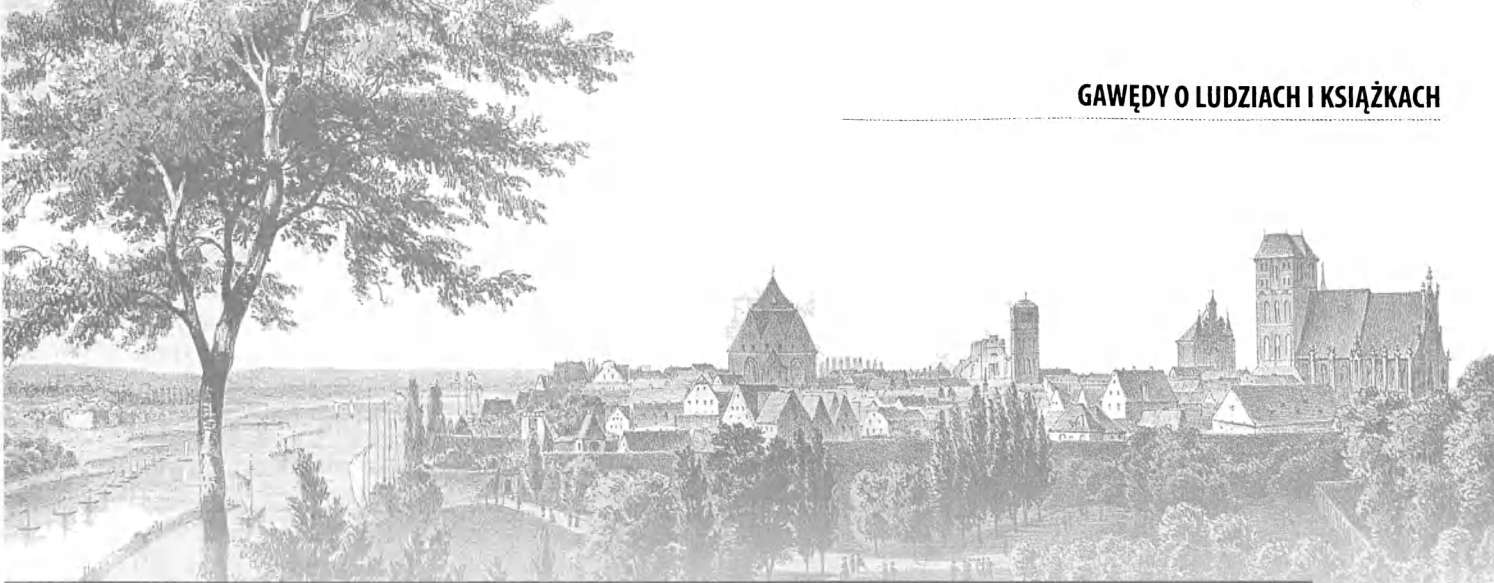
Blisko 30 oddziałów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego zorganizowało wernisaże wystaw „Pasierbowa Europa Ducha” oraz „Galilejska uroda Kociewia i Kaszub”, ekspozycji, na której fragmenty utworów Pasierba są ilustrowane zdjęciami. Odbyły się spotkania, wieczornice w wielu miejscowościach, w tym w Żarnowcu i Pelplinie – szczególnie bliskich sercu Pasierba. Powstał nawet film o Żarnowcu, jako miejscu wielbionym przez Pasierba i zarazem promujący historię sztuki, tak bliską bohaterowi roku. To tylko subiektywny wybór najważniejszych wydarzeń roku Pasierbowego.

Tacy ludzie są naszymi przewodnikami w życiu i wierze

O wyjątkowości Pasierba wypowiedział się w homilii na zakończenie Jego roku student patrona roku 2013, a dzisiaj biskup pomocniczy w Pelplinie Wiesław Śmigiel: *tacy ludzie są dumą i wizytówką naszej małej ojczyzny a jednocześnie są naszymi nauczycielami i przewodnikami w życiu i wierze. Ks. Pasierb był przewodnikiem w wielu dziedzinach życia, uczył żarliwej i prostej wiary, która nie była powierzchowna, był bardzo bliski nauczania papieża Franciszka, gdyż idealnie wpisuje się w nauczanie obecnego papieża, był prosty, zwyczajny, mądry, nie był kościelnym technokratą, niestereotypowy, rozmawiający z każdym i przekonany, że w centrum nauczania Kościoła jest Jezus Chrystus.*

Pasierb to wybitny człowiek, przypominany, na nowo odkryty w 2013 roku. Czy zapamiętamy go już na stałe? Odpowiedzi udziela Eleonora Lewandowska: *Choć oficjalnie obchody Roku się zakończyły, to ufam, że nie zakończyły się działania popularyzujące wybitnego Polaka – człowieka renesansu.*

Tak więc lekcja odrobiona, egzamin zdany, ale nadal o Pasierbie powinniśmy pamiętać.

Córka niezwykłych ludzi

STANISŁAW SALMONOWICZ

Ojciec i matka Stanisławy Przybyszewskiej byli rzeczywiście ludźmi niezwykłymi. Stanisław Przybyszewski, choć jako pisarz mało już czytany, pozostał wielką postacią polskiej kultury przełomu XIX i XX w. O jej matce, Anieli Pająkównie, znakomitej malarce, mało kto dziś pamięta poza historykami malarstwa. A przecież i jej życie, i życie jej córki to niemal gotowy scenariusz filmu, tragicznego.

Życiorys Anieli Pająkówny, jednej z pierwszych polskich wybitnych malarzek, przypomina po troszę karierę Kopciuszka, pozbawioną przecież radośnego zakończenia. Urodziła się w Medyce (1864 r.) w majątku Pawlikowskich, jako córka Jana, zaufanego sługi Mieczysława Pawlikowskiego, i jego żony, Heleny z Dzieduszyckich. Pałac w Medyce żył muzyką, literaturą i sztuką. Był także swego rodzaju muzeum, a obok wspaniałej biblioteki szczycił się zbiorem rycin, jednym z najznakomitszych w Polsce. Właściciele pałacu przez całe niemal życie starali się opiekować Aniela, która zwróciła ich uwagę swymi zdolnościami, charakterem, urodą. Jej autoportrety, fotografie czy opisy współczesnych ukazują młodą kobietę pełną uroku, wrodzonej kultury. Ładna szatynka uderzała delikatnymi rysami twarzy, wielkimi jasnymi oczami, zgrabną sylwetką. Początkowo skierowano ją na studium

nauczycielskie. Ten fach wydawał się na miarę możliwości epoki i samej zainteresowanej. Wkrótce jednak w Krakowie ujawnił się jej niepospolity talent plastyczny. Pawlikowscy umożliwili jej dorywcze studia malarskie, nade wszystko u Leopolda Loefflera, profesora krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych, epigona Matejki. Loeffler nauczył Anielę malarskiego rzemiosła. Wysłana za granicę, po krótkim pobycie w Monachium, wówczas tłumnie odwiedzanym przez Polaków, kształciła się prywatnie w Paryżu. Nade wszystko jednak chłoneła Paryż impresjonistów, Paryż jako ówczesną stolicę kultury europejskiej.

Prace Pająkówny to głównie znakomite malarstwo portretowe i pejzażowe. Jej twórczość czas jakiś była zapomniana, wiele jej głośnych obrazów nie przetrwało dwóch wojen światowych. Ulegała nie tylko wpływom impresjonizmu, ale i starych mistrzów malarstwa XVII wieku. A może najbliższa była wczesnemu okresowi twórczości Olgi Boznańskiej. Sama jednak ograniczała się do malarstwa olejnego, kładąc nacisk na kolorystyczne efekty swoich obrazów. Jej autoportret z 1892 r. dobrze ukazuje dokonania tego okresu.

Od 1891 r., po powrocie do kraju, otworzyła we Lwowie własną pracownię malarską. Całe życie żywo interesowała się modernizmem, literaturą, teatrem. We Lwowie Maryla Wolska, znana poetka, prowadziła salon literac-

ki. Bywał u niej cały kwiat Młodej Polski, głównie literaci. Aniela, wolna od młodopolskich nałogów cyganerii artystycznej, przyzwyczajona była do rzetelnej pracy. Jednego tylko Pawlikowscy, jej „Medyceusze”, nigdy Pająkówny nie nauczyli: w sprawach finansowych całe życie była niepraktyczna. W salonie Wolskiej poznała pisarza, który odegrał w jej życiu rolę fatalną: ówczesne bożyszcze Młodej Polski – Stanisława Przybyszewskiego. Był rok 1899 – Aniela była już uznana malarką o sporych okresowo dochodach.

Sława Stanisława Przybyszewskiego była już nieco przebrzmiała, tonął zazwyczaj w długach, ale pozornie był u szczytu sławy, także i aury skandalisty – całe życie wiążącego się w przelotne związki z uwielbiającymi go kobietami. Andrzej Niemojewski, również pisarz epoki, określił kiedyś wpływ Stanisława Przybyszewskiego na ludzi złowrogim określeniem: „prorok wykołajeńców”. Przybyszewski, nadal jeszcze formalnie żonaty ze słynną Dagny, uważany był za geniusza modernizmu, a równocześnie robił zawsze wrażenie człowieka, którym należałoby chronić, od skutków cygańskiego życia i nieodpartej chęci wydawania cudzych pieniędzy, także pieniędzy kobiet w nim zakochanych. Aniela Pająkówna była starsza od niego i uwierzyła, niestety, w misję opieki nad nim, z której wówczas Dagny już zrezygnowała. Związek malarki i pisarza został

na długo nawiązany, ale Przybyszewski wkrótce rozpoczął także skomplikowany romans z Jadwigą Kasprowicową, żoną wielkiego poety Jana Kasprowicza, swoją późniejszą żoną. Przez wiele miesięcy w zaklętym kręgu pozostają: Dagny aż do swej tragicznej śmierci na dalekim Kaukazie, Kasprowicowa i Aniela. Pająkówna opiekuje się nie tylko Przybyszewskim, ale jakiś czas także dziećmi Dagny. Przybyszewski jednak ludzi Aniela i po różnych perypetiach połączy się z Jadwigą Kasprowicową. Tymczasem w październiku 1901 r. Aniela rodzi córkę. W tej epoce pozycja samotnej matki z nieślubną córką była niewesoła, nawet w kręgu elit intelektualnych. Przybyszewski wciąż lawiruje między kobietami i wierzycielami. Pająkówna ma twardy charakter, nadal zarabia na życie, wychowuje ukochaną córkę, której nadała imię Stanisława. Wobec jednak rozmaitych afrontów opuszcza Lwów, przebywa w Niemczech, we Włoszech, ostatecznie osiedla się ponownie w Paryżu. Przybyszewskiego nadal kocha, troszczy się o niego, finansuje nawet jego kuracje i różne eskapady. Jej oparciem pozostają Pawlikowscy i nieliczni przyjaciele. W Paryżu samotnie wychowywała córkę, ale i brała udział w życiu ówczesnej cyganerii artystycznej na Montparnassie. Jej „Autoportret” z roku 1906 w tonacji realistycznej ukazuje artystkę, na której twarzy znać ślady tragicznych przeżyć osobistych. Wielokrotnie także portretuje córkę, a w 1907 r. maluje „Autoportret z córką”. Zmarła na zapalenie płuc w Paryżu 24 kwietnia 1912 r.

Jej córką będą się opiekować po troszę Pawlikowscy, a zwłaszcza Marcin i Helena Barlińscy w Wiedniu, którzy uzyskali od Przybyszewskiego, spóźnione o lata, formalne nadanie jej nazwiska ojca. Stanisława Przybyszewska, nim wróci do kraju, przebywała więc wiele lat w Paryżu, Szwajcarii, Austrii; imponować będzie już w młodym wieku zdolnościami językowymi i orientacją, zdobytą głównie własną pracą, w dorobku kultury europejskiej. Nigdy przecież nie potrafiła, choć bardzo uzdolniona intelektualnie i artystycznie, zorganizować sobie życia, ani osobistego, ani zawodowego. Po powrocie do kraju ukończyła studia nauczycielskie. Od

Aniela Pająkówna „Autoportret z córką”. W zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie

1920 r. związała się okolicznościowo (na parę lat), naprzód w Poznaniu, ze swoim ojcem. Była zbuntowana wobec świata, w którym nie znajdowała dla siebie miejsca mimo pierwszych, wybitnych prób literackich. Czas jakiś w Warszawie miała związki luźne z komunistami, co przyniosło jej krótki areszt. Wielokrotnie różni pisarze, pamiętni, czy na sławę jej ojca, czy poznawszy talent Stanisławy Przybyszewskiej, ratowali ją w kłopotach, ułatwiali druk artykułów czy prób dramatycznych. Pieniądzy to jednak nie dawało.

Od 1923 r. mieszkała z mężem Janem Panińskim, który został profesorem gimnazjum polskiego w Wolnym Mieście Gdańsku. Oboje, możliwe, że od

dawna, ona niestety być może za przyczyną swego ojca, zażywali narkotyki. Zbieg różnych okoliczności także spowodował do Gdańska na czas jakiś Stanisława Przybyszewskiego (formalnie od jesieni 1922 r. do 1924 r.), jako niezbyt gorliwego pracownika polskich urzędów w Gdańsku. Przybyszewski od lat w istocie nie posiadał innych źródeł utrzymania. Odegrał jednak krótko dość głośną rolę w życiu polskich instytucji kulturalnych w Gdańsku i Sopocie. I to właśnie Gdańsk i Sopot urządziły mu jubileusz trzydziestolecia pracy literackiej (1932 r.). Panińscy żyli jednak, tak czy owak, w biedzie. Czy ojciec zachęcał Stanisławę Przybyszewską do twórczości literackiej, wiele nie wiadomo, jednakże ona, rzucając

swe interesujące prace malarskie, poświęciła się w Gdańsku wyłącznie literaturze. Jej twórczość rozproszona i częściowo zaginiona należy jednak, jako znaczący element, do dramatopisarstwa II Rzeczypospolitej. W tym czasie, zafascynowana dziejami krwawymi rewolucji francuskiej, napisała w szczególności wielkie utwory: „Dziewięćdziesiąty trzeci” i „Sprawa Dantona”. Ta ostatnia sztuka wystawiona była parokrotnie przez teatry w dwudziestolecie międzywojennym i w okresie po II wojnie światowej. Jej mąż zmarł nagle w 1925 r. Stanisława Przybyszewska, nękana chorobami, zażywaniem narkotyków niszcząc dodatkowo zdrowie, obsesyjnie unikała jakiegokolwiek zależności, odrzucając różne propozycje możliwości zarobkowych. Dochody literackie, a nawet zasiłki otrzymywane dzięki staraniom literatów w Departamencie Sztuki ówczesnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia (nie istniało w tym czasie odrębne ministerstwo kultury) nie ratowały jej egzystencji. Zmarła 14 sierpnia 1935 r. w Gdańsku. Jej grób dziś nie istnieje.

Po II wojnie światowej interesowano się wielokrotnie jej twórczością literacką i tragicznym życiem w Gdańsku (zwłaszcza Stanisław Helsztyński; Krystyna Dołińska poświęciła jej książkę pt. *Córka Smutnego Szatana*, Warszawa 1993). Dziś przypomina o niej tablica pamiątkowa przed dawnym budynkiem Gimnazjum Polskiego, przy ul. Augustyńskiego 1.

Autor tych słów przez wiele lat zajmował się dziejami krwawymi rewolucji francuskiej, zwłaszcza latami jakobinizmu i rządów Maksymiliana Robespierre’a. Nigdy nie podzielałem zauroczenia, które charakteryzowało ruch komunistyczny, epiką terroru jakobińskiego. Dramat przeciw „Sprawie Dantona” Stanisławy Przybyszewskiej (wystawiony w teatrze m.in. przez Andrzeja Wajdę, w Warszawie w roku 1975, film także Wajdy *Danton* z 1982) ukazał jej talent jako autorki dramatycznej, trudno też nie przyznać, że lata 1793–1794 we Francji, to wymarzona epoka dla dramatów pełnych pasji i tragizmu.

Postać Stanisławy Przybyszewskiej, choć niestety w tragicznym splocie jej biografii, pozostaje nierozdzielnie związana z Gdańskiem – jako istotny element historii literatury polskiej w czasach Wolnego Miasta Gdańska.

Piesniô – zdënk słowa i mùzyczci

Mùzyka zaczinô sã tam, dze sã kuńczą słowa – pisôł sto lat temù Claude Debussy, francësczi ùsôdca mùzyczci, co rozmiôł jak nicht jiny malowac zwākã. Równak czë sygnie samò malowanie zwākã? A co je wôzniészé: słowò czë mùzyka? Czë jedno z drëdżim może jic w pôrze? A czë mùzyka barzi pômôgô, czë przeskôdzô słowù?

TÓMK FÓPKA

Pëtaniów je wiele i òdpowiedców dosc tëli. Słowò je dokładné. Jãzëk nazywô. Ôpisywô. Mùzyka za to je wszczëcym. Dopôwiôdô. Je przedłużeniem słowa.

Pôwiëta, że w sami mówie je mùzyka. Kò może z melodie wëdowiedzec sã znaczeniô gôdaniô. Chcëmë wżac prosté słowò: „jo”. Żelë pôwiëmë „jo, jo” z melodiã ôpôdającã – wiëndze na to, że nie wierzimë w to, co mówimë. Rzekniëmë, a barzi krzyknimë „jo!” – z melodie wëchôdzy pewnosc. Zacygnimë „joo?” do górë – i wiëmë, że... nie wiëmë.

Takò melodiã w głosu pòzywómë intonacjã. Mëstrowie słowa gôdónégò pòtrafiã tak przekazac tekst, że czëjemë dokładnie to, co òni chcã. Ten sòm tekst przekôżã tak, że rôz je do smiëchù, a rôz do płaczu. Ten sòm psalm w kôscele może spiewac na rôzné òrtë. W rôznëch tonacjach. I tuwò wchôdô czëstô mùzyka. Wieso! – dur. Smùtnô – moll. A wszëtκό przez trzeci zwāk gamë – tercjã. Czë je wiôlgô – czëc redosc. Mò! – kómùdã.

Dze słowò i mùzyka sã równé? W spiëwach, frantówkach, piesniczkach abò piesniach. Biwò, że snôzi tekst je ôblôkki w brëdka melodiã, jak w bëlejaci papiór smaczny bómk. Abò snôzô panna w pòdzartë ruchna... Tak sã dzejë colema!o, czëj nôprzôdkã pòwsta!a snôzô wiërzta, co żëje swòjim żëcym, a pozni do ni ùsôdzają melodiã. Ale nië wiedno.

Sã téż prostëchné tekstë, jaczé „sã nie bróniã” przë jich deklamacji, a do-

brô mùzyka je „wënôszô” na szladżer. Sã kùreszce dokazë, w jaczich sã sobie namienioné słowa i mùzyka. Te sã letkò spiëwie, w caloscë, czëj akcentë słów pòkriwają sã z akcentoma w mùzyce.

Co to je za zwiërz, te akcentë? Czëj mólni dze przëcësieta. Na szlabizã abò nôtã. W słowach i zdaniach rôżnie pòdajã. W mùzyce colema!o na „rôz” w takce. Dobré przykładë zesadzeniô akcentów słowa z mùzycznymi w kaszëbsczi lëteraturze mùzyczny? Proszã baro! Ks. Antoni Peplińsczi – „Kaszëbë wôlają nas”. Dze mùzyka jidze przëcë słowoma? Tëż ks. Antoni Peplińsczi – „Nie je cë zôł”. Czëmù? W naszym jãzëkù, czëj mómë „nië” – to na nie w zdaniem pòdô przëcësk. Tuwò ks. Antoni mùzykã przesënął wôgã na „je” we frazy: „Nie je cë zôł ti ôjczësti chôtë”. Akcent nen wspiarti je téż skòkã sèkstowim i przëtrzymanim wiërtelnôtã z kropką na „rôz” przë metrum 3/4. Më bë rzek!ë: przesëniãcë akcentu mùzycznégò we fraze procëm akcentu zdaniowégò w teksce. Gwëсно jaczi mądrzela terô rzecze: kò bëlny spiëwòk może to dopasowac! Pewno! Bôtë téż jidze rozchôdzëc, równak lepi, czëj pasëją ôd razu.

Jiny przykład tegò samégò autora – gôdowò spiëwa „Jezë, ôstaw szopã”. Tuwò mómë do ùczinku ze zmiãną akcentu w słowie przez skòk melodie w górã ô tercjã w słabym dzëlu taktu. W ten spòsób zamiast „szopã” – spiëwóné je „szopã”. I dali mómë téż „chëczë”, „dómë”, „z pòdëszkã”, „z wô!ã” i „wkò!o”. A mia!o bë bëc: „chëczë”, „dómë”, „z pòdëszkã”, „z wô!ã” a „wkò!o”.

Errare humanum est. A kòżdi, chto le wiący jak pòrã tekstów do mùżyczi napisòł – tej-sej co przestawi.

Melodiò pòmògò zapamiątać tekst. Temù ùczeni kaszëbiznë, anielsczégò i jinëch swiatowëch jãzëków przez spiew – je dobrã ùdbã. Prawie nagrónò òsta platka z 16 dokòzkoma dlò mòlëch dzòtk, jaczé nalazlë sã w ùczebnikù Danutë Pioch *Z kaszëbsczim w swiat*. Spiëwiã i grajã na ni prawie dzecé i młòdzëzna z wejrowszi mùżyczny szkòlë. Słowa pi-sóné dlò nòmłòdszich, mùżyka dlò nich i jész przez jich rówienników wëkònóné!

Chcemë sã przëdzrzec jedny z melodiów z jiny platki z dzecnyma spiewoma, bòdòj ti piersi taczì – ze spiewnika *Piesnie Rodny Zemi*. Hewò je „Ùczba” z mùżykã Jerzégò Stachùrszczégò i tekstã Èugeniusza Prëczkòwuszczégò:

*W ksążkã zdrzã i ùczã sã
Pòmálinkù, pò përzinkù
Lëtrë skłádac, szlábizowac
Zdania flot całë pòmòdwac.*

*Bò do ùczeniù lëszt wiòldzi móm
Czëtã i pisac chcã wszëtò sóm.
Rodnã naj mòwã i pòlszi zwãk
Przerozmiòc chùtkò chcã wszëtò blãk.*

Tekst napisóny do mùżyczi. Pasowny, jakbë na miarã szëté òbleczenië. Metrum 6/8. Melodiò pòmògò w „sprzedaniù” tekstu. Słowo „pòmálinkù” z nótama w górã fakticzo jakbë kãsk przescygało tempò. Harmónia bez zbãdnëch napiaców, òkróm negò C#m – co równak pasëje do pòdpisónégò tekstu w òbù sztrófkach. Nié za wiòldzi ambitus (òdległòsc òd nówëszzi do nòniższzi nótë w dokazu) – co je wigòdné dlò mòlégò spiewòka. Nié dzyw, że czãsto a gãsto tã piesniczkã je czëc na szkòlowëch rozegracjach a przëzërkach. Wiesoło tonacjò, kòlibiãcy ritm – zachãcywò do... ùczbë prawie. 10/10 pòdlug mòjégò òbsãdu zgòdnoscë tekstu a mùżyczi!

A terò z jiny pòlëcë. Jedna z nòpiãk-niészëch, zlë jidze ò bòkadnosc melodicznã i aranżacjã platk – „Òpòwiësc” karna Kùtin. A tak pò pròwdze jedny kùtinczi – Agnieszczì Bradtkë.

„Piszã nen lëst do Cebie, bò chcã, że-bës ò czims wiedzòł”.

A to znòta? „to kaszëbskò stolëca... to òznòczò Kaszëbã”...

UWAGA PRENUMERATORZY!

Podobnie jak w ostatnich latach, także w tym roku nasi prenumeratorzy (ci, którzy zamówią roczną prenumeratę obejmującą co najmniej 6 miesięcy 2014 roku) będą mogli otrzymać jedną książkę – wybraną z poniższej listy. Prosimy o wskazanie konkretnego tytułu do końca czerwca 2014 r. telefonicznie (nr 58 301 90 16), mejlowo (red.pomerania@wp.pl) lub za pośrednictwem poczty (Redakcja „Pomerani”, ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk).

Magnificat Kaszubów w Ziemi Świętej – album dokumentujący pielgrzymkę Kaszubów do Ziemi Świętej w dniach 10–17 marca 2013 r. Zawiera m.in. reportaż Dariusza Majkowskiego i homilie bp. Wiesława Śmigła, ks. Mariana Miotka i ks. Bartłomieja Wittbrodta.

Młodokaszubi. Szkice biograficzne, pod red. J. Borzyszkowskiego i C. Obracht-Prondzyńskiego – książka poświęcona życiowym i ideologicznym drogom młodokaszubów. Zawiera szkice biograficzne ponad 30 postaci, które współtworzyły ruch młodokaszubski.

Źródła do kaszubsko-polskich aspektów dziejów Pomorza Zachodniego, pod red. B. Wachowiaka, Poznań, t. 1–4 [uwaga: tylko jeden tom do wyboru] – opracowanie źródeł do dziejów Pomorza Zachodniego pod kątem polsko-kaszubskich aspektów jego historii. Praca pod redakcją Bogdana Wachowiaka, przy współpracy Zygmunta Szulcki, Włodzimierza Stępińskiego i Edwarda Włodarczyka.

C. Obracht-Prondzyński, *Zjednoczeni w idei. Pięćdziesiąt lat działalności Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (1956–2006)* – monografia Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego przedstawiająca wkład tej organizacji w powojenną kulturę, życie społeczne i polityczne Kaszub oraz Pomorza.

To je Słowo Bòżé, tłum. E. Gołąbek – lekcjonarz mszalny w języku kaszubskim.

Kaszubi w biblijnej krainie. Po dziesięciu latach w Pater Noster – album, który dokumentuje pielgrzymkę Kaszubów do Ziemi Świętej w roku 2010. Reportaż Arkadiusza Golińskiego i napisanie w języku kaszubskim homilie autorstwa ks. Mariana Miotka oddają atmosferę tamtych dni i związane z nią przeżycia.

M. Kargul, *Abyście w puszczach naszych szkód żadnych nie czynili...* – podstawowym problemem rozpatrywanym w publikacji jest proces zmian zachodzących w użytkowaniu lasów.

Pociąg do Helu opóźniony o kilka miesięcy

Najważniejsze regionalne połączenie kolejowe w powiecie puckim i jedno z najważniejszych na Pomorzu przechodzi właśnie modernizację. Infrastruktura kolejowa na tej trasie była przestarzała i między innymi właśnie z tego powodu od 2012 roku jest gruntownie przebudowywana.

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

Trochę historii

Drogę do realizacji przedsięwzięcia pn. „Rewitalizacja i modernizacja tzw. Helskiego korytarza kolejowego – linii kolejowej nr 213 Reda – Hel” otworzyło pozyskanie dofinansowania z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Kolejowy szlak przez Mierzę Helską to jedna z najpiękniejszych tras, jakie może zaproponować swoim pasażerom polska kolej. Jazda pociągiem po torach ułożonych pomiędzy Bałtykiem a Zatoką Pucką to atrakcja sama w sobie, dla wielu – niezapomniane przeżycie; można obserwować helskie lasy, stare rybackie chaty, a przede wszystkim nadmorskie krajobrazy.

Linia kolejowa nr 213 Reda – Hel liczy niemal 62 km i powstawała etapami w latach 1879–1928. Właściwie jest ona połączeniem kilku linii. Pierwsza z nich to linia Reda – Puck oddana do użytku 15 grudnia 1898 roku. 26 września 1903 roku otwarto natomiast połączenie kolejowe pomiędzy Krokową a Puckiem (linia nr 263). Z Pucka do Swarzewa linię oznaczono numerem 213 i traktowano jako przedłużenie trasy z Redy. Prace nad budową linii ze Swarzewa do Helu rozpoczęto latem 1920 roku. Inwestycję realizowano pośpiesznie, nie wypłacano odszkodowań za zajmowane pod budowę linii tereny, które były własnością tamtejszych rybaków. W okolicach Kuźnicy położono torowisko na istniejącej drodze... Dopiero w 1923 roku po przejęciu linii przez

Dworzec w Pucku. Fot. S. Lewandowski

Władze Kolejowe w Gdańsku rozwiązano wszystkie sporne kwestie, jakie powstały przy jej utworzeniu. Budowę zakończono latem 1921 roku, ale dopiero 16 września 1922 roku ten niemal 36-kilometrowy odcinek oddany został do użytku publicznego po przejęciu przez Ministerstwo Kolei Żelaznych i określeniu zasad funkcjonowania tej kolei. W 1928 roku dobudowano jeszcze odcinek do helskiego portu, tym samym linia nr 213 osiągnęła swoją maksymalną długość.

Szybciej, wygodniej i bezpieczniej

W kolejnictwie rewitalizacja oznacza zazwyczaj „przywrócenie ruchu kolejowego na liniach czy odcinkach linii, na których ten ruch był zawieszony”. Co raz częściej jednak pojęcie rewitalizacji

jest odnoszone także do modernizacji czynnej linii kolejowej związanej z wprowadzeniem nowych, zazwyczaj lepszych, parametrów eksploatacyjnych i z dostosowaniem jej do nowych funkcji. Rewitalizacja i modernizacja linii kolejowej na Mierzę Helską polega przede wszystkim na całkowitej lub częściowej wymianie nawierzchni kolejowej jej wybranych odcinków, co w praktyce oznacza m.in. wzmocnienie podtorza, wymianę elementów nawierzchni czy renowację podsypek. Modernizację przejdą także urządzenia sterowania ruchem oraz urządzenia elektroenergetyczne odpowiedzialne m.in. za oświetlenie. Kolejarze w ramach tego projektu naprawią niektóre obiekty inżynierskie, perony, urządzenia do obsługi podróżnych, przejazdy

kolejowe wraz z naprawą nawierzchni drogowej i kolejowej na tych przejazdach.

Modernizacja korytarza helskiego ma zwiększyć przepustowość, a co za tym idzie częstotliwość kursowania kolei. Tym samym transport szynowy będzie jeszcze bardziej dostępny dla mieszkańców i turystów odwiedzających Mierzeję. Dzięki podwyższeniu maksymalnej prędkości (100 km/h na odcinku Reda – Puck i na odcinku Władysławowo – Hel oraz 90 km/h na odcinku Puck – Władysławowo) podróż z Gdyni do Helu zmniejszy się (w zależności od zastosowanego taboru) o ok. 15–25 min.

Pieniądze to nie wszystko

Unia Europejska, a właściwie dofinansowanie z funduszy unijnych pozwoliło rozpocząć inwestycje na polskiej kolei. Nie jest tajemnicą, że ta dziedzina polskiego transportu wręcz prosiła się o dofinansowanie. Rozpadające się dworce i perony, powyginane tory i infrastruktura odpowiedzialna za bezpieczeństwo pamiętająca jeszcze lata 70. i 80. ubiegłego wieku potrzebowały szybkiej naprawy. Zakup nowego taboru przez samorządy wojewódzkie, które są udziałowcami w spółce Przewozy Regionalne (m.in. na Pomorzu obsługują lokalne połączenia kolejowe), nie wystarcza, aby zapewnić pasażerom komfort podróży. Potrzebna jest także odpowiednia infrastruktura kolejowa, tak aby poprawić szybkość jazdy, bezpieczeństwo oraz wygodę pasażerów czekających na pociąg (dworce, poczekalnie). Dzięki środkom z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. – właściciel infrastruktury kolejowej – prowadzi na Pomorzu dwie wielkie inwestycje. Modernizowana jest linia kolejowa nr 213 Reda – Hel (tzw. korytarz helski) oraz linia nr 201 Gdynia – Kościerzyna (tzw. korytarz kościerski). Pomimo zagwarantowanych pieniędzy niepokojące wieści dochodzą zarówno z kościerskiego korytarza, jak i z niemal 60-kilometrowego placu budowy na linii Reda – Hel. Główny wykonawca inwestycji, włoska firma Salcef, skarży się, że na przeszkodzie terminom stanęła m.in. pogoda. Inwestor narzeka także na znalezione na trasie niewybuchy oraz na to, że na mapach nie ma niektórych istniejących elementów infrastruktury podziemnej, co także wpłynęło na opóźnienie prac.

Przed stacją w Swarzewie. Fot. S. Lewandowski

Na wiosnę, może latem

Tegoroczna zima jakby wiedziała, że pociąg do Helu musi pojechać w nadchodzącym sezonie i postanowiła dać budowniczym nieco wiosny w grudniu. Mimo to ambitne plany kolejarzy, co było do przewidzenia, niestety nie zostały zrealizowane w terminie. Zgodnie bowiem z kontraktem, modernizacja linii kolejowej nr 213 Reda – Hel miała się zakończyć 5 stycznia 2014 roku. Termin ten nie został dotrzymany, a wykonawca inwestycji zapowiedział, że remont zakończy się do czerwca, choć zleceniodawca prac, spółka PKP PLK, ma nadzieję, że roboty na linii 213 jednak będą wykonane wcześniej.

Na Mierzei podstawowe prace zostały prawie zakończone (ulożono nasyp i tory), jednak aby mówić o pełnym zakończeniu prac w tym rejonie, należy jeszcze wykonać wiele mniej spektakularnych, ale istotnych z punktu widzenia ruchu kolejowego zadań, m.in. podłączyć urządzenia sterowania ruchem. Na odcinku Reda – Władysławowo już tak różowo nie jest. Na przykład perony w Pucku i we Władysławowie dopiero są w fazie budowy. Nieco lepiej jest w Swarzewie – tam większa część prac już została wykonana. Oczywiście na wspomnianych stacjach brakuje torów, rozjazdów, urządzeń sterowania ruchem itp. Jednym słowem, jest jeszcze wiele do zrobienia, a czasu coraz mniej.

Przedłużający się brak transportu szynowego będzie skutkował tym, że potencjalni pasażerowie wybiorą transport zastępczy w postaci własnego auta lub

komunikacji autobusowej, co w sezonie letnim niemal na pewno spowoduje na Mierzei większe korki, w których utkną także autobusy. Takie niebezpieczeństwo widzą władze województwa, które boją się również tego, że część pasażerów po remoncie po prostu nie wróci do podróży pociągiem. *Zauważamy, że postęp inwestycji prowadzonych przez Oddział Realizacji Inwestycji PKP PLK S.A. przy rewitalizacji Helskiego i Kościerskiego Korytarza Kolejowego jest zbyt wolny. Przez długotrwałe zamknięcia szlaków na odcinkach linii nr 201 oraz 213 i wprowadzenie kolejowej komunikacji zastępczej następuje systematyczny odpływ pasażerów – mówi Ryszard Świlski, członek zarządu województwa pomorskiego, odpowiedzialny za transport. Mieszkańcy województwa wybierają alternatywne środki komunikacji, najczęściej jest to indywidualny transport samochodowy. Obawiamy się, że gdy w końcu roboty zostaną zakończone, będziemy potrzebować dużo czasu, żeby przekonać pasażerów do ponownego wyboru transportu kolejowego.*

Niekończący się remont może także wpłynąć negatywnie na turystykę w rejonie Mierzei. Nikt przecież nie marzy o spędzeniu wolnego czasu w korkach... Pociąg zawsze był i będzie alternatywną możliwością dla wiecznie zakorkowanej w sezonie letnim drogi wojewódzkiej nr 216. Jak nie będzie pociągu, liczba turystów z pewnością się zmniejszy, a ci, którzy przyjadą tu odpoczywać, będą utożsamiać Mierzeję Helską z bałaganem na drogach i w przyszłości na miejsce urlopu wybiorą inny zakątek Polski.

Chłopiec z Lisiej Grobli

Los związał Franza Kocha z Pomorzem. Jego dzieciństwo przypadło na lata wojny, a spędził je w Gdańsku i na Żuławach.

MAREK ADAMKOWICZ

To była zima. Jedna z najsroźszych od lat. Franz Koch miał wówczas ledwie pięć lat i akurat wyruszył w podróż na Syberię. Na szczęście nie była to ta prawdziwa Syberia, ale jej wyobrażenie, jakie mógł mieć mały berlińczyk, widząc zaśnieżone Pomorze i Prusy Zachodnie. Pod koniec 1939 r. jego ojciec, Max, został skierowany do Gdańska. Miał pracować dla Reichsnährstand – organizacji zajmującej się żywnością i regulacją produkcji rolnej. Wkrótce sprowadził żonę Gertrudę i dzieci: Franza i młodszą od niego Christę.

Moment przeprowadzki był szczególnie – zbliżało się Boże Narodzenie, ale zanim nadeszło, wrażenie na chłopcu robił widok portowego miasta, tak inny od tego, co pamiętał z rodzinnego Berlina.

Kamienica przy Fuchswall

Wojna zamieniła w perzynę historyczne serce Gdańska, ale kamienice przy Lisiej Grobli przetrwały. Oczywiście, uliczka nosiła wtedy nazwę niemiecką: Fuchswall. Kochowie dostali czteropokojowe mieszkanie na parterze w kamienicy oznaczonej numerem 1, z perspektywą życia ułożonego na miarę urzędniczej rodziny. Dzieci nie musiały wiedzieć, że wcale nie jest dobrze. Wojna, owszem, może się toczyła, ale większym wstrząsem był rozwód rodziców. W 1940 r. nie byli już razem. Rok później Franz poszedł do szkoły. Pierwszego dnia nauki, a był to 8 września, został uwieczniony na zdjęciu. Fotografia pokazuje chłopczyka z tutką pełną słodkości. Zawiniątko pochodzi ze sklepu Mixa, jednego z najbardziej znanych producentów słodyczy. W latach trzydziestych jego firma zatrudniała około 130 pracowników

Franz z siostrą Christą na plaży w Siankach latem (1940/1941).

i miała 11 sklepów. Ot, taki akcent lokalny. Ogólnoniemieckie było za to wpajane w szkole na Osieku uwielbienie dla Führera: „Heil Hitler!”, między którym a codziennością powstawał dysonans, zwłaszcza gdy się widziało sowieckich jeńców pędzonych do pracy w stoczni. Widok katowanych, wygłodniałych ludzi, którzy – mimo groźby bicia – próbowali wyłowić po drodze resztki jedzenia ze śmietników, był przerażający. Z myślą o nich matka Franza wyrzuciła do rynsztoka obierki ziemniaków. Zrobiła to pod osłoną ciemności, ale widocznie i tak ktoś zauważył. Usłyszała, że następnym razem będzie miała do czynienia z gestapo.

Żuławskie schronienie

W marcu 1943 r. Franz i jego siostra zostali wysłani na wieś. Dzieci miały przeczuć złe czasy w Stobnie na Żuławach. Pierwszą część podróży odbyto

kolejką wąskotorową do Nowego Dworu. Pociąg odchodził z Gdańska. Po drodze musiał pokonać Wisłę. Dla dziecka była to nie lada atrakcja, podobnie jak dalsza jazda autobusem z Nowego Dworu do Stobny, gdzie dzieci miały zamieszkać u Johanna Selke. Pod nieobecność brata, Ernsta, który przebywał na froncie wschodnim, prowadził on jego gospodarstwo. Miał do pomocy służącą Metę Dams i Stanisława – Polaka.

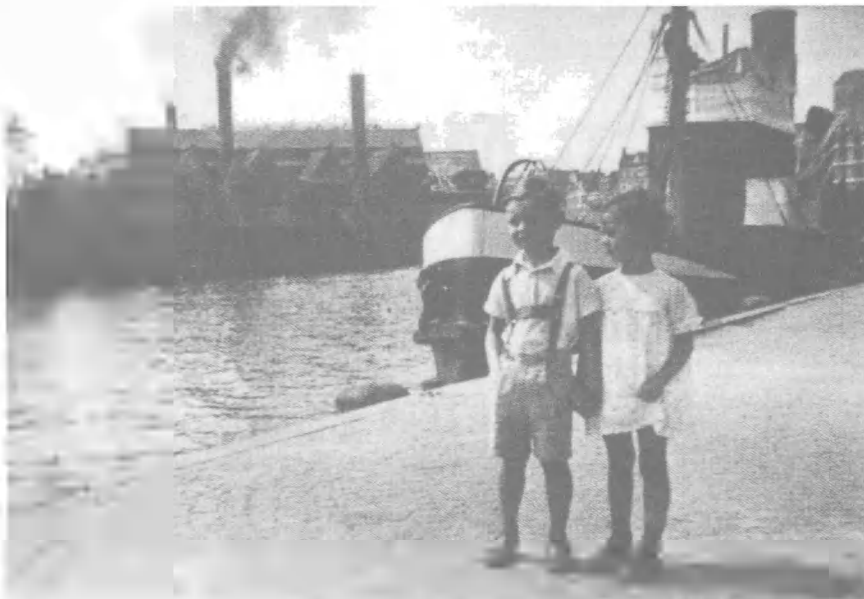
Dla dzieci dorastających w Berlinie, a potem w Gdańsku przenosiny na wieś były ogromną zmianą. Brakowało tu podstawowych wygod. Nie było łazienki, a za toaletę służył wychodek za stajnią. Wodę trzeba było nosić z pobliskiej Izbowej Łachy. Niewiele też można było się dowiedzieć o tym, co się dzieje na świecie. Ale nawet na tym odludziu można było zobaczyć, jak wygląda wojna, i zastanawiać się nad sprawami niepojętymi. Na przykład, dlaczego Stanisław musi spać

za przepierzeniem w stajni albo co się stało z żydowskimi dziewczętami, które przywieziono do pomocy przy żniwach. Był rok 1944 i coraz trudniej było znaleźć ludzi do pracy, sprowadzono więc te kobiety – zapewne z obozu Stutthof. Wychudzone, z głowami ostrzyżonymi do skóry, w pasiakach, wyglądały strasznie. Jedna z nich trafiła do gospodarstwa Selkego. Miała na imię Katharina i nieźle mówiła po niemiecku. Któregoś dnia Żydówki zniknęły, ale było to po tym, jak na niebie pojawiły się setki alianckich bombowców. Leciały nad Królewiec, by obrócić w ruinę pruską stolicę. Front był coraz bliżej...

Kierunek Gdańsk

W grudniu 1944 r. dało się już słyszeć odgłosy artylerii. Strzelano od strony Wysoczyzny Elbląskiej i wydawało się, że teraz bezpieczniej jest w Gdańsku. Selke z Metą Dams uciekli, zostawiając w gospodarstwie tylko Stanisława. Miał on nadzieję, że Sowietnicy nic mu nie zrobią, był przecież Polakiem.

Franz z matką i siostrą również odeszli. Skierowali się w stronę Stegny, ale ponieważ nie chcieli się przeciskać w kolumnie uchodźców, wybrali boczne, mniej uczęszczane drogi. Nie uchroniło ich to przed mordęgą, jaką była wędrówka w głębokim śniegu, przejście przez zamrznięty Nogat. W Steganie udało im się dostać do kolejki wąskotorowej, która dochodziła do Mikoszewa. Dalej był prom, przy którym tłoczyło się wojsko i uchodźcy – idealny cel dla sowieckich samolotów. I faktycznie, Sowietnicy się pojawili. Nie zdołali jednak zniszczyć przeprawy odpędzeni ogniem karabinów maszynowych. Szanse rodziny Koch na dotarcie do Gdańska znacząco wzrosły. Niebawem cała trójka zobaczyła upragnione miasto, w którym spędziła ostatnie wojenne święta. Nie były one wesołe. Niewiele udało się kupić, brakowało żywności, a wieści z frontu nie poprawiały nastroju. Front był przeraźliwie blisko. Kto mógł, uciekał przez morze. Kto został, krył się w schronach przed nalotami. Na początku marca 1945 r. walki toczyły się na przedpolach

Bez troskie lata dzieciństwa.

Gdańska. Pod koniec miesiąca było już po wszystkim, nadszedł czas gwałtów, rabunków, podpaleń. Ogień był tak wielki, że jego żar kołysał zwłoki wisielców w Wielkiej Alei. To właśnie wtedy Kochowie próbowali wydostać się z piekła. Ostatecznie wrócili do kamienicy przy Lisiej Grobli, choć już do innego mieszkania.

Czas pożegnania

Gdańsk po przejściu frontu wyglądał przerażająco. Na ulicach leżeli zabici ludzie i padłe zwierzęta. Idąc przez zrujnowane miasto, można było zginać pod gruzami rozpadających się domów albo wejść na minę. Cudem było przetrwanie kolejnego dnia, a do tego było konieczne znalezienie jedzenia. Z magazynu wojskowego w Nowym Porcie udało się przytargać sztuczny miód. Innym razem były to kostki rosołowe i torba z proszkiem budyniowym. Tę drugą wyprawę Franz zapamiętał na całe życie. Zakradał się do magazynu przez okienko, spadł na brzuch martwego żołnierza...

Z konieczności chłopak nie tylko nauczył się zakradać do piwnic spalonych domów, ale też handlować. Przed Dworcem Głównym można było, drogą wymiany, zdobyć trochę żywności. Kto

nie był dość sprytny albo nie miał siły, umierał z głodu lub przez choroby.

Czas pożegnania z Gdańskiem przyszedł w czerwcu 1945 r. Na dworcu kłębił się tłum wysiedleńców, pomiędzy nimi milicja. Łatwo było się zgubić, ale jakby na przekór temu Kochowie spotkali bratnią duszę... Stanisława ze Stobna! Jakże ogromna była to radość! Do tego Stanisław podzielił się jedzeniem. Można powiedzieć, że tylko tyle i aż tyle.

A potem musieli się rozstać. Ich pociąg ruszył w stronę Berlina.

Po wojnie Franz Koch wielokrotnie odwiedzał Gdańsk. Po raz pierwszy w roku 1973. Z niedowierzaniem oglądał swoją kamienicę i miasto, które udało się podnieść z ruiny. Wybrał się też na Żuławy, szukając śladów dzieciństwa. Kolejny raz przyjechał latem zeszłego roku. Rozmawialiśmy, choć niezbyt długo, na pamiątkę zostawił książkę. Przyznał, że chciałby, aby jego świadectwo nie zaginęło.

Franz Koch, rocznik 1934, jest współautorem, wraz z Klarą Pollak, dwujęzycznej książki „Wojenne losy Niemca i Polki w Gdańsku / Kriegsschicksale von Franz und Klara aus Danzig” (tłum. z j. niem. H. Kleinzeller), wydanej w 2010 r.

Ks. Jan Müller CR

Urodził się i wychował na Kaszubach. Pracował m.in. w Skole na Podkarpaciu, Lwowie i Gniewie. Serce oddał jednak przede wszystkim mieszkańcom Kościerzyny, z którą związał się w 1947 roku i pozostał w niej aż do śmierci w roku 1973.

LESZEK MOLENDOWSKI

Lata młodości i II wojna światowa

Jan Müller urodził się 3 stycznia 1905 roku w Chwaszczynie (k. Gdańska) w rodzinie kaszubskiej. W jego domu mówiło się głównie po kaszubsku i po niemiecku. Uczęszczał do niemieckiej szkoły elementarnej w rodzinnej wsi, a później do gimnazjum klasycznego w Wejherowie (niem. Neustadt). Naukę kontynuował w Małym Seminarium Duchownym Zmartwychwstańców we Włocławku. Następnie wstąpił do nowicjatu u księży zmartwychwstańców w Krakowie.

Święcenia kapłańskie przyjął 30 czerwca 1935 roku we Lwowie, a już od 1 września 1936 roku pracował jako katecheta w Skole, małym miasteczku podkarpackim. Uczył tam religii w trzech szkołach podstawowych. Praca ta nie była łatwa, ponieważ trzeba było dojeżdżać do filii parafialnych w promieniu 40 km. Obowiązki duszpasterza i katechety pełnił do 1939 roku. W latach 1939–1941 nadal świadczył posługi religijne w swojej parafii. Od 1941 do 1946 roku pracował we Lwowie, gdzie piastował urząd prokuratora domowego księży zmartwychwstańców, jednocześnie od 1944 roku był przełożonym lwowskiego domu zakonnego. Kiedy w 1944 roku Lwów z rąk niemieckich odbiła Armia Czerwona, nadal sprawował funkcję prokuratora domowego. Z miasta wyjechał 13 maja 1946 roku i jako repatriant pojechał do Krakowa, mając list żelazny władz radzieckich, którym przypadły przedwojenne wschodnie tereny Rzeczypospolitej, tzw. Kresy

Przy grobie, w czasie złożenia trumny z ciałem ks. Jana Müllera CR. Przed trumną klęczy brat zmarłego, za nim stoi najbliższa rodzina. Źródło: Archiwum Parafii Księży Zmartwychwstańców w Kościerzynie

Wschodnie (Związek Radziecki zagarnął je po 17 września 1939 roku).

Po wojnie na opuszczonych przez mniejszość niemiecką terenach Wielkopolski i Pomorza Gdańskiego oraz na ziemiach do tej pory wchodzących w skład państwa niemieckiego stało mnóstwo opuszczonych świątyń protestanckich (ewangelickich, luteranckich), należało je w jakiś sposób zagospodarować. Poza tym wielu księży zginęło w wyniku represji nazistów wobec Kościoła, zarówno Polaków jak i Niemców. „Zapotrzebowanie” na księży było ogromne.

Grudziądz czy Kościerzyna?

24 czerwca 1946 roku o. Müller przyjechał do Gniewa nad Wisłą, gdzie admi-

nistratorem kościoła księży zmartwychwstańców był o. Władysław Piaskowski CR, Kociewiak urodzony w Tykwie. Przez rok pracowali razem w parafii i szkolnictwie, obsługując Gniew, Tymawę i Janowo, do lipca 1947 roku. Ale już w maju tego roku ordynariusz diecezji chełmińskiej bp dr Kazimierz Józef Kowalski zasugerował objęcie przez księży zmartwychwstańców nowej placówki w kościele poewangelickim. Dał im wybór między Grudziądem a Kościerzyną.

Jak wspomina o. Piaskowski, kiedy wraz z o. Müllerem przybyli do Grudziądza, ich oczom ukazało się miasto, które strasznie ucierpiało w czasie działań wojennych w styczniu 1945 roku. Kiedy dotarli na miejsce, zobaczyli neogotycką

świątynię, średniej wielkości, która bardzo im się spodobała. O ile kościół cudem ocalał, o tyle tego samego nie można było powiedzieć o pastorówce i zabudowaniach gospodarczych, te bowiem leżały w gruzach. Obaj byli zasmuceni, ale ks. Piaskowski powiedział: „Janku, głowa do góry, pojedziemy teraz do Kościerzyny. Kaszuby będą gościnniejsze. Tam, w twoich stronach rodzinnych – nasza przyszłość. Bóg tak chce! – Deus sic vult!”. O. Müller odpowiedział tylko: „Deus sic vult!”. I pojechali.

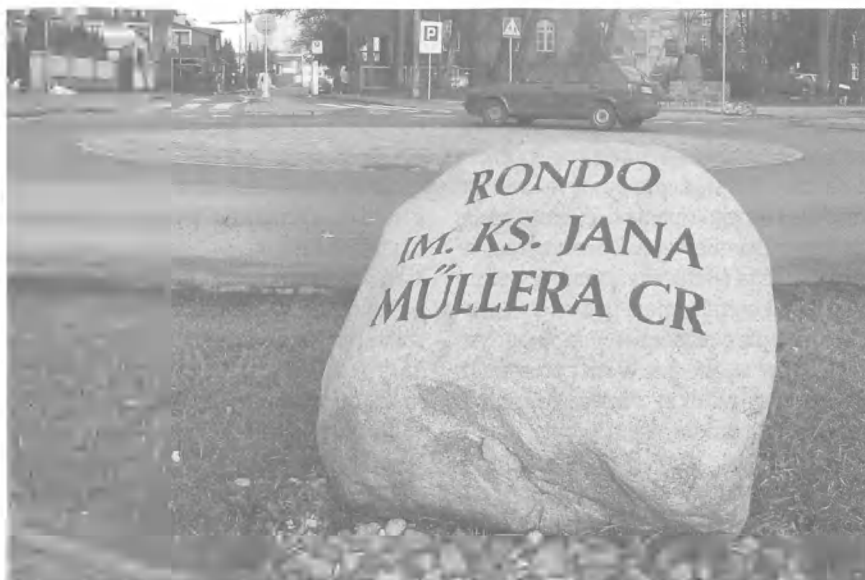
Odnalezienie „swojego miejsca”

W Kościerzynie była tylko jedna parafia katolicka pod wezwaniem św. Trójcy, której proboszczem był ks. Władysław Landowski. Kiedy doszli na miejsce, zobaczyli ceglany neogotycki kościół poewangelicki pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, który został przeznaczony na kościół szkolny dla młodzieży Liceum Ogólnokształcącego i Liceum Pedagogicznego.

Warto wspomnieć, że w latach 1931–1941 pastorem ewangelickim w Kościerzynie był Fritz Glahn – człowiek znany i powszechnie szanowany. Równie przychylny Niemcom jak i swoim polskim sąsiadom. W czasie wojny uratował życie katolickiemu księdzu i zakonnikowi z Kościerzyny. W 1941 roku przez władze okupacyjne został odwołany i od tej pory nikt nigdy go nie widział.

Obok kościoła stała pastarówka, piętrowa, również zbudowana z cegły. Jej lokatorami byli: pewien ksiądz diecezjalny (jego nazwiska zakonnicy nie zapamiętali), organista p. Serożyński (niewidomy) z rodziną oraz samotna kobieta. Jeśli zmartwychwstańcy mieliby objąć tę placówkę, to musieliby się postarać o lokale zastępcze dla tych osób. Organista przeniósł się do poniemieckiego domu zakupionego przez parafię, kobieta również, ale trzeci lokator pozostał. W tej sytuacji ks. proboszcz Landowski przygarnął ks. wikariusza Müllera pod swoim dachem.

Zakonnicy zdali relację ze swych poszukiwań oraz odnalezienia „swojego miejsca” przełożonemu, prowincjałowi o. Czesławowi Falkowskiemu CR, i bp. Kowalskiemu. O. Müller jako najstarszy i rodem z Kaszub został mianowany

Imieniem ks. Müllera zostało nazwane kościerskie rondo w pobliżu kościoła księży zmartwychwstańców.
Fot. Jadwiga Bogdan

rektorem kościoła i katechetą. Biskup i prowincjał uzgodnili również, że do pomocy zostanie mu przydzielonych jeszcze dwóch zakonników, którzy będą katechetami.

Przekazanie obiektów Zgromadzeniu Zmartwychwstania Pańskiego

1 lipca 1947 roku księży zmartwychwstańcy objęli oficjalnie nową placówkę zakonną w Kościerzynie. Jeden z zakonników zanotował kąśliwie w swych pamiętnikach: „Biskupi chętnie dają zakonnikom kościoły, ale poewangelickie, swoje rezerwują dla swoich!”. Jednak, co rzadko się zdarzało, zakonnicy trafili na przychylnego im księdza parafialnego Landowskiego, który z chęcią im pomógł, służył radą i oparciem.

Do końca sierpnia 1947 o. Müller zajmował się oczyszczaniem kościoła i okolic z gruzów oraz porządkowaniem pokoi na pierwszym piętrze pastarówki dla księży, którzy mieli przybyć – znanego mu o. Władysława Piastowskiego i o. Ludwika Jurzaka.

30 sierpnia 1947 roku bp Kowalski uroczystie przekazał kościół w Kościerzynie Zgromadzeniu Zmartwychwstania Pańskiego, którego rektorem i przełożonym domu zakonnego został właśnie o. Müller. Jednak czekano jeszcze na postanowienia władz państwowych. Starosta kościerski w liście do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku pisał, że za zgo-

dą Kurii Biskupiej w Pelplinie przekazano kościół luterński w zarząd zmartwychwstańcom, którzy mieli go użytkować jako kościół szkolny. 17 stycznia 1948 roku Wydział do Spraw Wyznań przy Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku oficjalnie przekazał zakonnikom dom mieszkalny z podwórzem i ogrodem, kościół oraz dom gospodarczy.

Gorliwy kapłan i dobry administrator

Praca katechetyczna w szkolnictwie obejmowała lata 1947–1962, a wymiar godzinowy pracy zakonnika przekraczał wymiar jednego etatu. O. Müller zasłynął gorliwością kapłańską i podejmowaniem stale nowych wyzwań, ponieważ potrzeby były wielkie. Kiedy obejmował swe obowiązki, miał pod opieką 2600 młodych ludzi.

Dzięki ofiarności społeczeństwa i wiernych udało się utrzymać dom zakonnny, kościół i pracowników cywilnych (organistę-kościelny oraz gospodynię), a nawet spłacić długi, które zaciągnięto na prace remontowe, odświeżenie kościoła, domu oraz ogrodzenie zabudowy. Zachowały się dokumenty urzędowe dotyczące działalności zakonników w Kościerzynie. Dotyczą one również starań władz zakonnych oraz samego rektora i przełożonego domu o przekazanie na własność (zakonnicy dzierżawili kościół i zabudowania od państwa) użytkowanych przez nich nieruchomości.

I tak w piśmie z 2 marca 1948 roku z Wydziału do Spraw Wyznań do władz miejskich w Kościerzynie inspektor J. Kiszki pisze: „Urząd Wojewódzki wyjaśnia, iż zezwolenie udzielone księżom Zmartwychwstańcom na użytkowanie kościoła i innego mienia b. ewangelickiej gminy wyznaniowej w Kościerzynie należy uznać za skuteczne. Zainteresowani jako użytkownicy mają prawo do dokonywania prac remontowych w budynkach, które są obecnie w ich posiadaniu. Urząd Wojewódzki zwraca jednakże uwagę, by remontami nie były objęte te budynki, które w zezwoleniu początkowym nie były wymienione i których Księża Zmartwychwstańcy dotąd nie zajmowali. O rozmiarach zamierzonych prac remontowych należy powiadomić miejscowy Obwodowy Urząd Likwidacyjny. Jednocześnie Urząd Wojewódzki komunikuje, że kwestia przekazania na własność [...] kościoła i innego mienia poewangelickiego w Kościerzynie jest przedwczesna”.

Od kwietnia 1949 do 1951 roku z polecenia bp. Kowalskiego O. Müller zastępował chorego ks. Franciszka Kalisza, proboszcza w Stężycy oraz moderatora dekanatu kościerskiego. Warto wspomnieć, że o. Müller był również dekanackim egzorcystą. Od października 1952 roku zmartwychwstańcy, w tym i o. Müller, często zastępowali ks. Tartyło w jego obowiązkach kapelana siostrzyniepokalanek z Kościerzyny

Praca poza miastem

29 kwietnia 1960 roku o. Müller obchodził 25-lecie swego kapłaństwa, a 12 lipca złożył urząd rektora kościoła i przełożonego domu zakonnego w Kościerzynie. Tego samego dnia objął obowiązki kapelana u siostrzyniepokalanek od Serca Jezusa Konającego w Sokolnikach Wielkich koło Poznania. Poza obowiązkami kapelana współpracował również z parafiami w Kazimierzu,

Kiekrzu i w Żydaczewie. We wrześniu 1963 roku starał się o przyznanie renty inwalidzkiej, jednak stan zdrowia (w latach 50., po kilkudziesięciu latach od pierwszej ciężkiej choroby, pojawiły się u niego i wciąż pogłębiały dolegliwości związane z reumatyzmem) utrudniał mu stawianie się na komisjach lekarskich w Gdańsku, Poznaniu i Krakowie. W końcu, w grudniu 1964 roku, przyznano mu II grupę inwalidzką. To nie oznaczało jednak końca jego pracy duszpasterskiej. 30 sierpnia 1964 roku objął obowiązki kapelana siostrzyniepokalanek w Kętach. Na własną prośbę 1 kwietnia 1970 roku złożył to stanowisko za zgodą prowincjała o. Mariana Traczyńskiego CR. Wyjechał na krótki urlop, w czasie którego odwiedził swoją rodzinę w Pucku, Rumi, Kielnie, Chwaszczynie i Żukowie. Trzy tygodnie spędził na leczeniu w szpitalu reumatologicznym w Sopocie, po czym wrócił do Kościerzyny.

Znowu w Kościerzynie

21 października 1970 roku o. Müller powrócił do miasta, w którym stworzył dom zakonnny. W tym czasie przełożonym domu zakonnego i rektorem kościoła był o. Franciszek Bem CR. Z radością o. Müllera przywitał jego stary znajomy o. W. Piaskowski CR, o. S. Cyganik oraz parafianie. Od razu wciągnął się w wir pracy. Wówczas zakonnicy już nie uczyli w szkołach, zabraniała im tego ustawa z 1961 roku. W sprawozdaniu z kontroli domu zakonnego przez pracowników Wydziału do Spraw Wyznań tak opisano sytuację zakonników w Kościerzynie: „Księga inwentarzowa jest założona i prowadzona prawidłowo. Naukę religii prowadzą [zakonnicy] tylko na terenie domu zakonnego w dwóch specjalnych, wyposażonych w stół, ławki i tablice. Na lekcje religii, jak oświadczył O. Piaskowski, uczęszcza ok. 40% młodzie-

ży w wieku 14–18 lat z miejscowych szkół zawodowych”.

O. Müller zaangażowany był od 1971 roku w starania o utworzenie Ośrodka Duszpasterskiego, co w końcu uwieńczone zostało powodzeniem. Kuria Biskupia Chełmińska w Pelplinie, dekretem z 30 sierpnia 1971 roku, utworzyła z dniem 1 września przy kościele Zmartwychwstania Pańskiego w Kościerzynie (przy ul. Świętojańskiej 10) Ośrodek Duszpasterski z prawem udzielania sakramentów św. – chrztów, ślubów i pogrzebów, celem odciążenia w pracy duszpasterskiej kapłanów pracujących w parafii św. Trójcy. O. Müller podjął pracę w tym ośrodku.

Jednak jego obowiązki były przerywane pobytami w szpitalu w Sopocie i Poznaniu. Coraz bardziej podupadał na zdrowiu (nowotwór atakował kolejne organy). 6 sierpnia 1973 roku poprosił o. J. Tymieńskiego o oleje św. (namaszczenie chorych). Zmarł następnego dnia. Mszę pogrzebową 10 sierpnia 1973 roku odprawił, w zastępstwie prowincjała, członek władz zakonnych radny prowincjonalny o. Mieczysław Sarnecki CR wraz z 19 księżmi z zakonu. W pogrzebie obok wiernych wzięło udział 60 księży i zakonników, siostry zmartwychwstanki z Brus, Wejherowa, Poznania, Kęt i Warszawy, siostry elżbietanki i niepokalaniki, księża dekanalni, klerycy z Krakowa, księża ze Skolego i Gdańska.

Bibliografia

- Archiwum Prowincjonalne Księży Zmartwychwstańców w Krakowie.
- Archiwum Domu Zakonnego i Parafii Księży Zmartwychwstańców w Kościerzynie.
- APG, sygn. 2375/1831, Kościerzyna – Parafia Katolicka p.w. Zmartwychwstania Pańskiego 1948–1996.
- *Zmartwychwstańcy w dziejach kościoła i narodu*, prac. zbior. pod red. ks. Z. Zielińskiego, Kraków 1990.

POMERANIA

www.miesiecznikpomierania.pl

27

trzeba tu mówić, bo wiadomo, że było tego wszystkiego wiele. Trzeba jednak pamiętać, że w 1939 roku K. Nitsch został wraz z krakowskimi naukowcami aresztowany i uwięziony w hitlerowskim obozie w Sachsenhausen. Po wojnie Profesor dalej się zajął pracą naukową, publikując i wydając wiele książek i artykułów, których suma sięgnęła liczby siedmiuset. Nitscha interesowały głównie nasze dialekty, których pierwsze syntetyczne opracowanie wyszło spod jego pióra. Ale kierował także swoją uwagę na relacje gwar i języka literackiego, pamiętając zawsze o wzajemnych koneksjach interpretacji historyczno-literackich z językoznawczymi. Czynił tak od staropolszczyzny poczynając, a na współczesnych mu czasach kończąc, czyli od „Kazań świętokrzyskich” do Żeromskiego i Reymonta dokonując oglądu wzajemnych związków słowa gwarowego i artystycznego. Na koniec swego twórczego życia opowiedział o sobie, swoich badawczych pasjach i krakowskim środowisku naukowym w książce *Ze wspomnień językoznawcy*.

Gdyby nie te wspomnienia, najpewniej nie zwrócilibyśmy uwagi na jego wędrowanie po Kaszubach i na jego niedysiejszy pobyt w Kościerzynie oraz jej okolicach. A zdarzyło się to oczywiście z racji naukowych zainteresowań tego dialektologa kaszubską gwarą, bo o języku kaszubskim wtenczas nie mówiono.

Badawczy rekonesans

Na naszym wybrzeżu Kazimierz Nitsch spędził najpierw wakacje w roku 1900, co można uznać za badawczy rekonesans. (Mógł to być rok 1901, jeżeli Aniela Gruszecka-Nitschowa później napisać w cytowanej wyżej publikacji *Całe życie nad przyrodą mowy polskiej...*, na s. 65: „Na wakacje 1901 wybierał się nad Bałtyk, zobaczyć morze i Gdańsk”). Tak wynika z notatki znalezionej przypadkiem w jego papierach, notatki godnej chociażby dlatego cytacji, że nie tylko dowiadujemy się z niej, że jako „wszechpolak” czuł się w Polsce zaborowej i w każdym jej regionie dobrze, co jego naukowej pasji bardzo zawsze pomagało, ale także dlaczego zrezygnował podczas kolejnej podróży na Pomorze z pobytu w Sopocie, gdzie przecież mógł liczyć z racji rodzinnych koneksji z Artu-

rem Gruszeckim na „osobiste stosunki”, a zdecydował się bywać na pomorskiej prowincji: „Mimo że politycznie i społecznie stałem w zdecydowanej opozycji do endecji, byłem od młodu w pewnym, mianowicie geograficznym, znaczeniu »wszechpolakiem«. Jak tylko więc pozwolili mi na to osobiste stosunki, pojechałem na wakacje r. 1900 nad dolną Wisłę i nad morze, konkretnie do Sopotu. Czy mogę powiedzieć »oczywiście« o zwiedzaniu Poznania, Gniezna, Torunia, Malborka i Gdańska? Chyba nie, bo tylko Gdańsk wchodził w zakres normalnych wyjazdów nad morze. A w Sopocie »Polonia« bywała głównie warszawska, mniej już galicyjska – o zetknięcie się z Polakami zaboru pruskiego nie było ławo, była to zresztą tylko »inteligenca«. A mnie językowo interesowali przede wszystkim Kaszubi. Przecie była to epoka gorących polemik wywołanych przez Ramuła” (K. Nitsch, *Ze wspomnień językoznawcy*, Warszawa 1960, s. 88).

Pierwsza praca dialektologiczna

Podczas wakacji w roku 1901 Nitsch wybrał się na dwa tygodnie do kaszubskiego Luzina (Aniela Gruszecka-Nitschowa, dz.cyt., s. 66). Stamtąd, mieszkając w karczynie prowadzonej przez Niemca katolika, mógł swobodnie wyruszać w pobliską okolicę i prowadzić badania, które głównie na rozmowach z Kaszubami polegały. Chociaż Nitsch o poznaniu mowy Kaszubów już wcześniej myślał, to bez Jana Rozwadowskiego (tamże, s. 65) mogło być różnie i mógłby nie powstać z tego odpowiedni artykuł, czyli jego pierwsza praca dialektologiczna pt. „Gwara luzińska”. Wszak jak sam potem Nitsch mówił, „bez jego zachęty skończyłoby się może na patriotyczno-krajoznawczej wycieczce nad morze” (K. Nitsch, dz.cyt., s. 62). Wcześniej Kaszubami interesowali się nie tylko nasi pisarze, jak chociażby Artur Gruszecki, autor wydanej w 1903 roku powieści o kaszubskich rybakach *Tam gdzie się Wisła kończy* i zarazem teść Kazimierza Nitscha, co dla jego zainteresowania się kaszubskim wybrzeżem mogło być nieobojętne, ale także bliscy Nitschowi sławiści, jak Stanisław Ramuła, który napisał *Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego* (1893) i *Statystykę ludności kaszubskiej* (1899)

oraz Georg Bronisch, autor *Kaschubische Dialektstudien* (1896–1898).

O badaniach prowadzonych w Luzinie Nitsch tak pisał w swoich wspomnieniach: „Praca ta (głównie w Luzinie) była dla początkującego, i to człowieka bez specjalnego przygotowania w fonetyce, niełatwa, toteż miałem trochę wątpliwości, czy warto ją publikować. Ale Rozwadowski, który też w czasie mojego pobytu w Luzinie listownie podtrzymywał mnie w przedsięwzięciu, zdecydował o jej ogłoszeniu. Opracowanie zajęło mi całą zimę, tak że praca ukazała się dopiero w r. 1903” (tamże, s. 65).

Pierwszy etap badania kaszubskiej gwary polegał na spisywaniu rozmów z mieszkańcami Luzina i potem odpowiednim ich porządkowaniu, klasyfikacji oraz omawianiu. Chociaż nie był tam, od jego żony bowiem możemy się dowiedzieć, że także odwiedzał wieś parafii w Szynwałdzie. Gdyby Nitsch jako początkujący naukowiec nie pominął w niej nazwisk autorów podawanych tekstów, którymi jak potem sam powie, były osoby starsze, praca ta miałaby jeszcze większą wartość i to szczególnie dzisiaj, kiedy każdy tak bardzo szuka korzeni swoich rodów. Niemniej ukazała się ona w drugim zeszycie krakowskich „Materiałów i Prac Komisji Językowej”. Tylko jak to na początku naukowej kariery często bywa, za bardzo się autorowi nie spodobała, i w wydaniu swoich wszystkich *Pism polonistycznych* ją pominął. Swoje znaczenie musiała jednak mieć, jako że był to „dialekt trudniejszy niż jakiegokolwiek polski” (tamże, s. 74), dlatego nie przypadkiem stała się przyczyną do napisania habilitacji *Stosunki pokrewieństwa języków lechickich* (1905).

Badanie dialektów z pogranicza kaszubsko-polskiego

Mimo że potem zajęły krakowskiego uczzonego dialektologiczne badania w zachodniej Galicji, w Wielkopolsce czy w górach oraz dalsze studia w Pradze i Paryżu, to jednak w pierwszych dniach maja 1904 roku wyruszył znowuż z Sopotu na badanie innych pomorskich dialektów, które z kaszubskimi graniczyły, czyli tych z pogranicza kaszubsko-polskiego. Taką badawczą możliwość dał mu pobyt w borowiackiej Małej Komorze, gdzie rozgościł się w majątku Heleny

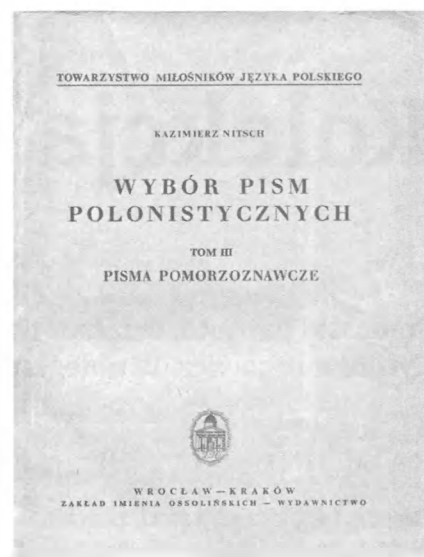
Półczyńskiej, „teściowej krakowskiego profesora archeologii klasycznej, Piotra Bienkowskiego” (tamże, s. 76), i skąd rozpoczął swoje wędrowanie po okolicy, które trwało aż cztery miesiące. Choć podczas swoich językoznawczych wypraw spał w wielu miejscach, to przebywając w Małej Komorzy, najczęściej zachodził do pobliskiej wsi Stobno, gdzie udało mu się spisać nie tylko wiele językowych przypadków, ale i przysłów podawanych tamtejszą gwarą. Poznał też tamtejsze stosunki społeczne oraz zasobność głów i portfeli tuziemców.

Jako pochodzącemu z zaboru austriackiego, stały mu się nie tylko wiadome pruskie prawa i obowiązki, ale także dowiedział się, jak niewiele jest tam wykształconych, a zarazem jak mało absolutnie biednych. Dlatego pisał we wspomnieniach, że „Pobyty w Borach Tucholskich były bardzo zajmujące. Poznałem bliżej nieznane mi pruskie stosunki administracyjne i społeczne, niezupełnie identyczne z wielkopolskimi. Sfera polskiej własności i polskiej inteligencji była tu cieńsza, wobec czego silniej występowała pół- lub nawet ćwierćinteligencja, nie było zaś prawie tej bardzo prymitywnej warstwy wiejskiego biedactwa, tak znamiennej dla Galicji i Kongresówki. Może dlatego nie napotykałem na częstą w tamtych dzielnicach podejrzliwość” (tamże, s. 78); jak chociażby w Stobnie, gdzie spotkał starszą kobietę, wiejską gospodynię, która nie tylko mówiła „doskonale” tamtejszą gwarą, ale nadto sypała przysłowiami jak z rękawa.

Pobywszy dość wiele w Małej Komorzy, zdecydował się odwiedzić południowe Kaszuby, czyli Zabory. Wyruszył pieszo w kierunku Złotowa, spisując najchętniej od dzieci, niekrepujących się mówić swojsko, tamtejsze gwarowe wyrażenia (A. Gruszecka-Nitschowa, dz.cyt., s. 72). A potem kolejną dotarł najpierw do Swornychgaci. Pobył tam tydzień i podczas częstych rozmów z sołtysem Jochymczykiem uznał tamtejszą gwarę za kaszubską. Był tym zdziwiony, bo nie wiedział, że trafił już do „środkowych Kaszub”. W Borzyszkowach, nazwanych tu przez niego „Boryszkowami”, nie tylko miał okazję prowadzić rozmowy ze starszymi, ale za przyzwoleniem księdza także z dziećmi podczas lekcji katechizmu. Niełatwo jednak powiedzieć, czy tam

spisał opowiadanie o wieszczym (upiorze) i czy stamtąd wyniósł takie właśnie wrażenie o Kaszubach i duchowieństwie, jakie tu za chwilę poznamy; konkretnie zaś o pamięci Kaszubów o demonach i o biednej egzystencji kaszubskiej wsi, na której niektórzy duchowni zachowywali się, delikatnie mówiąc, nieprzystojnie. Można by w tym miejscu nie wierzyć słowom Nitscha, ale wcześniej podobne wrażenie odniósł zwiedzający Kaszuby ks. Konstanty Damrot, więc w sumie w jakiś tam sposób spostrzeżenia te wzajemnie się dopełniają. Gdyby zaś i to nie było przekonujące, bo słowo może zawsze kłamać, to najbardziej bezstronny jest obraz kaszubskich okolic Bytowa, oglądany na odnalezionym niedawno w Niemczech nakręconym w 1928 roku filmie. Może dzisiaj czyta się i ogląda to wszystko z pewnym wewnętrznym bólem, ale tak rzeczywiście na kaszubskiej wsi ludziom się żyło i takie odczucie jak Nitsch odnosili ci wszyscy, którzy przed stu i więcej laty na kaszubskiej wsi bywali: „Mimo sprężystej administracji pruskiej, do której osobiście nie miałem najmniejszej pretensji, bo mi w niczym nie przeszkadzała, kraj na Kaszubach był mocno prymitywny, niezbyt czysty i niewolny od zabobonów (zapisalem oczywiście opowiadanie o wieszczym «upiorze»). Także jeden z księży, starszy wikary, narodowo i społecznie wartościowy, miał nawet na ambonie język bardzo niewyparzony i nie podobało mu się we mnie tylko to, że z rzadka tylko kosztował jego znakomitych trunków.

W swoim opisie tych gwar kaszubskich pomieściłem też pewien list do księdza, niesłychany co do treści, pomieściłem go jednak tylko dla pokazania strasznej ortografii polskiej, którą ten kaszubski prostaczek musiał naginać do swojej gwary. Przekonany jestem, że dziś, w przeszło pół wieku później, stosunki tam zupełnie już inaczej wyglądają” (K. Nitsch, dz.cyt., s. 83).

Kiedy zaś Nitsch zaszedł do Wysina, a potem do Starej Kiszewy, nie mógł uwierzyć, że nie mówiono tu ani po kaszubsku, ani po borowiacku, wedle niego bowiem „to było Kociewie: trzeci teren polskich dialektów w Prusiech. Nazwa ta już nawet na miejscu prawie zanikła. Nitsch ją wskrzesił, nadając [ją] miejscowemu dialektowi” (Gruszecka-Nitschowa, dz.cyt., s. 74). Natomiast gdy trafił w okolice Skarszew, dokładnie zaś do Więcków, spotkał „Starego Franka”, czyli Franciszka Nierzwickiego, znanego na Pomorzu, a na Kociewiu i Kaszubach przede wszystkim jako autora wielu artykułów pisanych do różnych tamtejszych gazet, do pelplińskiego „Pielgrzyma” najczęściej. Od tego utalentowanego samouka językoznawcy dowiedział się bodaj najwięcej o gwarze z pogranicza Kociewia i Kaszub, o czym upewnił się jeszcze potem w Zblewie.

Dokończenie w następnym numerze.

*Artykuł, ale w nieco innej i dłuższej wersji, ukazał się najpierw w kościerskim „Życiu Kaszub” (2009, nr 10, 11).

Kolekcja Amrogowicza (cz. 2)

Pomorski patriota, działacz narodowy i społecznik, a przede wszystkim kolekcjoner – Walery Cyryl Amrogowicz. W ubiegłym roku minęło 150 lat od dnia jego narodzin.

RAJMUND KNITTER

Czepce, tabakiery, grafiki, znaczki...

Pasja Amrogowicza nie ograniczyła się do kolekcjonowania numizmatów (pod koniec życia jego zbiór liczył ok. 500 monet rzymskich, ponad 400 starogreckich, 250 średniowiecznych, 400 różnych starszych i młodszych monet i medali polskich oraz przeszło 1000 monet z nowszych czasów), które dziś stanowią wielką rzadkość i wielokrotnie są jedynymi egzemplarzami w polskich zbiorach. Z czasem zaczął gromadzić materialne zabytki sztuki kaszubskiej, takie jak tabakiery, czepce i hafty kaszubskie. U lokalnego artysty Alfonsa Wysockiego z Kościerzyny zamówił 40 akwarel i rysunków wykonanych piórkiem, przedstawiających zabytki kaszubskiego budownictwa ludowego, ozdób ornamentacyjnych i hafciarskich. Ponadto posiadał zbiór grafik takich mistrzów, jak Rembrandt, Dürer, Jacques Callot, Jeremiasz Falck (w pojedynczych egzemplarzach) oraz 127 sztychów Daniela Chodowieckiego. Jego bogatą kolekcję uzupełniał zbiór znaczków pocztowych, kilkadziesiąt akwarel Mariana Mokwy oraz „osobliwości” w postaci 12 neosumeryjskich tabliczek z pismem klinowym, rzymskich lampek, amfory pompejańskiej, egzemplarzy rzadkiej porcelany, okazów rzemiosła artystycznego (m.in. XVI-wieczne weneckie plakiety) oraz zabytków archeologicznych.

Prywatne monety

Walery Amrogowicz wniósł także do polskiej numizmatyki pewną ciekawostkę. Mianowicie w 1928 r., jak wspomina siostrzenica jego matki, Maria Romeyko „(..) na własny koszt zamówił według

swojej koncepcji wzór u rytownika [Karla Goetza – R.K.] a następnie kazał wybić w mennicy w Monachium srebrne i złote monety według przesłanego rysunku: orzeł i Matka Boska Częstochowska, Królowa Polski. Było tych monet kilka, każda w osobnym futerale. Jedną z nich posłał do Ministerstwa Skarbu, które tego wzoru nie przyjęło. Monety te podarował najbliższemu osobom, lecz skutek wojny zostały utracone”. Wspomniane monety były zatem prywatną emisją, a sam inicjator stał się najsłynniejszym twórcą polskiej monety prywatnej. Nakład monet niestety nie jest bliżej znany. Zdołano jedynie ustalić, że pierwotnie, w 1928 r. wybito w brązie i srebrze prawdopodobnie nie więcej niż 10 kompletów monet dwu- i pięciozłotowych. Warto dodać, że współcześnie na różnych aukcjach pojawiają się monety „amrogowiczowej samowolki” odbite w złocie i platynie i osiągają znaczne ceny. Niektóre wykonane prawdopodobnie nawet po śmierci Amrogowicza.

Testament i sprawa rodzinnego grobu

Pogarszający się stan zdrowia w drugiej połowie lat 20. oraz brak potomstwa skłoniły Walerego Amrogowicza do zastanowienia się nad losem swej kolekcji. W pierwszej połowie 1930 r. zdecydował się na wybór Towarzystwa Naukowego w Toruniu (TNT) jako spadkobiercy swego zbioru. Zapis swej kolekcji na rzecz TNT Amrogowicz uzależnił jednak od załatwienia pewnej nietypowej sprawy.

Kwestia dotyczyła rodzinnego grobu znajdującego się na cmentarzu w Kościerzynie, gdzie od 1910 r. spoczywała jego matka Amelia. Ostatnią wolą zmarłej było, by jej dzieci kiedyś spoczęły obok

niej. Walery wykupił dwa miejsca, dla siebie i swej siostry, w bezpośrednim sąsiedztwie grobu matki. W dalszej kolejności zamówił we Włoszech i stamtąd sprowadził kosztowny pomnik oraz tymczasowo ogrodził jedynie dwa miejsca. Kiedy w 1925 r. chciał ogrodzić trzecie, okazało się, że miejsce to było już od pewnego czasu zajęte przez pochowanego tam mecenasa Jana Bronka. Kierowane do kolejnych kościerskich proboszczów, Ignacego Nawackiego i później Jana Krysińskiego, żądania opróżnienia wykupionego przez niego miejsca pozostawały bez odpowiedzi, nawet pomimo korzyści, jakie proponował parafii (większy legat na rzecz parafii z intencją odprawiania mszy św. za duszę rodziny) oraz bytującym w Kościerzynie siostronom elżbietankom (duża kwota pieniężna w zamian za opiekę nad rodzinnym grobem). W tej sytuacji postanowił wykorzystać prestiż TNT, potencjalnego spadkobiercy kolekcji, do rozwiązania sprawy rodzinnego grobu.

Zarząd TNT od czasu pierwszego spotkania z Amrogowiczem w listopadzie 1930 r. do końca lutego 1931 r. nie zajął się tą sprawą, czego konsekwencją była zmiana decyzji kolekcjonera odnośnie spadkobiercy. W nowym projekcie testamentu, którego odpis został przesłany na początku marca do Otto Steinborna, ówczesnego wiceprezesa TNT, Amrogowicz zapisał cały zbiór numizmatyczny wraz z literaturą na rzecz Wyższej Szkoły Technicznej we Wrzeszczu. Wobec takiej sytuacji zarząd TNT podjął zdecydowane kroki, aby odzyskać wcześniej obiecane zbiór poprzez zapoznanie ze sprawą biskupa chełmińskiego Stanisława W. Okoniewskiego, który miał następnie wymóc na proboszczu J. Krysińskim załatwienie

sprawy wedle życzenia Amrogowicza. Zapewnienie ze strony kurii biskupiej o rychłym rozwiązaniu problemu rodzinnego grobu uspokoiło kolekcjonera, który kolejny raz zmienił treść testamentu, wyznaczając na powrót TNT jako spadkobiercę swych zbiorów. Do końca jednak nie wiadomo, czy postawiony warunek opróżnienia trzeciego miejsca stał się faktem jeszcze za życia Amrogowicza, ponieważ w czerwcu 1931 r., na trzy miesiące przed swą śmiercią, kolekcjoner informował Otto Steinborna, że pomimo interwencji biskupa u kościerskiego proboszcza jego oczekiwania nadal nie zostały spełnione. Ostatecznie jednak jego wola została wypełniona – doczesne szczątki mecenasa Bronka zostały ekshumowane i złożone w innym miejscu.

Walery Amrogowicz zmarł 28 sierpnia 1931 r. w Krynicy, gdzie przebywał na leczeniu. Jego zwłoki przewieziono do Kościerzyny i tamże 3 września, przy udziale miejscowej społeczności oraz przedstawicieli Towarzystwa Naukowego w Toruniu, został pochowany obok grobu swej matki. W niecały rok po śmierci Walerego Amrogowicza na łamach czasopisma „Mestwin” został opublikowany pierwszy tekst wspomnieniowy o nim. Tadeusz Pietrykowski pisał w nim: „Z Walerym Amrogowiczem zszedł do grobu człowiek wyjątkowy, zbieracz zawołany, rzadko spotykany na naszej ziemi pomorskiej. Przez swą bezgraniczną miłość do monet, do przedmiotów o wartości muzealnej stworzył dzieło potężne, przerastające zwykłe pojęcia i normy. Przez swój hojny zapis na rzecz Tow. Naukowego stworzył on fundamentalną cegielkę pod przyszły gmach wielkiego krajowego muzeum pomorskiego”.

Dzieło Amrogowicza dzisiaj

Spadek Amrogowicza ostatecznie trafił w ręce Towarzystwa Naukowego w Toruniu, które następnie przekazało zbiory jako depozyt do Muzeum Miejskiego w Toruniu. Co ciekawe, jeszcze do wybuchu II wojny światowej nie został sporządzony jakikolwiek spis przejętego przez TNT legatu Amrogowicza, a sama kolekcja tylko dwukrotnie została zaprezentowana publiczności w roku 1932 i 1937. Dopiero po 1945 r. kolekcja była systematycznie inwentaryzowana, ale niestety na wiele lat zaległa w muzeal-

WOJEWODA POMORSKI

Nr. A K II 3922.

Przy odpowiedzi należy podać powyższy Nr. pisma

Toruń, dnia 1 września 1931 r.

Do

Komisarjatu Generalnego

Rzeczypospolitej Polskiej

w G d a Ń s k u

Panowie Dr. Steinborn i Chmarzyński z Torunia, delegaci Towarzystwa Naukowego w Toruniu, udają się do Sopotu celem podjęcia spadku muzealnego na rzecz Towarzystwa Naukowego w Toruniu po zmarłym przedwczoraj Walerym Amrogowiczem. Proszę o udzielenie wspomnianym Panom wszelkiej pomocy w celu przeprowadzenia powyższego zadania.

WOJEWODA:

w z.

(-) Dr. SEYDLITZ
Wicewojewoda

*Konst. Herb. charyt. n. Geyand.
Stwierdz. pism. od J. K. K. K.
10713 Geyand. 2. 9. 77
51 + 3*

*2. 9. 77. Geyand. p. 245
J. K. K. K. Geyand. - a. K. K. K. K.*

Druck 10. 11. 19. 31. - 2.000

Pismo wojewody pomorskiego upoważniające członków TNT do podjęcia spadku po Walerym Amrogowiczem.

nych szufladach. Ponowne zainteresowanie osobą Walerego Amrogowicza i jego dokonaniem nastąpiło pod koniec XX wieku po opublikowaniu na łamach prasy pomorskiej artykułów wspomnieniowych, a ostatecznie w 2004 r., w 140. rocznicę urodzin Amrogowicza, Muzeum Okręgowe w Toruniu przygotowało i wydało katalog kolekcji numizmatycznej zawierający także obszerną biografię pomorskiego kolekcjonera. Rocznicą ta dała także asumpt do zorganizowania pierwszej powojennej wystawy kolekcji Amrogowicza, która przez kolejne lata prezentowana była m.in. w Bydgoszczy, Sopocie, Białymstoku i Elblągu. W październiku i listopadzie 2013 r. ekspozycję prezentowano w Kościerzynie, gdzie po

102 latach od pamiętnej Wystawy Ludoznawczej Kaszubsko-Pomorskiej można było ją ponownie zobaczyć, tym razem w ratuszu, gdzie swą siedzibę ma Muzeum Ziemi Kościerskiej im. dra J. Knyby.

Bibliografia

- A. Musiałowski, Walery C. Amrogowicz 1863–1931. Pasja życia. Kolekcja Numizmatyczna, Toruń 2004.
- A. Bukowski, Amrogowicz Walery Cyryl, [w:] Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego, pod red. S. Gierszewskiego, t. I, Gdańsk 1992.
- T. Pietrykowski, Walery Amrogowicz (*1863 – †1931) pomorski zbieracz numizmatów, „Mestwin” 1932, nr 9.

Z Wilna na Kaszuby

Gościmy u Zbigniewa Szymańskiego w jego mieszkaniu w Gdyni. Rozmawiamy o dawnych czasach, wspominamy ludzi, którzy odeszli. Dla nas jest głównie poetą (do tej pory napisał ponad półtora tysiąca wierszy), ale wiemy, że jego życie było pełne ciekawych, często zaskakujących wydarzeń. Dzielimy się rolami: Sławina pyta, a Miłosława nagrywa, notuje i dopytuje.

Spotkanie z naszym gospodarzem jest jak zetknięcie się z żywą legendą. Z uczestnikiem i świadkiem wielkich wydarzeń XX wieku, żołnierzem, architektem i poetą, którego los z ziemi wileńskiej przeniósł na ziemię pomorską. Zbigniew Szymański jest członkiem Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego oraz Stowarzyszenia Pisarzy Polskich. Niegdyś był blisko związany z gdańskim gronem literackim: Różą Ostrowską, Lechem Bądkowskim, Franciszkiem Fenikowskim.

Proszę powiedz, jak toczyły się Twoje losy podczas drugiej wojny światowej?

Kiedy miałem 17 lat, byłem w oddziałach partyzanckich AK i po powstaniu wileńskim sowietzi wywieźli mnie do Kaługi. Tam trafiłem do Armii Czerwonej. Witali nas z orkiestrą, a potem rozbroili i kapitan rosyjski mówi: „To tylko tymczasowo, bo wy dostaniecie nową broń rosyjską i pójdziecie do polskiej armii”. Prowadzili nas przez puszcę rudnicką, wileńską, ogromną, a był upalny lipiec. Widziałem wielki grób powstańców z 1863 roku. Myślę sobie: „O ładnie, powtarza się to wszystko”. No i doprowadzili do Miednik. To był zamek litewski... tylko mury naokoło. I my żeśmy tam trafili. Opisywałem trochę, jak to było. Nigdy w życiu ani złego słowa nie powiedzieli do Polaków.

Siedzieliśmy tam tydzień i przyjechał pułkownik Soroka. Kiedyśmy narzekali, to on się denerwował i mówił tak: „Nie pójdziecie do tej, to traficie do sowieckiej”. Dostaliśmy nowe mundury, nową broń, dobrą, doskonale szkolenie. A kiedyś we własnym gronie jeszcze narzekaliśmy i przyszedł pułkownik do młodzieży i mówi: „Bogu dziękujcie, że my was wyrwaliśmy z rąk NKWD, bo gdybyście trafili do Workuty, to nikt by nie wyżył”.

A jak trafieś do Gdańska?

No bardzo prosto. Po sześciu miesiącach przyjechałem do Wilna i okazało się, że

Fot. Miłosława Kosmulska

wszystkich wyrzucili stamtąd i rodzice pojechali do Gdańska. Nawet nie wiedziałem, że rodzice są już w Gdańsku. Dopiero w Warszawie się dowiedziałem. Wtedy do Gdańska pociągi nie jechały przez Malbork, ale przez Bydgoszcz, bo most zerwany był na Wiśle. Jechałem wojskowym wagonem. Ładna dziewczyna jechała ze mną, miała woalkę na twarzy. Ja młody, ona młoda. Idziemy, a ona nie odzywała się. Dopiero potem okazało się, że to Niemka jechała do swojej ciotki, do Gdańska. Ale one na drugi czy trzeci

dzień wyjechały. Bo gdy tam później poszedłem, to już mieszkanie było rozbite. Rosjanie się wdarli. To było w 1945 roku, w październiku. Bo mnie zdemobilizowali 10 października.

Czyli po wojnie z Wilna pojechałeś do Warszawy, a z Warszawy do Gdańska. Co robiłeś w stolicy?

W Warszawie trafiłem do Ministerstwa Obrony Narodowej na zwykłego pisarza. Dostaliśmy z kolegami mieszkanie na

Koszykowej i mieliśmy go pilnować, żeby go nikt nie okradł, bo było przygotowane dla jakiegoś generała. No i ukradli nam i drzwi, i umywalkę. Tak się trafiło.

Śmiesznośćka też była taka. Był piątek, na sobotę umówiliśmy się z dziewczynami do kina, a nam nie wypłacili żołdu. I mówię o tym do generała Półturzyckiego [generał major Armii Czerwonej i generał dywizji Ludowego Wojska Polskiego – przyp. MSK] i on słucha, słucha i aż podskoczył do góry. Zrobił się czerwony i mówi: „To ja czterdzieści lat w wojsku służę i nigdy nie upominałem się o pieniądze”. Mówię, że wojna się skończyła. Inni mówili, że będę miał jakieś przykrości. Żadnych nie miałem. A żołd dali. Biegiem przyleciał pułkownik, z własnych pieniędzy przyniósł.

I właśnie ten generał powiedział mi: „Ty zwolnij się i jedź składać egzaminy”, bo wileńska szkoła techniczna cała przyjechała do Gdańska z wszystkimi profesorami. Miałem trzy dni na przygotowanie się do egzaminu. Sławna wileńska szkoła. Politechnika Gdańska to była odrębna rzecz. My byliśmy w Conradinum przez rok, później mieliśmy własny budynek za Urzędem Wojewódzkim. I to była szkoła trzyletnia o bardzo wysokim poziomie. Egzamin zdałem bardzo dobrze. Po tej szkole zdałem egzamin na wieczorową architekturę. Od razu. Ale w międzyczasie zrobiłem maturę, bo jeszcze nie miałem. Uczyłem się tylko na kompletach. Egzamin maturalny poszedł mi doskonale. Z tym, że trochę ograniczony, bo było tak, że mogłem zdawać tylko przedmioty ściśle i potem tylko na uczelni wyższe techniczne.

No właśnie. Skończyłeś architekturę. Czy brałeś udział w odbudowie Gdańska?

Wyobraźcie sobie spalony Gdańsk, spalony Wrocław, spalona Warszawa. To zdarza się raz na tysiąc lat. Przecież tej roboty było mnóstwo. Nie tak jak dzisiaj, że trzeba się starać. A wszystko było w ruinie. I pierwsze dwa lata odbudowywaliśmy. Jeszcze jak byłem na drugim roku, miałem praktyki w kościele św. Mikołaja. Kiedyś się zdarzyło, że wszyscy wyszli a przywieźli piasek. Szofer wychodzi, żeby rozładować, i ja też się biorę, żeby rozładować, a stary murarz, który też

pomagał, mówi do mnie: „Wie pan, co pan zrobił? Przed wojną zapłaciłby pan olbrzymią karę”. Pytam się: „Ale za co?”. „Pan odebrał pracę robotnikom”. Mówię: „To co, samochód miał stać do rana, kiedy robotnicy przyjdą?”. Takie były przepisy związków zawodowych. Co jeszcze wybudowałem takiego? Masę wybudowałem. Kilkaset domów. Ale mówię o samych początkach. W Sopocie widzieliście te budynki naprzeciwko Algi, taki długi barak, a to był barak rzemiosła. I żeśmy budowali, w 1947 roku, w ciągu miesiąca. Już nie ma tego. Pytali się: „Jak tobie było nie wstyd budować takie?”. Mówię: „Dostałem projekt taki, musiałem wybudować”. Bez fundamentów, nic. Spychacz wyrównał, walcem na to i stał około 60 lat. Wstyd mi było, robiąc przy tym. Oczywiście zamykałem.

Kiedy zacząłeś pisać wiersze?

Pisać to zacząłem już po wojnie trochę. Jak to się zaczyna – trochę tego, trochę tego. Wysłałem pierwszy wiersz do „Tygodnika Powszechnego”. I wydrukowali. To było w 1950 roku. Później wydrukowała mnie „Nowa Kultura”. A kiedy Franek [Fenikowski – przyp. MSK] został kierownikiem Rejsów, to już on mnie drukował [od 1948 roku F.F. kierował działem literackim „Dziennika Bałtyckiego” i redagował dodatek tygodniowy Rejsy – przyp. MSK].

Pierwszy tom wyszedł w 1954 roku. Tutaj mam recenzję Anny Kamińskiej, bardzo dobrą recenzję. Wysłałem też wiersze do Jastruna. Napisał, że były doskonałe.

Na przykład „Twórczość” [miesięcznik literacki – przyp. MSK], to taka rzadko drukująca gazeta, drukowała mnie zawsze. W 1951 roku drukowali mnie. Teraz było pięćdziesiąt lat temu – wydali tom najpiękniejszych wierszy, i tam jeden z moich wierszy zamieścili. Zadowolony jestem... Trzeba widocznie do tego mieć jakiś talent...

W 1952 roku przyjęli mnie do Związku Literatów jako kandydata. I Róża [Ostrowska – przyp. MSK] była wtenczas też kandydatem. Franek już był członkiem rzeczywistym. Jak kiedyś napisał Fac: poezja zaczęła się od nas. Miejskowa. Bo tak: Franek drukował, później ja (mówimy o tych, co drukowali tomiki w Czytelniku). Franek drugi, ja trzeci. Franek wydał Lewy brzeg, miał wiersze gdańskie, zresztą bardzo ładna okładka była. I zaprzyjaźniłem się później z tym redaktorem Czytelnika – Jurkiem Lisowskim.

A jak wyglądała ówczesna sytuacja we wnętrzu Związku Literatów?

Jak cię zaczynają drukować, to człowiek nos do góry, nie? Bycie członkiem Związku Literatów, to był zaszczyt. Każdy by chciał być. Nasza grupka wydzieliła się trochę,

bo tam byli i starsi, przedwojenni, i my, młodzi. Wszyscy byliśmy w Sopocie, tam gdzie ZAiKS miał budynek. I to był budynek Jasia Boberka. I on był bardzo porządnym człowiekiem – Kaszuba taki, ale po polsku doskonale mówiący. I tam zawsze jak zostawaliśmy, to przyniósł dobrej wódki, i tak żeśmy sobie zawsze wypili. Jak mieliśmy pieniądze, to szliśmy do Grand Hotelu, naprzeciw. Jak nie mieliśmy – to tam. Różnie nas odprowadzaliśmy pieszo do Gdyni. Nic wielkiego – sześć czy siedem kilometrów. I taka nasza grupa stworzyła się: Maciek Słomczyński, Franek Fenikowski, Róża Ostrowska, Ojciec [Lech Bądkowski – przyp. MSK] i Marysia Kowalewska, chociaż ona nie była literatem, ale była kierownikiem Wydawnictwa Morskiego. I też po poznańskim uniwersytecie, razem z Frankiem skończyła. A to, że ja nie skończyłem żadnych studiów filologicznych – to kara mnie spotkała. Powiem czemu. Jeszcze jak na komplety chodziłem, to tam nie zwracałem uwagi na przecinki i takie drobiazgi. I zawsze napisałem piękną treść, ale za interpunkcją dostawałem dwa, a za treścią pięć. No dobra. Ale kara mnie spotkała. Wydałem *Miasto za mgłą*, nie sprawdziłem i tak kilkadziesiąt błędów interpunkcyjnych było. Makabra. Tak że trzeba zawsze uważać.

W Gdańsku zapuściłeś korzenie...

O wojsku wam mówiłem, ale z Ojcem wazszym [Lechem Bądkowskim – przyp. MSK] nigdy o tym nie rozmawialiśmy. Dlaczego nie rozmawialiśmy? Bo on sto razy więcej ode mnie przecierpiał. Nie lubił opowiadać. Kiedy zaczął opowiadać? Jak miałem jeden czy dwa dyżury, jak był biedny chory. Mało tego, miałem jemu obiad podgrzać. A to tego pod kuchnią zapalić nie mogę... on wstał z łóżka i zrobił. On mówi: „Ty widzisz, w trzech armiach służyłeś, a nie potrafisz takiej rzeczy zrobić”. I wtenczas sobie rozmawialiśmy. Ale bidny umęczył się. Ja widziałem, jak jego to bolało. Takie autentyczne zdarzenie. Mówiłem tobie i pisałem o tym. Strajk w sierpniu wybuchł. On zwołał literatów – my idziemy poprzeć. Tam Fleszarowa, oczywiście, nie uczestniczyła [Stanisława Fleszarowa-Muskat była w tym czasie związana z władzą PRL i przeciwna działaniom gdańskich literatów – przyp. MSK]. Część literatów nie poszła. No

List do Żony*

Cóż mogę Ci powiedzieć, kiedy Ty drżysz z lęku,
Gdy wlatr wrześniowy szarpie grzywę gniewnym klonom
I czy udźwignąć ciężar Twoim małym ręką,
Który spadł tak boleśnie, droga moja Żono.

Cóż ogryzkiem ołówka mogę Ci napisać,
Nasłuchujący zgrzytnie zasuwa stalowa.
Pająk z krat się opuszcza i zdradliwą ciszę
Przerwie stukot daleki lub czyjaś rozmowa.

A jak tam hury Bałtyk i srebrny łuk plaży,
Z jezorami białymi niespokojnej fali?
Wszystko poszło w gruzy. Czy znów się odważy
Zapukać kiedyś do drzwi, gdy wrócę z oddali.

Cóż? Milczysz, droga Żono, i coraz boleśniej
Oskarżać będziesz męża, biednego poetę.
Caliuję Ciebie, dzieci i już tylko we śnie
Jek orzeł-skałeczony nad morze przylecie.

*Wiersz dedykowany wierszom Lecha Bądkowskiego z 1974 roku. Józefina Bądkowska

i z dziesięciu nas było – zabieramy Lecha do Komitetu Strajkowego. Wałęsa go od razu przyjął. I pięć dni potem, już nie pamiętam dokładnie, koło bramy stałem. Tam tłumy stały. Idzie Lechu. „O, Zbyszek, dobrze, że jesteś” – mówi. Nie otwierając bramy, mówi: „Idź od strony gazowni, bo tam jest pusto, i mnie tam wypuszczą. Idę do domu, bo tak między nami, to muszę się wykapać”. No i jeszcze jakieś papierki ma wziąć do tego. No i ja mówię: „Dobrze, za dwadzieścia minut będę, jak dojdę”. To nie tak daleko. Idę tam, wychodzi Lechu, idziemy już pięćdziesiąt metrów i widzę dwóch (pusto, nie ma żywego ducha, wszyscy byli z tamtej strony), dwóch czy trzech leci drabów takich. To ja wystraszyłem się, ale nie o siebie, bo co tam mi zrobić. Więc mówię: „Lechu, idź szybko, bo tam trzysta metrów i pracownia jest [pracownia Lecha Bądkowskiego na Targu Rybnym – przyp. MSK], tam już są ludzie, tam będziesz bezpieczny, a ja sobie dam radę z nimi”. Oni do mnie, a ja im takie kozackie wiązanki z sowieckiej armii, że to z pieprzem i takie różne. I odskoczyli ode mnie. I ja patrzę, Lechu już pięćdziesiąt metrów, ale patrzy, że może nie dam rady i biegnie mi na pomoc. I mówi: „Co żeś im powiedział, że odskoczyli?”. I tak odprowadziłem go do domu. A tam już stali – dwóch czy trzech. Ale już taki tłum ludzi był. Bezpieczny był, tak.

Potem, już po przemianach, otrzymałeś Medal Mściwoja. Opowiedz, jak to było.

Ano tak, była śmieszność. W 1997 roku Mściwoja mi dali [Medal Księcia Mściwoja II – honorowe odznaczenie Rady Miasta Gdańska nadawane za wybitne zasługi dla miasta – przyp. MSK]. Uroczystość była ogromna. Tam Bolduan, Adamowicz, orkiestra, wszyscy. Przyjęcie ogromne. Orkiestra grała. A ja siedzę i myślę „Jeszcze chwilę, to tak ryknę ze śmiechu, bo wytrzymać już nie mogę”. No ale chwalić Boga, skończyło się. Jak rzuciło się te trzysta osób do jedzenia... Ja dostałem Medal Mściwoja, Politechnika Gdańska i taki staruszek, sto jeden lat, pułkownik w mundurze. Żeby go pod pachę nie wziąć, to by jego zdeptali. Tam profesor był Odyniec, nieduży taki, on mówi: „Do jedzenia to ja się docisnę”. No i docisnął się, pół litra przyniósł i tam siedzieliśmy i piliśmy. A z Odyncem to tak było jeszcze. To było jakieś piętnaście lat temu, ja należałem do Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Zbigniew Żakiewicz z Wileńszczyzny też należy i jeszcze Odyniec. I idzie mój przyjaciel Józef Borzyszkowski i mówi: „Moi najwierniejsi Kaszubi...”.

Rozmawiały Miłostawa i Sławina Kosmulskie

Òficér (dzél 3)

JERZI HOPPE

1939–1945 – w niemiecczi niewòli

Czej Niemcë pò spisënkù i òddzelenim òficérów prowadzëlë jich spòd Żeraniò na banowiszczë, Róbert miòł w se wiele gòrzu i smùtkù. Górz miòł na Szkòpów, ale téż na rëchlészë cëgaństwa pòlszczi propagańdë. I na niechtërne rozkazë pòd Mławą. A bëł smùtny, bò ùbëło mù wiele żòłnierzi i kamrótów. Do tegò mùszòł głowã spùscëc, czej Niemcë terò przez miasto prowadzëlë długą kolonã pòjmańców, bò na nich zdrzëlë stòri lëdze, białczy, dzecë z Pradzi. Takò sromòta! Niechtërny tam plakelë, ale trófiało sã, że plwelë, czej widzelë òficérów pòd niemiecką starżã. Òni téż rëchli wierzëlë, że Pòlskò je jak na plakatach „Silna! Zwarta! Gotowa!” i że nie òddòmë Niemcóm nawetka knapë.

Òficérów Niemcë zaladowelë do normalnëch òsobówëch wagónów. Dopierkù ò cemnicë cuch rësził na zòpòd. Jachòł pòmału, czãsto przëstòwòł, bò pewno pierszënstwò miãłë jinë cudzi wojskowë. Czej sã rozwidniło, bëłë gdzë ju na Szlaskù. Niechtërne nazwë banowëch bûdinków bëłë słowiańszcë, le pisónë z niemiecka. Minãło jész pòrã gòdzënow, za òknama kròj sã zmieniwòł, jãz dojachelë do wiòldzëgò miasta z wieżama. To Dresden, Drezno. Na bòcznicë stojelë z gòdzënë i znów jachelë, tą razã w starnã jész wësòczëgò słuńca. Za òknã całi czas towarzësza jima rzëka. Elbe, Łaba. Wnet pòkòzałë sã gòrczi z malownyma kamiznama saksońszczi Szwaicarii i òprzepòłnim cuch zatrzymòł sã na mòłim banowiszczu. Tu czekała rëga autów z bûdama i autobus. Autobus bëł dlò nôwëzszych rangã, a Róbert i taczci jak òn miëlë drzewianë łòwczci pòd nëma bûdama. Za wiele nie dało sã widzec spòd breżëntu, ale téż wnet zajechelë pòd mùrë zòmku. Bëlë, jak sã dowiedzëlë, w Hohn-

stein, gdzie Niemcë zrobilë przejscowi lòdzer jãz do zymkù 1940 r.

Brelë jich pò jednym na rozmòwë, a chcelë wiedzec wszëtkò. Ò wojskù, słuźbie, ale téż ò pòchòdzenim, rodzënie. Ò pòlszcim wojskù wiedzëlë i tak wiele. Baro wiele! Òsoblëwie ò generałach i niższych dowòdcach diwizji czë pòlków. Mùszelë miec swòjich szpiegów nawetka w sztabach. Ale równak wëszo, że ò nëch krëjamnëch rësznicach nie wiedzëlë! Pòrszelë ze zloscã, że taczë mòłë „toifelszajs”, diòbelszcë gòwno, przebijało jich pancrë. Za to nie krëlë redoscë, że mają w Hohnstein dowòdcã Armii Mòdlin, gen. Krukòwicz-Przedzimirszëgò. Bël téż dowòdca pòlkù Ròberta, ppłk Zabòrowszczi. Ni mòżna rzec, przë rozmòwach Niemcë grzeczno chwòlëlë pòlszcë wojskò – „die tapfere Soldaten” pòd Mławą. Wedle tegò 20 Diwizja Piechòtë zasłużëła na miono „einer eiserne Division” – „żelòzny diwizji”. Kò dlò Niemców to bëł przëczënk do bûchë, że w trzë dni sobie pòradzëlë ze zuchterną òbarnã.

Òficér, hauptmann, chtëren przesłëchiwòł Ròberta, cziwòł głowã i wëdzëwiòł. Baro wëdzëwiòł! Në, jakżë to, taczë dobrë niemiecczë nôzwëskò, Róbert rozmiejë gadac i pisac pò niemieckù i nie chce bëc za Niemca?! Urodzylë doch sã w niemiecczych Westpreussach! Co? Òn je Kaszëbã? Kaszëbã-Pòlòchã? „Cha, cha, na was ist das eigentlich?” – Cëż to pò pròwdze je? Róbert mògłbë razã z Wehrmachtã bëc panã w Europie, a czedës i na całim swiece. Tak jak Niemcë spiëwają, że „witro do nas bãdżë nòlëzòł całi swiat”... Le òn zmùszac nikògò nie bãdżë. Nië to nië! Lògrów Niemcë téż bãdã miëlë dosc, bûdëją je pòlszczi szeregòwcowie swòjima rãkama... Róbert zdrzòł na hauptmanna i jész miòł w òczach i ùsach ne pancrë, bómbe, sztukasë, jazgòtanië jich karabinów z òbù

skrzidłòw. A téż jãczącëch i wrzeszczącëch z bólu, ùmiërającëch kamrótów. I ni mògł nie mëslec ò cywilnëch biédòkach, chtërnyma nibë to dzyrszczi Wehrmacht zasłoniwòł sã przed Pòlòchama, a jész jich pancrama rozjëdzòł. Panowie swiata! Szwargòcë so, szwargòcë, të Szwabie, të Szkòpie przesniti...

Gdzes tak pò kùnc maja przewiezëlë òficérów z Hohnstein na wschòd òd Odrë do Oflagù II C we Woldenbergù. Oho, Oflag II C to bëło wiòldzë miasto baraków za dròtama, dzelonë na czãsc „Ost” i czãsc „West”. Ròberta przëdzëlëlë do czãscy „West”. Niemcë chòdzëlë z nosama do górë, bëłë szeroczi, że ho! ho!, bò prawie Wehrmacht wchòdzył we Francjã jak w masłò. W tã stolëmnã, jak wszëtcë mëslelë, Francjã, z chtërnã sobie ni mòglë dac radë we Wiòlgã Wòjnã przez szterë lata! A terò pò dwùch tidzëniach ju bëło widzec, że wnetka padnie, chòc miëlë pòmòc Angelczików. I téż Pòlòchów! Blòs zdrzëta, „sie dumme Polen”, głupi Pòlòszë, jaczich wa mòta zdrëszników! Strachëlców a dërgòtów! Jo, pòjmańcë w lògrze miëlë ò czym gadac midzë sobã. Jedny czësto ùpadlë na dëchù, bò to doch miało bëc tak, że Francjò i Angliò zdepcą Hitlera z tim całim jegò Reichã. Drëdzi téż sã jiscelë, ale widzelë w tim Bòską karã za to, że pòł rokù rëchli Frańcuzë nie chcelë „ùmierac za Gduńsk” i spòkòjno zdrzëlë ze swòji linii Maginota, jak dżinie Pòlskò.

Tu, we Woldenbergù, Róbert dostòł numer 1615 i – to trzëba rzec – chòc nie chcòł, ni mògł nie pòdzywiac niemiecczëgò „ordnùngù”, nawetka zgòdnëgò z kònwencjama haskã i genewską. Pòlszcich pòjmańców-òficérów i jich òrdënansów bëłë tësãce, ale kòzdi miòł tu swòj plac w barakù, bëła pòlskò kòmańda, téż szpital, pòczta, a nawet bòjiskò, biblioteka i kino-tëater. Jész pòł rokù z rozmajitëch stròn Niemcë przëwòzëlë tëch, chtërnëch rëchli miëlë

w miészich lógrach. Przez jaczis czas bël tuwò téż dowódcą Pòlsczi Marinarczki Wójnowi, kadm. Unrug, bëlë tu i jiny òbróńcowie Hëlu i Westerplatte. Co dzień òdbiwalë sã apele, le bël czas na szpacérë pò apelowim placu, òficérzë mòglë téż czëtac, a we wëkdadowëch salach ùczëc sã jedny òd drëdżich, bò midzë pòjmańcama trófielë sã lëdze z nòukòwima tytułama. Chto miòł talënt, mògl wëstãpòwac na binie. Tej mielë so tu dobrze? Hmm... Nòbar-żi pòjmańców mier'zało, że dzień za dnia mijòł, a òni, doch zòłnierze, sedzelë bez pròwdzëwëgò pòzëtkù w lógrze tej, czëj nòprzód we Francji, pòzni w Anglii i na mòrzu jich kamróce sã bilë z Niemcama. Czas w zamknienim plënie pòmału, cecze jak na krew z nosa, tej je wiele taczich, co ni mògã strzëmac i dzëwaczejã. Abò sã sztridëjã z drëdżima, abò nic nie gòdajã. A ju wszëtczim całkò na sercu bëlò we swiãta, bò doch kòzdi òstawił gdzes tam familiã, do chtërny tesknił. W Gòdë nie pòmòga razu dankã, chtërnã sami Niemcë ùstawilë na apelowim placu.

Takò beznòdzeja w dzëlu ùstãpia, czëj zaczą sã wójna Niemców z Ruskama, a pòl roku pòzni z Amerikanama. Niechtërnij zacząłë sã krëjamno zbierac i mëslec, jak bël sã wëdostac z negò spòkójnegò mòlu. Chòc to bëlò òstro zakòzónë, zrobilë radio i naslëchiwelë, co sã na frontach dzeje. Krëjamno wëdòwelë gazëtcki z wiadłama dlò jinëch. Kòpelë nawetka tunel w stronã drótów, le ten Niemcë wëkrëłë. Równak bëlë taczë, chtërnym ùdało sã z lógru ùcëc jinym spòsobã, w niemiecczim przezebleczenim...

Tegò Róbert nie próbòwòł. Bël òstròżny jak no wiãkszosc Kaszëbów? To mòże téż, ale miòł doch białkã i córeczkã, a Milka pisa òd Wiktora, z negò majątkù pòd Dãblënë, że w dzień do włòscëcela przëjëdzelë Niemcë i chcelë bëc ùgòszczony, znów nocã zachòdzëlë jiny gòsce. Chto? Në, tegò òna ni mògła napisac... I jednym, i drëdżim nie dało sã òdmówic. A Róbert miòł téż matkã, starszëgò brata Klëmãsa i sòstrë, wszëtczych na tëch zemiach, chtërne Hitler przëlãczil do Rzeszë. Nòstarszëgò bracyńã i jednã sòstrã nawetka w samim Reichù, bò òb czas krizysu pò Wiòldzi Wójnie tam jachelë za chlebã. Òd tëch wszëtczych téż dostòwòł lëstë i wiedzòł, że Klëmãsa z familiã z gburstwa wërëgòwelë do Pieleszewa za Redã. Matkã do se wżã sòstra Mòni-

ka. Chòc biédno, jakòs żëlë. Czejbë Róbert z lógru ùcekl, jich wszëtczych bë cagało gestapo. Ò wszëtkò bë pitelë, mòże bilë. Róbert nie chcòł jich miec na sëmienim...

Òd Milczy, a téż òd Mòniczi i Trudë òd czasu do czasu mògl dostac paczkã. Bò z żiwnoscã w lógrze òd pòczãtkù bëlò krëchò. Nawet w tëch pierszych latach, czëj Niemców rozpiëra bùcha, bò wëgriwelë wójnã. Wedle stòri niemiecczi rzezczònczi ten, chto nie robi, ni mùsi jesc. A òficérów midzënòrodnë konwencje przed robòtã chronilë, tej jedzenië mielë leno z łasczi! Dopiero, czëj Wehrmacht dostòł mòcnã rzniãtkã pòd Mòskwã, a rok pòzni przëszła na Niemców katastrofa pòd Stalingradã, spùscëlë nosë. Niedostatk zaczął klepac do dwiërzy wszëtczych w Reichù i wachmani zazdroszczëlë pòjmańców nëch paczków. Òsoblëwie, czëj zaczął je słac Czerwiony Krziż, a w nich szokòlòdë i amérikańszë cygaretë. Kłòpòt bël z pòlsczima mündurama, bò tëch ni miòł chto wëmienic na nowë, a pò pòrã latach wëzdrzałë coròz gòrzi, chòc je prelë òstròżno i dërch napròwiëlë. Retãło jich to, że midzë ordénansama téż bëlë kròwcë...

Baro felało lëków, bò Niemcë sami jich coròz wiãcy brëkòwelë na frontach i w swòjich miastach, bómbarównëch przez aliantów. Róbert i kamróce z jegò dównëgò pòłkù mòcno przeżëlë òb zëmã 1944 roku smierc jich òstatnegò dowòdcë, ppłk. Zabòrowszëgò. Mòże bë przeżil, czëjbë doczekòł przenieseniù – razã z dosc wiòldzim karnã òficérów – do lepszëgò oflagù w Mùrnaù pòd kùńc strëmian- nika. Ùdało sã ùretac sãsòda z barakù dzãka temù, że Róbert pisòł ò lëkarstwò dlò niëgò do Trudë i òna je we Wejrowie pò znajomòscë dosta i przëszła na czas.

Rëchli, jesz pòd kùńc zymkù 1943 roku, Niemcë zrobilë apel ekstra. Kòmanãnt wëstãpil sòm, żebë jima rzec ò tim, co Wehrmacht òdkril w Rosji, w lese kòl Katëniò. Przez tìomacza gòdòł ò barbarziniństwie „bòlszewistów” i „dzëczim Wschòdze”, a tej znów nibë Pòlòchóm wespółòdczuwòł, że tamtëch taczë òkropny kùńc spòtkòł. Jaczë szczescë mielë òni tu, że trafilë na cywilizowònych dobëtników! Chto nie daje wiarë w strasz- nã smierc kamròtów, mòże dostac ksãżkã pò niemieckù, ale z òdjimkama òd Midzënòrodnëgò Czerwionëgò Krziza. Dostac jã mògã téż ti, co zwëczajno chcã

jã miec dlò se. I Róbert tã ksãżkã wżãł, bò pewno niejedyn kamròt z Kresów w nëm Katënim zdzińal...

Cali lódzer chòdzył w żałobie, czëj przez no swòje krëjamnë radio dowiedzelë sã ò smierci gen. Sykòrszëgò. Jak to sã mògło stac?!

Znów rok i miesiac pòzni lódzer mòcno przeżiwòł to, co sã dzãło we Warszawie, czëj wëbùchło tam pòwstanië. Bò tegò Niemcë téż nie ùkriwelë przed pòjmańcama. Bëlë pòpròwdze zli na „verfluchte Polen”, przeklãtëch Pòlòchów. Dlò nich szerokò Wisła to miała bëc òstatnò òbarnò liniã przed Iwanama, dzëczima Azjatama, żebë jich nie dopùscëc do Reichù. Wedle nich pòwstanië we Warszawie to bël „nòż w plecë”. A z czasã do pòjmańców dochòdałë stamtąd coròz gòrszë wiadomòscë. Jãz mielë dzël nëch pòwstańców ù se. Młodëch lëdzy, tak samò òbòlãlëch fizyczno i psychiczno jak òni pò sëwniku 1939 roku. Tam we Warszawie téż rechòwelë na pòmòc z bùtna. I na Rusków, i na Angelczików, a téż na pòlsczych zòłnierzi w Anglii... Pòmòc nie przëszła, żlë nie rechòwac pòd kùńc pòwstaniò nieùdònegò desãntu wòjska Berlinga i tëch pòrã zrzućów z angelczich fligrów. Żlë bëlë na Radio Londin, chtërno co dzień smùtno grało „Z dymem pożarów...” A Niemcë, chòc przëgriwelë wójnã, òkòzelë sã jesz za mòcny procëm pòwstańców. Terò, jak no midzë Pòlòchama, całima dniami a noca- ma w lógrze dëralë diskùsje, czë pòwstanië to bëlã dobrò idea i chto a czedë lëchò rechòwòł.

W tym czasie Róbert miał też prywatnie przeczucie do jesceni. Nie było ostatnio listów od Milki, a od Wiktora okrężną drogą przeszła wiadomość, że z lepińca, że Milka z córką wjechała po sztridze z jego białką. Nie rzekła, dokądka, może do Piaseczna... Wiktora i robotników z majątki Niemce zabierała do kopania rowów, a włósciel ze strachu przed bolszewikami są pakowali, żeby ujechać na zópód. Wiedzieli, co go czeka, czy wkroczą komunyści.

W styczniu 1945 roku reszta wiolgo ruską ofensywą od Wisły i pod koniec miesiąca Niemce zaczęła ewakuację Oflagu II C. Był śnieg, mroź, a pojmańce szły piechci. Niemce pozwolili zostać pod opieką polskiego lekarza leno chorim, a reszta wlokła się kolonami w starą Odrę i dali w czerńku nordowo-zopadnym. Róbert – raz z podłogą „West”, wszędzie baro umęczony – doszedł już do Hamburga. Stał się ich copnali pod Lubekę, gdzie z wiolga redosca dożył się kapitulacji Niemców. Róbert dostał się do Anglii i Amerykanów.

Po wojnie

(maj 1945 – sennik 1946 roku)

Polscy oficerowie nie byli już pojmańcami, le museli zdat. Teró w koszarach po Wehrmachce. Wzwolelele deli jima nowe mundur, battle dresse z nódpiśa „Poland” i baskijskie beret. Deli też paczki od Czerwionego Krzisa, a w nich jak przódę cygarety Camel, szokoladę i aspirinę. Le są nie spieszele. Nim kóždemu westawili specjalny dokument, przełi leżność długó i dokladno rozmowile.

Tak jak też jinech, Róberta angielski oficer i tlomacz zachacywel, zebé są zapisó do polskiego wojska, chterno tu w nordowech Niemcach bádze raz z wojska angielskim i kanadyjskim przez jaczis czas trzymało porzadek. Pózni bádze mógł wjechać do Kanady abó do Nowi Zelandii czé Australii. Jakbó chcól, móze od razu jachać do Anglii, okrat czekó

w porce w Kielu. A do Polsci? Tegó oni nie radzele...

Jinaczi gódoł Amerykon, a tak po prówdze Poloch z Ameryki. Dłó niegó to jest nie bel kunc wojne, bó Amerykanie derch czako walczele z Japonczikami. Le „waszo” wojna je skunczonó, a tej zenia- li chłop wróco do bialci i dzecy... Co? Komunysci rządu w Polsce? No problem! Kó bádą wébore i wébierzeta sobie tech, jaczich wa sami chceta! Oh yes, tak beło ustalóné w Poczdamie. Stalin? Ili tam..., „uncle Joe” nie je taczli lechi, Amerykanie go podzywiaja i ledaja...

Róbert ani nie podzywiól, ani nie ledól Stalina i komunystów, ale faktycznie mocno tesnił za swojima i miał do kogo wracać. Przez Czerwiony Krziz są dowiedziól, że Milka z Wandą są w Poznaniu. Hmm, czemu tam? Nopród równak muszól są widzec ze starszą memką w Bióli Rzece. Bióli Rzece? Jo, ju od 1934 roku dówné Ludwichówó beło Bióla Rzeką. Róbert przez Czerwiony Krziz napisól też do brata i dostól od niego list. Klémás pisól, że wrócelé na gbúrstwo, chterno je wépólóné, tak samó jak też búdink Mónicozi, a schórzałó memka chce Róberta uwidzec przed smiercą. Bádze doch mia wnet 80 lat! Pewno Matka Bósko dała ji przeżec nen ódjin w búdinku Mónicozi, gdzie za Niemca ostatno mieszka, i teró wszedc są w grépie u niego, Klémása. W ogniu muirowónó chce z dakówką na szczescie są nie zajala, ósta leno z dzurą w scanie i daku, a też bez dwierzi i rutów. To dało są ju naprawic...

Nopród Róbert jachól wojskowim dzipa do Berlenu, chteren wéndrził jak wioldze morze rozwalenów. Cez, takó je wojna! Po drodze widziól, jak baro zniszczone beło jine niemieckie miasta. Ceszec go rozwalenó nie ceszele, ale bel udbé, ze sobie Szwabé na to zasluzele. Jesz niedowno zadzelele nosa, meslele, ze są panama swiata, a teró przed jego mundurá ti, co bele w kapeluszech, chutko je zdjimele.

Wiele taczich nie spotkól, bó beło jesz ciepło, ale są trófiel... Zól mu są zrobiło dzecy, chterne go obstopile, czy w Berlenie-Liechtenbergu na trocha weszedz z banowiszczu, bó miał czas na cuch do Szczecena. Jedno dzieckó poczestowól bómká ze swoji paczki, a tej widziól óczé jinech i rozdól wszedc bómczi, chterne le w taszce miał. Na mesl mu przeszla Wanda... Ni mógł ji widzec szesc lat, teró to ju nie je taczé dzieckó, le brutka! Co óne w tym Poznaniu porobiaja? Jak sobie same radza? Le matka to matka i czy go wzewó, nopród ja nólezi są odwiedzec i uspokojic...

I tak Róbert dojachól do granec, gdzie go dokladno sprówdzele, a tej do Szczecena. Noc przeszedól na banowiszczu i ó porénkú miał cuch do Kószalena. Tu znów czekól na cuch do Gdini. Jo, teró wkól to bele polskie Zemie Ódzwéskóné, gdzie ósobliwie wiaksze miasta bele przez wojná baro zniszczone. Pórá razy na banowiszczach i w cigu kontrolowale go wojskowe patrolé, ale jego amerykański dokument, angielski mundur i gódka, ze jedze do chóri matczy, muszale są widzec, bó mu salutowele i szle dali. Pózni są dowiedziól, ze w tym czasie do Polsci wiolga pomóc w ziwność sła UNRRA.

Baro umęczony dojachól do Redé, skádka miał ju niedalek do Bióli Rzezi, a nen kilometr piechci nawetka dobrze mu zrobił. Ód strémiannika, czy przez te stroné przeszedł front, mináło pół roku. W Redze wiele wojnowech zniszczeniów nie widziól, ale bliži Bióli Rzezi coróz wiacy lep prze szaséju beło pókaleczonych, w rowach lezale zaderdzewiale blaché i jaczés czascé ód autów. Wnet natknál są na spolony búdink sostré i rozwalóné ploté prze jinech chéczech. Sztek dali wiakszosc zabudowé wsé beła abó wépólónó, abó musza bec rozgrocótónó. Le ledze ju naprawile to, co są lzészim sposobá daól, i mieszkelé. Serce Róbertowi mócni zabiło, czy uwidziól búdink Klémása i jego familii,

KSIEGARNIA KASZUBSKO-POMORSKA

WWW.CZEC.PL

e-mail: info@czec.pl, tel.: 51 657-25-03

Najbogatsza oferta na rynku! Książki, audiobooki, pamiątki
— Kaszuby, Kociewie, Pomorze

a gdzie też teraz mieszka mama i siostra z dwiema córeczkami. Smroczało się, czego zaklepał do drzwi i odemknął mu Truda. Zdrza na jego battle dress i go nie pozna, już przemówił:

– Trudko, nie poznajesz? To ja!

– Jezes, Marija! Robert?! – wycygnęła ręce – Dziśka Bogu, jes tu! Nie, wchadaj, wchadaj, mę doch na ciebie czekam... Dzieci, wuj przyszedł! Elka, biegaj po papę, Renka, klepni w scanę na ciotkę Mónica! Pójże, Robert, pój, mama siedzi w swoim żelusiu, jak wiadomo przez koronę...

Jo, starszka siedzi w rogu jizby na żelusiu z witeków z deką na kolanach a koronką w rękach. W słabym świetle świeczki na stole uwidzi, że ktoś wszedł do jizby, ale pewno myśla, że sama Truda. Czego Robert stanął przed nią, odemknął szeroko oczy, ale teraz widział od świeczki był z tęgą, uwidzi przed sobą leno ciężego chłopca i lekko się urzasła. On się nad nią schylił ze słowami „Mamko, to ja, twój Róbi!” i dopiero tej go pozna. Ni mogła gadać, a leno też puszczał się z jej oczu... A w jizbie zrobiło się głośno, bo ze swojej jizby z kufia budynku przeszła Mónica, za nią wszędzie dzieci. Za szóstą przbiegł Klémás, chłernego Elka wycygnęła od wieczornego futrowania chłowa z wędzoną, bez dak, chłowa, gdzie również trzymeli konie i dwie krowy, jacy dostali od Michała z Wioldzkiego Lasu. Robert przeniósł paczkę bonkawy i z kuchni rozszedł się piękny zópoch już przez młocym zórna. Czego Truda wniosła petrollampę i w jizbie zrobiło się widno, włożyła dwie szokolody, do chłernych dzieciom zaświeciła się oczy. Po tych latach niewidzenia było o czym gadać. Robert zabił o umaczenie, siedział i tak gódelę do późnej nocy. Dziśka leśtóm dzielił o se wiedział, że ostatnie pół roku dochodziło też przeniosło wiele dramatycznych

Odjemczy z widząwizczą w Chónicach z leżnoscą sparłaczeni Pòmòrz z Pòlską. Odj. Maciej Stanke

nych zdarzeń... Cud, że żyję! Jedną z lechów nowinów była choroba, bardzo choroba, Wiktora, chłernemu wiele zawdziaczał Milka i Wanda. Biedok leżał w szpitalu w Będgłoszczu...

O poranku jacheli wóz – bo briczy nie było – podżakować Bogu i Matce Bósczi jesz róż za to, że wojnę przeżył, do kościoła w Redze. Do Redy, bo za Niemca kufca Biół Rzęci był przelączony do tej parafii i tak zostało. Mszą odprowiódł młody ks. Arnold, chłeren był tu już krótko ob wojnę, późni za wikarę w Wąbrzeźnie. Proboszcz uciekł przed Ruskami i teraz gospodarza parafii stół są ks. Arnold. Znow wszętcich parafianów i miód zwęk wędzodac – jesz przed mszą – przed kościołem, żeby się z kościołem przewitac. Tak też zrobił tą razą i baro się ucieścił, czego uwidził gburę karno z Biół Rzęci i nieznomego pòlszcęgo żołnierza...

Trzy dni przez swoich chłutko minęli Robertowi i znow siedział w cugach, teraz do Poznania. We wagonach było wiele lędy, ale ktoś mu ustąpił placu przed oknem.

Jo, jego battle dress tu też uszónoweli. Ciekawe, czy tak samo Milka... Jak ona go przewitła? Pewno będzie źle! A Wanda? Cóż, żołnierz musi się nastawiać na każdą sytuację! Robert odgonił niespokojne myśli i zaczął zdrzec przez okno. Choc banowiszczę w Gdini było zniszczone, również w całości i Gdini, i Sopot z okna cugach nie wędzodac źle. Le w centrum Gduńska zaró za dównym „bahnhofa” rozcygał się tacz rozwalenie, jacy rechl widzieli w Berlenu czę Szczecenie. Sprówdziło się stórę prorocztwo, że tu „nie ostanie kam na kamie”? Dali król za okna cuga wędzodac już barzi normalno, bo wojnowe szkody w budynkach były le tej nisej, i biedło się pasło, i dało się widzieć chłopów za pługą. Dobrze już po półnim cugach do Poznania. Jileż to lat minęło od czasu, czego tu się kształcił na oficera?! Dobrze wspominał tamte miasteczka...

Dokńczenie w późniejszym numerze

Kaszubi.pl

OFICJALNY
PORTAL
ZRZESZENIA
KASZUBSKO-POMORSKIEGO

AKTUALNOŚCI WYDARZENIA KOMUNIKATY MEDIA FOTORELACJE

Bògùsłôw X Wiôldzi

RÓMAN DRZÉDŻÓN, DANUTA PIOCH

Bògùsłôw to pò pòlskù *Bogusław*. Wiôldzi znaczy *wielki*. Réza to je *podróż, wędrówka, wycieczka*. Szlach to *szlak, ślad*.

Cwiczënk 1

Przczëtôj gôdkã i przetożë jã na pòlscki jãzëk. Wëzwëskôj do te słowôrz kaszëbskò-pòlscki. (Przczëtaj rozmowë i przëtłumacz jã na jëzyk pòlski. Wykorzystaj do tego słownik kaszubsko-pòlski).

- Wiész të, co jô móm wëmészloné?
- Të mie sã nie pitôj, le gadôj, jô ù ce w głowie nie sedzã.
- Ò **ósmi** reno nie je **letkò** sã domiszlac, ò co bë **kòmù mògło** jic.
- Pòjedzemë w rézã szlachã Bògùsława X Wiôldzégò – **nò-bëlniészégò** ksyżëca z dynastii Grifitów!
- Nè, nè, to jô **mùszã** ze dwie niedzele **wòlnégò** wzyca **paszpòrt** so wërobic. Pòjedzemë **autã** czë sadniemë na **wóz**? Ale tedë bë nóm bëł pòtrëbny kòr, **òws** i jiné tòkle. A mòże mój **wùja** nas przewieze **autobùsã**, bò gdze më zaladëjemë **fùter** na taczì dłuđzi czas?
- Na co cë dwie niedzele wòlnégò? Do czegò cë paszpòrt?
- Jakùż na co? Żlë mómë jachac szlachã Bògùsława X, tej to mdze warało... Doch mùszimë przejachac pòł **Èuropë** i jesz jiné nòrtë swiata.
- Jô mészłò ò trzech, nè mòże sztyrzech dniach, to bë bëła takò **nòòbszczãdniészò** wersjò – z Gduńska do Szczecëna a nazòd.
- Ach, të mészłò le ò Zòpadnym **Pòmòrzim**!
- A dze bë jesz **mùszòł** szlachã negò ksyżëca jachac?
- **Chòcbë** ò Swiãti Zemi. Tec **òn** tam w kùrcu XV **stalatégò pielgrzimówòł**.
- Tak dalek jem nie mészłòł. Chcemë **òstac** na Zòpadnym Pòmòrzim.
- Mòsz pròwdã, **chòc** do Swiãti Zemi jô bë ròd jachòł. Tam bë sã mòże jesz co **nowégò** dowiedzòł, **bò** na **nòùkã** nigdë nie je za pòzno.
- Bédëjã jachac taczim szlachã: przez Słëpsk (Sztòtpã zwònym, dze przë **mùzeùm** stoi szlachòta Bògùsława), pòzni më bë jachelë ò Darłowa, tej przez no zòpadné Swiònowò **pòcygnãlë** na **Kòszalëno**, stamtãdka do Szczecëna i nazòd w gduńszcë kanitë.
- Jô bë jesz za **Òdrã** jachòł.
- Czej bãdzemë w Szczecënie, tej **mòzemë** sã do Niemców wëprawic, leno ni mògã so nawetka **wëòbrazëc** przëczënë **najégò** tam bëcò.
- Pamiãtôj, że w nëch czasach te zemie za Òdrã téż slëchałë do Bògùsława. Të mùszisz sã përzna najich dzejów **wëuczëc**. Widzã, że najò **kòòperacjò** je tobie baro pòtrëbno.
- Tej mdzemë sã tam **mòglë** czëc jak **kòl** se, a téż naje **pòzdrzaczì** na dówné dzeje **ùòglowic**.
- Jo, leno réza **pò** nëch, dzyszòdnia, niemiecczich zemiach przënòmnì trzë dni bãdze warała.

- Tej ni ma co, **mùszimë** nòmnì tidzën wòlnégò wzyc.
- Mészlã jo, Bògùsłôw X Wiôldzi je **tegò** wòrt.

Cwiczënk 2

Nalézë w internece wiadła ò Bògùsławie X Wiôldzim i do pòdónëch datów dopiszë wëdarzenia z jegò żëcégò. (Znajdź w internecie wiadomości o Bogusławie X Wielkim i do podanych dat dopisz wydarzenia z jego życia).

- 1454 –
- 1474 –
- 1478 –
- 1491 –
- 1496–1498 –
- 1523 –

Cwiczënk 3

Ùmòlnij na karce Pòmòrzégò zjednónégò przez Bògùsława X Wiôldzégò nòwòznieszë place zrzeszoné z jegò żëcym. Zapiszë te pòzwë pò kaszëbskù na spòdlim „Pòlskò-kaszëbszczégò słowarza miestnëch ò fizjograficznëch miòn” abò na spòdlim ùchwòlënkù nr 6 Radë Kaszëbszczégò Jãzëka z 2010 rokù (Biuletin RJK z 2010). (Wskaż na mapie Pòmòrza zjednoczonego przez Bogusława X Wielkiego najważniejsze miejsca związane z jego życiem. Zapisz te nazwy po kaszubsku, posługując się „Polsko-kaszubskim słownikiem nazw miejscowych i fizjograficznych” lub uchwałą nr 6 Rady Języka Kaszubskiego z 2010 roku [Biuletyn RJK z 2010])

Cwiczeńk 4

Jaczi jesz pòmòrsczi ksyżęc pòzwóny je Wiòldżim? Naléżë i wëpiszë jak nòwicy wiadtów ò nim. (Który z pomorskich książyków także nazywany jest Wielkim? Znajdź i wypisz jak najwięcej informacji o nim).

Cwiczeńk 5

Dwa samòzwãczy mògą pòdlégac w kaszëbiznie bilabialny wëmówie (co w pismie je òddòwóné przë ùżëcym sztriszka szcerowónégò w lewò), ale dzeje sã to w wëbrónëch mòlach. Żebë sã dokònac ò tim, czëtòj wszëtczë słowa zapisóné w gòdce pògrëbioną czcionką. Spróbuj wëcygnãc z pòdónëch przykładów jaczes wiadë na témã labializowaniò samòzwãków o, u. (Dwie samogłoski mogą być wymawiane w języku kaszubskim bilabialnie [co w pismie zaznacza się przez użycie ukośnika skierowanego w lewo], ale dzieje się to w określonych pozycjach. Aby się o tym przekonać, czytaj wszystkie słowa zapisane w rozmowie pogrubioną czcionką. Spróbuj z podanych przykładów wyciągnąć jakieś wnioski na temat labializowania samogłosek o, u)

Cwiczeńk 6

Wëbróné z tekstu słowa pòdzielë i zapiszë wedle taczégò mòdła:

- samòzwãczy ò, ù jakno sòmné wërazë;
- słowa zaczinającé sã na ò, ù;
- słowa z ò, ù pò spółzwãkach dwùlëpnëch i lëpno-zãbòwëch cwiardëch: p, b, m, w, f;
- słowa z ò, ù pò slédnojãżëkówëch cwiardëch spółzwãkach: k, g, ch (h);
- słowa z dyftongama (dwùzwãkama) àù, èù;
- słowa z ò, ù pò samòzwãkach a, e, ë, o, ô, ò, ù.

(Wybrane z tekstu słowa podziel i zapisz według takiego wzoru:

- samogłoski ò, ù jako samodzielne wyrazy;
- słowa zaczynającé się na ò, ù;
- słowa z ò, ù po spółgłoskach dwuwargowych i wargowo-zębowych twardych: p, b, m, w, f;
- słowa z ò, ù po tylnojęzykowych twardych spółgłoskach: k, g, ch (h);
- słowa z dyftongami (dwugłoskami) àù, èù;
- słowa z ò, ù po samogłoskach a, e, ë, o, ô, ò, ù.)

Bòczë, że wëpisóné wëzi przykładë sã wskòzama labializowaniò o, u w kaszëbiznie. (Zwróc uwagë, że wypisane powyżëj przykłady sã regułami labializowaniò o, u w języku kaszubskim).

Cwiczeńk 7

Na pòdónëch wëzi wskòzach nie kùnczi sã sprawa labializowaniò. Wëpiszë z gòdci słowa zapisóné pògrëbioną i pòdsztrëchniãtą kùrsywã.

(Sprawa labializacji nie kończy się na podanych wyżej regułach. Wypisz z rozmowy słowa zapisane pogrubioną i podkreśloną kursywą).

Ni ma w nich sztriszka w lewò, ale i tak wëmówiómë je bilabialno (wëmówi je tak). (Nie ma w nich kreseczki skierowanej w lewo, ale i tak wymawiamy je bilabialnie [wypowiedz je tak]).

Bòczë, że słowa zaczinającé sã na ò téż sã labializowóné w wëmówie, ale nie zaznòczómë tegò w pismie. (Zauważ, że słowa zaczynającé się na ò téż podlegają w wymowie labializacji, ale nie zaznaczamy tego w pismie).

Cwiczeńk 8

Jesz jedna wòżnò wskòza sparłãczonò z piśenkã i wëmówã słów z ò, ù, ô zapisónëch w gòdce pògrëbioną i pòdsztrëchniãtą czcionką (zdrzë na nie i próbuj wëmówië) – w taczich pòzycjach etimologicznë nagłosowé w òpùszczò sã w wëmówie, ale nié w piśenkù. (Jeszcze jedną ważną regułą zwiãzana z pisowniã i wymowã słów z ò, ù, ô zapisanych w rozmowie pogrubioną i podkreśloną czcionką [popatrz na nie i spróbuj wypowiedzië] – w takich pozycjach etymologiczne nagłosowe w opuszcza się w wymowie, ale nie w pisowni).

Cwiczeńk 9

Wëmëslë i zapiszë swòje przykładë słów do kòżdiz ze wskòzów piśenkù labializowónëch w kaszëbiznie samòzwãków. (Wymyśl i zapisz swoje przykłady słów do każdej z reguł pisowni samogłosek labializowanych w języku kaszubskim).

słowniczek

bédowac – proponować; **bëc tegò wòrt** – być tego wartym; **gduńszcë kańtë** – gdańskie strony (dosł. gdańskie kąty); **jic kòmu ò co** – o coś komuś chodzić; **nazòd** – z powrotem; **niedzela** – tu: tydzień; **slëchac** – tu: należeć; **warac** – trwać

Zródło kartë ze s. 39: Wikipedia

UCZ SIĘ ONLINE

www.skarbnicakaszubska.pl

Cuda, cuda w stajeneczce

Pozostając w świątecznym klimacie, wyruszamy dziś do kościoła franciszkanów pod wezwaniem św. Trójcy na gdańskim Starym Przedmieściu. Zobaczymy tu najśłynniejszą – bo ruchomą – gdańską szopkę.

MARTA SZAGŹDOWICZ

**Ach ubogi żłobie,
cóż ja widzę w tobie?**

Szopka u franciszkanów bynajmniej uboga nie jest. Zobaczymy tutaj aż 80 postaci. Maryję z Józefem i Dzieciątkiem Jezus wita między innymi święty Wojciech, ale i dominikanin Jacek Odrowąż. Korowód świętych i błogosławionych zamyka postać Jana Pawła II. Oprócz wyniesionych na ołtarze spotkamy tu także wybitnych gdańszczan, jak choćby Jana Heweliusza czy Daniela Gabriela Fahrenheita. Scenerię tworzą charakterystyczne dla Gdańska obiekty. Figury, ukazując się widzom, wjeżdżają przez bramę ozdobioną gdańskim herbem. Ujrzymy też starego Neptuna, średniowieczny Żuraw i wieżę Ratusza Głównomijskiego. Są tu nawet współczesne pomniki – Obrońców Westerplatte oraz Poległych Stoczniovców. Ponieważ szopkę odnawiano w latach 2009–2011, ku ucieście fanów piłki nożnej znalazło się w niej miejsce dla stadionu na Letnicy. Jednak szopka prezentuje nie tylko Gdańsk, ale w założeniu autora aranżacji – ojca Tomasza Janka – całą Polskę od Bałtyku po Tatry. Nad sceną Bożego Narodzenia góruje więc jasnogórski klasztor z Czarną Madonną.

Pamiętka z wyprawy...

Nic dziwnego, że najśłynniejszą gdańską szopkę możemy podziwiać w kościele franciszkanów. To z inicjatywy św. Franciszka z Asyżu we włoskim miasteczku Greccio powstała w 1223 roku pierwsza szopka. Franciszek uzyskał zgodę od papieża na tak nowatorskie ukazanie Bożego Narodzenia. Chciał przez to uświadomić ludziom ubóstwo i pokorę Boga. Jednocześnie podkreślał, że Jezus został zrodzony z ciała – jak człowiek. W tamtych czasach heretycy wy-

Fot. M.S.

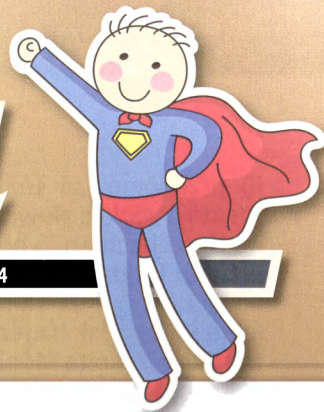
stępowali przeciwko tej prawdzie. Biedaczyna z Asyżu zorganizował też uroczystą mszę świętą przy żłóbku, co stało się pierwowzorem dzisiejszej pasterki. W Greccio w klasztorze-pustelni franciszkanów można zwiedzać grootę, w której miała się odbyć inscenizacja narodzin Chrystusa. W 2009 roku tę miejscowość, położoną na wysokości 750 metrów n.p.m., odwiedzili studenci z duszpasterstwa przy kościele św. Trójcy. Skała, którą przywieźli, stała się „kamieniem węgielnym” gdańskiej szopki.

W Polsce pierwsze szopki pojawiły się pod koniec XIII wieku. Najstarsze zachowane figurki znajdują się w klasztorze klarysek w Krakowie. Zostały подарowane zakonnicom w 1370 roku przez królową Węgier Elżbietę – córkę Władysława Łokietka, a matkę Ludwika Węgierskiego.

Gigant Przedmieścia

Przy okazji podziwiania szopki zwróćmy także uwagę na kościół Św. Trójcy. Jest

to drugi po Mariackim największy obiekt sakralny w Gdańsku. Pierwsza świątynia miała wielkość dzisiejszego prezbiterium. Zbudowana została przez franciszkanów, który dotarli do Gdańska w 1419 roku. Na początku XVI wieku ukończono budowę wielkiej hali. Do dziś wnętrze świątyni dzieli ściana – tak zwane lektorium. Ta przegroda w dawnych czasach wyznaczała części kościoła dla duchownych oraz świeckich. U góry był balkon, z którego przemawiał kapłan lub śpiewał chór. Po prawej stronie od lektorium rozciąga się widok na rekonstruowane organy. Budowane były w XVII stuleciu przez Martena Friese. Franciszkanie nie mieli szczęścia w Gdańsku. W czasie reformacji w 1525 roku zostali wygnani, a w 1555 roku miasto przejęło klasztor. Franciszkanie powrócili do Gdańska dopiero po II wojnie światowej. I bardzo dobrze, bo jak mówi legenda – ich obecność zapewni miastu pokój i dobrobyt.

WÉDANIÉ ÛDÉTKÓWIONÉ
PRZÉZ MINYSTRA
ADMINISTRACJI I CYFRIZACJI

Janusz Mamelszczi

Wdóřé z ùszłéich lat

Zéńdzenié ósmé: z ks. Bernatā Sëchtą

– Wiész të co, Szimkù? Mòja starka czedës mie pòwiòda, że jesz za dzéwczācā òna sã pòtkā z ksādzā Sëchtą – rzekła Mònika.

– Jakże to? – spitòł Szimk.

– A tak to, że òn bét pržējachóny do nich do wsë, pržeszedł do chëczë i slëchòł pòwiòstków, a pržë tim wëpitiwòł ò rozmajité słowa. A na òstatkù, zanim òn szedł dali, do jiny chëczë, òn bét wzał mòjā starkā na kòlana i rzekł do ni, żebë òna nigdë nie zabòcza pò kaszëbskù gadac, bò òna je Kaszëbką. To òna mūsza jemù pržëòbiecac.

– I co? – pitòł Szimk.

– I òna to jemù pržëòbiëca i słowa dotrzyma. A jesz pò kaszëbskù naùcza wszëtczë swòje dzecë, a téz wnet wszëtczë òtroczì – òdrzekła Mònika i zarò doda:

– A mòzëmë më sã copnac ò te pòrādzesāt lat i pòtkac sã z ksādzā Sëchtą?

– Jo, kò pewno, że mòzëmë. A nòlepi bë téz bëto zajachac do nie do Pelplina, dze òn pò zrzczenim sã òbòwiāzków probòszcza katédrë zajimòł sã blòs badérowanim. Co të na to?

Mònika ròd sã bëta zgòdza i jednegò dnia òni zajachelë do Pelplina. Do katédrë trafilë czësto prosto, bò ji wësocze wieze widzec bëto ze wszëtczich strón. Ksādz Sëchta mieszkòł w kanonii, zarò za katédrą, pržë drodze do pelplińszëgò seminarium. Mònika i Szimk wlezlë pò krótczich trapach i zazwònilë do dwiérzi. Za sztót òdemkł jima chùdi ksādz, a chòc ju bét w latach, kò na głowie jesz wiedno miòł gāstë włosë zacosónë na bòk i w tił. Skarń miòł téz dosc biédną, a nos wësadzony. Letkò sã ùsmiëchòł, a smiałë sã pržë tim téz jegò jasné òczë. Całi wëdzrātk te ksādza wskazywòł na dwie jegò znanczi: statecznosc i robòcosc.

Pò pržëwitanim ksādz jich pržëròczył do ògrodu, jaczi pržëñòležòł do jegò kanonii. Tam òni sedlë pržë stole westrzòd zelonoscë trówë i brzadowëch drzewiātów òbsëpònëch, jak to na zymkù, bielā kwiatów, i so pòwiòdelë.

– Ja, je tu ale piākno – rzekła Mònika.

– Jo. Leno na Kaszëbach je jesz piākni – rzekł ksādz Sëchta.

– A tej czemù ksādz nie pòprosył ò przeniesenié dzes na Kaszëbë? – spitòł Szimk.

– Wiész të co, że jò nawetka ròz prosył. Leno tej jò sã bét dowiedzòł, że ò ten sòm plac prosył téz mój starszi drëch i jò swòjā prosbā copnął. Tak to bëto. I tak jò tu mieszkóm na Kòcewim. Nòprzòd jò sã bét ùczył w seminarium, tej jò bét wikarim w Swiecym, tej kapelanā w szpitalu w Kòcbòrowie. Òb czas wòjnë jò sã mūszył ùkrëwac przed Niemcama, wiākshi dzël jò bét w Òsym, pò wòjnie znòwù w Kòcbòrowie, a tej jò òstòł probòszczā w Pelplinie. Jo. Mòze dobrze, bò

jŏ przěnŏmni sã těż zajął gwarã kŏcewskã, prawie rěchtějã wiŏldzi słowŏrz kŏcewsczi, a czejbě jŏ mieszkŏł na Kaszěbach, to jŏ bě doch zajmŏł sã blŏs kaszěbiznã – gŏdŏł ksãdz Sěchta i pŏpijŏł swŏjã ŭlubionã zbŏżowã kŏwkã.

– Ně jo, leno jak baděrowac kaszěbiznã, czej sã je ŏd ni tak dalek? – spita Mŏnika.

– Kŏ cěż! Baděrowaniě kaszěbizně jŏ zaczął jesz za knŏpa, jak jŏ mieszkŏł z mŏjima starszima w Pŭzdrowie. Słowa mie wiedno baro zajmãłě. Jŏ sã nad nima zastanŏwiŏł, pitŏł, zapisywŏł i robił malěnczi. Jak jŏ past krowě na łãce, tejj jŏ těż zbiěrŏł kwiatě i zelě, a spisywŏł jich pŏzwě. Tak samŏ przě jiněch robŏtach, przě żniwach, przě łowienim rěbŏw. Wszětkŏ mie zajmãło, wszětczě nŏrzãdza, robŏtě, wszětczě słowa. A tak samŏ těż pŏ robŏce, czě to na wieselim, czě na chrzcěnach abŏ na pŭsti nocě. A wiedno nŏwiãcy jŏ sã dowiadwiŏł ŏd mŏjěgŏ starka.

– Ně jo, a pŏzni?

– A tej, jak jŏ ju w Pŭzdrowie ni mŏgł sã dowiedzec nic nowěgŏ, tejj jŏ zaczął jezdżě do jiněch wsŏw, do mŏjich krewněch, i tam jŏ zbiěrŏł słowa. Zresztã niě blŏs same słowa, bŏ z czasã jŏ těż zaczął spisěwac rozmajitě pŏwiŏstczi, bŏjczy, rzeczŏnczi, pŏwiedzenia, wice i brawãdě. Wa mŏżeta wiedzec, wiele tegŏ běto! A jak jŏ ju běł ksãdzã, tejj jŏ to robił w wŏlnym czasie, we feriach, na ŭropie. Tej jŏ zajěżdżŏł do rozmajitěch parafiŏw. Probŏszcz mie wskazywŏł, do kŏgŏ je wŏrt jic i z kim gadac. Tak jŏ zaczinŏł, a tej jŏ szedł do jiněch chěczŏw – ŏpŏwiŏdŏł Zěchta.

– A lědze tak z ksãdzã chãtnŏ gŏdelě i wszětkŏ pŏwiŏdelě, to jich nie krãpŏwało, że gŏdaja z ksãdzã, a do te jesz z doktorã? – pita Mŏnika.

– Jŏ doch do nich gŏdŏł pŏ kaszěbskŭ, tak jak doma, jak mie nauczěłě tatki i něnka. A Kaszěbŏm serca sã ŏdmikaja, jak czějã swŏjã rodna mŏwã. Jo, niejedny czasã próbŏwelě do ksãdza gadac z wěsoka, pŏ pŏlskŭ. Ale jak jŏ jima rzekł, że co to je, że ksãdz do nich gŏdŏ pŏ kaszěbskŭ, a ŏni, sã ŏni wierã co lepsi? Wa le mia widzec, ŏni ju dali nie pŏlaszěłě. Chŏc czasã, żebě czěc, jak lědze gŏdaja na codzěn, trzeba běto sã z nima zěc, trzeba běto z nima běc děżi, nawetka pŏrã gŏdzyn. Tak těż biwało.

– A tej ksãdz jesz miŏł czas ŭkļadac kaszěbszczě těatrě? – spita Mŏnika.

– Wejle, tě gŏdŏsz tak, jak czasã na Kaszěbach do mie gŏdelě. Czej ŏni sã dowiedzelě, jak jŏ sã zwiã, tej ŏni prawie tak mŏwilě, to je ten ksãdz, co kaszěbszczě těatrě ŭkļŏdŏ. Tej ŏni těż ze mnã ŏd razu chcelě pŏwiadac. Těatrě jŏ zaczął ŭkļadac jesz w gimnazjum we Wejrowie. Zresztã taczě tam těatrě. Jŏ leno chcŏł pŏkazac bŏgactwŏ kaszěbszczich zwěkŏw i kaszěbszczi mŏwě. Abŏ dac do zrozumieniŏ, że Kaszěbě wiedno mŭszã trzěmac z Pŏlskã. To tak sã zŏżěło, że wiele kaszěbszczich kar-nŏw to graje. A jeden dokŏz całi spŏlěłě Niemcě, jak wleził do Wejrowa w 1939 rokŭ. Mŏj tě Panie! Zresztã ŏni těż spŏlěłě wiãksi dzěł mŏjich zŏpiskŏw, těch z knŏpiczych czasŏw. To, co sã ŭdało ŭretac, to dzãka mŏji sostrze Hance. A czejbě niě Hanka, tejbě nie pŏwstŏł těż nen wiŏldzi kaszěbszczi słowŏrz. To ŏna to wszětkŏ trzyma w grěpie. Őna wszětkŏ przepisa na maszinie. Bez ni jŏ bě nic nie zaczął.

– Czedě ksãdz to wszětkŏ robi? – dzěwŏwa sã Mŏnika.

– Jeně! Jŏ so wzał do serca słowa biskŭpa Dominika, żebě nigdě nie marnowac czasu i nie běc bez robŏtě. Mŏże temŭ ŭznŏwaja mie těż za człowieka cěchěgŏ i skrětěgŏ. Chěż to wiě? Kŏ czym wiãcy chto flabŏce, tim mni robi.

Nawetka ŏb czas ti gŏdczi ksãdz miŏł na stole jaczis zesziwk a w rãce ŏłŏwk i sztěrkã cos tam nim skrobŏł. Na ŏstatkŭ Mŏnika nie wětrzima i sã spita:

– A co ksãdz tam wiedno pisze w tim zesziwkŭ?

– Alażě! Jŏ doch nie pizã, leno malějã. Baro lubiã malowac i czãsto tak robiã ŏb czas gŏdczi – ŏdrzekł ksãdz Sěchta i pŏkŏzŏł Mŏnice ji karikaturã.

– Jeně, to jŏ jem – zawŏtało dzěwczã. – Leno czemu jŏ mŏm takã zmŏrlonã łěsěnã i tak scygniãtě brwie?

– To doch je karikatura! Őna pŏkazěje, że tě jes mãdrŏ i ŭwŏżno na mie stěchŏsz. Leno sã nie gŏrzě na mie. Jŏ na swŏjich karikaturach mŏm nos jak kłonica i nic so z tegŏ nie robiã, jakbě wŏdã na gãs chilnał. Tej mŏsz tu ten ŏbrŏzk z Twŏjã karikaturã, niech cě przěbŏcziwŏ nasze żěndzeniě i mŏjã za Ciebie mŏdlětwã – rzekł ksãdz Sěchta.

Szimkŏwi ŏn těż dŏł ŏbrŏzk z karikaturã, leno ten nikŏ-mŭ gŏ nie chcŏł pŏkazac.

AKADEMIA BAJKI KASZUBSKIEJ

Kaszubskie Bajania to spŏłěznŏwŏ kampaniŏ realizŏwŏnŏ przez Kaszěbskŏ-Pŏmŏrsczě Zrzeszenie i Radio Gduńsk. Pŏwsta ŏna z měslã ŏ dziecach, żebě ju ŏd nŏmłodszych lat pŏznŏwałě kŭlturowã spŏdkŏwiznã Kaszub. Jednym z celŏw kampanii je pŏdniesieniě w spŏłěznie swiadě tegŏ, jak wiŏldżě znaczeniě mŏ czytaniě dziecŏm.

wicy na www.akademiabajkikaszubskiej.pl

Lucyna Reiter-Szcziget

Swiat farwów

Céle ùczbë

Úczeń:

- ùtrwali kaszëbsczë pòzwë farwów,
- rozwinie swòjã wëòbraziã i kreatiwnosc,
- przëniãcy sã do wespółrobòtë w karnach,
- pòznò i zaspiëwò nowã piesniczkã.

Didakticznë pòmòce

- tekst piesniczczi „Farwnò bana” (s. V)
- zwãkòwi lopk (MP3) z internetowi starnë www.skarbnicakaszubska.pl/spiewniczi-csb/486-farwno-bana-reiter-stachurski
- karta robòtë – szkic banë
- kãtãżczy w rozmajitëch farwach
- tekst z lukama

Metodë robòtë

- kòrbiònka
- robòta w karnach

CYG ùCZBĚ

1. Szkólny zaczinò ùczbã òd zabawë w „ceptò – zëmno”. Przed ùczbã chòwie w salë farwné przedmiotë – przykładowò farwné bale. Wëbróny ùczniowie szukają balów. Czej òne òstóną nalaztë, szkólny pitò dzecë, czë wiedzą, ò czym mdze ùczba. Jeżlë są kłopotë z òdpòwiescã, naprowòdzò ùczniów. [Tematã ùczbë mają bëc farwë].

2. Szkólny prosy ùczniów, żebë zamklë òczë i pòstëchelë melodii piesniczczi. *Jak mëslita, ò czym je ta spiéwa?* [Dzecë gòdają, że piesniczka je ò banie, bò czëc je ji gwizdanië].

3. Ùczniowie czëtają tekst piesniczczi i domiszlają sã znaczeniów nieznónëch słów.

4. Ùczniowie dostówają òd szkólnégò przërëchtowóny prosti szkic banë z pùstima wagónama. Szkólny pòlécò namalowac felëjącé elementë w wagónach i pòfarwic je zgòdno z tekstã.

5. Pòstãpnë zadanië pòlégò na tim, że dzecë mają domalowac do banë trzë wagónë w swòjich ùlubionëch farwach. W nëch wagónach mają téż bëc przedmiotë we farwach, jaczé jész nie òstatë w malënkach wëzwëskónë.

6. Szkólny prosy dzecë, żebë dopisalë pòstãpnë tekstë do ti piesniczczi (z wëmëszlonyma przedmiotami i farwama), przykładowò: „Czwiòrti wagón wieze / Złoté gwiondzci z nieba / Cobë lëdzóm widno bëło wcyg”.

7. Na tòblëcë wiszą farwné kãtãżczy (kartónczy), z bókù nich są pòzwë kòlorów. Szkólny ùtrwaliwò z dzecama te pòzwë. Pòzni ùczniowie rozpòznówają farwë na spòdlim pòkazywónëch przez szkólnégò farwnëch kãtãżków (nie widzą ju pòzwów).

- Pòstãpnë zadanië pòlégò na nazwanim farwów wëzwëskónëch przë robòce z cwiçzënkã 5.

8. Ùczniowie dofùlowują tekst z lukama:

Mòja starka przëniosta dzys do kùchni (biały)
kòsz z ògardowima darama. Wszëtkò pòłoża na
(brązowy) stół. W kòszu bëł smaczny (żółty)
..... szabelbón, słodczy (czerwony) sok. Dzecóm
baro sã widzòł (niebieski) kwiat i (fioletowa)
..... czwikta.

9. Dzecë wëpisywają z tekstu piosenczi wszëtczé farwë, ale ùstòwiają je wedle alfabetu.

10. Ùczniowie dostówają òbròzk (jak na s. IV) i farwią gò wedle instrukcji pòdówóny przez szkólnégò:

Dzeczò trzimie mòdri latawc.
Żółtë słunkò sã smieje.
Letnik mò zeloné bùksczi.
Jeden z bótów na wòdze je lilewi a drëdżi biòti.
Bòtë ptëną pò cemnomòdri wòdze.
Przë letnikù stoi apfelzynowi sok.
Wiòlgò bala je czerwòno-czòrnò.

11. Dziecë słęchają piesniczczi jesz pōrã razy i spięwają jã razã ze szkólnym. [Pōdczas spięwũ mōże zrobic z uczniama banã, szkólny mōże òblec czòpkã kònduktora].

12. Jigra „Jachta na farwë”: szkólny dzieli klasã na trzë karna. Chùdzy rëchtëje banã ze skòczònczi i krążków

ringò jakno kòtów wagònów. Do kòzdegò wagóna kładze przedmiotë w rozmajitëch farwach. Zadanim uczniów je jak nòchùtchi nalezc przedmiot w farwie, chtërnã wskòże szkólny i przekazac gò skarbnikòwi swòjégò karna. Wëgriwò to karno, chtërnò wëkònò zadanié bez zmiłczy i nazbierze nòwicy rzeczi.

śł. *Lucyna Reiter-Szczygeł*
múz. *Jerzi Stachùrszczi*

Farwnô bana

Jedze bana, jedze
Farwë dzecóm wieze
Żebë mógłë pòznać farwny swiat
Pierszy wagón wieze
Żółté wiółdżé słuńce,
Żebë wiedno bëło ceptó nóm

Drëdżi wagón wieze
Mòdrëch blónów dwasta
Żebë zëmą padół biółi snięg
Trzeci wagón wieze
Czerwóné jabłuszka
Żebë starka zrobia smaczny sok

Ref. Żółti, mòdri i czerwóny
Biółi, bruni i zelony
Żółti, mòdri i czerwóny
I kòchóny złoti mój

Jedze bana, jedze
Farwë dzecóm wieze
Żebë mógłë pòznać farwny swiat
Pierszy wagón wieze
Żółté wiółdżé słuńce,
Żebë wiedno bëło ceptó nóm

Nowi Rok w przëstowiach

Dopasuj przëstowia do malënków. W kratki wpiszë numrë przëstowiów.

1. Czej pózno lëst z drzewiszcza spòdò, òstrò zëma sã zapòwiòdò.
2. Jak Nowi Rok w prodzi, to stòri w nodzi.
3. Jak w Nowi Rok słuńce swięcy, pùsté stodołë i sęcë.
4. Na Nowi Rok przëbiwò dnia na kùrzi krok, a na Trzë Króle na òwczì skòk.

Ludmiła Gótabk

Przigòdë skrzata Akrobatë

Piesniczka na chùr i dwóch aktorów

Chùr

Bél sobie môłi skrzat
Bél sobie môłi chwat
A zwół sã Akrobata
Ōn mieszkòł w môłi wsë
co błotka miała trzë
I wiele żabów bëło tam

Hop sa sa
Akrobata
Gdzie twòja mëma, tata?

Ròz czedës môłi skrzat
Szedł sobie jak ten chwat
Piòszczëtą drogą dodóm
Wnym drogã zalòzł mù
Zelonëch żabów król
Sóm kątór Alabatór

Kqtór

Ha ha ha
Të skrzace
Co të tu robisz, brace?
Re te te
Môłë kròsniã
Je gwëсно smaczny kaskã!

Chùr

Alana
Môłi skrzatkù
Ùcékòj stãdka bratkù!

Kròsniã

Trzewòrtny kãtorze
Nie mëslë sobie, że
Że jò sã ciebie bòjã
Të pròwdac wikszì jes
Niż całò kròsniò wies
Jò ale téż móm sëtã

Kqtór

He he he
Të skrzace
Grozysz të mie, mój brace?
Ha ha ha
Bùten szëkù!
I co mie zrobisz, drëchù?

Kròsniã

Ach nié, kãtorze mój
Kò jak to jò bë smiòł
Z Waspanã sã przërównac!
Jò równak mëszlã, że
Że Wasta głodny je
Doch drãgò dzys ò mùchã

Kqtór

Në në në
Mój môłi
Z ciebie pewno jaczi prorok
Ho ho ho
Jak baro
Zjòdłbëm mùchã zarò

Kròsniã

Tej zamknij slépia dwa
I pòliczë do sta
A bãdziesz wnet najadłi
Timczasã zrobiã cud
Przëlecyc mùchów fùł
Òd dzysò pajk mdze głodny!

Kqtór cëchò – na bòkù – zacérò rãce

Alaże!
Ta ùdba
widzy sã baro mie
He he he
i nawet
pajk za swòje dostónie

Kqtór

Në jakże to móm rzec
Jò widzã że të jes
Pròwdzëwi drëch mój z nieba
Pòsedzã sobie tu
Na ceptim kamiszkù
A të le rób co trzeba

Kròsniã

Dobrze, tej liczë òd terò
A jò zaczinóm czarë:

Tra ta ta
Akrobata
Akro abra kadabra

Mùchò mór
Rãce pãce
Liczysz?

Kqtór

Dwadesce piãc!

Chùr

Głosni liczë
Zamknij òczë
Bò mùchë nie przëlecã!
Tup tup tup
Drogã prosto
Lecë dali òstro
Hi hi hi
Co to bãdze?
Pajka zòzdrosc wszãdze?

Kqtór

Jo jo jo
Ju widzã
jak mùchë na mie żdżã
Chre chre chre
Mój brzëch
tak głodny je, alaże!

Hmmmm
Dzëwiãcdzesãt
jeden, dwa i trzë
jo jo jo
dzëwiãcdzesãt dzëwiãc – kùreszcze: sto!

Aaaaaa!

Ło jo joj
Aana alaże
Jak głupim mòzna bëc!
O ho ho ho
Czë mòzłëwë je bëc głupim tak, jak jò?

Chùr

Waspanie kãtorze
Nie martwi sã, në że
Tak tej sej biwò w żëcym
Że nijak wiòlgòsc, chwat
Nie liczi sã jaż tak
Jak rozëm i kask szëkù!

Hana Makurôt

Stowòbùdowizna jistników. Jistniczi òdczasnikòwé

Dzél 6

Fòrmacje jistnikòwé mòtiwòwóné przez czasniczi òbjimają taczé kategòrie: pòzwé aktywnosców, procesów i stanów; pòzwé subiektów aktywnosców, procesów i stanów; pòzwé òbiektów aktywnosców; pòzwé wërobiznów pòwstałéch jakno skùtk aktywnosców; pòzwé strzòdków aktywnosców; òdczasnikòwé pòzwé mòlów; òdczasnikòwé pòzwé zjawiszczów.

Pòzwé aktywnosców, procesów i stanów – to przesztòtlenia czasników w jistniczi przé ùtrzymanim jistnégo znaczenkù, ùròbióne są òne za pòmòcą nòslédnèch sufiksów: -anié, np.: grzechòtanié, tańcowanié, zabiwanié, żdanié; -enié, np.: skrzeczenié, zaznobiénié, rëbaczenié, kòrbienié; -cé, np.: mëcé, zabëcé, ùsniácé, sadniácé, copniácé; -ba, np.: séwba, ceszba, nëkba, chwalba, gòrba, żeńba; -izna || -ëzna, np.: czikòlëzna 'drągò robòta' (przër. czikòlëc sã 'cążkò robic'); -a, np.: biòtka, ùcecha; -ota, np.: niszczoa; -ka, np.: zdrémka, zwózka; -k, np.: ùpòdk; -ënk, np.: żebrënk.

Pòzwé subiektów aktywnosców, procesów i stanów – òbjimają w pierszi rëdze wëkònawców gwësnych aktywnosców, ale téż mieszczą sã tuwò subiekté pòdlëgające procesóm abò nachòdające sã w gwësnym stanie. Pòzwé te twòrzoné są przé ùżëcym nòslédnèch sufiksów: -òcz, np.: zgadiwòcz, spiéwòcz, ùdòwòcz, nëkòcz, biegòcz; -ca, np.: doròdca, wëdòwca, spròwca, wëbòwca, dobiwca, załòzca; -òk, np.: wëszczërzòk, spiéwòk; -c, np.: szpiegòwc, strzëlc, kùpc; -ëlc, np.: òbzartëlc, kradzëlc, fëlëlc; -k, np.: wrzëszczk, piszczk, niedoucz; -òrz, np.: kòrbiòrz, tuńcòrz, fìgòrz, piekòrz; -nik, np.: prowadnik, òbszcządnik, wanożnik, biòtkòwnik; -éra, np.: dolmaczëra, kòntrolëra; -ëla, np.: fázëla, wëdrwiëla, fëlëla, kradzëla; -ajk, np.: drzëmajk; -czik, np.: wãdrowczik, kùpczik.

Pòzwé òbiektów aktywnosców – to przede wszëtczim pòzwé zachów, na jaczé nacerowónò je aktywnosc, ale téż zjawiszczą czé zdarzenia, chtërne mòże ùznac za òbiekté aktywnosców. Pòzwé te ùròbiò sã za pòmòcą nòslédnèch sufiksów: -anié, np.: pisanie, granié; -enié, np.: snienié; -cé, np.: picé; -ka, np.: grzechòtka, wkłòdka, kòlibka, nalimka (przër. nalëmic); -izna || -ëzna, np.: darowizna, pòdarowizna, lëczëzna; -ówka, np.: zybówka, bizówka; -k, np.: dodòwk; -nik, np.: dopartącznik; -ënk, np.: dowòzënk, wplòcënk; -a, np.: strata, zgùba.

Pòzwé wërobiznów pòwstałéch jakno skùtk aktywnosców – twòrzi sã przé ùżëcym nòslédnèch fòrmantów: -izna || -ëzna, np.: tkanizna (w przëtròfkù negò słowa stowòbùdowiznowim spòdlä nie je sòm czasnik, ale ùtwòrzony òd negò mionoczasnik tkóny); -ina || -ëna, np.: skrodzëna, zroscëna; -enié, np.: zroscenié, wrzëszczenié, skrodzenié; -ø, np.: rëk, krzëk, jazgòt, fìsk, ùplot; -ënk, np.: ùdraszënk 'zòrno ùdostóné pò wëdraszowanim zbòzò', wëmëslënk, malënk; -k, np.: ùsòdzk, zaròbk; -stwò, np.: fëlëstwò; -a, np.: zwënëga; -ka, np.: zòcërka.

Pòzwé strzòdków aktywnosców – to kategòriò òbjimajacò nòrzädta i zaché brëkòwné do wëkònaniò aktywnoscé. Pòzwé te ùsòdzóné są za pòmòcą nòslédnèch sufiksów: -òk, np.: dtëbòk, bijòk 'dzél cepù, ùziwóny do draszowanio', ùbijòk '1. tłucz do ùbijaniò kwaszony kapùstë, 2. kòda do ùbijaniò pòdłòdži z glëné, 3. dzél cepù, służacy do draszowanio', pisòk, chòdòk; -òcz, np.: skrobòcz 'nòz do skrobaniò bùlew'; -nik, np.: wiésznic, włącznik; -k, np.: trãpk, tłucz; -ówka, np.: wskòzówka, sztepówka; -inka, np.: dojinka 'wãbòrk do dojenio'.

Òdczasnikòwé pòzwé mòlów – to pòzwé mòlów, w jaczych mò plac aktywnosc, proces abò stón. Są ùròbióne za pòmòcą fòrmantów: -iszczë (z wariantä -awiszczë) || -ëszczë, np.: kùpòwiszczë, skùpòwiszczë, kòrczowiszczë, leżawiszczë, trzäsawiszczë, zapadlëszczë; -iskò || -ëskò, np.: zapadlëskò, kòrczowiskò; -ówka, np.: slizówka, pùrgówka; -arniò, np.: drëkarniò, piekarniò, sësarniò, wãdzarniò; -alniò, np.: kòpalniò, przëdzalniò; -niò, np.: skòczeniò.

Òdczasnikòwé pòzwé zjawiszczów – òbjimają m.jin. pòzwé chòrobòwëch znanków abò zjawiszczów wiodowëch, ale téż pòzwé jinëch zjawiszczów ùsòdzónëch òd czasnikòwëch spòdlów. Pòzwé te twòrzoné są przé ùżëcym sufiksów: -izna || -ëzna, np.: gnilëzna (spòdlä je tuwò mionoczasnik gniñi), szpacëzna (przër. szpacëc), òpùchlëzna (spòdlä je mionoczasnik òpùchtñi), bòlqczëzna (spòdlä je mionoczasnik bòlqcy); -ica (z wariantä -awica), np.: slizawica, pùrgawica.

Avalon (część 15)

Wypiętrzona nad morskim brzegiem skała Tyntagielu znajoma jest wszystkim, którzy czytali *Dzieje Tristana i Izoldy* w tłumaczeniu Boya. Na szczycie klifu wznoszą się ruiny zamczyska legendarnego Króla Marka, zdradzonego przez tytułową parę bohaterów.

JACEK BORKOWICZ

Stąd też właśnie, z owego kamienistego, dzikiego na pozór zakątka Kornwalii, romans, za pośrednictwem bretońskich bardów, rozniósł się po całej średnio-wiecznej Europie.

Imię Tyntagielu związane jest także z inną, jeszcze głośniejszą celtycką opowieścią: to tutaj miał zostać spłodzony Król Artur, władca rycerzy Okrągłego Stołu. Tutaj zaczyna się arturiańska legenda, najbardziej znany mit krajów Zachodu. Ale jego dalszego ciągu należy szukać gdzie indziej.

Nad brzegiem Zachodniego Morza

Zagraniczni turyści, przybywający tu, by podziwiać surowe piękno nadmorskiej krainy, biorą często Tyntagiel za sam baśniowy Kamelot. Są jednak w błędzie. Aby trafić do rezydencji Artura i jego rycerskiej gwardii, trzeba nam udać się 150 kilometrów na wschód, w kierunku nasady Półwyspu Kornwalijskiego.

Na nizinie, już niedaleko Bristolu, leży Glastonbury. Miasteczko, choć na pierwszy rzut oka może nie tak malownicze, jak Tyntagiel, znają z kolei wszyscy Anglicy. Od czasów średniowiecza ciągną tutaj narodowe pielgrzymki, by obejrzeć grób Artura i jego żony Ginewry.

Nazwę „Glastonbury” nadali miejscu sascy wojownicy, którzy półtora tysiąca lat temu najechali i podbili tę ziemię. Można ją przetłumaczyć jako Szklany Gród lub Szklana Wyspa. Tak samo nazywali osadę jej poprzedni właściciele, brytyjscy Celtowie, którzy widać umieścili tu warsztaty wytapiające szkło. Ale

Ruiny opactwa w Glastonbury. Na pierwszym planie miejsce pochówku króla Artura. Fot. Maciej Stanke

jeszcze dawniej owo miejsce miało inną celtycką nazwę: Wyspa Jabłek, Ynys Afallon. Przetrwała ona do dziś pod uproszczonym mianem Avalon.

Według legendy Król Artur, śmiertelnie ranny w bitewnym pojedynku z własnym siostrzeńcem Mordredem, przez wiernych dworzan przywieziony został tutaj, by nad brzegiem Zachodniego Morza odejść do wieczności.

W poszukiwaniu złotych jabłek

Dla kultury europejskiej mit Avalonu jest podstawowym punktem odniesienia. Jest odwieczny. Jego archetyp odnaleźć można w klasycznej greckiej opowieści o Ogrodzie Hesperyd, rajskim miejscu na zachodzie, w którym rosną złote jabłka. Te złote jabłka na zachodzie, jak złote runo na wschodzie – cel wyprawy Jazona i jego Argonautów – musiały

pobudzać wyobraźnię niezliczonych pokoleń żeglarzy. Samotne drzewo na nadbrzeżnej skale, mieniające się jesiennymi kolorami owoców: taki zapewne widok wbił się w pamięć pierwszych morskich wędrowców, którzy w poszukiwaniu swojej ziemi obiecaną przed tysiącami lat przepłynęli wzdłuż Morze Śródziemne i zapuścili się na zimne wody Północy.

Jeśli dotarli do Bałtyku, to być może owymi „złotymi jabłkami” były czerwone kulki jarzębiny, które w opowieści Aleksandra Majkowskiego zachwyciły Remusa, sprowadzając nań wizję zamkowiska i królewianki. Ale to już osobna historia... Tak czy owak, celtycka klechda inspirowała zarówno osadników Nowego Świata, którzy za oceanem nadali nazwę Avalon najbliższemu Europie skrawkowi amerykańskiej ziemi, jak i Tolkiena, który kazał swoim elfom od-

plywać za Zachodnie Morze, ku Wyspie Wieczności.

Ekskalibur czeka...

Artur był chrześcijańskim królem, nie przypadkiem więc w Glastonbury już u zarania średniowiecza stanął monaster Brytów, przejęty później przez benedyktynów. Kiedy w 1184 r. opactwo padło ofiarą pożaru, mnisi – korzystając z odbudowy – pogrzebali w ziemi i odnaleźli grób króla. Z biegiem wieków opactwo znów zamieniło się w ruinę, ale „grób Artura” każdy może sobie obejrzyć.

To nie koniec tajemnic. Na wschód od ruin, u podnóża wzniesienia Glastonbury Tor, bije Źródło Kielicha. Według miejscowej legendy, tryska ono z podziemi, w których po dziś dzień ukryty jest Święty Graal.

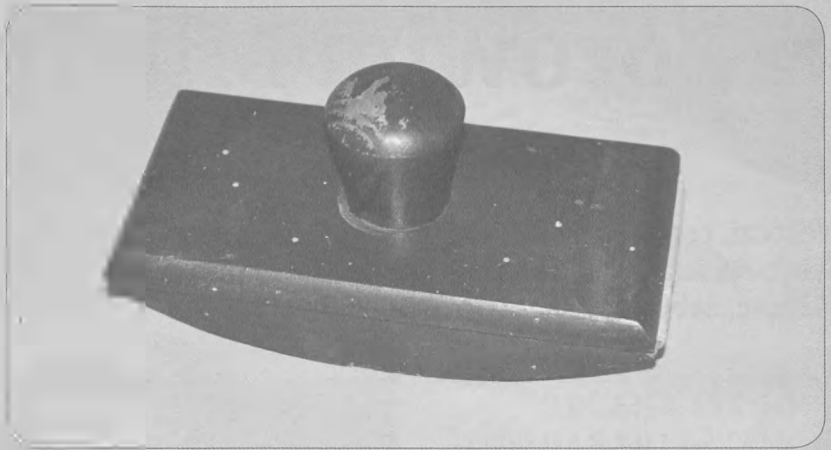
Ale miało być o Kamelocie... Mityczny zamek musiał przecież stać gdzieś w pobliżu – opowieść mówi o tym wyraźnie. Od średniowiecza szukano go w różnych miejscach, ale najczęściej przyjęto uznawać lokalizację wytyczoną w 1542 r. przez Johna Lelanda, humanistę i renesansowego archeologa. Wskazał on na wzgórze South Cadbury niedaleko wioski Queen Camel, kilkanaście kilometrów od Glastonbury. Na jego szczycie zachowały się resztki celtyckiego fortu.

Sceptyczna współczesność z powątpiewaniem odnosi się do autentyczności grobu Artura, jak również do lokalizacji baśniowego Kamelotu. Jednak w tym drugim wypadku w sukurs legendzie przyszła współczesna nauka. Całkiem niedawno archeolog Geoffrey Ashe odkrył, że twierdza na wzgórzu została rozbudowana właśnie w czasie, który tradycja przypisuje panowaniu mitycznego króla.

Pozostaje jeszcze pytanie: dlaczego Glastonbury? Przecież Avalon to wyspa, opactwo zaś leży kawał drogi od morskiego brzegu.

Szukając odpowiedzi, warto w mglisty poranek spojrzeć na to miejsce od strony Kamelotu. Szczyt Glastonbury Tor wznosi się wówczas nad tumanem jak wyspa. I rzeczywiście był nią kiedyś. Bagńiste równiny wokół miasteczka przed tysiącem lat były morskim zalewem. Ukryty gdzieś w błotach, do dziś spoczywa tam Arturowy miecz – Ekskalibur.

Sësznik tińtu

Chòc kòżdë dzeckò jész w szkòle mączi sã pisadłã, niechtërny prorokùją, że kùńsztu rãcznégò pisaniò mdze ju wnetka kùńc. Królëją doch kòmpùtrë a drëkarczë. Jak mdze – ùdrzimë za piãc, dzesãc, dwadzesce lat. Jész dopiérze rãczné pismò je w ùżëtkù, a trzimie sã mòckò. Ale chcema copnąc sã w czasù, czedë naju prastarkówë ò kòmpùtrach nie snilë, pisadłòw ni mielë, le pëszno lëtrë stòwiëlë, mòczącë piòrkò w tińce. Tińt jak to tińt, za chùtkò schnąc nie chcòł – a tuwò zaròzka, natëch-stopach ùrządowi cedel mùszi bëc

wëdóny. Cëż zrobic? Kò na wszëtkò dałò radã. Prastark, czej pismiono bëłò fardich, bròł sësznik (abò sëszownik, z pòlska *suszka*), na chtërnym wmikòcz (namikòcz, sëszòk – tj. z pòlska *bibuła*) bëł zamòntowóny, a kòlibiãcyma rëchama tińt flot z papioru òsëszòł. Ruk-cuk cedel sëchi a klient ròd. Sësznika wierã ju nìchto nie brëkùje... në kò mòże jész w wejrowsczim mùzeùm, z chtërnégò nen ekspònat pòchòdò, sëszë sã tińt, jaczim mùszi numrë a jinszé wiadła na stòrëch papiorach nanaszac.

rd

BĄDŹ NA BIEŻĄCO - FACEBOOK.COM/KASZUBI

100 lat parafie w Bòrowim Młinie

Wësoczi, ceglany kòscół, chtërny stoi na ùrzmie krótkò szaséji we westrzódkù wsë, je widzec dalek. Na szpëcu wieżë miast krziza dozdrzimë blaszanégò kùrona. Jesmë w Bòrowim Młinie. Leżnosc, żebë napisac ò ti swiätnicë, je bëlnô – 100-lecé parafie.

ANDRZÉJ KRAÛZE
TOMÔSZ LIDZBARSCZI

Jedna zemia – dwa wëznania

W tim roku minãło ju szternôsce lat, jak tu jem. Pò Mikòrowie, w chtënym jô robił dwa lata, to mójã pòstãpnô parafiã na zòpadnëch Kaszëbach – taczima słowama witò naju ks. Jack Halman, jaczi pòchòdzy z Gdini i je probòszczã w Bòrowim Młinie òd 25 sëwnika 1999 roku.

Wiele statatów katolëcë z ti wsë slëchelë parafie w Bòrzëszkach. Bëło tak jaż do zaczątkù XX wiekù. W roku 1913 Aùgùstin Rosentreter – biskup diecezje chełmińsczi w latach 1898–1918 – erigòwòł parafiã Bòrowi Młin. Ale Kòmitet Bùdowë Kòscoła pòwstòł tuwò ju w 1908 roku.

W latach 1889–1967 w Bòrowim stajałã téż swiätnica ewangelickò. Lëtróm, chtërnëch w òkòlim bëło równak wiele mni, służëła òna jaż do 1945 roku. Pò wojnie mùszelë òni wëcygac na zòpòd – òpòwiòdò ks. Jack. 11 sëwnika 2008 roku òstòł nalażłi akt erekcyjny ewangelëcczégò zbòru z 29 maja 1892 roku – dodòwò. Katolëcë ë ewangelicë żëlë ze sobã w zgòdze. Taczé to bëłë midzëwójnowé czasë – wspòminò ks. Halman. Przészło nawetka do tegò, że na wieżë katolëcczégò kòscoła zamòntowelë kùrona, co bëło dosc pòwszechnym zwëkã w protestanczczich kòscołach, a nòbòżénstwò òdpròwiòł pastor. Na swiätnicë lëtrów bëł założony krziz ë mszã òdpròwiòł ksądz katolëcczi. Tec ksądz Perschke ewangelik Rhode ùretòł przed zamkniãcym w sòdzë przez gestapo – dodòwò ks. Halman.

Kòscół w Bòrowim Młinie.

Dëszpasturze i zarzãdcë parafie

Pierszim probòszczã w Bòrowim òstòł ks. Bernat Gòncz. Ùrodzył sã 7 gòdnika 1877 roku w Kòscérznie. Jak òpòwiòdò ks. Jack: jakno pierszi dëszpasturz nowò pòwstałi parafie (òd 9 gòdnika 1913 roku) rozmiòł zachãcëc parafion do òfiar na bùdowã nowi swiätnicë. Kòscół stòwielë w wiãkszoscë białczy i dzecë – chtòpi w tim czasie bëłë na wòjnie. Pierszi probòszcz mò téż wiòlgã zwënëgã w ùstanowienim zòpadnëch grańc Pòlsczi na terenie Kaszëb. 16 gromicznika 1920 roku zebròł kòle 3000 Kaszëbów i naczãł bòjkòt przë wëznaczenim pòlscò-niemiecczi grańcë

biegnący przez òbrëmie Gòchów. Nen sztrid òstòł pòzwóny „palikòwã wòjnã”. W 1985 roku na bùdinkù spòdleczny szkòłë w Bòrowim nalazłã sã tòblëca na wdòr tegò wëdarzeniò, a 12 gromicznika 2010 roku szkòła ta dosta miono ks. Bernata Gòncza. „Bóg – Honor – Nauka – Ojczyzna” to słowa, chtërne nalazłë sã na stanicë szkòłë – kòrbi ks. Jack. Czasã rozmiszlòm, kùli lëdzy wëznòwò te wskòzë? Bògù niech bądze dzãka za naszégò pierszégò probòszcza – gòdò. 10 smùtana 1920 roku ks. Gòncz wëcygnął do Lëżëna, a 6 lëżëkwia 1940 roku òstòł areztowóny, zamkłi w sòdzë w Wejrowie, a pòzni trafił do hitlerowsczych lagrów

w Stutthofie i w Sachsenhausen. Umarł tam 11 lëpińca 1940 roku.

Pòstãpnym plebanã bëł ks. Dawid Sartowsczi, jaczi ùrodzył sã w 1891 roku w Nowi Cerkwi kòl Chòniców. W Bòrowim Młinie w 1925 roku założył Bractwò Nòswiãtészégò Serca Pana Jezësa, chtërno w 1928 roku miało jãz 500 nòlëzników.

Pò ks. Sartowsczim do Bòrowégò przëszedł ks. Francëszk Perschke. Òn bëł tu nòdlëzi. Ùrodzył sã 18 sëwnika 1894 roku w Mscëszëjcach. W 1933 roku zaczął robòtã na parafie w Bòrowim Młinie. Aresztowóny 29 rujana 1939 roku przez Niemców, trófił do sòdżë w Chònicach. Zwólnilë gò 13 smùtana 1939 roku ë òd 1940 roku do kùńca wòjnë zatacył sã ù drëchów w Gdinie i Sopòce. Pò wòjnie wrócył do Bòrowégò, gđe robił do emériturë w 1964 roku.

Wiele je jesz lëdzy, co pamiãtają probòszcza Witolda Chilewsczégò. *Wdòrzają òni gò baro mile, nòczãscy równak, czej gòdòł: „W niedzielã i swiãta nie wòlno robić trzech rzeczy: rãbić drzewa na spòłenië, wòzëc wòdë ze stëdni, a tãż dawac zòrobkù”. Wiëm jedno, że za tegò probòszcza dzejãło sã tu wiele, baro wiele. Na pewno bëło tu wiesòło – z ùsmiëchã kòrbi ks. Halman.*

Pòstãpnym dëszpasturzã i zarzãdcã parafie w Bòrowim Młinie bëł Èdmùnd Hùzarek. Wiele lëdzy pamiãtò gò jakno cechégò i spòkòjnegò, sedzãcégò w kùchni z brewiòrza w rãkù. Bëł tuwò probòszczã 20 lat. Pòchòdzył ze wsë. Zajimòł sã chòwã kùrów, kaczków, gãsów ë swiniów. Wiele wdarziwò sã gò tãż ze spòwiednicë, w jaczi sedzòł baro wiele i wiedno nalòzòł czas dlò lëdzy, co chcelë sã wëspòwiadac.

Przedslëdny probòszcz, ks. Andrzej Mienczej, do Bòrowégò przëszedł z Ùgòszczë. Bëł tu blòs szterë a pòł roku (1994–1999).

Parafiò dzys

Kòl 850 lëdzy rechùje dzysdnia parafiò w Bòrowim. Przëniòlégò do ni Bùksewò, Bëdgòszcz, Czaplë, Dembòwò, Katarzinczi, Klòsztór, Kòbëlë Gòrë, Rosochë, Smòlnë, Stòri Mòst, Ùpilka, Wicziwno, Wierzchùcëno i Zgniti Mòst. *Gòdò sã, że sã to tak biédne stronë, że zajc, cobë sã wëzëwic, brëkùje 100 ha zemi i jesz mùszi krasc – przëbòdchiwò znónë w tëch stro-*

Ks. J. Halman przezérò parafialné knëdzi. Òdjimczy A. Krãtze

nach rzekniãcë ks. Halman. Cos w tim je, równak z głodu nicht tu nie ùmierò – dòdòwò.

Pòspòlnò robòta ze szkòłã i parafiòna-ma òd samégò zaczątkù ùklòdò sã baro dobrze – gòdò ks. Jack. *Jò bë so zëczył, że bë kòzdò parafiò mia taczë bëlnë wëspòldzejanië przë robòce.* Òb czas swòjò pròcë jakno probòszcz ksądz Halman mò starã czërowac sã słowama: *parafiò to sã lëdze, a nie budińk.* Ùdało sã mù na samim zaczątkù robòtë w Bòrowim wëbudowac Drogã Krzizewã. Pierszë nòbòzënstwò òdbëło sã tu w Wiòldzi Piãtk 2006 roku. Za czasów ks. Jacka pòwstało tãż szkaplërzne bractwò kultu sw. Ritë, pierszë w nordowi Pòlsce. Rita je tczonò w katolëcczim Kòscele jakno swiãtò òd drãdzich ë beznòdzejnëch sprów. *Czejbë wa chca brac ùdzël w nòbòzënstwie do sw. Ritë – to baro ròczã! 22 dnia kòzdegò miesãca – gòdò ksądz. Sztaturka sw. Ritë òsta przëwiozłò latos z Casci w regionie Ùmbrii, jakno wotum przez niedoszłégò samòbójcã.*

W 2006 roku gruntuwny remònt przeszlë bòrowsczë òrganë. *Nie bëłë òne remòntowónë przez 80 lat – pòdczorchiwò ks. Jack.* Pò sztóce dòdòwò: *Jem barò wdãczny parafialnëmu òrganisce, wasce Jerzëmu Reszce, chtëren ju bez mała trzëdzëscë lat nama przëgrëwò. Òb jesëń 2012 roku òdnòwilë w kòscele prezbitërium. Przë ti spòsobnoscë òstała nala-*

złò grobòwò tòblëca człowieka wëznania ewangelëcczégò – Carla Seglera z XIX wëkù – wëspòminò probòszcz.

Ta parafiò to pòspòlnota, chtërna mò starã i ò wiarã, i ò swòjë pòlskò-kaszëbsczë kòrzenie. Stãdka wëszłò wiele ksãzi i zòkònnëch sostrów. Stãdka je òjc Wiesłòw Brinken, chtëren latos òbchòdzył 25 lat kapłanstwa. Z parafie pòchòdzą tãż: serafitka sostra Pàùla, salezjanka sostra Tërzë, ksądz Tëofil Richter, ksądz Damiòn Klajst, òjc Grëgòr Rudnik ë òjc Waldëmòr Klajst – gòdò ks. Jack Halman. *Naji kòscòł je wiele bòrowiònom òsoblëwie blëszci. Jakno probòszcz w ti wsë nie zatùjã ani jednégò dnia bëtnoscë tuwò – pòdsztrichiwò ks. Jack Halman, òprowadzając naju pò swiãtanicë.*

Kòscòł je wëbudowóny w eklekticznym stilu z bógatim wëpòsażëniem wòłtòrza, chrzëlnicë, kazalnicë, òrganów. Òd 2000 roku je tãż wpisóny do registru zabëtków.

Na kùńc ksądz rzecze nama: *Czej jò przëwãdrowòł na tã parafiã, zòbòwizwòł jem sã przed samim sobã, cobë rozslawic chòcbë kãsk miono Bòrowégò Młina. Czë mie sã pòszczëcy – òbòczimë.*

Tëks je brãzãł z òdnòwionëch wòł pòkazach pò kaszëbsku, jacze pòstãłë òd òrganizacjé przez Mniysztã Admniestracjã i Cyfrowacjã

Pomieszane z poplątanym, czyli polityczne ciekawostki

W ocenie politycznych podziałów, także programów i działań poszczególnych partii, szczególnie tych historycznych, często stosujemy ostre, wyraziste kryteria, niekiedy odpowiadające naszym osobistym poglądom. W rzeczywistości jednak występuje w nich mnóstwo różnych odcieni, niejednokrotnie trudnych do jednoznacznej weryfikacji i opisu.

BOGUSŁAW BREZA

Wezwanie do poparcia „prawych chrześcijan”

Trzymam w ręku jedną z międzywojennych ulotek wyborczych, wzywających do głosowania w wyborach parlamentarnych na dwóch kandydatów z Kaszub, Józefa Kamińskiego z Kościerzyny i Mieczysława Michalskiego z Gdyni. Zaznaczmy od razu, że byli oni zwolennikami sanacji i członkami Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem i przez to ugrupowanie zostali zaproponowani jako kandydaci do ówczesnego Sejmu.

Już początek tej ulotki jest więcej niż ciekawy. Zaczyna się ona od wezwania do „Polaków-Kaszubów”, co pośrednio może sugerować, że według autorów tego sformułowania nie tylko nie wszyscy Polacy byli Kaszubami, ale też nie wszystkich Kaszubów należało zaliczać do Polaków. Według M. Widernika – chociaż nie podał, na jakiej podstawie tak sądzi – ulotkę tę opublikowali najwięksi przeciwnicy sanacji i jednocześnie zwolennicy oraz popularyzatorzy polskiej jednorodności narodowej, czyli ówcześni polscy narodowcy, nacjonaliści zgrupowani w endeckich organizacjach. Jeżeli tak, to w jakiejś mierze zaprzeczyli w niej swoim oficjalnym poglądom (mocno obecnym też wśród zwolenników sanacji) o nierozzerwalnej łączności Kaszubów i Polaków. Natomiast jeżeli to nie oni opracowali omawiany dokument, to warto dopowiedzieć, że namawiano w nim do głosowania na wymienione osoby, gdyż nie były one „Żydami” i „ma-

sonami”, lecz „prawymi chrześcijanami – katolikami”. Świadczyłoby to, że na Pomorzu (Kaszubach) elementy antysemityzmu były obecne nie tylko wśród zwolenników prawej strony politycznej.

Do egzemplarza ulotki, którym dysponuję, jest dołączona decyzja tegoż Józefa Kamińskiego, działającego jako zwierzchnik Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego w Kościerzynie (i jednocześnie zastępca burmistrza tego miasta) o zajęciu całego nakładu ulotek, gdyż propagowały one „fałszywe wiadomości, mogące wywołać niepokój publiczny”. Szkoda, że nigdy zapewne się nie dowiemy, co J. Kamiński uznał za nieprawdziwe informacje. Czy to, że został określony jako prawy chrześcijanin, czy zbitkę słowną Polacy-Kaszubi, a może coś jeszcze innego? Za prawdopodobne może być też przyjęte domniemanie, że nie chciał – jeżeli autorami ulotki rzeczywiście byli endecy – żeby wobec swoich partyjnych kolegów funkcjonował jako ten, którego popierają ich najwięksi polityczni przeciwnicy. W każdym razie sąd nie podzielił jego argumentacji i nakazał wydanie ulotek bliżej nieokreślonemu „Tkaczykowi”.

Uderza, że J. Kamiński podejmował decyzję we własnej sprawie, co – według współczesnych zasad (wywodzonych z prawa rzymskiego) – niezbyt dobrze świadczy o demokratycznych standardach II Rzeczypospolitej. Podnosząc niektóre bardziej ogólne wnioski nasuwające się po lekturze tej ulotki, warto też zauważyć zbieżność nazwy międzywojennego Urzędu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego z powojennymi

Urzędami Bezpieczeństwa Publicznego. To jeden z wielu sygnałów-świadectw, że nawet dalekie ideologicznie od siebie okresy dziejów zachowują w różnych przejawach życia zadziwiającą ciągłość.

Rywalizacja o kaszubskie głosy

W międzywojennych źródłach związanych z ówczesną polityką występuje więcej przekazów świadczących o tym, że nie wszystkie środowiska jednoznacznie łączyły Kaszubów z Polakami, chociaż takich wypowiedzi było najwięcej. Na ogół, jeżeli było inaczej, to Kaszubów kojarzono z Niemcami. Na przykład w 1933 r. policyjny sprawozdawca jedną z list wyborczych do wejherowskiej Rady Miasta określił jako „niemiecko-kaszubską”. Najbardziej, czego też pominąć nie można, Kaszubów uznawano za przynależnych do oddzielnej narodowości. Najłatwiej przywołać mi tutaj określenie czterech wejherowskich, miejskich radnych z pierwszego ich międzywojennego składu jako będących narodowości kaszubskiej.

Mimo to właśnie polityczne przekazy z międzywojnia wywołują u mnie wrażenie, że dla partii politycznych Kaszubi byli najbardziej zwartą społecznością, specyficzną i oryginalną, oddzielną od innych. Dotyczy to szczególnie okresów przedwyborczych, kiedy poszczególne ugrupowania rywalizowały o ich głosy. Wtedy nagminnie odwoływano się do nich jako całości, podnosząc ich – często różnie pojmowane – walory. Każda grupa chciała przy tym okazać, że wszyscy Kaszubi są ich zwolennikami bądź jej członkowie wywodzą się z tej części społeczeństwa. Najbardziej było to wy-

raziste w dokumentach endeckich, gdyż ich organizacje rzeczywiście na Kaszubach miały najwięcej zwolenników. Stąd między innymi bardzo często ich listy wyborcze miały w nazwie przymiotniki „kaszubska, kaszubski”, żeby podkreślić ich związek z Kaszubami. W znanej mi rezolucji lokalnych władz Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, wydanej w Kartuzach w 1928 r., mocno zaznaczono, że Kaszubi mają do niego i jego posłów „pełne zaufanie”. Nawet działacze niemieckiej mniejszości na Pomorzu w 1922 r. (i na pewno nie tylko wtedy) „rozwinęli ożywioną agitację przedwyborczą w powiecie puckim na rzecz listy mniejszości narodowych. W październiku urządzili wiele wiecy, przekonując (...) ludność kaszubską, że ona właśnie do mniejszości należy”.

Pominę tutaj wiele podobnych stwierdzeń stowarzyszeń – zwycięskiej w międzywojniu – sanacji, traktujących Kaszubów jako jednorodną społeczność. W odniesieniu bowiem do tych ugrupowań z zebranych przeze mnie źródeł najciekawsza, specyficzna jest wypowiedź wejherowskiego starosty. Po przewrocie majowym z 1926 r. z pewnym żalem uznał on, że Kaszubi przyjęli go niechętnie, dzieląc bowiem poglądy prezentowane przez opozycyjne „Słowo Pomorskie”, „nawet jeżeli chce ono Kaszubów **polonizować** [podkr. BB]”. W tym zdaniu również uznano jedność Kaszubów, ale jako przeciwników sanacji. Swoją drogą, czy rzeczywiście ów starosta uważał, że właściwą drogą do pozyskania Kaszubów w II Rzeczypospolitej było pełne ich kulturowe usamodzielnienie? Moim zdaniem taki pogląd wówczas był raczej niemożliwy wśród osób sprawujących tak wysoki urząd.

Różnorodność poglądów politycznych Kaszubów

W jakim stopniu te przekonania o jedności (nie tylko politycznej) były prawdziwe, patrząc z perspektywy samych

Kaszubów? Otóż, jak myślę, miały one niewiele wspólnego z rzeczywistością, co nie stoi na przeszkodzie uznaniu, że jakieś konkretne poglądy polityczne wśród społeczności kaszubskiej przeważały. Jednak, jak w każdej społeczności, jej członkowie byli zwolennikami różnych opcji politycznych i stawali często w ich obronie. Najczęściej dotyczyło to protestów na rzecz ochrony ideologii i działaczy endecji, szczególnie jeżeli było to połączone z poparciem dla księży katolickich będących jednocześnie aktywistami partii tej strony politycznej. W pierwszej kolejności należy tutaj wymienić dwie osoby: ks. Bernarda Łosińskiego, proboszcza w Sierakowicach, oraz ks. Józefa Wryczę, proboszcza we Wielu, znaczących działaczy Stronnictwa Narodowego na Pomorzu. Oba mogli liczyć na liczne poparcie nie tylko swoich parafian we wszelkich sporach z sanacyjną władzą.

Jednak znajduje się też liczne informacje o międzywojennych Kaszubach popierających inne ugrupowania polityczne, wręcz bezpardonowo atakujących obóz narodowy. Do najciekawszych zaliczam rozpowszechnianą w 1930 r. pogłoskę (nie wiem, na ile prawdziwą), że gdyśscy Kaszubi „usiłowali rozbić” zjazd działaczy Obozu Wielkiej Polski, innego narodowego ugrupowania. W odpowiedzi na to kilku znanych w Gdyni Kaszubów, współpracujących co najmniej w części z sanacją, ostro zaprotestowało, tłumacząc, że nie zrobili tego Kaszubi, lecz „męty portowe”. W mojej opinii, jest to jeden z wielu dowodów, że Kaszubi – nie wiadomo, jak liczni – byli też zwolennikami sanacji. Dodatkowo w tej informacji zwróciło moją uwagę słowo „męty”. Po prostu znalazłem je także w kilku innych miejscach, jako określenie stosowane przez miejscowych Kaszubów w odniesieniu do polskiej ludności napływowej.

Nie jestem znawcą genezy i rozpowszechniania się znanego kaszubskiego

epitetu „bosi Antek”, ale śmiem przypuszczać, że było ono eufemizmem. W mowie potocznej, w prywatnych rozmowach między sobą Kaszubi – jak się wydaje – stosowali mocniejsze, dosadniejsze określenia przybyszów z głębi Polski, a „bosi Antek” był już bardziej dyplomatyczną, nadającą się do upublicznienia wersją ich (choć na pewno nie wszystkich) stosunku do osób napływowych.

Na koniec przytoczę jeszcze fragment pożegnania sanacyjnego starosty, Stefana Wendorffa (również osoby napływowej), przez radnych Gminy Wejherowo z 1936 r.: „tak jak Wielce Szanowny Pan Wojewoda [S. Wendorffa awansowano na stanowisko wicewojewody – BB] związał się uczuciowo z ziemią kaszubską, dolą i niedolą Kaszubów, tak my Kaszubi związaliśmy się w naszych wspólnych wysiłkach z osobą Pana Wojewody jako Starosty Morskiego, zrozumieliśmy Jego poczynania i darzyliśmy pełnym zaufaniem osobistym”.

Tak! To nie tylko partie polityczne traktowały międzywojennych Kaszubów instrumentalnie, ale również Kaszubi w swoich poglądach oraz postawach politycznych nie kierowali się wyłącznie szczytnymi zasadami. Nie byli wolni w swoich działaniach od aktualnej koniunktury, własnego interesu, a ideały niekiedy podporządkowywali wymogom chwili.

Dysponujemy już znaczną liczbą publikacji przybliżających życie polityczne na Pomorzu w okresie międzywojennym, w których problematyka kaszubska stanowi na ogół jedynie tło – i to nie najważniejsze – do omawianych zagadnień. Jestem pewien, że warto by się pokusić także o osobną analizę międzywojennej polityki na Kaszubach. Nie będzie to jednak wcale łatwe zadanie, a autor, który by się go podjął, musi się liczyć z wieloma trudnościami i znacznym wysiłkiem, co – jak mam nadzieję – uzasadnia także niniejszy artykuł.

**NAJŚWIEŻSZE INFORMACJE Z ŻYCIA ZKP
W TWOJEJ SKRZYŃCE MEJLOWEJ**

ZAPISZ SIĘ DO NEWSLETTERA NA WWW.KASZUBI.PL/NEWSLETTER

Nadzwëkòwi kaszëbsczi chùr

Towarzystwò Spiewòków miona Jana Trepiczika we Wejrowie w gromicznikù swiätëje swòje jubileùm. Dzejò ju 10 lat.

Pòczãtcki chùru sygają drëdżi pòłowë dwadzeshtëgò wiekù, czej szkolny Jón Trepiczik prowadzył nié leno szkolowi chùr dzecy, ale téż przë Związkù Warkòwim Banowëch (Związek Zawodowy Kolarzy – ZZK) Chùr Kaszëbsczi Młodzëznë. To slédné spiewné karno liczyłò strzédno 30–40 lëdzy. Rozkòscérziwelë òni kaszëbską chòrankã na rozmajitëch rozegracjach, jak w Dniach Mòrzégò w Gdini, na òżniwinach, a téż na wińzeniowi réze 26 cërpińca (smùtana) 1955 roku do Krakòwa ë Wieliczczë. 24 czerwińca 1956 spiewalë na jubileùszu Spiewnégò Karna ZZK „Lutnia” w Malbòrgù i wiele ùroczëznach Kaszëbsczégò Zrzeszeniò. 22 lëpińca 1959 roku spiewalë téż na Zlocie Młodzëznë Kaszëbsczi w Kòscérznë, òbczas wanòdżi pò Kaszëbach.

Pò bezdokòzowëch rewizjach 14 gòdnika 1960 roku ù dzejòrzów kaszëbsczi, J. Rompszczégò, S. Bieszka ë A. Labùdë, nastalo zamercë dzejaniò tak w Zrzeszenim, jak i w Trepczikòwim Chùrze Kaszëbsczi Młodzëznë.

Znowienië dzejaniò chùru

Pò latach, w 1998 roku, pòtkelë sã ù Zofii ë Èdka Kamińszczi, wespòl z Leòkadiã Trepczik, dówny przënòleżnicë chùru: Lucyna ë Henrik Bieleccë, Edwin Klawitter i Zygfrid Strzebrakòwsczi z białką Mariã. Ùmëslëlë so tej, że jak dzecë ë òtroccë sã òdchòwòny, to wòrt bë bëło znowic dzejanië chùru. Jednak dopiërze pò 6 latach ùdalo sã wznowic karno dównëch ë nowëch spiewòków pòd pòzwã „Towarzystwò Spiewòków miona Jana Trepiczika w Wejherowie”. Temù że przed wòjnã, w latach 1926–1927 Trepiczik spiewòł w kartësczim Towarzystwie Spiewu „Lutnia” przëjãłë jesma téż pòzwã „spiewny zdrëszenië” jegò miona.

Rëza chùru do Krakòwa ë Wieliczczë.

I tak doszłò do założeniò 9 gromicznika 2004 roku reaktiwòwónégò karna pm. „Towarzystwò Spiewacze im. Jana Trepiczika w Wejherowie”.

Repertuar spiewny zdrëszenië

Z ùdbë miało to bëc leno karno miłotników spiewù, bez wikszë czestnozgrówë do repertuaru wielogłosowégò. Dopiërze w pòzniëszym czãdze, pò wielëchnëch drãdżich próbach spiewają na 3–4 głosë. Chùr mò w repertuarze kaszëbsczë spiewë kòscelnë i kòlãdë, jednak nòwicy je chòranków àutorsczi Jana Trepiczika ë jinëch ùsòdzców i téż lëdowëch chòrank. Tak tej sã ùtwardzywò, że je to nadzwëkòwi kaszëbsczi chùr, chtëren òb ne minioné dzesãc lat dól 207 pòkòzków, w tim 124 òpròwci mszów swiätëch ë 83 kòncertë na rozmajitëch rozegracjach na ròczbë jinëch òrganizatorów.

Òkróm chòranków J. Trepiczika, chùr wëkònywò spiewné aranżérë jinëch àutorów: R. Gleinert, K. Gùzowsczégò, H. Jabłònszczégò, W. Frankòwsczi, J. Mòwińsczégò, J. Stachùrsczégò, P. Stanis-

ławsczégò czë W. Kirkòwsczégò do słów A. Majkòwsczégò, J. Trepiczika, J. Rompszczégò, L. Heyczy, S. Bieszka, A. Nògla, S. Fikùsa ë wiele jinëch ùsòdzców tekstu.

Lubną wdzączlëwòsc nòlezi sã trzem direktoròm Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi: B. Breze, R. Kamińszcémù ë dzys ùrzãdującémù T. Fòpce za zëczny ùzëczënk zalë na próbë w czãdze od 2004 roku do dzysò dnia.

Kòncertë w kòscołach, szkòłach, na festiwalach

Òb nen czas chùr spiewòł w wielëchnëch mòłach pòmòrszczi òbëndë, m.jin. we Wielu, Miszewie, Gduńskù i Gdinie, Lëzënie, Rédze, Żarnòwcu i Wiòldzi Wsë. Apartno spiewónë bëło we Wejrowie: we wszëtczich szkòłach, gdzie dzecë sã ùczą jãzëka kaszëbsczégò. A òprawë mszów swiätëch spiewné karno zagwësniło w kòscołach pw. Christusa Kròla, sw. Anë, w klòsztorze ë na kalwarijszczich òdpùstach dopòspòłu z karnama Radë Kaszëbsczi Chùrów, w kòlegiace pw. sw. Trójcë, w kòscełach pw. Kròlowi Pòlszczi,

sw. Stanisława Kòstci, kònwikce, w kaplécy sw. Wójcecha.

Króm tegò dôwelë kòncertë na roz-majitëch festinach, ùroczeniach zjazdowëch Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò, Związkù Niedowidzających, Związkù Emeritów, Reñtowëch ë Inwalidów, a téż w Chëczach Spòłeczny Pòmòcë we Wejrowie ë Górzë Pòmòrszczi. Chùr dziejò spòłeczno, a za wëspiwóné nòdgròdë ùrządzëlë so trzë rzëzë pò Kaszëbach.

Westrzód prizów, jaczé zdobëlë, nówóznieszò je nòdgròda GRAND PRIX wëspiwónò na VII Festiwalu Kaszëbszczich Kòlądów w Pierwòszënie 29 gòdnika 2012 rokù. To tëli ò spiwny starnie chùru.

Jubilacë ròczą na swój kòncert

Je téż i weselszò starna żecégò Towarzystwa Spiwówków m. J. Trepiczka, chtëren téż ròd sã lubiòł zabawic na spiwnych rozegracjach. Co parłãczy wejrowszczich spiwówków: przed próbą chùru kawa, kùch ë drëszenowò kòrbionka, pózni dwie gòdzënë spiwaniò, chtërno prowadzi dirigentka Zofijò Kamińskò, a bòczënk nad pòrządkã trzimò prezes drëch Henrik Bielecczi. Kronikarzã je drëchna Zofijò Łiskòwskò, a funkcejã gòspòdëni spròwiò drëchna Wanda Scecewicz.

Nówóznieszò je ta wiòlgò chãc do spiwaniò, zgòdnégò dziejaniò w rozwicym kaszëbszczim kùlturë ë kaszëbszczich pësni, jaczich pòznalë pònad 100, w tym pòłowa Mëstra Jana Trepiczka. Karno liczi na dzysò 21 przënòleżników. Wiodrowizna (atmòsfera) w karnie je czësto domòcò. Pamiãtò sã ò roczëznach ùrodzeniò, mionowëch dniach, slëbnëch jubileuszach, co daje leżnosc na domòcë rozegracje, jaczé biwają ù Albina Pstròngòwsczégò, Edwina Klawittra w Nadolu, czë ù Kamińszczich, gdzie tam-sam biwają i próbe, czëj zala w mùzeùm je zajãtò. Ò bënòwim żecym spiwówków mòżna bë pisac a pisac...

Zainteresérowónëch Jubilacë ròczą na swój kòncert ë pòkòzk nòdgròdów, dokòzów itd., chtëren mdze 1 gromicznika 2014 rokù ò 5 gòdzënë pò pòłnim w Mùzeùm Pismieniznë ë Mùzyczi Kaszëbskò-Pòmòrszczi we Wejrowie, darżëna Zamkówò 2a.

ELSKI

Spiwanië na mòstkù Jezora Żarnowiecczégò.

Przëwitanië lata w Nòdolim. Òdjimczy ze zbierów E. Kamińszczégò

Rok spokojnego słońca

KAZIMIERZ OSTROWSKI

Minął rok. Zwyczajny, niewyróżniający się niczym, jak kolejne mijane drzewo przydrożne. A jednak gdy jeden rok się kończy, a drugi zaczyna, jesteśmy skłonni obejrzeć się za siebie i podsumować wydarzenia: co przeżyliśmy? czego byliśmy świadkami? I co z tego zapamiętamy?

Był to rok pogłębionej refleksji nad dziełem ks. Janusza Pasierba, artysty i filozofa, nauczyciela o niespotykanej mądrości i wrażliwości. I wielkiego Pomorzanina, przywiązanego do regionalnej tradycji, zafascynowanego urodą Kaszub i Kociewia. Siegaliśmy znowu po jego księgi o przenikaniu się materii, ducha i intelektu w świecie sztuki. Wczytywaliśmy się w wiersze, w których z troską opisywał nam Polskę: *kiedy / biało-czerwona / stajesz się / szaro-czarna / kiedy się zmierzchasz / gdy w cień się cofasz (...)* ty, którą ciężko jest dźwigać /

Trzeba życzyć wyłoni-
nemu na kolejne trzylecie
kaszubskiemu parlamen-
towi i (za)rządowi
pomyślnych wiatrów.

której nie można zostawić / niech nie zabraknie nam siły / gdy taką
przychodzi cię kochać.

Do historii przeszedł jako rok XV Zjazdu Kaszubów. Tłumy Kaszubów tym razem zjechały – pociągami Transcassubia, autokarami, a także łodziami – do nadmorskiego Władysława. Zjazdu pamiętnego przede wszystkim dzięki obecności prezydenta Bronisława Komorowskiego. Wcześniej bywał na zjazdach premier Donald Tusk, głównie za przyczyną kaszubskich korzeni i sentymentów, lecz prezydent RP oficjalnym gościem Kaszubów był po raz pierwszy. Nic to nie przeszkodziło mu zadeklarować, że choć nie jest „spowinowacony z Kaszubami w wymiarze rodzinnym (...) czuje się krewnym w wymiarze duchowym, emocjonalnym”, a nadto wypowiedzieć pod adresem naszej społeczności wiele słów świadczących o szczerej sympa-

Rok pòkójnégo słuńca

Minął rok. Zwyczajny, niewęapartniwiający są niczim, jak pòsobné mijóné przédrożné drzewò. A równak czej jeden rok są kùnczi, a drédzi zaczinò, jesmé paròt òbezdrzec są za siebie i pòdrechòwac wédarzenia: co mē przeżelē? czego mē bēlē świòdkama? I co z tegò zapamiàtomē?

Bēł to rok pòglàbiony refleksji nad dokazà ks. Janusza Pasierba, artistē i filozofa, szkòlnégò, majàcégo niepòtikónà mądrotà i wràzlèwòtà. I wiòldzégò Pòmòrzanina, przérzeszonégò do regionalny tradicji, òczarzonégò snòzotà Kaszub i Kòcewiò. Mē sygelē znowù pò jegò ksàdзи ò przeczidanim są materii, dēcha i intelektu w swiece kùnsztu. Mē wczètiwelē są w wiérztē, w jaczich ze starà opisywòł nama Pòlskà: *czedē / biòło-czerwionò / stòwòsz są / szaro-czòrnò / czedē są smrocisz / czej w cènià są copiesz (...)* tē, chtèrnà cāżkò je dwigac / chtèrny ni mòże òstawic / niech nie zafèlèje nama mòcē / czej takà przèchòdò cē kòchac [tłom. pòlszczégò dokazu na kaszèbszczi – HM].

Do historii przeszedł òn jakno rok XV Zjazdu Kaszèbów. Ùrmē Kaszèbów tim razà zjachałē – banà Transcassubia,

autobùsama, a tēż bòtama – do nòdmòrszczi Wiòldzi Wsē. Zjazdu pamiàtnégò przede wszètczim dzàka bēcémù prezydenta Bronisława Kòmòrowszczégò. Przòdē biwòł na zjazdach premier Donòld Tusk, przede wszètczim z przèczènē kaszèbszczich kòrzeniów i sentimentów, ale prezydent RP oficjalnym gòscà Kaszèbów bēł pierszi ròz. Nick to nie przeszkòdżelò mù zeswiòdczèc, że chòc nie je „skrewniony z Kaszèbama rodzèznowima parlàkama (...), czèje są krewnym w dèchòwim, wsczczècowim aspekce” [tłom. HM], a nadto wèpòwiedzec do naszì spòlèżnē wiele słówòw świòdczacèch ò szczèri lubnoce i znajemnoce kaszèbszczich dilematów i jiwtrów. Niechbē te bēl-nē ùprocèmnienia bēlē stòjnē i stalē są mòdlà pòstàpòwaniò dlò prziiòdnèch prezydentów i òglowò pòlitików na wèsoczich stanowiszczach.

Dobièł kùńca trzèlatny cykel w dzejanim Zrzeszeniò. Na Zjezdze Delegatów òbtaksowónē òstalē doprziiòdzenia XVIII kadencji, naznaczonē niē sklèniàcyma zwènégama, ale mròwkòwà òrganicznà robòtą, nòpiartim zgròwanim, krok pò

tu oraz znajomości kaszubskich dylematów i problemów. Oby te dobre relacje były trwałe i stały się wzorcem postępowania dla przyszłych prezydentów i w ogóle wysokiej rangi polityków.

Dobiegł końca trzyletni cykl w działalności Zrzeszenia. Na Zjeździe Delegatów oceniono dorobek XVIII kadencji, naznaczonej nie błyskotliwymi sukcesami, lecz mrówczą pracą organiczną, wytrwałym dążeniem, krok po kroku, do przodu. Nie zapowiada się też żadna rewolucja, w tym samym kierunku zmierzać będzie nowa Rada Naczelna. Imponujący, bo aż 70-osobowy skład tego ciała został poważnie odmłodzony. Czytając nazwiska, można rzec: weterani odchodzą, ich miejsce zajmuje nowa generacja działaczy, którym przewodzi obrany ponownie prezes Łukasz Grzędzicki. Trzeba życzyć wyntonionemu na kolejne trzylecie kaszubskiemu parlamentowi i (za)rządowi pomyślnych wiatrów.

Był to wreszcie rok jubileuszu „Pomeranii”, która przed 50 laty narodziła się jako niezdarne wcześniak, ale potem szczęśliwie rosła i przepoczwarzyła się w dorodną pannę. A przede wszystkim roztropną. Ku satysfakcji czytelników przez pół wieku uczyła szacunku dla tradycji i kaszubsko-pomorskiej kultury, kreśliła współczesny obraz świata, który nas otacza i który nieustająco się zmienia. „Pomerania” też przyczyniała się do zmian w coraz bardziej skomplikowanym świecie, a głównie do kształtowania zbiorowej świadomości i hierarchii wartości. Choć trafiała do ograniczonego kręgu odbiorców, jednak była punktem odniesienia dla opiniotwórczych środowisk. Dowiedzieliśmy się też w tym roku, jak dużo nas jest, tych, co czują się Kaszubami – a ma w tym swój udział „Pomerania”. Mnie osobiście łączy z naszym pismem dobre sto-

Prezydent Bronisław Komorowski rozdaje autografy podczas zjazdu Kaszubów.
Fot. Maciej Stanke

sunki od samego początku jego istnienia, toteż na następne półwiecze życzę mu spotęgowanych sukcesów.

Jaki będzie nowy, zaledwie rozpoczęty rok w życiu społeczności zrzeszonej i dla każdego z nas – nie sposób wywróżyć. Wszyscy zapewne pragniemy, aby ominęły nas wszelkie rafa i przeciwności, aby dobrze się wiodło na co dzień oraz w osiąganiu życiowych celów. Pragnienia i marzenia czasem się spełniają.

„Pomerania” też przyczyniała się do zmian w coraz bardziej skomplikowanym świecie, a głównie do kształtowania zbiorowej świadomości i hierarchii wartości.

krok, do przódki. Nie zapowiódō sã tēz niżōdnō rewōlucjō, w nym samym czerēnkū zmierzac mōże nowō Przędnō Radzēzna. Impōnujacy, bō jaż 70-personowi skłōd tegō cała ōstōl pōwōżnō ōdmłodzony. Czētajacē nōzwēska, mōże rzec: weteranowie ōdchōdajā, jich mōl zajmō nowō generacjō dzejarzōw, chtērnych prowadzy welowōny zōs przēdnik Łukōsz Grzēdzēczi. Nōt je žēcēc wēbrōnēmū na pōstāpnē trzēlatē kaszēbszczēmū parlamentowi i (za)rządowi ōdalēgō dzejaniō.

Bēł to kūreszcze rok jubileūszu czādника „Pomerania”, chtēren 50 lat przōdē narodzył sã jakno niedōżny rēchlōk, ale pōtemū szczēstliwō rōsl i przepōczwarzył sã w widzałā brutkā. A przede wszētczim rozēmna. Dōwajacē wēnōżaniēgō czētińcōm przez pōł stalatēgō, pismiono ōczēłō ōwōżaniēgō dlō tradicji i kaszēbskō-pōmōrszczi kōlturē, cēchōwało tērēcasy ōbrōz swiata, chtēren naju ōbkrażiwō i chtēren niēōprzestōwnō sã zmiēniwō. „Pomerania” tēz przēczeniāła sã do przejinakōw w corōz barzi skōmplikōwōnym swiece, a w pierszi rēdze do sztōltowaniō zbierny swiādē i hierarchii wōrtnotōw. Chōc trafiała ōna do ōgrānczōnēgō karna przējimarzōw, rōwnak bēła pūntkā ōdnieseniō dlō pōzdratkōutwōrczych strzodowiszczōw. Mē sã dowiedzelē tēz latos, jak wiele naju je, nēch, co czējā sã Kaszēbama – a mō w nym swōj ōdzēł „Pomerania”. Mie ōsobisto parliaczą z najim czādnikā dobrē ōprocēmniaenia ōd samēgō zōczātķū jēgō jist-

Zjēzd Kaszēbōw we Wiōldzi Wsy. Ōdj. Maciej Stanke

nieniō, dlōte tēz na pōstāpnē pōłwieczē žēcżā mū zbēlnionēch zwēnēgōw.

Jaczi bādze nowi, ledwie rozpōczāti rok w žēcym zrzeszony spōlēznē i dlō kōždēgō z naju – ni mōże wēzgadnac. Wszētcē gwēsno chcēmē, cobē ōminālē naju wszelejaczē drāgōscē i procēmnotē, cobē bēlnō sã darzēłō kōždēgō dnia i w zwēnēgōwanim žēcōwēch cēłōw. Zgrōwē i brzātwinē czasā sã zjiscywajā.

Tłom. Hana Makūrōt

Gdzie zaczyna się niebo...

MARIA
PAJĄKOWSKA-KENSIK

Ile już Wigilii za mną... Odpowiedź jest prosta, niby. Chodzi jednak o te szczególne, zapamiętane. I tu stają przed oczami skromne, ale szczęśliwe wieczory wigilijne w rodzinnym domu, gdzie prawdziwe świeczki na choince nie były kaprysem, ale koniecznością, bo na wybudowaniu wsi Sulnówko, gdzie mieszkałam, nie było prądu elektrycznego. Do matury uczyłam się przy naftowej lampie, choć niedaleko, w Gródku i Żurze, dawno funkcjonowały znane pomorskie elektrownie. Trudne warunki hartują, można potem żyć bez narzekania, a nawet bardziej się wszystkim cieszyć. Na przykład wystarczyło, że właśnie w Wigilię – jakby na zamówienie – zaczął padać śnieg, stając się odświeżającym upiększeniem krajobrazu. To też początek nieba. Potem czekanie na Gwiazdora. Nie przynosił bogatych prezentów, odpytywał z pacierza, groził pydą... Czego się nie musiałam bać, przeczuwając, że na jego tradycyjne pytanie: *czyś ty dzieci grzeczne*, rodzice bez wahania odpowiedzą, że tak, bo z „byciem grzecznymi” nie miałyśmy (dwie młodsze siostry i ja) kłopotów. Prezentem były *karmelki*, później doszła jakaś gra planszowa lub książka. Wszystko to wydaje się nieprawdopodobne, gdy widzi się umiarkowaną radość w oczach moich wnuków, przed którymi rośnie góra prezentów. Tak, im trudniej o radość. Pewnie dzieci w bogatych domach są teraz... biedne. Jak bardzo trzeba wzmocnić dawkę wrażeń, by je rozradować. Dostatek znieczula. Zresztą dorosłych też.

Jak wiele zależy od perspektywy oglądu świata, od punktu wyjścia poza hory-

zont, od dobrego wyboru życiowej *stecki*, która może – choć kręta – prowadzić „do gwiazd” lub złudna wyprowadzić na manowce. A niebo zaczyna się często w rodzinnych *strónach*, oswojonym *ci-chaczu* (tak mój Ojciec nazywał zacinny zakątek). Ostatnia myśl nawiązuje do pożegnalnej mowy premiera Donalda Tuska, gdy na niezwykłym pomorskim (gdańskim) cmentarzu Srebrzysko rzesza Kaszubów, i nie tylko, w uroczystej powadze zatrzymała się przy miejscu wiecznego spoczynku Profesora Brunona Synaka. Ile może zdziałać jeden człowiek, gdy ma talent, którego nie zmarnuje, a pomnoży. Śp. Profesor pełnił wiele funkcji, wszystkie w dobrym stylu. Dla wielu mógł być i był mistrzem. Właśnie taką postawą zjednuje się ludzi. Dla mnie zawsze stanowił wzór. Gdy pełnił funkcję prezesa ZG ZKP, pamiętał, że na Pomorzu jest też Kociewie. Z uwagą i prawdziwym wzruszeniem wysłuchałam też przemowy rektora Uniwersytetu Gdańskiego, marszałka województwa pomorskiego i obecnego prezesa ZKP. Jakby na marginesie klebiły się moje myśli i pytania: Czy Kaszubi są świadomi (myślę o całej społeczności), ile zawdzięczają takim wybitnym jednostkom, jak śp. Profesor? Czy wszyscy „mierni i bierni” uważają, że im się to po prostu od Polski należy, bo mówią po kaszubsku, a mało ważne jest, co mówią, i nawet swoich dzieci kaszubskiej mowy nie nauczyli? Na szczęście jest wielu innych, światłych – wielu z nich widziałam w katedrze. Od dawna utrzymują postawę „radosnego Syzyfa” i w dużym stopniu wspierały obraz uroczystego trwania przy wielkich wartościach jest ich dziełem. Tak myślałam w dzień grudniowy, w którym spodziewałam się pierwszego spotkania nowej Rady Naczelnej.

Na Srebrzysku nie byłam sama z Kociewia. Ucieszyła mnie obecność innych Kociewiaków. Wielu z nich mieszkających w Trójmieście właśnie w tę sobotę, ale wieczorem, miało świąteczne spotkanie w Ratuszu Staromiejskim. Kociewskie kolędy (autorstwa H. Pobłockiego) w wykonaniu grupy ze Starogardu Gdańskiego rozweleli duszę, przypomniły, jak ważna jest bliskość, też etniczna. Przed południem – powaga, smutek, refleksja, ale i nadzieja; wieczorem – świąteczna radość, też refleksje i też nadzieja. I tak przeplata się wszystko, łączą się i rozdzielają wątki.

W czasie świątecznych wieczorów (od Wigilii po święto Trzech Króli) planowałam podsumować owocny, mijający rok, wspomnieć o nowych planach Kociewiaków, a zatrzymały mnie słowa kolędy w wykonaniu Beaty Rybotyckiej:

*I choć przygast świąteczny gwar,
Bo zabrakło znów czyjś głosu,
Przyjdź tu do nas i z nami trwaj,
Wbrew tzw. ironii losu...*

Wszystkim, którym zabrakło czyjś głos, na pociechę przepisuję inny fragment:

*A nadzieja znów wstąpi w nas,
Nieobecnych pojawią się cienie.
Uwierzymy kolejny raz,
W jeszcze jedno Boże Narodzenie...*

Trudno się tą „Kolędą dla nieobecnych” nie wzruszyć. Każdy ma swoich ważnych Nieobecnych, tak jak każdy może mieć swój skrawek nieba. Dlatego też nieoczekiwanie wzruszył mnie właśnie Premier RP, mówiąc, że dla Wielkiego Kaszuby (wspomnianego przeze mnie na początku tekstu) na kaszubskiej ziemi zaczęło się niebo...

Radio KASZĘBŁ

98,9 FM 92,3 FM 90,1 FM

widzałé radio na Kaszëbach
800 000 słëchińców na Pòmòrzim
dzén w dzén wôżné wiadła
twòja òblubionô mùzyka
pòzdrówczy ë kònkùrsë

Listy

red.pomerania@wp.pl

Mój bôczënk do „promòcji” nowégò słowôrza

Ni mògã wińc ze zdżewówaniô, że drëch Eùgeniusz Gôłabk, àutor ksążczy pm. *Wielki Słownik Polsko-Kaszubski, Tom I: A–K* tak radikalno-bezùznôwno zmienił swój pòzdrazk – zdrzenié na naj' mowã – jãzëk Kaszëbów. Wdôrziwóm sã ne pòtkania ù naj' Mëstra Jana Trepczika z wastoma Feliksã Marszôlkã, Aleksã Labudã, Janem Drzëdzdzonem ë Genkã Gôłabkã, gdze àutor przëstojiwôl dejë wënôszaniô kaszëbiznë na wizawã jãzëka!

Dzys przedstôwiony *Wielki Słownik Polsko-Kaszubski...* (wëd. przez Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié we Gduńsku w 2012 roku), jak téż jegò *Kaszëbsczi Słowôrz Normatiwny* prowadzą do znikwieńiô – zrënowóniô mowë kaszëbsczi, abò bez nielusosc, abò niewiedzã wprowadzeniô do naj' jãzëka słów cëzëch abò le skaszëbionëch. Drëszë wëbôczã mie nen rozeznowny – krytyczny głos, do chtërnégò, na wzër jem dbë, mdã dokôzë niżi pòdoné.

Mójim pòzdrazkã ôba słowôrze są zbiérkã z jinëch słowôrzów: Ramùlta, Lorentza, Sëchtë, Labudë czë Trepczika, ô czym àutor napòmikô na stronie 6, piszącë ô wôrtoscë swòjégò słowôrza tak: „Jaczis dzël słów zamkëch w môjim słowôrzù pòchôdzy z mówiony kaszëbiznë. **Neologizmów jem sóm stwôrził baro mało.** Wicy je słów pòlskich, przeze mie skaszëbionëch (sfonëtizowónëch z kaszëbska). Przë ùklôdanim słowôrza starôl jem sã, żebë kaszëbizna bëła jãzëkã nowôczasnym, zdolnym do wësiłowieniô całégò bôgactwa wsczëców i emòcji, tj. »wszëtczégò, co pòmëśli głôwa«, a z drëdzi stronë szło mie ô kùlturã słowa, estetikã jãzëka itp.” [wëtluszczenié – E.K.].

Chòc móm czile słowôrzów kaszëbsczi i dzys do pòrównaniô mómë dwa pòlskò-kaszëbsczé, Gôłabka ë Trepczika,

ôsądzenié znanków (hasël) ôstôwióm Słëchińcóm ë Czëtińcóm.

I tak:

- wedle Gôłabka: **absolut** absolut
- wedle Tr. **absolut** jistnota

- G. **absolutnie** kôniecnie || -no, jak nôbarzi, bez dwùch zdań; ew. absolutnie || -no; ~ **nic** dëcht nic(k) – Tr. **absolutnie** w całoscë; dëcht czësto; za przëmusz; ~ **nic** w całoscë nic; dëcht nick

- G. **absorpcja** absorpcjô – 1. wchlónianié / pòchlónianié / wchlóniãcë || wchlónienié (...) – Tr. **absorbicja** wmi-klëna, wjimnota, zmuda, absorpcjô

- G. **absurdalny** absurdalny, nonsensowny, nieprôwdzëwi, nieprôwdopòdobny, sprzeczny w sobie || w se (...) – Tr. **absurdalny** bez(òb)mëslny, nieobmëslny, absurdny [**wedlë mie:** nierozmëslny]

- G. **czynność** czinnosc; ew. prôcô, robôta, akcjô, fônkcjô (...) ~ **serca** czinnosc / prôcô / akcjô serca – Tr. **czynność** dzejnota, robocosc, rësznota, sprôwianié; ~ **serca** robocosc serca

G. **czynić** robic, rzad czënic (cos) (...); ~ **dobrze / złe** robic, czënic, pòstãpôwac dobrze / lëchô / złe; ~ **co należy** robic co trzeba, co sã przënôlëgô (...); ~ **zadosć** czënic zadosc, ôdrabiãc / wënadgradzac (szkôdë) – Tr. **czynić** robic, dzejac; ~ **dobrze, złe** robic dobrze, dobrocëc, dzejac lëchô, złe, ~ **co należy** robic co së slëchô a. przënôlëgô, (...) ~ **zadosć** zjiscëwac, wënadgradzac

G. **czynienie** robiënié, czëniënié, ew. ùczink; ~ **mieć z kimś do ~nia**

mieć z kògùms / czims do czëniëniô ||czëniëniégò / do ùczinku – Tr. **czynienie** robiënié, dzejanié, ùczink; ~ **mieć z kimś do ~nia** mieć z (ni)kogoms ùczink a. do ùczinku

G. **darzyć** darzëc; ~ **kogoś zaufaniem** ùfac kòmùs, wierzëc kòmùs / w kògòs, mieć do kògòs zaùfanié, dawac kòmùs wiarã (...) – Tr. **darzyć** obdarzëc; ~ **kogo zaufaniem** dôwac (ni)komus wiarë, mieć w kogos wiarë

Jesz jedinë znanka, tą razã z Kaszëbsczégò Słowôrza Normatiwnégò E. Gôłabka: na s. 35 pisze znankã (hasło): **bôrgôwac** EG – brac towôr na bôrg (kredit), bez płaceniô ôd razu, np. *Zamiast płacëc òni le bôrgùjã / bôrgôwelë* || -walë. Nen Gôłabkowi neologizm je czëstim germanizmã. Mòżno zazdrzec do Wiôldzégò Słowôrza Niemieckò-Pòlsczégò, t. A–K, strona 352, dze je písóné: **Bôrg** – pol. kredyt, pożyczka, **bôrgen** – pol. pożyczyc / -ac. W ùsôdzkù to zwãczy hewô tak: Ich habe ihm Geld geborgen – Ja jemu pieniãdze pożyczylëm.

Jak pòkôza kôrbiônka, to ù Eùgeniusza Gôłabka je wiele wicy neologizmów niżlë ù Jana Trepczika.

Tak tej w zamknoscë môjégò bôczënkù, stwirdzëwóm, że miast wëdwigac kaszëbiznã na apartnã snôżã mowã w rodzenié słowiańsczich gôdk, Gôłabk sprowôdzô jã nazôd na stëgnã dialektowò-gwarowi zaleznôtë zmieszënkã – zeszlachôwanim (asymilowanim) z jãzëkã pòlsczim.

EUGENIUSZ GÓŁABK

KASZËBSCZI SŁOWÔRZ NORMATIWNY

OTCZINA CZËC

WIELKI SŁOWNIK POLSKO- -KASZUBSKI

A-K

Ůdbą pierszégò Słowôrza Pòlskò-Kaszëbszczégò Méstra Jana Trepczika bëła wskòza Kaszëbòm darżënë do zdroju kaszëbszczégò słowa – jãzëka. Kòmuđno mie sã zrobiło, że nalazłë sã dëtczi na wëdanië ksążczy, chtëny dëch prowadzy do rozmëdleniô kaszëbiznë w szerokò pòjãti pòlaszëznë, a nima jich w Kaszëbsczim Zrzeszenim na wëdanië monografii J. Trepczika. Kò je to smùtny dórënk dlô Méstra Jana na jegò 106. roczëznã Źródłeniô, jakò dzys przëpòdò. Jakżë Źródłë sã słowa spiëwë Alosza Nògla: „Nie spiëwòj pùsti nocë... kaszëbskò mòwa nasza, je pësznò tak jak zymk... chòc szor żalobno graje, nié chùtkò mdze ji gròb. Jem dbë, że lepszych doždò dni”.

To tëlì do przemëszeniô. Bóg zapłac za cerplëwë wësłëchanië.

Edmund Kamiński

Ten bòczënk pierszi rôz bëł przedstawiony przez Àutora bëtnikòm drëdżi promòcje pòlskò-kaszëbszczégò słowôrza àut. Èugeniusza Gòłbka, jakò òd-bëła sã 22 rujana w wejrowsczim Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszci Pismieniznë i Mùzyczci.

Warszawskie przystanki historii

4 i 5 listopada 2013 r. byliśmy w Warszawie na edukacyjnej wycieczce. Główny cel wyjazdu naszej klasy – humanistycznej, uczącej się języka kaszubskiego – stanowił udział w Konferencji o ochronie

zagrożonych języków w Polsce organizowanej w Sejmie RP przez Komisję Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Biuro Analiz Sejmowych.

Pierwszym „przystankiem historii” w naszej podróży był Wilanów. Pałac, a w nim bogato zdobione komnaty, ogród i rzeźby przedstawiające m.in. cztery fazy miłości. Mieliśmy dwóch przewodników: pan Artur Zagózdón był z nami od początku, drugi dołączył do nas na miejscu.

Starówka – kolejny przystanek. Spacerowaliśmy ulicami starej Warszawy. Starej, a tak naprawdę nowej. Odbudowanej. Byliśmy m.in. przy pomniku Małego Powstańca. Następnie pomnik Adama Mickiewicza. Pani Wanda Lew-Kiedrowska opowiedziała nam o jego odsłonięciu, o tym, że przyjechał tu wtedy Aleksander Majkowski.

Trzecim przystankiem było Muzeum Powstania Warszawskiego. Spojrzałam w monitor z drastycznymi zdjęciami, szybko odskoczyłam. Posłuchaliśmy pamiętnika warszawskiego małżeństwa czytanego przez Annę Marię Jopek i Michała Żebrowskiego. Tego dnia to był ostatni „przystanek historii”.

Rano 5 listopada pojechaliśmy do Sejmu. W sali kolumnowej, w której odbywała się konferencja, wysłuchaliśmy dwóch wykładów, w tym wystąpienia prof. Cezarego Obracht-Prondzyńskiego zatytułowanego „Sukcesy i dylematy rewalizacji języka kaszubskiego”.

Po czwartym przystanku, jakim była wizyta w Sejmie, czas na piąty – Pałac Kultury i Nauki. Chłodny wiatr na tarasach widokowych, oglądanie stolicy – i tej zabytkowej, i tej nowoczesnej – z innej perspektywy.

Mieliśmy wybór – Zamek Królewski lub Powązki Wojskowe. Wybraliśmy to drugie: Cmentarz Wojskowy na Powązkach. Dla mnie ten przystanek szósty był najważniejszym punktem wycieczki. Spacerowaliśmy powoli alejkami, co chwilę mijając grób kogoś znaczącego. Szliśmy obok rzędów krzyży. Koleżanka już układała strofy wiersza. Może i ja coś napiszę? Zatrzymałam się przy grobie Krzysztofa Kamila Baczyńskiego. To mój wzór, prawdziwy autorytet. Niespodziewanie zauważyłam mogiłę osób o moim nazwisku – Stefańscy... Pomodliłam się. Może to moi krewniacy? Pomodliłam się i za Baczyńskiego, recytując w myślach: „jeno wyjmij mi z tych oczu szkło bolesne, obraz dni, które czaszki białe toczy przez płonące łąki krwi...”.

Wróciliśmy w nocy. Wszyscy marzyli już tylko o odpoczynku. Ale teraz jest czas, by ponownie zadumać się nad przeszłością, przypomnieć sobie warszawskie przystanki historii i tworzyć taką przyszłość, by Ci, o których usłyszeliśmy, nie mogli się za nas wstydić.

Ewelina Stefańska, LO w Kościerzynie (klasa, której patronuje „Pomerania”)

Radio Gdańsk

W Radiu Gdańsk mówimy bardzo dużo po kaszubsku!

Klëka od poniedziałku do piątku godz. 17.54 i 22.40
Magazyn Kaszubski niedziela godz. 8:00

radiogdansk.pl

Z drugiej ręki

Nalézë mółowi darënk!

Radio Gdańsk, Na bôtach i w bôrach, 10.11.2013

[RG, Magda ôd Kropidłowsczych] gdansk.findlocalgift.com to pòzwa nowégò internetowégò krómù, w chtërnym mółowi artiscë z Kaszub i Pòmòrzò bądą mòglë sprzedawac swòje wërobë.

Chcemë, cobë turiscë i pòdjimcë ôdwiadzający nasz region swiadomò wëbiéralë pamiątki a darënczi dlô blisczych a téż dlô biznesowëch partnerów, tak cobë nie kùpiwelë chińszczëznë, ale pròwdzëwë lokalné produktë – gòdò Macëj Czucha z portalu findlocalgifts.

[MC] Staramy się zaspokoić potrzebę (...) braku informacji lokalnej na temat tego, co jest z Gdańska, co jest z Pomorza, co jest kaszubskie. Pojawił się problem turysty zagranicznego, turysty polskiego przyjeżdżającego do nas na wakacje (...), na wizytę biznesową, szukającego pamiątki. (...) pojawiło się pytanie: co powinienem kupić, co jest wartościowym przedmiotem. Artysta działający jednostkowo ma bardzo słabą siłę dotarcia do tego odbiorcy (...), koszty marketingu (...), internetowej reklamy są bardzo wysokie (...). Staramy się pomóc artystom, pomóc rzemieślnikom i dostarczyć im metodę prezentacji oraz kanał sprzedaży, zagwarantować sprzedaż tych rzeczy.

[RG, MK] Karolëna Peć z portalu findlocalgift:

[KP] Chodzi nam o to, co pochodzi bezpośrednio stąd. (...) zależy nam na osobach, które pracują (...) w naszym regionie, które próbują tutaj wykorzystać swoją pasję, które próbują zarobić na tej swojej pasji. I staramy się promować ich przedmioty. Tak jak mówię, nie muszą to być produkty z motywem kaszubskim, tudzież z pomorskim, gdańskim, jednak zależy nam na skupianiu osób, które (...) mają coś ciekawego do zaprezentowania

i chciałyby zyskać nowy kanał sprzedaży. Chciałyby się zaprezentować również osobom z zagranicy. (...)

[RG, MK] Strona findlocalgift dzieje też dlô jinëch gardów, m.jin. Krakòwa czë Berlëna. (...) Jeżlë chtos chcòłbë ùmieszcë na stronie findlocalgift swòje produktë, tej sygnie, że bë zgłoszył sã do jich autorów. Nalezć jich je letkò, (...)

Kłopot z pòmòrską książką

Radio Gdańsk, Na bôtach i w bôrach, 17.11.2013

[RG, Magda ôd Kropidłowsczych] Książkóm z Pòmòrzò i ô Pòmòrzim felëje przede wszëtczim dobri promòcje, temù wëdówiznë z jinëch dzélów Pòlszczi rozmiejã trafic do wszësczych, a na Pòmòrzim cãzkò je wëprzińc pòza swój region. Do te wnioskù doszlë ùczãstnicë IV Pòmòrszczi Debatë ô Kùlturze. Z pòmòrską książką mają kłopot téż wëdówcë – gòdò Krësztòf Grynder z Wëdówiznë Oskar.

[KG] Każdy z nas wydawców, którzy wydają literaturę regionalną, zaczynał od głębokiego zainteresowania regionem. To nie jest tak, że robimy to tylko dla pieniędzy, bo (...) to nie są duże pieniądze, jeżeli w ogóle są. (...) w swoim wydawnictwie oczywiście oprócz literatury regionalnej wydajemy literaturę na tzw. szeroki rynek ogólnopolski. I jedno uzupełnia drugie. Często te książki, które mają większy nakład, niejako muszą zarobić na to, żebyśmy mogli wydać te książki o mniejszym nakładzie, na których nam zależy, zależy nam, żeby się ukazały.

[RG, Macëj Bańdur] Ùczãstnicë pòrównalë téż sytuacjã książków pò kaszëbskù z książkami napisónymi pò szlaskù. Czej tamte przedówają sã nawetk w 300 tès. egzemplérów, kaszëbszczë książczë dërch mòże rechòwac w stach. Më spitelë tej, co tak różni Szlãżóków ôd Kaszëbów.

[KG] Myślę, że przede wszystkim większa tożsamość, większa identyfikacja z regionem i większe poczucie odrębności. (...) Szlãżaków jest kilkakrotnie więcej niż Kaszubów. Kaszubi głównie zamieszkują środowiska małomiasteczkowe i wiejskie. Szlãżacy to jednak jest region bardziej uprzemysłowiony, ludzie bardziej wykształceni, z większą swia-

domością używający też swojego języka lokalnego.

[RG, MB] Ale są też dobre wiadła – gòdò Iwòna Joć-Adamkówicz z Wòjewòdzczci Biblioteczi we Gduńskù, chtërna przebadërowa wielosc wëpòzëczëniów książk pòmòrszczich i zagreńcznëch.

[IJ-A] Są autorzy piszący o Pomorzu, którzy są o wiele bardziej poczytni niż autorzy bestsellerów światowych. (...) taką bardzo poczytną pisarką na naszym terenie, która pisze o Pomorzu, akcje swoich książek osadza w naszym województwie, jest Hanna Cygler. Jej książki są czytane (...) na poziomie [słynnych skandynawskich kryminałów]. (...) Książka pomorska jest wydawana przez różne wydawnictwa – ogromna w tym rola bibliotek, skoro media się tym nie zajmują, żeby te książki wypromować (...). My jako wojewódzka biblioteka próbujemy wypromować literaturę regionalną wśród dzieci. Dla uczniów klas III i IV (...) organizujemy wojewódzki konkurs Szlakiem Pomorskich Baśni i Legend. (...) W tym roku zgłosiło się 49 szkół z województwa pomorskiego (...).

Kaszëbszczë jadło w Chinach

Radio Gdańsk, Na bôtach i w bôrach, 8.12.2013

[RG, Magda ôd Kropidłowsczych] Stało sã. W Szanghaju stoi kaszëbskò restauracjô. Jesz ôb lato më gòdelë, że taczë bûdink, całi z drzewa, w stòrim stylu, pòwstòwò na pòdwòrzm w Łëbie. Ôstòł tam zbùdowóny, a pòtemù rozebróny, balka pò balce pònumrowónë i włożónë do kontenerów. Nié tak dównò kontenerë przepłënãlë do Chinów i naszi lëdze jachalë składcac restauracjã na placu. W restauracji serwowónë mdze kaszëbszczë jedzenië. (...) Kòł restauracji je wiòldzi plac, tam mdze pòstawionò chëcz do górë nogama, takò jak ù nas, w Szimbarkù. (...) Projekt pòlskich pòdjimców tak sã jima [Chińczikóm] widzy, że mò statusu prioretetu ôd chińsczégò rzãdu. Dzys w àudicje łączimë sã z Szanghajã i gòdómë z ceslã, Jacëkã Drëwã ze Sëlëczëna, chtëren pilëje, że bë wszëtkò szło zgòdno z planem.

[JD] (...) Restauracjô je ju złożonò, całò konstrukcyjnie je ju fertich, wszëtkò je ju zrobionë z mòji stronë. Witro më wiészómë wińc, bądą gòsce (...) W piãc dniach jô jã złożył. (...)

Rehabilitacjô i Szlachcônczi...

W 2012 rokù w Kaszëbsczim Institute we Gduńskù òsta ùstanowionô Nôùkòwô Nôdgroda m. Gerata Labùdë. Łoni kapituła pòd przëdnictwã prof. Józefa Bòrzeszkòwsczégò wëbrała pierszych dobiwców. Òstelë nima: Sylwiô Bikòwskô i Agnieszka Chlebòwskô.

Nôdgroda je przëznôwónô dzãka donacji profesora Gerata Labùdë i jegò familie. Pòdług regulaminu mò bëc wrãziwónô młòdim badéróm za nôùkòwi dokòz wëdóny òb czas slëdnëch trzech lat, za cykl ksążkòwëch pùblikacjów abò za jesz niedrëkòwóny dokòz. Pròce mają rozkòsczerzac wiëdzã ò Kaszëbach i Pòmòrżim, a téż bëc na wësoczi hùmanistyczny rówiznie. Westrzód regulaminowëch warënków dobëcò nalòżl sã téż „piãkny jãzëk” i zrozumialosc dlò czëtińców, chtërny nie sã ùczalima.

Kapituła (prof. J. Bòrzeszkòwsczi, prof. Witòld Mòlik, prof. Cezari Òbracht-Prondzyńsczi, prof. Jerzi Strzelczik i prof. Jerzi Tréder) żdała na nòlepsze dokazë do 30 maja łòńszëgò rokù. Do kònkùrsu òstało dopùszczonëch 10 dokazów. Z nich nôwëżi òtaksonë òstałë ksążczë Sylwii Bikòwsczi *Rehabilitacja i weryfikacja narodowościowa ludności polskiej w województwie gdańskim po II wojnie światowej* (Gduńsk 2012) i Agnëszczë Chlebòwsczi „*Stare panny*”, *wdowy i rozwiedzione. Samotne szlachcianki w Prusach w latach 1815–1914 na przykładzie prowincji Pomorze* (Szczecëno 2012).

Tëmã pierszi z nëch pùblikacjów je wpisywanie Kaszëbów òb czas II swiatowi wòjnë na niemieckã nôrodnã lëstã, a téż kawle lëdzy na niã wpisónëch w pierszych latach Pòlszë Lëdowi Republici. To baro cãżczë doswiòdczenia, jaczé do dzysò doprowadzają na Pòmòrżim do rozmajitëch diskùsjów. Zajistnienië ti drãdżi tematiczi jakno nôùkòwi

problematiczi w pòstacji ksążczë dôwò wiele lëdzóm òdwògã do pòdzeleniò sã familiowi-ma relacjama. Robi te òsobistë wspòminczi dzëlã pòspólny pòmòrsczi historie, dzãka czemu tim lëdzóm ju nie je wstid wòjnowëch i pòwòjnowëch doswiòdczeniów—gòdała S. Bikòwskô òb czas kòrbiónczi, jakã jesmë pùblikòwelë w „Pòmëranii” w lëkwiacë 2013 r. (Ciãgle żywe rany, s. 9–12).

Drëgò z nôdgròdzonech ksążków òpisywò spòlëznowë pòzmianë w Prusach i na Pòmòrżim w XIX i na pòczãtkù XX w., a òsoblëwie tikò sã historie białczëny rësznòtë i stojiznë szlachcònków w pòmòrsczi spòlëznie. Nen dokòz stòl sã spòdlim do daniégò A. Chlebòwsczi ha-

S. Bikòwskô (z lewi) òb czas promòcji swòjji ksążczë w Bëtowie. Fot. P.D.

bilitacji. Wiãcy ò ji pròcë piszemë w tim numrze najégò pismiona na s. 58–59.

Aùtorczë òbëdwich dokazów wëprëdionëch przez kapitułã kònkùrsu dostałë pò 12 500 zł. Ùroczëstë wrãczenië nôdgròdë òdbëło sã w rujanie łòńszëgò rokù w Kaszëbsczim Dodomie we Gduńskù. Westrzód gòscy nalezlë sã nòlëznicë familie prof. G. Labùdë.

Pòstãpnò nôdgròda òstónie przëznónô za 3 lata. S. Bikòwsczi i A. Chlebòwsczi winszëjemë, a młòdëch ùczalëch z Pòmòrżëgò ròczimë do brzadny robòtë i żëczimë dobëcò w 2016 r.

Red.

A MOŻE PRENUMERATA?

s. 2 i 19

Milczący głos samotnych pruskich szlachcianek

Czarno-białe fotografie na okładce książki nie pochodzą z albumów rodzinnych, nie dokumentują hucznych wesel ani chrzcin, ani rodziny zebranej wokół ojca – głowy rodziny. Pierwsza z nich przedstawia puste wnętrze mieszkania, tak można sądzić na pierwszy rzut oka, dopiero po chwili widz dostrzega samotną kobietą postać siedzącą na parapecie okna, wpatrzoną w świat za szybą. Na drugiej fotografii widzimy kilkanaście kobiet w dojrzałym wieku. Nie są to jednak mniszki, o czym świadczy ich strój – skromne bluzki, długie spódnice, tu i ówdzie koronkowy kołnierzyk lub kamea pod szyją. Nie są one zapewne rodziną, jak więc znalazły się razem na wyblakłym zdjęciu?

MAGDALENA
IZABELLA SACHA

Zdjęcia z epoki, która dawno temu odeszła w przeszłość, są zaproszeniem do pracy habilitacyjnej autorstwa Agnieszki Chlebowskiej, adiunkt w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego i laureatki nagrody im. prof. Gerarda Labudy. Opracowanie szczecińskiej historyczki przybliży polskiemu czytelnikowi świat daleki od głównego nurtu historii Prus, w którym główną rolę odgrywały sukcesy bitewne pruskiej armii i zręczne poścignięcia polityczne królów i kanclerzy. W potocznym pojęciu, zaczerpniętym czy to z podręczników szkolnych, czy to z fundamentalnych opracowań Stanisława Salmonowicza, Prusy to państwo bez kobiet. Nie słychać w Prusach o wystawnym życiu dworskim, romansach czy intrygach królewskich metres. Królowe i cesarzowe – o których milczą polskie podręczniki, tak niewielką odgrywały one rolę w skomplikowanych związkach polsko-pruskich – egzystują na marginesie wielkiej historii swych mężów jako przykładowe matki i żony. Prusy to państwo oparte na dwóch, zdecydowanie męskich (jak powiedziałaby Maria Janion: homoerotycznych) filarach, czyli na ślepo zdyscyplinowanej armii i nowocze-

snej biurokracji. Jeśli w podręcznikowej historii Prus pojawiają się kobiety, to są to postaci tak symboliczne jak królowa Luiza – przedwcześnie zmarła wierna małżonka i matka dziesięciorga dzieci. Oto wzór dla pruskiej szlachcianki, która powinna spełniać swe powołanie u boku męża, junkra i oficera, wychowując gromadkę dzieci i doglądając gospodarstwa, zgodnie z zasadami pilności, karności, surowości, oszczędności i uczciwości, czyli wedle kanonu pruskich cnot, wynikających z Kantowskiej etyki obowiązku i pietystycznej religijności. A co, jeśli ten wzór okazywał się dla wielu kobiet nieosiągalny?

Agnieszka Chlebowska swoje wnikliwe, rzetelne opracowanie historyczne poświęca kobietom stojącym na uboczu propagowanych modeli życia kobiecego. Jej – najczęściej niemymi – bohaterkami są kobiety niezamężne („stare panny”, „wysuszone śliwki”), wdowy oraz kobiety rozwiedzione. Autorka skupia się na przedstawicielkach stanu szlacheckiego w Prusach, tego stanu, który najsilniej wspierał monarchię, co owocowało wzajemnymi zobowiązaniami pomiędzy władcą a „szlachetnie urodzonymi”, którzy w ciągu długiego wieku dzielili się między Kongresem Wiedeńskim a wybuchem I wojny światowej) zaczęli tracić grunt pod nogami w miarę

Agnieszka Chlebowska

„Stare panny”, wdowy i rozwiedzione.
Samotne szlachcianki w Prusach
w latach 1815–1914
na przykładzie prowincji Pomorze

rozsypanych się systemu feudalnego na rzecz coraz silniejszej modernizacji i industrializacji społeczeństwa. Tradycyjne wzorce życia szlacheckiego, które wymagały solidnych fundamentów finansowych w postaci dochodowego majątku ziemskiego, coraz bardziej chwiały się w posadach, a wraz z nimi – wzorce zachowań kobiet i mężczyzn. Mężczyźni odnajdywali nowe pole dzia-

łania w życiu publicznym: w armii i polityce, kobiety zaś, szczególnie te samotne, pozbawione „męskiej ręki”, nie były już w stanie sprostać dawnemu modelowi życia przedstawicielek „klasy różniaczek”. Taki punkt wyjścia nakreśla szcześcińska wykładowczyni, zadając pytania o kwestie, których zabrakło w podręcznikach szkolnych. Jakże są to kwestie?

Kwestią podstawową (poza wstępnym określeniem ram chronologicznych i geograficznych, uściślającym zakres badań do pruskiej prowincji Pomorza w latach 1815–1914) jest problem samotnych kobiet należących do stanu szlacheckiego. Stan ten, przez całe wieki uprzywilejowany, w ciągu XIX wieku zaczął tracić wcześniejsze podstawy swego statusu, co dotyczyło także kobiet. W omawianym okresie wzrosła liczba samotnych szlachcianek, zwłaszcza niezamężnych (wynosiła nawet do 1/3 danego pokolenia kobiet). Praca Chlebowskiej ma na celu wyjaśnienie tego zjawiska w szerszym kontekście politycznym, gospodarczym i społecznym, a także ukazanie metod, jakie stosowała szlachta, by poradzić sobie z jego skutkami.

Analiza zjawiska, oparta na imponującej liczbie opracowań i źródeł archiwalnych (głównie z archiwów związków rodowych), układa się w logiczny ciąg czterech rozdziałów. Czytelnik zapoznaje się w pierwszej z częścią z statusem i pozycją pruskich szlachcianek. Następnie poznaje kontekst społeczny fenomenu kobiecej samotności, który stał się zjawiskiem uniwersalnym już w XIX wieku, jako efekt zmian demograficznych, a także prób zachowania szlacheckiego *status quo*. Autorka omawia także wpływ stereotypów nt. „zasuszonych starych pań” na sytuację towarzyską kobiet niezamężnych. Z kolei druga część pracy poświęcona jest metodom, jakimi próbowano zaradzić niekorzystnym skutkom kobiecej samotności na dwóch płaszczyznach: z poziomu polityki państwowej państwa pruskiego oraz z poziomu aktywności szlacheckich związków rodowych. Te rozdziały przybliżają zasady działania królewskich fundacji oraz zakładów opiekuńczych, ustanawianych zarówno przez króla, jak i przez poszczególne rodziny szlacheckie na potrzeby kobiet z danego rodu. Metoda pracy oparta jest głównie na analizie danych ilościowych,

i to właśnie może nużyć czytelnika, który mógłby być bardziej zainteresowany głosem opisywanych kobiet niż danymi statystycznymi. Kobiety te jednak w większości pozostają nieme, przedstawione jako obiekt zewnętrznych starań i zabiegów. Mimo to ten milczący głos pruskich szlachcianek skłania do refleksji nie tylko historycznych.

Współczesny czytelnik dowie się, o dziwo, że zjawisko „singlelek” nie jest typowe dla końca XX i początku XXI wieku oraz że nie musi ono wynikać z haseł feministycznych czy antykościelnych – bo stało się chlebem powszechnym wielu kobiet już w XIX wieku. Frapujące są też, również w kontekście współczesnych dyskusji o coraz bardziej ograniczanej roli państwa w neoliberalnej gospodarce, fragmenty wyjaśniające zobowiązania pruskiej władzy królewskiej wobec kobiet. Polityka opiekuńcza wobec samotnych szlachcianek – grupy „wykluczonych” w stanie najbardziej w Prusach uprzywilejowanym – ukazana jest jako oczywista z punktu widzenia króla, który w ten sposób wynagradzał wierność mężów i ojców, starając się rozszerzyć tę opiekę również na stan mieszczański. W tym kontekście historyczne opracowanie Agnieszki Chlebowskiej może się stać przyczynkiem do dyskusji o teraźniejszości. „Z dziełami historycznymi jest tak jak z prądami rzek,

które dopiero wtedy nabierają znaczenia, gdy są spławne” – jak stwierdził w 1751 roku Fryderyk Wielki. Dzieło Agnieszki Chlebowskiej, choć dotyczy zamkniętej przeszłości, to dzieło „spławne”, a przy tym przykład wieloletniej, rzetelnej pracy badawczej – pracy nad uzupełnianiem luk w wiedzy w kontekście „historii totalnej”, obejmującej różnorodne warstwy codzienności.

Paradoks zaś późniejszej historii stanowi fakt, że w oczach współczesnego polskiego czytelnika synonimem Prusaczki nie jest wcale wzór kobiecych cnot, piękna królowa-matka Luiza, lecz samotna, przez całe życie niezamężna i odmawiająca zamążpójścia pruska szlachcianka – hrabina Marion Dönhoff, utrzymująca się z dziennikarstwa i pisarstwa, którym to rzemiosłem junkierskie rody gardziły kiedyś tak bardzo, że wstyd było mówić o tym w towarzystwie... Cieszyć się więc należy, że dziś polska historyczka przybliżyła nam swym piórem dzieje niemieckich kobiet, które żyły na tych ziemiach przed nami. Kobiety, po których pozostały tylko wyblakłe, czarno-białe fotografie.

Agnieszka Chlebowska, „Stare panny”, wdowy i rozwiedzione. Samotne szlachcianki w Prusach w latach 1815–1914 na przykładzie prowincji Pomorze, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012.

www.kaszubi.pl

aktualności zapowiedzi wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż aktualności

wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż aktualności zapowiedzi wydarzenia

wywiady reportaż aktualności zapowiedzi wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż

aktualności zapowiedzi wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż aktualności

wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż aktualności zapowiedzi wydarzenia

reportaż aktualności zapowiedzi wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż

aktualności zapowiedzi wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż aktualności

aktualności zapowiedzi wydarzenia fotorelacje wywiady reportaż aktualności

**POMORSKI
PORTAL INFORMACYJNY**

Dramaturgiô Annë Łajming

Dzél 1: Tematë i kònwencje

Anna Łajming dała sã pòznac przédno ze swòji prozë, tak ti àutobiograficzny, jak i fikcjonalny. A timczasã napisa jész sztyrë dramaturgiczne dokazë, leno jak dotąd nie bëłë òne szerzi analizowane w tradycji nòukowi. Gwësno dõ sã nalezc cekawë ùwòdži ò apartnoce pòkòzaniò na binie ji dramatów, przë czym bëłë to barzi dosc ògłowë merczy òdnòszajacë sã do téatralnégò zëcégò Kaszëb, nigle przedstawienië spòsobù jich rozmieniò na spòdlim dramatologicznëch badérowaniów.

DANIEL KALINOWSKI

Zacznã òd samégò spòdlégò, to je zes-tówkù dokazów Łajming pisónëch z ùdbã pòkòzaniò jich na binie. Ji drama-turgicznò droga zaczęła sã òd szołoùtłci „Parzyn”, przësłòny na kòszalińszci kònkùrs lëteraczi w 1958 rokù, chtër-na jész nie bëła wëdònò w drëkù. Pòstãpnym dokazã je „Szczescë” – bi-nowi òbròzk w dwóch zdradziach, pierszi róz òpùblikówóny w 1959 rokù. Pòtemù napisała widzawiszczë „Pustko-wie”, chtërnégò wëjimk bëł drëkówny w czãdnikù „Kaszëbë”. Pòzni pòwstało „Spòtkanië na Pòlmackù”, wëdònë dopiérkù w 2005 rokù. Slëdnym drama-turgicznym ùtwòrà Àùtorczy je òbròzk na binã „Gdze je Balbina”, òpùblikówóny jakno òsobny zesziwk w 1974 rokù. Na spòdlim wspòminków lëteraczi jidze sã doznac, że ji ùdbã bëło napisanië jész jinëch widzawiszczów, równak zaòstałë leno w ji ùmëslënkach i pòczãtkówëch cëchùnkach, jaczé równak òstateczno nie nalazłë nòlëznégò ùznaniò w òczach slëpszi Àùtorczy.

Zdramatizowónë òpòwiescë ò mòlëch spòlëznach

Dramaturgiczne bédënczi Annë Łajming mòze ùstawic w rëdze spòlëznowò-òbëczajowëch dramatów, czerowónëch do czëtińca/zdrzëlcë dozdrzeniałégò i wësztòlconégò. Chòc przez tematikã, òbrëmienië i przedstawionë pòstacje

mòcno sparlãczonë z kùlturã wsowã, równak nie sã to dokazë fòlkloristiczno-òbrzãdowë. Nòlëgałòbë je pòstrzegac jakno zdramatizowónë òpòwiescë ò mòlëch kaszëbskich spòlëznach, òbstojiwajacëch w cãczim i nieùbëtym dërchanim, dalek òd kùlturalnëch òstrzòdków, przërobinów czë krajowi administracji. To je dramaticznosc, sti-listiczno rozcygajacò sã midzë realizmã a naturalizmã, dokòznòtã a pròwdã bëcégò, pòdezdrzónã lëdzkã żòrotã a òbrazama glãbòczégò humanizmù.

Dramaturgiã Annë Łajming nòlëga-łòbë rozwòzac w kònteksce ji prozë, kò òdnòszò sã do tëch samëch jiwrów i ti sami òbëndë. Nawetka pòëtika nëch, we-dle lëteracczégò òrtu różnëch dokazów, je szlachòwnò, chòc gwësno jinota dra-maturgii òdnòczò sã ò wiele wiãkszym dzëlã dialogòwòscë niżlë òpisowòscë, wërãzno rësniëszim rozwijã akcji nigle refleksyjnyma dzëlama. I w pierszim, i w drëdżim òrce dzëła przedstòwijã jawernòtã czasów sprzed drëdżi swia-towi wòjnë, nadto bòhaterowie sã téz pòkòzóny jakno nie jinaczãcy sã ani spòlëczno, ani òsobòwòscowò. Nawet mòle wëdarzeniów sã ògrãnczonë, to nade wszëtκό pòlnoiwë regionë Kaszëb – Gòchë i Zòbòrë.

W kònwencji realisticznégò téatru

Dramaturgiô Annë Łajming òstała ùjawernionò w całoscë w kònwencji realistycznégò téatru. Leno czasã do-

chòdajã do ni òbrëmia, jaczé mòze parlãczëc z pòëtikã naturalizmù, rów-nak je to spròwk dzysdniowi interpre-tacji, a nie rozmëslnégò esteticznégò wëbiëru Àùtorczy. Realistyczny i mime-ticzny charakter binowëch dokazów je jész pòtãgòwóny przez òbëndã téatralny zmòwë, wësztãpujacë pòstacje i dopaso-wanië jãzëka wëpòwiescë. Chcejmë tu chùtkò przëzdrzec dramatë Łajming, żebë mòcni wëkazac scwierdzenië, że stara, bë nie włączac do nëch binowëch dokazów mòtiwów fantasticznëch, dozwlòła ji na niezanòlëzny, a przez to apartno wòrtny òpisënk dównégò kaszëbsczégò swiata.

„Szczescie” – binowi ôbrôzk w dwóch zdrzadniach – tacy w se swôjną znankã ùtwórstwa Annë Łajming, to je ôpisywanie jawernotë kùlturowi enklawë. W Trzebùniu, w kòscersczim pòwiace, toczą sã w 1919 roku sprawë na ôkò prostëchnë, nôzwëczajniészë, wnet bez znaczeniô, kò równak w samim ôpisanim kaszëbsczich chëczków, w ùdali charakteristice midzëwójnowi biédë, pòkòzónë sã pròwdë wiele wiãkszi mòcë i znaczeniô. I nie jidze tu leno ô etnograficznë wëapartniënia i faktograficznã pròwdã, ale ô pòznanië emòcjonalnëgo i intelektualnëgo zëcëgo lëdzy z nëch strón. Dzãka dramatowi Łajming mómë leżnosc ôbserwòwac Agùsta – biédnëgo, kalëcznëgo kròwca, chtëren mładë sztërdzesce lat stòri, czëje sã nieùbëtnym, niepòtrëbnym i zestarzałim. Widzimë jegò bialkã, 36-latną kòbiëtã, znerwòwónã, nieszczestlëwã i nieradzãcã so z żòrotã swëgo dodomù. Zjimajãcy je pòzdratk na jich 5- i 9-latné còrczi: wëglòdnialë, znielusatë i wëstraszonë. Przed takã familiã prziiðnota malëje sã leno niegwësnotã, a ni majã co liczëc na swòje ùmiejãtnoscë ani na pòmòc jinëch lëdzy, a le blòs na jaczis ôpatrzny przëtròfk, kãsk szczescëgo. Dokòz Łajming je apartnã analizã kaszëbsczëgo òrtu mészleniô i pòjmòwaniô, czym je biëda i bógactwò, bezmòc i rësznòta, dëchòwòsc i materialnòta, czym swòjnë kòzdemù człowiekòwi brëkòwnotë, a czym wëpëniwanië ôbrzëszków wzglãdã spòlëznë. Nòwiãksim szczescym je mòżnosc robòtë, zarobieniô dëtka na chlëb dlò se i swòji rodzënë, bë sã zdòwało, że czësto normalnò sprawa, równak jakùz drãgò do zjiscieniô dlò bòhaterów dokazu.

„Spòtkanië na Pòłmackù” je dramatã rozgriwajãcym sã w ny sami czaso- wi i ôbmiestny jawernoce, jak „Szczescie”. Gdzes na pòłniowëch Kaszëbach,

w glãbiznach lasowëch, na pòczãtkù drëdzi dekadë XX stalata widzimë mòlã kaszëbskã spòlëznã, klepiãcã biëdã, zëjãcã z dnia na dzëń, rojącã ô jaczich zwëskach i zajmajãcã sã cãżkã robòtã na gbùrstwie. Pierszoplanowi bòhaterowie dramatu – Dawid, Dawidowò, Fräck i Fräckowò – to prosti lëdze, bez szkòłów, swiat pòjmajãcy z pòzdratkù swòji ôgrãnczony swiadë, ale przë tim na swòj òrt pòczestno przëjimajãcy całã spòdlecznã jawernotã i jeleżnoscë zëcëgo. Nòwòżniëszim wëdarzenim dokazu je zëhndzeni mòlecznëch mieszkãnców pùstków, zwònëch Pòłmackã, z Kaszëbama dówni tu zëjãcyma, chtërny wëcygnãlë do Americzi i pò latach zachcało sã jima przëjachac nazòd do ôjcëznë. Szolòbùlkowò-przesmiëwnym strzodkã wëzwëskònym przez Łajming je pòkòzanië, że tak mieszkãncë pùstk, jak i amerikańszi gòsce zëjã rojitwama. Pùstkòwi lëdze wëòbròżają so Amrikã jakno kròjnã ekònomicznã bòkadë i mészlã, że Marcell i Marcellowò, chtërny tamstãdka przëjèdzają, przëwiezã ze sobã kòfrë wëpchónë dolarama. Zòs „Amrikònowie” lelekòwato dbajã, że w rodnëch stronach dali bãdã sã mòglë spòtëkac ze swòjimã drëchama z młòdëch lat, przëżëwac te same, co dówni, przëtròfczi, a nade wszëtckò, że kùreszce na Kaszëbach doznanã ùbëtckù, jaczëgo nie zaszmakelë w Americë. Skùtk je taczë, że wszëtckë bòhaterowie w zëtknienim z faktama czëjã sã wëstawiony do wiatru, ôstòwajãcë w swòjim zãdzëwòwanim i nimòcë.

Trzecym ôpùblikòwònym dzetã Łajming je kòmediã „Gdzie je Balbina”. Nen dokòz jawernotã i problematikã je nòblëższë ternym czasóm. W znaczenim rozwiu teatralnëgo ùmëslënkù krãcy sã wkòł starë rodzëców chcãcëch ôżenic titùłowã bòhaterkã. Nië mni wòżnë je równak spòdlë pòkòzaniô

òbëczajowëgo zëcëgo rodzëców – Jakùba i Jakùbòwi. Pòczëniõne przez Łajming ôbserwacje kaszëbsczë mentalnoscë i wiërnë ôdmalowanië henëtnëgo spòdlecznëgo ùkladu sã pòkazywónë w naturalisticzno-realisticzny pòëtime, jakò i dzysò pòrësziwò. Pòkòzónë midzëpòkòleniowë niepòrozumiënia bënë kaszëbsczë spòlëznë, zòbrazowónë w zdrzadni rajeniô Balbinë, ôdnòszajã sã do szerszych socjologicznëch zjawiszczów; mentalnoscowëch i òbëczajowëch przemianów dokònywajãcëch sã w dwadzeszcz latach (XX stolecò) na pòlskò-niemiecczim pògrãnczim. Aùtorka w „Gdzie je Balbina” stwòrzëła cekawã mieszkãnkã pòczestnotë i wmielëwi przëżërnotë realizmù, a przë tim pòkòza, jak mòcno je w kaszëbsczim strzodowiszczu zaszczëpiõne ôceniwanië i ôbsãdzanië człowieka pòdlug jegò majãtkù, wiëkù i pëlcë. Dramat Łajming z ôstrã, ale nië tendencyjnã zajimnotã pòkazëje jasné i cemnë stronë spòlëcznëch schematów na Kaszëbach: dowiërnotã, jakò czasã przesztòlcò sã w pòdlëżnotã, ùszònowanië robòtnoscë nieròz zamieniwajãcë sã w jedyny òrt pòstrzëganiô lëdzy, kùreszce przëstrzëganië òbëczajowëch nakazów, chtërno pòtrafi przemienic sã w kònfòrmizm. Anna Łajming pòtrafiã wëzwëskac tradycyjny mòtiw kaszëbsczëgo wieselëgo, donëchczas parlãczãcy sã z òbrzãdowòscã, do ôpisanìò nowëch jeleżnosców kaszëbsczë wsë. Pòkazëjã sã tu prosti, zwëczajny, niczim sã nie wëapartniwajãcy lëdze razã ze swòjimã pòkrãtnoscama i lelekòwatoscama. Tu sã widzy nië wëstilizowónë czë mòdelowë pòstacje, ale szlachòwónë na jawernëch i tubëtnech mieszkãncach kaszëbsczich „pùstków” i wëbùdowaniów.

Tłom. Bòżëna Ùgòwskò

KASZUBSKA KSIĘGARNIA INTERNETOWA www.kaszubskaksiazka.pl

Spacerując po mieście polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego...

Wśród przewodników, nazywanych w ostatnich latach coraz częściej z przymrużeniem oka „spacerownikami”, pojawiła się kolejna publikacja: tom o charakterze historyczno-literackim, zapraszający do spacerów po przeszłości i teraźniejszości Elku. To jedno z mazurskich centrów, naznaczone przez Wielką Historię usytuowaniem na styku polsko-niemieckich wpływów kulturowych, a do 1945 roku – w najbardziej na wschód położonej niemieckiej prowincji. Zamieszkałe niegdyś przez różne grupy etniczne, obecnie przede wszystkim przez przybyłych z różnych stron w wyniku pojałtańskich „transferów ludności” i ich potomków.

Autorami książki są Michał Olszewski, pisarz i dziennikarz „Tygodnika Powszechnego”, oraz Rafał Żytyńiec, kulturoznawca zajmujący się m.in. historią literatury i kultury Prus Wschodnich, pracownik elckiego Muzeum Historycznego i Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Pochodzący *nomen omen* z Elku z pieczołowitością zebrali fakty i zrekonstruowali liczne mikrohistorie, docierając do zakurzonych dokumentów archiwalnych, przeglądając stare numery gazet polskich i niemieckich, teksty literackie oraz relacje podróżujących. W ten sposób udało im się osiągnąć założony efekt uwiagłowości, niezbędny przy podejmowaniu próby uchwylenia *genius loci* miasta na pograniczu historyczno-kulturowym. Jednocześnie zaś obraz, który zarysowali, nie ma pretendować do ujęcia całkowitego. Detektywi przeszłości zastrzegają bowiem we wstępie: „dopiero teraz zaczynamy odkrywać zbiory archiwalne, w których roi się o nieopowiedzianych historii. Nareszcie pełnym głosem mówią też świadkowie

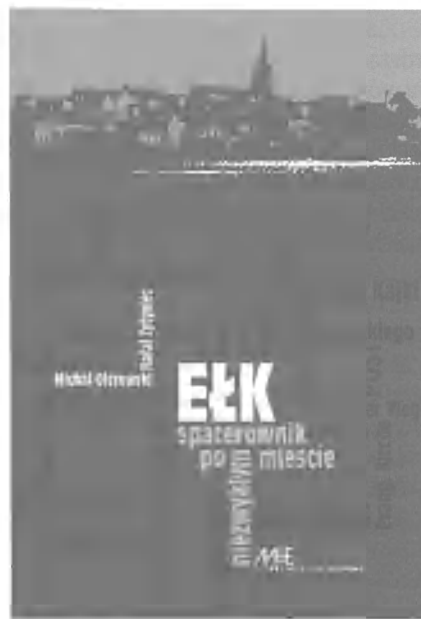
pierwszych powojennych lat miasta, przywołując dramatyczne i nieznane szerzej szczegóły” (s. 9).

Książka składa się z pięciu propozycji tras turystycznych, a ponadto zawiera uzupełniające rozdziały, takie jak „Białe Plamy, czyli Elk w Trzeciej Rzeszy” oraz „Elk w oczach innych”. Opatrzona została bibliografią oraz licznymi ilustracjami, w tym historycznymi i współczesnymi mapami i fotografiami.

Trasy turystyczne wiodą czytelnika po miejscach pamięci i niepamięci, uwzględniając opowieści już funkcjonujące w przestrzeni społecznej, i – jak zapowiadają autorzy – jeszcze nieznaną. Ich celem, który w pełni osiągają, jest pokazanie „uwikłania miasta i ludzi w tryby wielkiej historii.” (s. 9), w tym także kreacji jego wizerunku w „meandrach stereotypów” (s. 231). Rozpoczynając wędrówkę od dworca kolejowego, przewodnicy pokrótce szkicują historię poszczególnych budynków, zatrzymując czytelnika tu i ówdzie na dłużej. Na jednym z takich przystanków na szlaku stały niegdyś kamienie plebiscytowe, upamiętniające zwycięstwo Niemców na Mazurach w plebiscycie w roku 1920. Autorzy próbują na podstawie relacji pisanych zrekonstruować atmosferę tamtego politycznie gorącego okresu i kresła sylwetki poszczególnych postaci zaangażowanych w kampanię.

W dużej części właśnie przez pryzmat mininarracji o pojedynczych losach poznajemy złożoność przeszłości miasta. Wśród opisywanych osób są charyzmatyczni kaznodzieje tutejszego zboru baptystów, prusko-niemieccy urzędnicy wierni ideologii swoich czasów, dowódca stacjonującego w mieście w XVIII wieku szwadronu huzarów, ideologowie narodowego ruchu żydowskiego i pionierzy ruchu syjonistycznego, energiczni duchowni katolicy wspierający polskie osadnictwo tzw. Ziemi Odzyskanych po 1945 r., przemysłowcy, elccy wolnomularze i wielu innych.

Jest wśród tych sylwetek także Michał Kajka (1858–1940), mazurski poeta ludowy, upamiętniony w elckim Parku Solidarności. Zatrzymując się przy jego pomniku i zarazem historii, autorzy szkicują dzieje Mazurów jako ludu pogranicza, wskazując na ich instrumentalizację w programach politycznych i narracjach

propagandowych kolejnych systemów państwowych Niemiec i Polski, w tym w ramach ideologii powrotu „Ziem Odzyskanych” do Macierzy.

Wśród przywołanych autochtonów jest również mazurski duchowny katolicki ks. Karol Fox, w okresie międzywojennym prowadzący parafię katolicką w Elku, podczas wojny organizujący pomoc dla polskich robotników przymusowych oraz współpracujący z partyzantką polską, który nie opuścił miasta w 1945 roku. Choć posługiwał się biegle polszczyzną i zaskarbił sobie szybko szacunek nowych wiernych, jednak jako autochton nie zyskał zaufania polskich władz kościelnych i został przeniesiony, czy też raczej zesłany, do odległej wiejskiej parafii. To paradygmatyczne przykłady dialogu pomiędzy pograniczem a przedstawicielami narodowego centrum, nieakceptującego dwukulturowości, znane dobrze także z pomorskiej przeszłości.

Kolejny przystanek naszego spaceru to pierwsze lata powojenne w Elku, tworzenie nowego życia w murach i na zgłiszczach pozostałości po niemieckich mieszkańcach, niepisane układy dotyczące zarządzania „Ziemiemi Odzyskanymi” pomiędzy Kościołem i państwem, rosnąca siła bezpieczeństwa. Przy tym autorzy nie unikają wskazywania na brutalność nowego porządku.

Trasa czwarta poświęcona jest pisarzom związanych z miastem, wśród których postacią najwybitniejszą jest

Siegfried Lenz, pisarz urodzony w Elku w roku 1927, od 2011 honorowy obywatel miasta, wymieniany w jednym rzędzie obok „naszego” Güntera Grassa i Heinricha Bölla. Jest autorem m.in. zbioru opowiadań *Wie zärtlich war Suleyken* (1955, *Śłodkie Sulejki* 1988), które obok autobiograficznych tekstów Marion Gräfin Dönhoff *Namen die keiner mehr nennt* (1962, *Nazwy, których już nikt nie wymienia* 2001) stały się jednym z niemieckich „miejsz pamięci” związanych z utraconym Wschodem. Oba „memoria” stanowiły ekspozycję głośnej wystawy *Ucieczka – Wypędzenie – Integracja*, którą Niemieckie Muzeum Historyczne w Bonn udostępniło zwiedzającym w 2005 roku. Lenz jest także autorem powieści *Heimattmuseum* (1991, *Muzeum ziemi ojczystej* 1978), w której „radikalnie zrywa z mazurskim mitem”, w konsekwencji czego przez kręgi zorganizowanych ziomków zostaje uznany „za zdraycę świętej mazurskiej sprawy” (s. 126). Nasi przewodnicy słusznie określają ten tekst literacki jako „lekturę obowiązkową dla wszystkich, którzy chcą dotknąć mocno spletanego węzła, jakim jest historia tych ziem” (s. 124).

Obraz przeszłości ukazany i odczytywany jest także we fragmentach tekstów literackich pisarzy mniej znanych i reprezentujących odmienne niż Siegfried Lenz postawy, jak np. urodzonego w Elku (w 1925 r.) Klausa Skibowskiego, dziennikarza zachodnioniemieckiego, autora wydanej w 2009 roku książki *Wolken über weitem Land* [Chmury nad daleką krainą], w której złożył hołd krainie lat dziecińczych. Przedstawione zostały sylwetki także dziennikarzy i pisarzy – braci Fritza (1858–1939) i Richarda (1862–1932) Skowronnek, którzy jako synowie leśnika dorastali w podełckiej miejscowości Szyba. W okresie międzywojennym odegrali ważną rolę w budowaniu niemieckiego mitu mazurskiego i umacnianiu przekonania o roli Prus Wschodnich jako twierdzy przed słowiańską powodzią.

W ramach trasy piątej, we współpracy z historykami IPN-u, autorzy próbują opowiedzieć stalinowską przeszłość miasta, wskazując na miejsca związane z działalnością lokalnego Urzędu Bezpieczeństwa, a także rekonstruując jedną z młodzieńczych historii, zakończoną poważnym wyrokiem sądowym, wska-

zując na sposoby działania lokalnej bezpieki.

Przedstawione pokrótce w przewodniku zostały także wspólnoty wyznaniowe funkcjonujące w mieście obecnie, a także działająca od XVIII wieku do II wojny światowej gmina żydowska. Żydzi dysponowali w przestrzeni miejskiej synagogą zbudowaną w połowie XIX wieku, zniszczoną podczas tzw. nocy kryształowej w 1938 roku (tak jak pomorskie synagogi m.in. w Bytowie, Człuchowie, Łęborku i Sopocie), mykwą i osobnym kirkutem.

Autorzy przywołują relacje z podróży przejeżdżających przez miasto osób z różnym zapleczem kulturowym, m.in. fragmenty głośnego reportażu Melchiora Wańkowicza *Na tropach Śmętka* (1936), czy też owoce pięcioletniej wyprawy zorganizowanej przez Instytut Zachodni w 1946 roku, wydane jako tom *Warmia i Mazury* w serii *Ziemie Staropolskie* w 1953 roku.

Czy pozostaje jakiś niedosyt? Brakować czytelnikowi może mikroopowieści o powojennym losie społeczności elckich wypędzonych, działalności ich stowarzyszeń itp., choć autorzy jednocześnie podkreślają, że Rogalla – protagonista powieści *Muzeum ziemi ojczystej* Lenza – „mimo oddalenia od kraju lat dziecińczych, nadal pozostaje jego mieszkańcem” (s. 125). Pojedyncze informacje zostały ujęte, jak np. o ojcu Klausa Skibowskiego – Otto – który po wojnie rozpoczął odbudowywanie społeczności przedwojennych elczan, współtworząc w Hamburgu w 1947 roku Wspólnotę Powiatu Elckiego (Kreisgemeinschaft Lyck). Czy też uwaga dotycząca niezmiennie zadziwiającego sposobu interpretacji wybuchu II wojny w publikacjach wypędzonych, utrwalającego *de facto* treści propagandowe III Rzeszy.

Tego typu publikacje, utkane z rozmaitych mininarracji, wpisują się w procesy „odpominania” na pograniczu, posługując się metaforą poznańskiego germanisty Huberta Orłowskiego. Jednocześnie świadczą o osławianiu i zarazem przyśwajaniu „obcych” elementów przeszłości przez współcześnie tu mieszkających. Te sploty mikrohistorii, nierozłącznych sobie pretensji do ujmowania zdarzeń w całej ich rozciągłości, pojawiły się w miejsce makronarracji, które jeszcze do niedawna w jednej spójnej opowieści

wyjaśniać miały nam procesy dziejowe. Pojedyncze mikrohistorie współlistnieją z założenia z innymi opowieściami czy to na zasadzie komplementarności, czy też konkurencyjności.

No właśnie, do kogo ta książka jest właściwie skierowana? W pierwszym rzędzie chyba do samych elczan, dając im możliwość lepszego zrozumienia skomplikowanej przeszłości miejsca, w którym żyją. Ale też z pewnością także do byłego, obecnego lub potencjalnego turysty odwiedzającego to miasto. To także książka dla osób zainteresowanych i doświadczonych spletanymi losami polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego, które odczytują poszczególne historie poprzez paralele. Istotne byłoby, aby zjrzały do niej także osoby związane z rejonami Polski o odmiennej specyfice, aby poszerzać grono zaangażowanych w dialog pomiędzy narodowym „centrum” a „peryferiami”. W tłumaczeniu niemieckim przewodnik ten z pewnością dla potomków mazurskich, czy patrząc szerzej wschodniopruskich „wypędzonych”, byłby „innym” oknem na przeszłość miejsca, zwłaszcza tę bliższą, po 1945 roku. A sami autorzy pomiędzy wierszami wskazują na jeszcze jedną grupę w Polsce – tych „przenikniętych [polskim] kresowym mitem” (s. 125).

Uważny czytelnik odnajdzie w elckim przewodniku nawet swoje „cassubica” – np. Kaszubami nazywano jedną z grup młodzieży elckiej w czasie plebiscytu (s. 22). Jeżeli zaś możemy się pokusić o fragmentaryczne porównanie z kaszubsko-pomorskim podwórkiem pamięci, to z pewnością jeden z pierwszych ważnych kroków na drodze ku dopuszczeniu do dialogu kolejnych perspektyw stanowią albumy przedwojennych fotografii, opracowywane dla poszczególnych miejscowości Kaszub oraz reprinty i tłumaczenia przedwojennych przewodników. Jednym z włączanych głosów jest przewodnik *Śladami Bismarcka po Pomorzu* (2001) Jarosława Ellwarta i Petera Oliviera Loewa, prowadzący po miejscach i przywołujący historie związane z postacią Otto von Bismarcka oraz rozgałęzioną rodziną jego żony Johanny z Puttkamerów. Publikacja ta poniekąd demitologizuje obraz pomorskich junkrów i postać samego wielkiego kanclerza, który w pamięci polskiej zredukowany został do jego

antypolskiej działalności politycznej. Wśród palety gdańskich przewodników w tym miejscu wymienić należy książkę *Kaszubi a Gdańsk. Kaszubi w Gdańsku* (2009) Józefa Borzyszkowskiego, Katarzyny Kulikowskiej i Cezarego Obracht-Prondzyńskiego. Ukazuje ona ślady obecności i działalności kaszubskiej w mieście, w którym Kaszubi wprawdzie stanowili i stanowią mniejszość, lecz zarazem element kontynuacji, które ponadto na przestrzeni wieków odgrywało rolę gospodarczego, administracyjnego i kulturowego centrum kaszubskiej społeczności, a jednocześnie w gdańskich przewodnikach w znikomy sposób dostrzegany jest udział Kaszubów w życiu Gdańska. Jednym z celów twórców przewodnika *Śladami żydowskimi po Kaszubach* (2010) pod redakcją Christiana Pletzinga i piszącej te słowa było dołożenie do mozaiki wielokulturowości Kaszub głosy byłych żydowskich mieszkańców. Wyróżnić należy kartuskie przewodniki Romana Apolinarego Reglińskiego, stanowiące polifoniczne kompendium wiedzy o dziejach miasta, jego mieszkańcach i pomnikach architektury, do tego bogato ilustrowane. Tym cenniejsze, że z założenia pomyślane do publikacji zarówno w języku niemieckim jak i polskim. Tym bardziej szkoda, że autor zdaje się przechyla miejscami szalę wielogłosowości, dalece dostosowując poszczególne wersje językowe do odbiorcy. Na przykład w doborze fotografii dla niemieckojęzycznego turysty przeważają ujęcia z czasów II wojny światowej, przy których wyczulonemu czytelnikowi brakuje komentarza wskazującego na złożoną i dramatyczną specyfikę tego historycznego czasu. A niewątpliwie nowatorską pozycją w tym kontekście jest niedawno wydany album *Losy różne, miejsca wspólne. W krainie wielu: kultur, języków i smaków...* (2012) pod redakcją Cezarego Obracht-Prondzyńskiego. Album przeprowadza czytelnika przez współczesną różnorodność kuchni bytowskiej, zarazem niejako rozplątując historyczne losy poszczególnych społeczności i sylwetek, tworzących przeszłość i teraźniejszość regionu.

Z pewnością każde miasto pogranicza kulturowego, a z naszej perspektywy – Kaszub i Pomorza – zasługuje na podobny do ełckiego przewodnik, uwzględniający w narracji wiele perspektyw i pamięci

poszczególnych społeczności związanych z danym miejscem. Zakrawa powoli na truizm podkreślanie faktu, że eksplorując wielowątkową przeszłość miejsc, mamy możliwość lepiej zrozumieć lokalne kody kulturowe, a tym samym mechanizmy funkcjonowania także współczesnej codzienności. Wprawdzie autorzy ełckiego spacerownika wskazują na jego „widmowość”, jednakże właśnie poprzez zapełnianie widma konkretnymi kształtami – opowieściami, ową widmowość przezwyciężają. Przywracają zarazem znaczenie miejscom, którym zostało ono odebrane przez meandry historii i ideologii XX wieku.

Miłostawa Borzyszkowska-Szewczyk

Michał Olszewski, Rafał Żytyńiec: *Ełk. Spacerownik po niezwykłym mieście*, Muzeum Historyczne w Ełku, Ełk 2012.

Publikacja, wobec której trudno przejść obojętnie

Ta niewielka książeczka zaczyna się po Gombrowiczowsku: „Kaszubi są narodem”, tak jak „Słowacki wielkim poetą był” w słynnej powieści *Ferdydurke*. I żadnej dyskusji, wątpliwości! Autor nie dopuszcza możliwości, żeby wobec kategoryczności jego stwierdzenia ktokolwiek śmiał próbować go przekonać, że jest inaczej. Ja również tego nie zrobię, nie chciałbym tym tekstem wywoływać szerszej polemiki na ten temat czy nawet ujawniać własnego na niego poglądu. Natomiast nie ukrywam, że należę do tych członków współczesnej społeczności kaszubskiej, z dziada pradziada, po mieczu i kądzieli, oraz kaszubskiego ruchu regionalnego (chwytam się tutaj za głowę, bo już kilkadziesiąt lat), którym trudno przejść obojętnie wobec takich publikacji.

Znamienne, że to właśnie między innymi – jak sądzę – obnażenie płytkości tkwiącej w kategorycznym przedstawianiu sądów, bez zostawiania miejsca na dyskusję oraz szczególnie pozbawienie odbiorcy możliwości samodzielnej analizy i wyciągania wniosków, postawiło W. Gombrowicza w rzędzie najwybitniejszych, nie tylko polskich, pisarzy.

Więcej! Zawartość omawianej publikacji ujawnia też lekceważenie okazywa-

ne przez jej autora większości przedstawicieli „dumnego narodu” kaszubskiego. Nie kryje on bowiem, że wszystkie dotychczasowe spisy i opracowania socjologiczne jednoznacznie ukazują, że wśród Kaszubów dominuje świadomość polskiej (nie kaszubskiej) narodowości. Tej większości autor nie odmawia prawa do takiego się samookreślenia, jednocześnie jednak nie uznaje za właściwe nawet przedstawienie ich argumentów za takim stanowiskiem i przytoczenia kontrargumentów. Większość ta nie jest więc godna uznania za równorzędnego partnera?

Nie bez przyczyny sukces prozy W. Gombrowicza, jak myślę, wynikał również z przeświadczenia, że *a priori* wygłaszane poglądy wcale nie wynikają z pewności przekonań ich autorów, lecz z obawy – niekiedy nawet nieuświadomianej – przed dyskusją nad nimi i ewentualną siłą argumentów, determinacją ich przeciwników. Mogą też być wynikiem kompleksów. Mocno bowiem zwraca uwagę, że aby podeprzeć główną tezę książki o niewątpliwym statusie narodowym kaszubskiej społeczności, A. Jabłoński sięga do opracowań autorów przeciwnych temu pogładowi (najczęściej w różnych partiach tekstu nawiązuje do prac i postawy J. Borzyszkowskiego, jak wiadomo, zdecydowanego przeciwnika wszelkich poczynań zmierzających do umocnienia narodowej tożsamości wśród Kaszubów). Doprowadza to do paradoksalnej sytuacji. Między innymi według A. Jabłońskiego Kaszubi od VI w. byli „rzeczywistymi gospodarzami i włodarzami całego Pomorza”. Jego granice określa za G. Labudą i Z. Szultką, „od Wolina po Żuławy Gdańskie”. Nie zdaje sobie przy tym sprawy, że tym samym ujawnił sprzeczność tych granic z treścią pieśni J. Trepczyka „Zemia rodno” (mocno promowanej nie tylko przez niego na hymn kaszubski), gdzie krańce kaszubskiej ziemi rodzimej umieszczono znacznie dalej na zachód.

Najmocniejszą stroną przedstawianego opracowania, jak się wydaje, jest znajomość współczesnych formalno-prawnych uwarunkowań działalności zmierzającej do podtrzymania i rozwoju wyznaczników kaszubskiej tożsamości, w tym szczególnie języka i kultury kaszubskiej. Łatwo zauważyć, że znajomość ta nie jest wynikiem wyłącznie teoretycznych rozważań, lecz pochodzi od osoby, która wielokrot-

Artur Jabłoński

Kaszubi

Wspólnota narodowa

nie w praktyce zabiegała o konkretne rozwiązania systemowe i później wcielała je w codzienne realia. Smuci jednak, że właśnie to okazało się przyczyną największej słabości poglądów autora. Otóż uznał on za niezbędne formalne uznanie narodowości kaszubskiej przez polskie państwo, bo tylko to jego zdaniem – w myśl obecnych przepisów prawa – może ułatwić pozyskanie wystarczających środków na skuteczne wsparcie specyficznej, niepowtarzalnej kultury kaszubskiej, będącej coraz ważniejszym wyznacznikiem kaszubskiej tożsamości. Przy takim sposobie argumentacji zadam tylko jedno pytanie: Jeżeli ustawodawca wprowadzi do którejś z ustaw zapis lub przyjmie oddzielną ustawę (czego teoretycznie wykluczyć nie można) o dodatkowym finansowym zabezpieczeniu kaszubskiej kultury bez uznawania Kaszubów za oddzielny naród, to zbędne się staną zabiegi o uznanie i umocnienie kaszubskiej narodowości, zatem czy wtedy w ogóle będzie sens mówienia o narodzie kaszubskim?

Autor książki nie ujawnił, co rozumie pod terminem „kaszubska kultura”, chociaż często się nim posługuje. Jeszcze bardziej uderza brak wyjaśnienia, czemu obecne podmioty zajmujące się w mniejszej lub większej części nauką i kulturą kaszubską (w książce w tym kontekście przywoływany jest przede wszystkim Instytut Kaszubski i Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej) nie zasługują na miano „kaszubskich”. Poprzestano tutaj na suchym stwierdzeniu, że są one „polskie”. Nie wyjaśnił też tego A. Jabłoński na posiedzeniu Rady Naczel-

nej ZKP, które odbywało się na początku 2012 r. w siedzibie Urzędu Marszałkowskiego w Gdańsku, do którego bezpośrednio nawiązuje. Wtedy ograniczył się do ogólnego stwierdzenia, że nie zgadza się z zaprezentowaną na tym zebraniu przez innego uczestnika definicją kultury (jej otwartością na różne wpływy), w tym kaszubskiej i roli tradycji w rozwoju placówek kultury. Dlatego powiem wprost! Jest oczywiste, że nawet Radio Kaszëbë, uznane za jedno z głównych osiągnięć „nurtu narodowego” w kaszubskim ruchu regionalnym, można zakwalifikować do polskich instytucji kultury. Czy ktoś zaprzeczy, że działa ono dzięki dotacji polskiego państwa, wiele jego audycji jest prowadzonych w języku polskim, zdobywa ono uznanie także wśród polskich słuchaczy, niemających żadnych kaszubskich korzeni (na co dzień obserwuję to na przykład w Redzie) itp. Prawda jest bowiem taka, że żadna dobra placówka kulturalna czy naukowa nie da się w pełni zakwalifikować przy użyciu jednego przymiotnika, jak to czyni A. Jabłoński. Nie tylko w tym miejscu prezentowane przez niego poglądy przypominają nie tyle rozważania o kulturze i jej instytucjach, ile ostry dyskurs polityczny w ramach międzypartyjnej rywalizacji. Dobrze działają te podmioty, które są zarządzane przez członków naszego ugrupowania (czytaj: zwolenników kaszubskiego „nurtu etnicznego”), źle pracują natomiast te placówki, które są we władaniu przeciwników politycznych (zwolenników kaszubskiego „nurtu uniwersalistycznego”).

Jednym z celów „nurtu etnicznego” w ratowaniu kaszubskiej kultury jest utworzenie swobodnego kaszubskiego Ministerstwa Kultury, odpowiednika polskiego urzędu centralnego o takiej samej nazwie. Przypomina mi się tutaj dyskusja na podobny temat na lekcji języka polskiego w szkole średniej. Mój ówczesny nauczyciel podsumował ją wówczas tak: „Każdy z nas wie, kto to był A. Dumas, a kto pamięta, jak nazywał się minister kultury z czasu, kiedy pisał on swoje powieści?”. Warto też przypomnieć, że polska literatura (i nie tylko ona) osiągnęła swój najwyższy poziom w czasie zaborów, gdy nie było polskiego ministerstwa kultury. Przekonanie, że taki podmiot będzie antidotum na bolączki kaszubskiej kultury, jest złudzeniem!

Nie można uznać za słuszną tezę, „że w strukturach ZKP w rzeczywistości nie ma miejsca dla osób pragnących aktywnie rozwijać kaszubską ideę narodową”, dlatego musiały one utworzyć oddzielną organizację kaszubską, Kaszëbskô Jednota. Przeczy temu w pierwszej kolejności postawa tych osób, które wchodząc w skład tej nowej organizacji, nadal pozostały członkami ZKP, czyli ciągle widzą w nim pole do realizacji swojej „kaszubskiej” aktywności. W rzeczywistości przyszli członkowie Jednoty nie tyle zostali „odtrąceni” w ZKP, co zdawali sobie sprawę, że ich wizja rozwoju kaszubskiego ruchu regionalnego (byli i są w nim mniejszością) nie ma szans realizacji w demokratycznym, wewnątrzgrupowym postępowaniu, stąd ich (połowiczna) secesja. Mówiąc bez ogródek, było to też nieolejalne wobec tych członków ZKP (znam takich), którzy również są zwolennikami uznania społeczności kaszubskiej za oddzielny naród, jednak nie kosztem – mogącego być szkodliwym dla wszystkich Kaszubów – rozłamu ruchu kaszubskiego.

W tym kontekście jest przykre podkreślanie przez A. Jabłońskiego, ile to kompromisów musieli zawierać stronnicy „nurtu etnicznego” przy jego realizacji w ramach ZKP, bo jednocześnie nie zauważa, że nie były one również proste do przyjęcia dla zwolenników innych koncepcji rozwoju społeczności kaszubskiej. Łatwo przy tym pomija tych członków ZKP, którzy chociaż nie utożsamiali się z taką opcją (lub przyjmując sobie wiadome kryteria, ich za takich nie uznaje), pomogli w urzeczywistnianiu kaszubskich celów narodowych. W ten nurt można też wpisać przypomnienie – i to w ramach współczesnych polemik – ukarania kilkadziesiąt lat temu przez ówczesne władze ZKP kilku jego znaczących członków, którzy dążyli do „wzmocnienia świadomości odrębności kulturowych” Kaszubów, przy jednoczesnym zbyciu milczeniem, że te same władze z tych decyzji się wycofały, anulowały je, przyznając, iż była ona krzywdząca dla „wieloletnich działaczy naszego Zrzeszenia” (C. Obracht-Pron-dzyński).

Jeżeli w świetle powyższego miałbym się pokusić o podsumowanie, to powiedziałbym, że książka *Kaszubi. Wspólnota narodowa* może być niedźwiedzią

przysługą w realizacji idei umocnienia (stworzenia?) jednorodnego poczucia kaszubskiej tożsamości narodowej, natomiast ułatwi kształtowanie wizerunku jej autora jako znaczącego, niezależnie myślącego i działającego kaszubskiego działacza. Czy jednak o to w niej chodziło?

Bogusław Breza

A. Jabłoński, *Kaszubi. Wspólnota narodowa*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2013.

Jak to dawniej w Mściszewicach

Ukazała się książka ks. Władysława Szulista o Mściszewicach. Po lekturze tej interesującej publikacji można powiedzieć, że ta wieś w dwudziestym stuleciu symbolizuje charakter podobnych miejscowości na Kaszubach. Przede wszystkim cechuje ją wszechobecna bieda. Uwarunkowana była nade wszystko jałową, kamienistą ziemią, podzieloną w większości na bardzo małe gospodarstwa. Mimo nieatrakcyjności tego terenu, w zaborze pruskim byli Niemcy, którzy kupowali tę ziemię i się na niej osiedlali. W okresie międzywojennym najwięcej było właścicieli gospodarstw o powierzchni do 1 hektara – aż 33. Wówczas w hierarchii społecznej najmniej było gospodarzy samodzielnych, czyli mówiąc po kaszubsku: *gburów*, pozostali to byli małorolni chłopci, chałupnicy, komornicy i robotnicy, ci ostatni zatrudnieni przede wszystkim do usuwania obecnych wszędzie kamieni. W okresie zaboru pruskiego Kaszubi z Mściszewic borykali się z germanizacją i walczyli o obecność języka polskiego w nauczaniu religii. W tej miejscowości odbył się słynny strajk szkolny na początku XX wieku.

Mściszewice. Kartki z przeszłości XX wieku Władysława Szulista to książka bardzo szczegółowa. Autor wręcz z detaliczną precyzją omawia stosunki społeczno-gospodarcze panujące we wsi do 1920 roku i w okresie międzywojennym, wymienia wszystkich duszpasterzy parafii, zamieszcza drobne spisy mieszkańców sporządzone w 1936 roku, prezentuje sylwetkę przedwojennego zasłużonego archiwisty wsi Bernarda Kropidłowskiego, pełniącego funkcję nauczyciela, softysa i organisty, odda-

nego mieszkańcom społecznika. Osobny rozdział dotyczy pochodzenia nazwiska Mściszewski i wszystkich nazwisk pochodnych. Cennym dopełnieniem publikacji są archiwalne plany wsi oraz dawne i współczesne fotografie.

W aneksie autor pomieścił recenzje publikacji historycznych: m.in. wydanej w Stanach Zjednoczonych monografii parafii św. Wacława w Pine Creek i św. Stanisława Kostki w Winonie (w stanie Minnesota), gdzie działał pierwszy poeta kaszubski Hieronim Derdowski; książek Rafała Maliszewskiego *Język jako więź wewnątrzgrupowa we wspólnocie komunikatywnej Gochów* oraz Stanisława Cieniewicza, Kazimierza Ickiewicza i Macieja Zabrockiego *Parafia NMP Matki Kościoła w Tczewie*, *Słownika Biograficznego Pomorza Nadwiślańskiego*, suplement III, pod red. Józefa Borzyszkowskiego; prac ks. Leszka Jażdżewskiego *Nekropolia męczenników II wojny światowej. Historia cmentarza na Zaspie oraz Ksiądz Biskup Konstantyn Dominik. Życie i pamięć o nim na Kaszubach i Pomorzu*. Ponadto autor przedstawia badania archeologiczne przeprowadzone przez dr. Radosława Janiaka w Mściszewicach w 2009 roku, rodzinę Wolskich, dr. Zbigniewa Podporę, emerytowanego lekarza w Dziemianach, przemyslenia o nowych nazwach mściszewickich ulic oraz biogramy literatów rodem z tamtejszej parafii: poety ks. prof. Jana Walkusza, prozaika dr. Stanisława Bartelika, autora gawęd i opowiadań Jana Szutenberga.

Książka Władysława Szulista to prawdziwa gratka nie tylko dla historyków i mieszkańców Mściszewic.

Stanisław Janke

Władysław Szulist, *Mściszewice. Kartki z przeszłości XX wieku*, nakładem własnym autora, Lipusz 2013.

Z ducha Remusa

Na okładce najnowszej książki Jowity Kęcińskiej-Kaczmarek pt. *Remusową stęgną* (prezentowanej 21 listopada w gdańskiej Tawernie Mestwin, w Domu Kaszubskim) jej twórca umieścił chabry, nasze *módrzci*, symboliczne dla Autorki oraz jej krajniackich i kaszubsko-pomorskich ziomków. Od lat są one znakiem szczególnym mieszkańców Krajny Żłotowskiej, mającej swoją duchową stolicę w małej wsi Wielki Buczek. Ów Wielki Buczek jest wielki dzięki wielkiej od lat pracy organicznej – nie tylko w dziedzinie pielęgnowania i promowania folkloru Krajny – Jowity i kierowanego przez nią Zespołu Folklorystycznego Krajniacy. Jowita Kęcińska-Kaczmarek to dziś *spiritus movens* nie tylko „Krajniaków”, ale i stworzonego przez siebie oddziału ZKP w Wielkim Buczku oraz, po części, także drugiego oddziału Zrzeszenia – w Miasieczku Krajeńskim nad Notecią!

Pracuje jako nauczyciel akademicki w Akademii Pomorskiej w Słupsku, gdzie od lat umacnia i wzbogaca kaszubsko-pomorską tożsamość jej studentów i mieszkańców stolicy Pomorza Środkowego. Jako profesor historii literatury, zwłaszcza kaszubskiej i pomorskiej, od lat tworzy, idąc, jak mówi tytuł jej książki, m.in. *Remusową stęgną*. Trzeba jednak zaznaczyć, że chodząc stęgnami naszej świętej Ziemi Pomorskiej, poznała i promuje w swojej twórczości naukowej i literackiej całe Pomorze, od Bałtyku do Noteci, od „Gduńska tu jaż do Rostoczi bróm”. Przede wszystkim jednak promuje i wzbogaca kulturę Krajny.

Pomijając badania i twórczość na polu nauki, której część efektów zawiera opisywana książka, trzeba mocno podkreślić jej własną twórczość poetycko-kompozytorską. Skromną część tej twórczości, stanowiącej zarazem o dorobku

zespołu Krajniacy, można znaleźć w arcyważnej publikacji pt. *Gdzie Stołunia falą błękitną lśni...* (Wielki Buczek – Gdańsk 2007), zawierającej zbiór pieśni jej autorstwa, wśród nich „Pieśń Buczka”, której pierwsze słowa stanowią tytuł książki. Jest też inna, zatytułowana *Krajeńskie chabry*. O jednej jeszcze wspomnieć trzeba. Chodzi o *Krajeńskie ścieżki* (Złotów 2011), zawierające jej studia dotyczące języka Krajny (w tym związków językowych z Kaszubami) oraz „Szkice z historii i kultury regionu”, w tym takie, które po raz pierwszy były zaprezentowane na niepowtarzalnych Buczkowskich Konferencjach Naukowych, jakie z lat 1998–2004 udokumentowane zostały specjalnym wydawnictwem, pod jej redakcją, w roku 2009.

Jej najnowsza książka pt. *Remusową stęgną* zawiera w popularno-naukowej formie artykuły stanowiące owoc jej studiów i analiz historyczno-literackich najważniejszych dzieł literatury kaszubskiej i kaszubsko-pomorskiej. Były one drukowane pierwotnie w dziełach zbiorowych (w formie rozpraw naukowych) poświęconych twórczości takich pisarzy, jak: Hieronim Derdowski, Aleksander Majkowski, Leon Heyke, Jan Karnowski, Anna Łajming, Jan Drzeżdżon, Jan Zbrzyca, Lech Bądkowski, Franciszek Fenikowski.

We wstępie do prezentowanej książki m.in. pisała: „Teksty tego zbioru zostały uporządkowane w sposób, który dla mnie jest ważny, znaczący. Rozpoczyna go tekst dotyczący zarówno nazwiska pierwszego literata kaszubskiego (bo tak zwykło się najczęściej określać Hieronima Derdowskiego), jak i tego, który literaturę kaszubską wznosił na wysokie ścieżki literatury europejskiej – Aleksandra Majkowskiego. Zaraz za nim tekst związany z kaszubskim *Panem Tadeuszem* – czyli epopeją Derdowskiego *O panu Czórlińskim, co do Pucka po secę jachół*.”

Do wysokiej trójcy literatury kaszubskiej zaliczamy Leona Heykego – Świętopelką literatury pomorskiej, któremu poświęcone są dwa następne teksty, po nich Jana Karnowskiego (rzecz o trudnościach związanych z tłumaczeniem jego poezji).

Dalsza kolejność podyktowana została rytmem życia naukowego (a związanego z literaturą kaszubsko-pomorską i jej twórcami) Pomorza. Stąd najpierw

cztery teksty ukazujące różne strony literackiej twórczości Anny Łajming, oniryczny poświęcony dominikanom gdańskim i ich wizerunkowi w literaturze pięknej, rozważania językowe o poezji Jana Zbrzyca (Stanisława Pestki), dalej tekst rozważający problem tolerancji religijnej w literackim średniowieczu (Grabski, Bądkowski, Kaczmarek, Rychliński), następny – poświęcony zajęciom mieszkańców średniowiecznych osad pomorskich (Grabski, Kaczmarek, Rychliński), dwa związane z powieściami historycznymi Lecha Bądkowskiego – *Chmurami* i *Młodym księciem*. Wreszcie w związku z Rokiem Fenikowskiego – dwa teksty poświęcone powieściom historycznym tegoż.

Klamrą zamyka te rozważania tekst związany z twórczością Aleksandra Majkowskiego i jego arcyopowieści: *Remusowe ojczyzny*.

Wiele dróg ukazanych w bogatej literaturze Kaszub i Pomorza – jest jeszcze prawie nietkniętych, wymaga trudu wędrowania nimi, odkrywania ich wartości, ukazywania, dzielenia się tymi odkryciami. Ta propozycja – to zapis moich, bardzo emocjonalnych i subiektywnych wędrówek.

Jeśli odbiorca tego zbioru tekstów razem ze mną wspólnie spróbuje przejść się pięknymi stęgnami, pewnie dojrzy nie tylko to, co ja ujrzałam i o czym pisałam. Zapewne dostrzeże wiele jeszcze innych barw, zapachów, kształtów, które mi w swych uwagach podaruję. I to będzie stanowiło największą radość tej wędrówki. Wędrówki, której końca nie widać, stęgny, po której chce się wciąż od nowa wędrować, odkrywać, poznawać... Stęgny literatury kaszubsko-pomorskiej...” (s. 4–6).

I tak z Remusem zaczyna się i kończy cała książka, ułatwiająca zrozumienie, poznanie i ukochanie („A kochać można tylko to, co się zna”) najważniejszych dzieł literatury kaszubsko-pomorskiej, a może też i ich twórców.

Prezentując w ostatnim artykule „Ojczyzny Remusa” również jego drogę od małej do wielkiej Ojczyzny, a nawet do Zjednoczonej Europy, w której żyje dziś dzieło A. Majkowskiego, kończy całość słowami: „Droga, jaką przebył Remus od najmniejszej do Wielkiej Ojczyzny, od stajni w Lipińskich Pustkach do ca-

Remusową stęgną

Jowita

Kaczmarek

tego obszaru określonego granicami mowy, wiary, obyczaju, jest drogą, którą przeszła cała społeczność kaszubska. To prawda, że ojczyzna Remusowa prawie nigdy nie rysowała mu się jak łacińska *Patria* (uporządkowany, określony granicami, objęty wspólnym prawem organizm polityczny). Jego ojczyzna jest zawsze w sferze mitu. Trzeba by szeroko wywodzić, skąd u autora powieści wzięło się takie pojęcie ojczyzny (Dopowiedzmy tylko więc, że od jednej pomorskiej państwowości, do której narrator się odwołuje, dzieli bohatera sześćset lat; na odbudowę tej państwowości nie kładł pisarz nacisku ani w latach niewoli pruskiej, kiedy żyje jego bohater, ani w latach II Rzeczypospolitej, kiedy ukazała się powieść; przyczyny tych przemilczeń są zresztą dość oczywiste). A więc został Remusowi mit ojczyzny: raj u przesiadki mitycznej, ojczyzny zamkniętej w jedynym pod słońcem krajobrazie, tak cudownym, że poza mitem istnieć nie może, chociaż jednocześnie nazywanej konkretnymi, geograficznymi nazwami i imionami mówiącymi, że ta ojczyzna rzeczywiście istnieje, wreszcie mit ojczyzny należącej do Boga i do Królowej Korony Polskiej. Ale właśnie ta mityczna, konkretna ojczyzna ma i to do siebie, że nie stanowi przestrzeni zamkniętej. Odnosimy niekiedy wrażenie, iż stanowi ona powrót do rajszych czasów, w których wszystkie ludy i ich ojczyzny tworzyły wolną wspólnotę.

Już więc poza nurtem tych wywodów nasuwają się pytania: czyż arcydzieło Majkowskiego nie nabrało niespodziewanie aktualności naszych czasów? Czyż na naszych oczach nie przenosi się królewianki przez rzekę, która nie jest rzeką umarłych, lecz wiążącą ludzi wolnej, a różnej mowy? Czyż ojczyzna Remusa – ojczyzna nie tylko krajobrazu, ale i mowy nie doczekała się możliwości zrealizowania przez jedność w wielości, jedność nie tylko gospodarczą, ale – o co coraz głośniej się dopominamy – jedność kulturową, jedność ducha zjednoczenia się do Europy? Jest to powrót do tych korzeni, o których mówił słowiański papież na spotkaniu ludów i ich przywódców w Gnieźnie. Do tych korzeni nawiązywał już Jan Paweł II w czasie historycznej nobilitacji Kaszubów na spotkaniu z nimi w czasie wędrówki do ich nadbałtyckiej ojczyzny w 1987 roku, kiedy przemówił ich ojczystą mową. Czy spodziewał się Remus ergo Majkowski takiego wyniesienia swej ojczyzny?

Tak to na naszych oczach spełnia się sen Remusowy. Jego trud i ofiara przynoszą owoce. Jego mała ojczyzna wraca do wspólnej ojczyzny Europejczyków – wolna, równoprawna. Czy to nie największe zwycięstwo arcydzieła, które język, wyobraźnia i duch tej ojczyzny wydały?" (s. 267–268).

Można powiedzieć, że tak jak za przyczyną m.in. *Remusa* i jego twórcy, nasza mała i wielka Ojczyzna wróciła do wspólnej Ojczyzny Europejczyków, tak mała Ojczyzna Jowity – Krajna – za jej przyczyną wróciła do Pomorza i zaistniała dobitniej w Srogiej Polsce – Wielkopolsce, a po trochu także we wspólnej Europie...

Sądzę, że warto i trzeba czytać i promować tę książkę, podobnie jak całość wspnianego dotychczasowego dorobku Jowity Kęcińskiej-Kaczmarek, która wiele – jako Krajanka – przejęła z ducha Remusa, z ducha kaszubskiego, wzbogacając naszą kulturę duchową swoimi dziełami.

Józef Borzyszkowski

Jowita Kęcińska-Kaczmarek, *Remusową stęgną*, Złotów – Gdańsk 2013.

Nie žëje Daniël Czapiewsczi

Ōdj. W. Drewka/expresskaszubski.pl

W nocë z 3 na 4 gòdnika 2013 r. w bòlëcë w Starogardze Gduńskim ùmarł ùsòdzca Centrum Edukacji i Promòcji Regionu w Szimbarkù. Miòł leno 45 lat.

Daniël Czapiewsczi to założca firmë Danmar w Szimbarkù, chtërna zajmò sã wëròbianim drzewianëch chëczów, taczich, jaczé znóné sã w bùdownictwie na Kaszëbach. Ùsadył tãż Centrum Edukacji i Promòcji Regionu w Szimbarkù, do chtërnégò sprowadzył XIX-wieczny dodòm Sybiraka z Irkùcka, 150-latné domòctwò [pòl. zagroda] trapera Kaszëbë z Wilna w Kanadze i dodòm pòlszczégò pòwstańca z Adampòla w Turcji. Zbù-dowòł midzë jinszima òdkòrbã schronu Krëjamny Wòjskòwi Òrganizacji Grif Pòmòrszczi, a tãż znóny „dodòm do górë nogama”. Wëmëslił stwòrzenié nòwiãkszégò na swiece grającégò klawiru, chtëren bël wpisóny do Knédzi Rekòrdów Guinnessa, a tãż wëcãcë nò-dlëgszégò dëla swiata.

W CEiPR pòdjimca òrganizowòł coroczne swiata, taczé jak Swiatowi Dzeń Sybiraka czë Òglowòpòlszczi Zjòzd Mikloszów. Dzàka niemu Szimbark stòł sã mòlã, do jaczégò czãsto przëjé-

dziwelë turiscë. Znóny na Kaszëbach, w Pòlsce, ale tãż za granã spòlëznik dostòł Superperlã Kaszub za dzejnotã dlò kulturë i promòcji regionu. Òstòł tãż wëprzédniony titlã Człowieka Roku w plebiscëce „Dzennika Bòhtëcczégò”.

W pierszą sobòtã gòdnika 2013 r. Daniël Czapiewsczi, nazëwóny Kaszëbszim Stolemã, òstòł pòchòwóny na småtòrzu w Somòninie. W ùroczëstoscë, òkróm familii, drëchów i regionalëstów, wzälë ùdzël tãż ùszli prezydent Pòlszczi Lech Wałësa, marszòlk pòmòrszczégò wòjewództwa Mieczëstów Struck, wëszëznë regionu, delegacje Kaszëbów z Kanadë i Pòlonii z Turcji. Mszã swiata pòprowadzëlë arcybiskup Sławój Leszk Głòdz, arcybiskup senior Tadëusz Gòcłòwsczi i pòmòcniczzi biskup pelplińsczi diecezji Wiesłów Smigiel. Zark ùmarlégò òkrëti bël stanicã namienionã dlò apartno zasłużonëch Kaszëbów.

KS

Szerszi wspòmink sp. Daniela Czapiewsczégò, napisóny przez Èdmùnda Szczësòka, òstònie òpùblikowóny w gromicznikòwym numrze najégò cządnika.

Całe życie dla Torunia

31 października 2013 r. zmarł dr Kazimierz Przybyszewski, wybitny toruński i pomorski biograf, kustosz i długoletni kierownik Sekcji Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, działacz społeczny, współzałożyciel Instytutu Kaszubskiego i oddziału toruńskiego ZKP.

WOJCIECH SZRAMOWSKI

Kazimierz Przybyszewski urodził się 31 października 1937 r. w Gronowie w powiecie toruńskim. Dzieciństwo spędził w Toruniu. Po 1945 r. jego rodzina przeniosła się najpierw do Barlinka w województwie szczecińskim, a potem do Zielonej Góry. W 1958 r. uzyskał maturę w Gimnazjum i Liceum dla Pracujących w Zielonej Górze, a następnie rozpoczął studia historyczne na UMK w Toruniu. Już na początku studiów został członkiem Instruktorskiej Drużyny Akademickiej. Zamieszkawszy w Toruniu, wstąpił do Uniwersyteckiego Oddziału PTTK. Zainteresowania historią tego miasta wyniesione z działalności przewodniczącej kontynuował, pisząc magisterium pt. „Działalność hitlerowskiego Sądu Specjalnego (Sondergericht) w Toruniu w latach 1942–1943”. Studia ukończył w 1963 r., a w następnym roku rozpoczął pracę w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Po odbyciu gruntownej praktyki bibliotecznej w 1973 r. rozpoczął pracę w Sekcji Rękopisów. Dzięki swojemu pogodnemu usposobieniu szybko zjednał sobie przychylność całego środowiska bibliotekarskiego. Po odbyciu stażu we wiodących polskich bibliotekach naukowych w 1975 r. został mianowany kierownikiem Sekcji Rękopisów, pełniąc tę funkcję do momentu przejścia na emeryturę z końcem października 2004 r.

Zajmował się też działalnością popularyzatorską, będąc pomysłodawcą oraz współtwórcą kilkunastu wystaw okolicznościowych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Przygotował m.in. trzy wystawy z cyklu „Pomorze w Odrodzonej Rzeczypospolitej”. Wypracowawszy doskona-

ły warsztat badawczy, niósł nieocenioną pomoc historykom z całego Pomorza. Na potrzeby pracy magisterskiej, a później doktorskiej zapoznał się dogłębnie z prasą pomorską okresu międzywojennego i okupacji, a na tej podstawie stworzył z czasem bardzo bogatą kartotekę zawierającą odsyłacze do informacji prasowych o postaciach, organizacjach i instytucjach związanych z Toruniem i Pomorzem. Nie mając jeszcze do dyspozycji bibliotek cyfrowych, pracownicy naukowcy często korzystali z jego prywatnej kartoteki zawartości prasy pomorskiej. Jego zainteresowania badawcze zaowocowały pracą doktorską pt. „Stosunki gospodarczo-społeczne w Toruniu w latach 1920–1939”, przygotowaną pod kierunkiem prof. dr hab. Mieczysława Wojciechowskiego, którą obronił w 1983 r. Na sesjach i konferencjach naukowych głównie o tematyce pomorskiej wystąpił z kilkunastoma referatami i komunikatami.

Dr Kazimierz Przybyszewski współzakładał Instytut Kaszubski w Gdańsku i toruński oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Ponadto był członkiem Wydziału I Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Polskiego Towarzystwa Historycznego. Zasiadał w zarządzie Towarzystwa Miłośników Torunia, Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela i Oddziału Przewodniczącego PTTK w Toruniu. Należał również do NSZZ „Solidarność”. Poza tym w latach 1989–1992 pełnił funkcję prezesa oddziału toruńskiego ZKP oraz zasiadał w Zarządzie Głównym ZKP w Gdańsku. Był także sekretarzem Rady Naukowej Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej i członkiem Komisji Nazewnictwa Ulic Rady Miejskiej Torunia. Zasiadał w Komitecie Redakcyjnym Słownika Biograficznego Pomorza

Fot. T. Chrzanowski

Nadwiślańskiego, Toruńskiego Słownika Biograficznego i „Rocznika Toruńskiego”. Jako prezes oddziału ZKP w Toruniu był pomysłodawcą ufundowania tablicy pamiątkowej ku czci prezydenta Torunia Antoniego Bolta w Ratuszu Staromiejskim w Toruniu. Zorganizował także sesję naukową w stulecie jego urodzin. Znajdował się w Komitecie budowy pomnika ku czci ks. Jerzego Popiełuszki w Toruniu i walczył o przyczynienie się do odbudowy w Toruniu pomnika pierwszego wojewody pomorskiego dra Stefana Łaszewskiego. Był także jednym z inicjatorów kwest na rzecz odnowy pomników zasłużonych ludzi spoczywających na toruńskich cmentarzach.

Został uhonorowany m.in. Złotym Krzyżem Zasługi, Nagrodą Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego w kategorii kultura (za rok 2001), medalem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

w Toruniu „Za zasługi położone dla rozwoju Uczelni”, medalem „Thorunium” przyznawanym przez prezydenta miasta Torunia. Nagrodzono go również odznaką Zasłużony Działacz Kultury, Medalem 40-lecia Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Złotym Astrolabium – wyróżnieniem Towarzystwa Miłośników Torunia, medalem wybitym z okazji 55-lecia Towarzystwa Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, Złotą Odznaką ZNP, Złotą i Srebrną Odznaką Honorową PTTK.

Był bardzo płodnym naukowcem. Jest autorem dwóch książek: *Toruń w latach Drugiej Rzeczypospolitej (1920–1939). Społeczeństwo i gospodarka* oraz *Ludzie Torunia Odrodzonej Rzeczypospolitej (1920–1939)*, a także współautorem publikacji *Sylwetki lekarzy toruńskich XIX i XX wieku (biogramy i szkice biograficzne)*. Spod Jego ręki wyszło ponad 300 artykułów naukowych. Był bardzo cenionym biografem, nie tylko na gruncie toruńskim. Jego biogramy zamieszczano we wszystkich ważniejszych ogólnopolskich słownikach biograficznych, nie wspominając już o takich publikacjach, jak *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* i *Toruński Słownik Biograficzny*. W ramach działalności popularyzatorskiej notki biograficzne postaci zasłużonych dla Torunia i regionu zamieszczał w czasopiśmie i prasie pomorskiej, głównie

w „Nowościach”. W prasie toruńskiej ukazało się ponad 200 jego popularnonaukowych artykułów, które cieszyły się wśród czytelników dużym powodzeniem.

Pomimo swojej przewlekłej i nieuleczalnej choroby miał w sobie ogromne pokłady optymizmu, a przy tym był skromny i niezwykle pracowity. Mając w sobie dużo samozaparcia, z moją małą pomocą nauczył się obsługi komputera i z czasem założył okazałą bazę biogramów, które stale skrupulatnie uzupełniał nowymi informacjami. Potem, kiedy był już na emeryturze, wraz z koleżankami i kolegami z Jego ukochanej biblioteki odszukiwaliśmy i przynosiliśmy Mu materiały potrzebne do badań, które kontynuował, nie ruszając się już z domu, do ostatnich dni swojego życia.

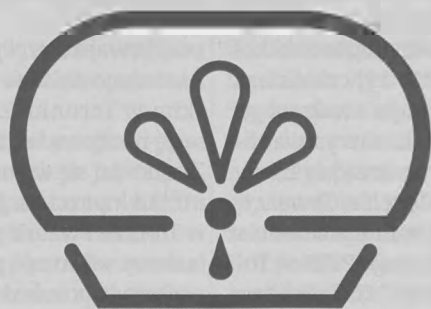
Podczas uroczystości pogrzebowych w Toruniu żegnali Go m.in. ludzie nauki, którzy zjechali się z całego Pomorza, przedstawiciele władz państwowych i samorządowych, liczna delegacja z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, a także członkowie organizacji pozarządowych, w tym toruńskiego oddziału ZKP. Mszę żałobną w kościele pw. Najświętszej Marii Panny w Toruniu odprawił ks. prof. Jan Perszon. Dr Kazimierz Przybyszewski został pochowany na toruńskim cmentarzu św. Jerzego.

DZIAŁO SIĘ w styczniu

- **2 I 1274** – przywilejem wydanym w Świeciu przez ks. Mściwoja została nadana cystersom w Pogódkach k. Skarszew wieś Pelplin z okolicą. Dwa lata później siedzibę klasztoru przeniesiono do Pelplina.
- **4 I 1824** – w Koleczkowie (pow. wejherowski) urodził się ks. Józef Grünholz, zasłużony proboszcz w Sianowie k. Kartuz. Ożywił nabożeństwo do Matki Boskiej Sianowskiej (...). Zmarł 17 marca 1897 r. w Sianowie i tam został pochowany na cmentarzu przykościelnym.
- **9 I 1944** – podczas ucieczki z otoczonego przez Niemców schronu zw. Gniazdem Gryfitów w Kamienicy Królewskiej (pow. kartuski) zginął Bernard Michałka (...), ps. Batory, histonosz, dowódca grupy partyzanckiej TOW Gryf Pomorski. Urodził się w Luzinie 7 kwietnia 1910.
- **13 I 1844** – w Obrowie (pow. chojnicki) urodził się bp Augustyn Rosentreter, w l. 1898–1926 ordynariusz diecezji chełmińskiej. Mimo narodowości niemieckiej, kierował się w swych rządach sprawiedliwością wobec Polaków i Niemców. Zmarł 4 października 1926 w Pelplinie i tam został pochowany w podziemiach katedry. (...)
- **24 I 1984** – w Hopowie (pow. kartuski) powstał Zespół Regionalny Hópowianie, znany w kraju i poza granicami, laureat Medalu Stolema w 1987. (...)
- **26 I 1724** – w Chojnicach urodził się Mateusz Nataniel Wolf, przyrodnik, lekarz i astronom, osobisty lekarz ks. Adama Kazimierza Czarotoryskiego (...). Od 1773 mieszkaniec Gdańska. (...) Wybudował obserwatorium astronomiczne na Biskupiej Górze w Gdańsku. Zmarł w Gdańsku 15 grudnia 1784 i zgodnie ze swoją wolą pochowany został obok obserwatorium na Biskupiej Górze.

Źródło: Feliks Sikora,
Kalendarium kaszubsko-pomorskie

KASZUBSKI PORTAL EDUKACYJNY

SKARBNIKA
KASZUBSKA

WWW.SKARBNIKAKASZUBSKA.PL

Bògati wieczór

18 gòdnika 2013 r. w Pùblicznym Bibliotece Gminie Wejrowò m. Aleksandra Labùdë w Bòlszewie òdbéł sã wieczór na wdór ks. Janusza Paserba i Jana Drzéżdżona. Westrzód gòscy należlë sã przedstòwcowie parlamentu, mólówëch wészëznów, białka i syn Jana Drzéżdżona, znajòrze lèteraturë i piszący pò kaszëbskù. Òrganizatorama wëdarzeniò bëłë Wójt i Radzëzna Gminie Wejrowò wespół z Pòmòrską Akademią w Siëpskù, Institutã Kszãczci i Kòłã Ùtwòrczych Pasjów. Wieczór, jaczi zaczął sã minutã cësżë na tczã sp. prof. Bruna Synaka, òtemkła direktorka biblioteczki Janina Bòrchmann, chtërna pòdrëchòwała téż dzejanié bòlszewsczégò mòla w 2013 r. Gòdała m.jin.ò bùdowie Gminowégò Centrum Wiédzë, Kùlturë i Czëtnictwa w Bòlszewie.

Pierszi referat wëgłoszył prof. Tadéusz Linkner (*Słowem Paserba z przeszłości do terażniejszości*). Znóny bard i malòrz Roman Graszkiwicz zaspiewòł wiérztã ks. Paserba „Przez ogień”

Pòstãpnym pònkntã wieczora bëła promòcjò kszãczci, jakò ósta zbùdowónò z dwùch dzéłów: pierszi to *Światy możliwe*

Jana Drzéżdżona, pòd red. Daniela Kalinowsczégò (z materiałama z bòlszewsczi kònfèrencji ò Drzéżdżonie), drëdżi – za titlowóny *Pamięci Jana Drzéżdżona* – pòd red. Janinë Bòrchmann i Bartłomienia Wiszowatégò, to zbiérk tekstów ò tim, jak sã dbò ò pamiãc ò àutorze dokazu *Twarz Smãtka*. Prof. Kalinowsczi pòdczorchiwòł, że je to pierszë nòùkòwé òprócòwanie ùtwòrstwa pisarza. Pùblikacjò ùkòzała sã w serie „Biblioteczka Gminie Wejrowò”, a wëdrëkòwa ją Wëdówizna Bernardinum z Pelplina.

Pò promòcji òdbéł sã wernisaż wëstòwkù òbrazów z cyklu „Malarszczë pòd-

skòcënczi romanã Jana Drzéżdżona *Twarz Smãtka*. Pòzni Kristina Groth i Teréza Majkòwskò prezentowalë wëstòwk rãkòdzejaniò „Kùnszt na wiele òrtów”. Gòsce mòglë pòdzëwiac m.jin. hékłowónë kapelusze, ruchna i gòdowé zdobienia.

Nen bògati wieczór skùnczył sã kòncertã kaszëbszczich kòlãdów Kaszëbsczégò Regionalnégò Karna Levino z Lãbòrga pòd przëdnicstwã Francëszka Òkùnia

Wëstòwczci mòglë òbzerac do 13 stëcznika 2014 r. w gòdżenach robòtë bòlszewsczi kszãcznicë.

Red.

(na spòdlim tekstu J. Bòrchmann)

Hej kolanda, kolanda!

ZYTA WEJER

Za moich młodych lat, jeszcze za gżuba, to mi mnielim fejn, bo kele ślantóf chodzili po wsi take rarogi – kolandniki. Ty kolandniki chodzili łot chałupi do chałupi. Robyli taki warwas, że dało jych czuć, choc jeszcze byli dalek!

Śniegi byli take, że małi bómbeł bi sia wew niych łutopsiyl. Łone równak sia tim niy pszejmoweli ji szli, czy śniyk, czy zawierucha, czy plucha że asz strach. Jych najwjanc było 5–6 (abo wjanci). Łone mniiali take klekotki jak mninistranti na roratach. Wew pszočku szet jedan, co niósł gwiazda. Tan prowadziył,

a za nim śli: koza, śmniyrca, za nió diabël, za djablam murzinek zez bockam, a potamu reszta. Bo musita wjedziyc, że gżubi za nimi sia wlekti. Diabël wiwjiył łogónam, śmniyrca kosó udawała, że głowa łutnie, bocian klekotał dziobam zez drewna, koza bleczała. Ludziska sia za głowa łapeli! Murzynek całki osmólóni wszitkych walał sadzami. Tedi kòzdan łuciykał, chdzie pjepsz rośnie! Ksziku ji strachu, ale ji śmniychu było pełna kupa. Oni śpsiyweli zez bockam wew czerwonych kaloszach: „Hej, kolanda, kolanda!”. Ale ji jinsze frantówki tysz dało czuć! Jano że ja móm jych zabaczónë. Ja bi sro-dze chciałóm, żebi ty stare łobiczaje psi-

śli nazat. Tera to jano chodzò ze szopkó! Toć niy mówja, tysz je fejn! Ale nie było to jak chodzili ty kolandniki ji ty brewerije wiprawjeli. A jeszcze był taki łobiczaj, że dzwyrki łot płota byli na kómninie abo czasam całki wóz. To byli czasi, ale tedi nie było telewizoróf, to ludziska samni robjyli za telewizori. Człowiek nie żyje jano tamu, żebi jeś ji robjył jak najanti. Łón musi mniyc rozrifka.

Łój, żam je niepocieszóna, że ta stara tradicja łusz je zabaczóna!

Róزالija

Tekst w gwarze kociewskiej,
w pisowni autorki.

Kùrón w akcji

ANA GLĚSZCZIŃSKŌ

To doch ni moze bĕc jaż tak drădzĕ! – mĕslŏł ȃn, czej zamikŏł dwiĕrze za swŏjă bialkă. ȃne wiedno tĕli trzŏskujă i trzŏskujă, a to să na gwĕs dŏ zrobic bez tegŏ całĕgŏ czawrotaniŏ. A przĕ tim wiele chŭdzy. Wejle, ŏstawila mie nawetka lĕstă, co mŏm dzysŏ ŏb cali dzĕn do czasu, jak ŏna mdze nazŏd, do zrobieniŏ. To bĕ să dało i bez taczich wĕmĕslnĕch kŏrtkŏw. Tec głupi nie jem i widză, co nŏt je doma zrobic. Nĕ ale jak ju je, tej niech je. Chcemĕ w to zazdrzec.

1. Pŏscelĕc wĕrĕ.

Jŏ să pitŏm – za czym? Za czym să măczĕc i darmŏ sĕlĕ a czas tracĕc? Tec kŏl wieczora zŏs mdă mŭszŏł to wszĕtkŏ znŏwa wĕcygac i scelĕc. Biŏjta mie z takă robŏtă bez niżŏdnĕgŏ szĕkŭ. Niech to lepi tak ŏstŏnie. Kăsk to leno przĕkrĕjă, żebĕ nie bĕło, że jŏ nawetka na te wĕrĕ nie wezdrzŏł. Fĕjn. Pierszĕ zrobionĕ.

2. Pŏzbierac Azorowĕ drĕmle w ŏgrodze.

Azorowĕ drĕmle? Zarŏzka... jaczĕ drĕmle? Tec dzysŏ ŏb noc nawalĕło skŏpică sniegŭ. Smiotĕ, że swiata nie je widzec i co? I jŏ mŏm w tim za drĕmlama pikŏwac? Jŏ tam w tim ŏgrodze niżŏdnĕch drĕmlŏw nie widză. Drĕdzĕ zrobionĕ.

3. Zrobic pŏrzădk z dwiĕrkama ŏd kŭchenny szafĕ i wĕsprzătac w sklepie.

Nĕ wele, w kuŭcu nalazŏ să cos pŏwŏznĕgŏ dlŏ prŏwdzĕwĕgŏ chłopa. Joo... Ale jakbĕ tak fĕst dopchnăc ne dwiĕrczi. Do te jesz Power Tape... Joo... Widzysz tĕ? Trzimŏ să jak diŏbĕł szŏłtĕsa. Zrobionĕ. A jesz sklep... Prŏwda. Stŏrĕ gratĕ w ne kastĕ pŏd ŏknă

wepchnăc, kŏdrĕ do piĕcka a resztă... czims przĕkrĕjă i mdze dobrze. Widzysz, jak to mie chŭtkŏ wszĕtkŏ jidze. Mŏm nawetka czas, żebĕ ŏbŏczĕc, co tam na fejsbŭkŭ je lŏz.

4. Wĕszorowac pŏdłŏgă w kŭchni.

Cĕczer, co to jŏ gŏ miŏł z rena wĕsĕpŏnĕ, Azor ju dŏwno zlizŏł. Mŏze bĕc jesz barzi czĕsto? Gdzie tam. ȃna bĕ tegŏ lepi nie robiła. A Azor pŭdze na dĕgszi szpacĕr w nŏdgradŏ. I mdze czas na cygaretă...

5. Nalezć cekawă rozegracĕjă dlŏ dzecy.

Co bĕ tu wama chŭtkŏ zrĕchtowac... A mŏze bĕ tak... Rŏmk i Klara karo- wac să do mie. W naszych lŏmpŏwĕch szafach să wieră jaczĕs skarbĕ zataconĕ. Chto je pierszi nalĕze, tegŏ to mdze! Nĕ wej, i zŏs mŏm kăsk czasu na fejsbŭkŏwĕ sznĕkrowaniĕ.

6. Dac dzecŏm jesc.

Dzŏtci, a jak ju skŏrb mdze nalazŏ, tej mŏzeta spŏkŏjno jic do wajich klasowĕch drĕchnŏw a drĕchŏw. I mŏzeta tam bĕc do wieczorzĕ. Widzyta, jaczĕ- gŏ mŏta fĕjn tatka? I szŏstĕ zrobionĕ.

7. Pŏskładac czĕstĕ lŏmpĕ.

Jo, zarŏ. Pŏzdŏjta kăsk fejsbŭkŏwi drĕszĕ. Mŭsză do sĕszarczi zazdrzec... Jŏ nie widzŏł, że mĕ mŏmĕ tĕli lŏmpŏw w ti sami farwie. Wszĕtkŏ bladŏrŏzewĕ. Wczorŏ na wieczŏr jak jŏ je do praniŏ i sĕszeniŏ wpichŏł, ŏne chiba bĕłĕ kăsk jinszĕ. A mŏze to bez ne dzywnĕ lampĕ tak mie să leno zdŏwało? Mŭsză z tă mŏjă ŏ tim pŏgadac. Żebĕ Rŏmk w taczich spŏdnĕch bŭksach lŏtŏł? Wstid.

8. Sprzătac w kapnicĕ.

Z tim mŏze bĕc gŏrzi. A jakbĕ tak prosto dwiĕrze zamknăc? Jak jŏ nie

mdă na to zdrzŏł, tej nie mdă ŏ tim mĕslŏł doch. A tĕ gratĕ wcĕsniemĕ za gardină. To szŏ ale flot!

9. Pŏdlac dankă.

Jŏ mĕslŏł, że tĕ wiăcy wŏdĕ szaf- niesz. To nick. Nowi diwŏn je fĕjn grĕbi i zarŏ naddŏwk wcygnĕ. Dzewiatĕ zrobionĕ. Czemŭ te babĕ tak wiedno prze tĕch domŏcĕch robŏtach jamrĕjă. Tec to jidze tak chŭtkŏ i să przĕ tim nawetka za barŏ ŭmăczĕc nie dŏ.

10. Jic za kŭpisză (nie zabŏczĕ ŏ toaletnym papiŏrze).

A stŏrĕ gazetĕ? Tĕli rĕcză ŏ ekŏlogie. Mĕ tĕż bădzemĕ ekŏlogiczny. Őd zarŏ. Mĕka jesz mie do kawĕ sygnie, a do chleba tĕż cos ŏstało. A mĕ jesz co wiăcy brĕkujemĕ?

11. Zrĕchtowac pŏtniĕ.

Jŏ bĕ chcŏł pizză zamŏwic. Niech mdze na ni pĕrznă zelŏnĕgŏ. Za wiele wa to mŏzeta przĕwiezc? Za gŏdzĕnă? Wezta mie to tak na piersză przĕwiezta. Czemŭ jŏ z rena za niă zwŏniă? Bŏ... (tec jima nie pŏwiĕm, że mŏm tak wej na lĕsce bez bialkă przĕkŏzŏnĕ) pŏzni să nie dŏ. Jedna sygnie. Jo.

12. Sprzătac Azorowă bŭdă.

Za czym? Tec ȃn spi doma. Őstatnĕ fĕrtich.

I co? Wszĕtkŏ mŏm zrobionĕ. I to bez gŏdzĕnă i czĕsto sŏm! Te babĕ to tak przĕ tim jazgŏcză, żebĕ mĕ mĕslelĕ, że ŏne pŏ prŏwdze majă wiŏlgă ŭcemiăgă z domŏcym wĕrszafł. Że ŏne nibĕ taczĕ biĕdnĕ, że nibĕ czasu dlŏ se ni majă, że wiedno za jinszima latac i sprzătac mŭsză... Jo, jo. Terŏ jŏ ju wiem, jak to wĕzdrzi. Domŏcă kŭră to jŏ mŏgă bĕc. To je fĕjn robŏta.

Knégòbùs Radia Kaszëbë

Stowôra Pùckô Zemìa, w wespółłrobòce ze stowôrą Kaszëbskô Jednota, Kaszëbsczim Institutã Rozwiju i regionalnyma wëdówiznama, régnãła z Knégòbùsã Radia Kaszëbë. Ta biblioteka, częt-nica i ksążnica na kółach òb całi 2014 rok òbjedze Kaszëbë zdłuz i w szërz.

Projekt òbjimie młodëch lëdzy, co uczã sã kaszëbsczégò jãzëka na trzech wiżach edukacji – w spòdlecny szkòle, gimnazjum i w szkòle wëżigimnazjowi. Wespół pòrã tësacy ùczniów, ale téż jich starszych, chtërny mają wiòldzi znaczeniã w pòdjimanim przez dzecë żëcòwëch rozsądzeniów ò kaszëbsczã edukacjã.

Przednã temã pòtkaniów zaplano-wónëch òb czas wizytów Knégòbùsa bądze kaszëbskô lëteratura: ji bòkadnosc, ùróbk, a przede wszëtczim znaczeniã kaszëbskòjãzëkòwégò czętaniégò dlò kaszëbsczã edukacji na ùniwersytecczi równiznie czę wezmë na to w pòzniësi warkòwi karierze. W zëndzeniach bądã brac ùdzél àutorowie dzysdniowëch kaszëbskòjãzëkòwëch dokazów, szkòlny regionalëscë i ùniwersytecczi wëkładow-cë, a téż gazëtnicë kaszëbsczich mediów, animatorzë kùlturë i jiny lëdze, chtërny sã rësny w pùblicznym żëcym.

Najim cëlã je, żebë pòwszechnë sã stało mëslenie ò pòzytiwnym cësku kaszëbiznë na rozwij młodëch Kaszëbów, chtërny chcã spariãczëc swòjã przinòdotã z kaszëbskã kùlturã – gòdò czerëjãcò projektã Nataliò Landowskò. Chcemë promòwac kaszëbsczã jãzëk i lëteraturã, pòmòc w rozwiju czętnictwa na Kaszëbach i zachãcëwac młodzëznã, żebë wëbiëra kaszëbskã etnofilologiã jakno czerënk swòjich sztudiów.

W specjalnym àuce nalòżają sã knédzi pòchòdãjãcë z priwatnëch zbierów i pùblikacjã ùprzistãpnionë na pòtrzebie projektu przez nówikszych wëdòwców kaszëbsczã ksążczã. Starszë tittle mdze mòżna prëzerac na mòlu, a ksążczã pùblikòwónë teròczasno – téż kùpiac.

Pòdskòcënkã dlò projektu je mòlë zainteresowani młodëch lëdzy plano-wónym nowim czerënkã sztudiów – kaszëbskã etnofilologiã – kòmentérëje Ana Kòscukewicz-Jabłònskò z Radia

Kaszëbë. Nie ùdało sã gò òtemknãc na Gduńsczim Ùniwersytece w akademieczim roku 2013/2014. Stało sã tak nimò szerok pòmëslony medialny akcji, w jaczi wespòldzejałë wszëtczë media i internetowë pòrtale, chtërne bierzã ùdzél w kaszëbsczã rësnoce. Terò chcemë sygnãc pò brzadné nòrzãdza bezpòstrzédnégò marketingù, żebë òbùdzëc Kaszëbów i ùdostac pòwszechnã akceptacjã dlò sztuderowaniò na etnofilologicznym czerënkù, chtëren òtmikò drogã do warkòwi karierë w taczich fachach, jak szkòlny kaszëbsczégò jãzëka, gazëtnik i animator kùlturë – dodòwò.

Knégòbùs Radia Kaszëbë 8 stëcznika 2014 r. régnãł z Wejrowa. Òb całi rok, òkróm zëmówëch i latnëch feriiów, a téż swiãtów, mò dojachac do wicy jak 60 mòlëznów na Kaszëbach.

SPROSTOWANIE

W felietonie „Jubileusz u Borowia-ków” opublikowanym w nr. 12 „Pomeraniii” (na s. 38) pojawiło się zdanie „Melodię hejnału skomponował i nagrał ją na płytę Piotr Grzywacz (...)”, w tłumaczeniu na kaszubski: „Melodiã hejnału skòmpònowòł i nagròł na platkã Piòter Grzëwòcz (...)”.

Tymczasem powinno być: „Melodię hejnału skomponował Zbigniew Samplawski. Na płytę nagrał ją Piotr Grzywacz (...)” i „Melodiã hejnału skòmpònowòł Zbigòrz Samplawsczi. Na platkã nagròł ją Piòter Grzëwòcz (...)”. Za pomyłkę przepraszamy.

AJ

DARŻLĘBIÉ. MAJĄ STARĄ Ò KASZĘBIZNĄ

Za nama XXI edycjô deklamatorsczégò kònkùrsu „Bë nie zabëc mòwë star-ków” m. Jana Drzéżdżona. Bëła òna 11 gòdnika 2013 rokù, a zòrganizowało ją Mùzeùm Pùcczi Zemi m. Floriania Cennówë, Òstrzòdk Kùlturë, Spòrtu i Turistyczni w Gminie Pùck i Krézowé Starostwò w Pùckù. Do ùdzëlu zgłosëło sã 90 lëdzy. Westrzód nich bëłë dzecë i młodzëzna ze spòlëcznëch szkòłów, gimnazjów i lice-ów, a tãż mésztownie ùszlëch edycji. Òbòk lësta nòdgròdzonech.

Nòdgròda m. Jana Drzéżdżona za nòle-pi napisóny przez siebie tekst: Jakùb Klebba ze Starzëna

Nòdgròda za nòbarzi pòprawno napi-sóny przez siebie tekst: Patrik Draws z Krokòwa

Dobiwcowie i wëprzédniony

I wiekòwò kategòriò (klasë I–III): Jakùb Klebba ze Starzëna, Wérònika Kriża ze Swòrzewa, Małgòrzata Migòwskò z Pilëców

wëprzédnienié dosta Kinga Milosch ze Swòrzewa

II kategòriò (klasë IV–VI): Mariusz Bùnk z Pòlczëna, Andzëlika Skrzipkòwskò z Krokòwa, Dominika Rozpàdòwskò z Pilëców

wëprzédnienié dostelë: Kasper Pòtrikùs z Darżlëbiò, Kamil Lessnaù ze Swòrzewa i Błazëj Białk ze Starzëna

III kategòriò (gimnazjum): Agata Gappa, Adriana Kwidzyńskò ze Starzëna, Andzëlika Wach z Żelëstrzewa

wëprzédnienié dostałë: Ròzela Głom-biowskiò z ZS Wiòlgò Wies i Òlëwiò Jaszke z Żelëstrzewa

IV kategòriò – mésztownò (dobiwcowie ùszlëch edycji kònkùrsu): Wòjcech Zelke z Warblëna, Szëmón Heland ze Starzëna, Krésztof Radtkë z Warblëna

Kònkùrs zjiscony bëł dzãka dotacji Mínysterstwa Administracji i Cyfrizacji w wespòłrobòce z Krézowim Starostwã w Pùckù i Ùrzãdã Gminë Pùck.

jb, tłum. KS, òdj. D.M.

HELSINKI. „ECHA KASZUBSKIE”

Pod takim tytułem w czasopiśmie To-warzystwa Finlandia-Polska „Suomi-Puola” w Helsinkach ukazał się artykuł Kirsti Siraste, fińskiej pisarki i tłumaczki, przyjaciółki Kaszubów. Autorka wspomina w nim zasługi w badaniach nad kaszubszczyzną fińskiego językoznawcy Jozefa Juliusa Mikkoli, który w celach naukowych w 1896 roku odwiedził słowińskie Kluki i Wielkie Gardno, a potem był także w okolicach Pucka i Jastarni. Pisz-

również o swoich pierwszych związkach z Kaszubami, gdy w latach 60. studiowała sławistykę w Pradze u prof. Valentina Kiparsky’ego. Miała wtedy pisać pracę maderską o morfologii kaszubskiej, jednak ostatecznie zajęła się językiem czeskim. Na początku lat 90. poznała Tadeusza Fiszbacha (rodem z Kartuz), który w tym czasie był ambasadorem RP w Finlandii. To dzięki niemu nawiązała kontakt z dziennikarką i pisarką, popularyzatorką Kaszub Izabellą Trojanowską. Aby spłacić dëug za nienapisanã pracã maderskã o kaszubszczyźnie, dzięki jej pomocy przetłumaczyła na fiński kaszubskie bajki i opublikowała je w książce pt. *Lumottu kampela* (Zaczarowana flądra). Siraste znana była pòzniej jako fundatorka nagród dla młodych twórców literatury kaszubskiej i organizatorka międzynarodowych spotkań

literackich Paltta Balatto, w których uczestniczyli między innymi twórcy z Pomorza. W tekście Kirsti Siraste dzieli się także refleksjami z sentymentalnego spotkania, jakie odbyło się we wrześniu ubiegłego roku w Domu Kaszubskim w Gdańsku. Na spotkanie z autorką z Finlandii, które prowadził prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Łukasz Grzędzicki, przybyli jej kaszubszy przyjaciele, w tym Tadeusz Fiszbach, Stanisław Pestka i Jerzy Kiedrowski. Zwiençzeniem artykułu jest publikacja tłumaczeń na fiński wierszy kaszubskich Hanny Makurat („Kwiatë”) i Stanisława Jankego („Westrzódka swójich”).

Red., fot. D.M.

Na fot. Kirsti Siraste (pierwsza z lewej) na spotkaniu w Domu Kaszubskim

STARGARD SZCZECYŃSKI. KASZĘBSKŌ WILĚJŌ

Na zôczątkù gòdnika 2013 rokù stargardzczé kòło Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrze-

szeniŌ Part w Szczecënie ju drédzi rôz zôrganizowało w hôtelu-restauracji „Spichlerz” tradycyjną Kaszëbską Wilëjã. Gôscy przëwitôł Zdzysław Kôsykówski, przëdnik kòła. Na zéńdzenié przëszedł téż senator RP z Zôpadnégò Pòmòrzô i nôlëznik stargardzczégò kòła K-PZ Sławomir Preiss z białką. Ewanieliã wg sw. Łukasza przeczëtôł ks. Róbert Sniég, zdrëszony probôszcz parafii pw. Swiãtégò Dëcha (ewanieliô ta bëła téż przeczëtônô pò kaszëbskù). Pò pòdzelenim sã ôpiatkã

przé kòlãdach biasadnicë zjedlë tradycyjné wiliowé jestkù. Ôb czas pòtkaniŌ przeprowadzëlë kònkùrsë. Wiãkszość gôscy dostała môlë darënczi, a przëdnã nôdgrôdã w kònkùrsu bëł szërtuch z kaszëbsczim wësziwkã.

Red., tłom. KS

Ôdj. ze zbierów

KPZ w Stargardze Szczecińskim

PELPLIN. WSPŌMINELĚ KS. PASERBA

Pòpùlarnonôukòwô kònferecjà „Ks. Janusz St. Paserb – człowiek dialogu” bëła jednym z wëdarzeniów przërëchtowónëch przez Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié Kócewsczi Part w Pelplinie ôbczas ôbchòdów Rokù Ks. Janusza St. Paserba. Ôdbëła sã 23 lëstopadnika 2013 rokù w Diecezjalny Bibliotece w Pelplinie.

Kònferecjà prowadził Bògdón Winięwsczi – direktor pelplińszégò Ôgłòwòstłòcãcégò Liceum. Referatë wëgłosëlë bëłny znôwcowie témë: biskùp dr hab. prof. KUL Wiesław Smigiel (*Dialog teologii z poezją w twórczości ks. Janusza Paser-*

ba), prof. dr hab. Józef Bòrzeszkòwsczi (*Mistrz dialogu w świecie kobiet i mężczyzn, duchownych i świeckich*) i dr Piotr Kòprowsczi (*Dialog chrześcijan z „braćmi starszymi” w ołgãdziej ks. Janusza Paserba*). Na kònferecjà przëszła téż Mariô Wilczek, przëdniczka Fùndacji m. ks. Janusza St. Paserba, chtërna przedstawia fùl serdecznëch mëslów wspòmniënië pt. *Ks. Janusza Paserba postawa dialogowa w codzienności*. Dwòjé lëdzy ùbògacëlô swòjé wëstãpienia mùltimedialną prezentacją (dr Tomôsz Tomasyk, *Galernik galerii, czyli ks. Janusza Paserba dialog z dziełami sztuki* i téż ks. dr Wójcëch Kòrzeniôk, *Dialog mistrz – uczeń. Relacje wychowawcze według ks. Janusza St. Paserba*). Slëdny referent, prof. dr hab. Jan Żëbrowsczi, wdòrził swòjé pòtkanië z ksãdzã-pòëtã i przedstawił témã *Ks. prof. Janusz Paserb i jego współpraca z paryskim Ośrodkiem Dialogu Księży Pallotynów*.

Na zdradni bëło wnet sto slëchińców z rozmajitëch strzodowiszczów i pò-

kòleniów. Bëł téż senator Andrzej Grzib i przëdnik Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniô Łukôsz Grzãdzëcczi. Ôkróm tegò przëszlë przedstòwcowie wëszëznów krëzu i gardu ze starostã Józefã Pùczińszim i bürmëstrã Andrzejã Stanuchã, a téż przedstòwcowie akademiczich strzodowiszczów (Gduńszégò Ùniwersytetu, Ùniwersytetu Kazmierza Wiòldzégò w Bëdgòszczë, Ùniwersytetu Mikòłaja Kòpernika w Toruniu, Katolëcczégò Lubelszczégò Ùniwersytetu, Pòmòrszczi Akademii w Slëpskù). Bëło wiele nôlëzników K-PZ z partów w Pelplinie i Tczewie, bëłë reprezentancë regionalnëch ôrganizacji, klericë Wëszszégò Dëchòwnégò Seminarium i téż szkòlny i ùczeniowie pelplińszégò liceum m. ks. Janusza St. Paserba, wespòlôrganizatora kònferecji.

BW, tłom. KS

Ôdj. J. Cherek

ŻARNÓWC. WSPŌMINELĚ MÉSTRA SŁOWA

Rok Ksãdza Janusza Stanisława Paserba piãkno ùtczëlë zrzeszińcë z partu w Krokòwie. W niedzielã 8 gòdnika 2013 rokù w kòscele w Żarnówcu zôrganizowelë ùroczëstã wieczornicã ô Ksãdzu Pòëce – Mëstrze Słowa, chtëren kòchòł Kaszëbë, a Żarnówc i Dãbeczi ôsoblëwie.

Na zmianã bëło głośné czëtanië wëjimków prozatorskich dokazów

ksãdza Paserba przez nôlëzniczczã partu i deklamòwanië wiérztów przez ùczeniów Spòdleczny Szkòłë m. Janusza Kòrczaka w Żarnówcu. Apartno pòrëszajãcë bëłë wiérztë czëtóné przez dzecë: „Droga”, „Żarnowiec jesienny”, „Odjazd znad morza”, „Polska wiejska”, „Tkaniny” i „Ornitologia pastoralis”. Téż pësnie w wëkònanim karna „Cztery razy w roku” wzbògacëlë pòtkanië.

Zrzeszińcowie z krokòwsczégò partu dzãkują Elżbiëce Trellë, katechetce z żarnowiecczi szkòłë za przërëchtowónië ùczeniów i Szëmònowi Kamińszémù, chtëren pòmògòł w mûzycznym ôpròwkù wieczornicë.

Bòżena Hartin-Leszczzińskô,
tłom. KS

LĀBÓRG. KASZĚBSCZI LĚTERACĚ NÔDGRODZONY

Ôgłowòpòlszczi LĚteracczi Kònkùrs m. Mieczysława Strijewsczégò odbiwô sã òd 1986 r. w Lābòrgu. Ôbjimô dwie kategorie – pòëzjã i prozã. Dzãka starze Ôgłowégò Zarzãdu Kaszëbskò-Pòmòr-

szczégò Zrzeszeniô i K-PZ Part w Lābòrgu kònkùrs promuje najich regionalnëch lĚteratów.

W 2013 roku jury, w jaczim bĚlĚ Bòżena Ŭgòwskò, Kazimierz Nowòselsczi i DaniĚl Ôdija, òbtaksowało wiãcy jak 500 wiérztów i 103 prozatorszczĚ tekstĚ, chtĚrne przĚstĚlĚ na kònkùrs lĚdze z całĚgò kraju. WĚprzĚdnionĚch bĚło m.jin. dwòje kaszëbszczich lĚteratów: Bòlesłòw Bòrk (dostòł nadzwĚkòwã nòdgrodã Ôgłowégò Zarzãdu Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô za dokòz pò kaszëbskù abò ò kaszëbsczi tĚmie w kategorii pòëzjò) i Jerzi Hoppe (nad-

zwĚkòwò nòdgroda lābòrsczégò partu Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô za dokòz pò kaszëbskù abò ò kaszëbsczi tĚmie w kategorii proza).

Ôrganizatorama Ôgłowòpòlszczégò LĚteracczégò Kònkùrsu m. Mieczysława Strijewsczégò bĚlĚ: RadzĚzna Gardu Lābòrg, KatolĚckò Stowòra Civitas Christiana, RadzĚzna Lābòrsczégò KrĚzu, Gardowò Pùblichnò Biblioteka, Kaszëbskò-PòmòrsczĚ ZrzeszeniĚ, Zrzesz ÔgłowòstòlczãcĚch Szkòłòw nr 1. Hònorowi patronat òbjimnãł Marszòłk Pòmòrsczégò Wòjewództwa i Pòmòrsczi Wòjewództwa.

Red., tĚlom. KS, fot. R. Wenta

GDINIÔ. PROMÒCJÔ JUBILEÛSZOWI KSĄŻCZI

W gdińsczim Ôstrzòdkù Kaszëbskò-Pòmòrsczi KùlturĚ 11 gòdnika 2013 roku promòwòno bĚłã ksãżka *50 lat z POMERANIĄ*. WĚdòno bĚłã na skùńczeniĚ jubileÛszowégò roku miesãcznika, chtĚren w 2013 r. òbchòdził 50-lecĚ pòwstaniô. W Ôstrzòdkù òkròm gdinianów zesłĚ sã lĚdze z rozmajitĚch dzĚłòw Kaszub, ze Gduńska, z Kartuz, LĚżena, ŁubianĚ, Somònina, RedĚ i Wejrowa. PòtkaniĚ òtemknãł Andrzej Bùsler – przĚdnik Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô Part w Gdinie.

Do promòcyjny òbgòdzczi ròczony bĚlĚ lĚdze zrzeszony przez wiele lat z miesãcznikã „Pomerania” – Kristina Pùzdrowskò, Kazimierz Ôstrowsczi i Ędmund Szczesòk, a tĚż teròczasny redaktorzĚ – Bògumił CĚrockò i Dariusz Majkòwsczi. PòtkaniĚ prowadził Stanisłòw Janke, wielelatny gazĚtnik czãdnika. GòdonĚ bĚło ò baro ciekawĚch sprawach sparlãczonĚch z historiã miesãcznika i jegò kòndicjã dzysò. Wiele razy wspòminòny bĚlĚ lĚdze, chtĚrny przez lata dzejalĚ wkòł czãdnika, m.jin. dówny przĚdny redaktorowie Izabella Trojanowskò i Wòjcech Czedrowsczi. Gòsce gòdelĚ tĚż ò promòwòny ksãżce. W dokazu je 50 publicystycznĚch artiklew – wòznĚch dlò kaszëbskò-pòmòrsczi rĚsznotĚ. Te tekstĚ to pòł wiĚkù historii Pòmòrżò, a tĚż przĚzdratk ùtwòrstwa wiele bĚlnĚch piór kaszëbskò-pòmòrsczi publicysticzi. DrãdzĚgò wĚbiĚru artiklew z bògatĚgò archiwum „Pomeranii” dokònoł redak-

tór Ędmund Szczesòk w wspòłrobòce z Andrzejã Bùslerã, B. CĚrockã, KrĚsłtofã Kòrdã i D. Majkòwsczim. Pùblikacjò òtmikò baro ciekawi wstãp K. Ôstrowsczégò. Na gwĚs *50 lat z POMERANIĄ* to ksãżka, chtĚrna zainteresĚje wszĚtczych lubòtnikòw „Pomeranii”, a tĚż historii Kaszub i Pòmòrżò.

W dalszim dzĚlu pòtkaniô głos zabĚrelĚ dówni redaktorzĚ czãdnika – Artur Jabłònszczi i A. Bùsler, a tĚż còrka Lecha Bãdkòwsczégò – Sławina Kòsmùlskò.

Promòcjò pùblikacji bĚłã leżnotã do òtemkniãcĚgò pòkòzkù kaszëbszczégò wĚsiwku znòny gdińsczi wĚsiwòczci LĚnĚ Wensersczi. Bãdze mògł gò pòdzywiac w gdińsczim Ôstrzòdkù do kùńc stĚcznika 2014 roku. Je tam niewiòldzi dzĚł ùtwòrstwa Wensersczi – dobiwczĚni wiele kònkùrsów kaszëbszczégò wĚsiwku.

A.B., tĚlom. KS, òdj. A.M.

KOŚCIERZYNA. ADWENTOWE ZWYCZAJE

W Centrum Kultury Kaszubskiej „Strzelnica” w 2013 roku już po raz czwarty zorganizowano wieczór, podczas którego pokazano adwentowe zwyczaje na Kaszubach. Uczniowie z Zespołu Szkół w Wielkim Podlesiu przygotowali in-

scenizacjĚ Gwiżdżów, pod kierunkiem Iwony Kwidzińskiej, nauczycielki jĚzyka kaszubskiego i człònkini kościerskiego oddziału ZKP. UczĚstnicy spotkania wlasnòrĚcznie mogli wykonać kukle, przebierali tĚż groch, lukrowali pierniki, robili masłò

oraz darli pierze. Spotkanie zorganizował Kościerski Dom Kultury przy wsparciu kościerskiego oddziału ZKP.

Beata J.

SOPÓT. CZĘTANIÉ TUWIMA

4 gòdnika 2013 roku w siedzibie Spòdleczy Szkołë nr 1 w Sopòce pierszi rôz publiczno pòkòzóné bëłë – dopiérze co wëdóné przez gduńską wëdówiznã

Oskar – przetłomaczóné na kaszëbsczi nôbarzi znóné wierztë dlô dzeczy Juliana Tuwima. Pòtkanie prowadzëła Violetta Seremak-Jankòwskô z Nadbòitëcczégò Centrum Kùlturë we Gduńskù, chtërno wëdało platkã m.jin. z kaszëbsczim przełożënkã wierztów Tuwima (dokazë sã czëtóné przez Zbigòrza Jankòwsczégò, Elżbiëtã Prëczkòwską i jì còrkã Wëronikã). Sopòcczë dzecë w przërëchtowónym pòkòzkù deklamòwale i spiewale dobrze sobie znóné dokazë jak „Lokomotywa” czë „Rzepka”. Dzãka àutorowi przełożënkù, Tomòszowi Fòpcë, dze-

cë mòglië sã doznac, jak brzmiã znóné strofë pò kaszëbskù. Pòtkanié skùncził „Spòzniony słowik” w kaszëbsczi wersji i w interpretacji Gabrielë Iwan, przedniczczi sopòcczégò partu. Kòl 200 młodëch lubòtników Tuwima z zacekawieniem slëchało nieznóny jima przòdë gòdczi. Czëtanié Tuwima zòrganizowóné bëło przez part KPZ w Sopòce, przë wiòldzi starze direkcji i szkòlnëch Spòdleczy Szkołë nr 1. Przë leżnoscë wiele gòdało sã téż ò kaszëbszczich kòrzeniach sopòcczych familiów.

A.G., tłum. KS

Òdj. ze zbierów KPZ w Sopòce

LĘBORK. ADAM I EWA W MUZEUM

W Muzeum w Lęborku otwarto 20 grudnia 2013 roku wystawę „Adam i Ewa w sztuce ludowej”. Ekspozycję zorganizowano, korzystając ze zbiorów Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Muzeum Zachodniokaszubskiego w By-

towie, ze zbiorów własnych oraz wypożyczono prace współczesnych twórców ludowych z Pomorza: Stanisława Śliwińskiego, Czesława Birra, Zdzisława Grajpera i Norberta Glińskiego. Zwiedzając wystawę, obejrzyć można rzeźby, pła-

skorzeźby, obrazy malowane na płótnie i na szkle. Podczas wernisażu wystąpił Kaszubski Zespół Regionalny Levino. Wystawę można oglądać do końca lutego 2014 roku.

Red.

KARTUZĘ I BANINO. „SZPÓRT MÙSZI BÈC”

Ju sòdmi rôz òdbël sã Festiwal Kaszëbsczégò Hùmòru. Zòrganizowelë gò w gòdniku 2013 roku banińsczi part Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniù i Zespół Òglowò-sztòlącëch Szkołów nr 2 w Kartuzach.

Na binie w Kartuzach pòkòzało sã wicy jak 100 ùczãstników. To rekord w historii ti młodi rozegracji i òrganizatorzë zapòwiòdajã, że w nòblëszsich latach mą chcelë wprowadzëc eliminacje. Grand Prix dobëło karno z Banina A matizernoga!

Òb czas Festiwalu miòł plac pòkòzk nowégò dokùmentalnégò filmù ò kaszëbsczi lëteraturze „Dërchòj królewionkò”. Wëstąpiło téż karno Skòrb z Brodna z Brodnicë Gòrny i Five dance z Zespołu Szkołów nr 2 w Kartuzach. Hewò rezultatë festiwalu:

Przedszkòla

1. Wiktorio Gùz

KL I–III, soliscë

1. Aleksandra Biłanicz
2. Matëusz Synakòwsczi
2. Wiktór Głodowsczi

3. Melaniò Òstrowskò

3. Filip Kąkòl

Wëprzëdnienié: Przemëslów Wenta

KL I–III, karna

1. Kròsniãta ze Spòdl. Szk. w Bòrczu
2. Karno ze Spòdl. Szk. w Rëmi
3. Mòdrë Zwònczi ze Spòdl. Szk. w Mirochòwie i Hùmòr ze Spòdl. Szk. w Mòjuszu

Wëprzëdnienié: Skòrb z Brodna z Zespołu Sztòlëceniù i Wëchòwaniù w Brodnicë Gòrny

KL IV–VI, karna

1. Wiaterëk ze Spòdl. Szk. w Miszewie
2. Karno z Egertowa
3. Skòrb Złoti Gòrë z Brodnicë Gòrny
3. Wiolinki ze Spòdl. Szk. w Bòrczu

Gimn., soliscë

1. Szëmón Heland
 2. Izabela Szwichthenberg
 3. Barbara Chòszcz
- Wëprzëdnienié:** Paulina Plichta

Gimn., karna

1. Spòlëznowë Gimnazjum w Karczemkach
2. Zespół Szkołów w Wiòldzim Pòdlesu
3. Karno Antoniégò z Gimnazjum nr 1 w Kartuzach

Wëzìgimnazjalné szkołë, soliscë

2. Nataliò Mëszk
2. Mònika Zelewskò
3. Szëmón Leman

Wëzìgimnazjalné szkołë, karna

Wëprzëdnienié: Karno Mądri Łep z Somònina

Dozdrzeniãti, soliscë

2. Mònika Lidzbarskò
3. Katarzëna Blizniewskò

Dozdrzeniãti, karna: A Matizernoga!

Grand Prix – A Matizernoga!

Nòdgròda dlô nòlëpszégò aktora – Wëronika Prëczkòwskò

Red.

PRAGA. SREBRO DLA CHÓRU DISCANTUS

XIII Międzynarodowy Festiwal Muzyki Adwentowej i Bożonarodzeniowej – Pražské Vánoce – odbywał się w dniach 12–15 grudnia 2013 roku. Do stolicy Czech

zjechało kilkadziesiąt chórów z różnych stron starego kontynentu oraz zespoły z Singapuru czy Afryki Południowej. Wśród nich znalazł się Chór Kameralny Discantus z Gowidlina. W swojej kategorii zdobył najwyższe z przyznanych podczas tegorocznej edycji festiwalu wyróżnień – Srebrne Pasma (Złote Pasma nie zostało przyznane). Artystów z Kaszub można było podziwiać podczas dwóch występów. W czasie prezentacji wszystkich chórów uczestniczących w wydarzeniu Discantus wykonał kolędę kaszubską ks. Antoniego Peplińskiego.

go w aranżacji Marka Raczyńskiego. Po raz drugi chór wystąpił w części konkursowej, w repertuarze składającym się z czterech pieśni.

Warto dodać, że na początku br. światło dzienne ujrzy kolejna płyta chóru „Knópi za mną, póczy jesz jem Panną – pieśni z Kaszub”. Składać się na nią będą zarówno utwory o tematyce miłosnej, często wyrażające poczucie humoru Kaszubów, jak też przepełnione tęsknotą pieśni rybaków morskich.

jb, fot. A. Reclaf

MASZEWO LĘBORSKIE. GRUDNIOWE KOŁĘDOWANIE

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Cewicach oraz Dom Kultury w Maszewie zorganizowały Gminny Konkurs Kołęd i Pastoralek, który odbył się 7 grudnia 2013 roku w Domu Kultury w Maszewie Lęborskim. W konkursie udział wzięli uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych z terenu gminy Cewice, zespoły

wokalne i chóry. Po prezentacji konkursowej swój repertuar przedstawił zespół ARKA TEDIEGO Tadeusza Piryckiego.

Poziom występów był naprawdę wysoki. Jury w składzie: Paweł Słonec (przewodniczący), Mariola Mądra-Nowak oraz Magdalena Badulska, wyłoniło zwycięzców: I miejsce – Zespół Szkół w Cewicach, II

– Zespół Szkolno-Przedszkolny w Bukowinie, III – SP Polskich Olimpijczyków w Maszewie. Dalej znalazły się: Zespół Szkolno-Przedszkolny w Siemirowicach, Niepubliczna Szkoła w Popowie, SP z oddziałami integracyjnymi w Przerytem i SP w Łebuni.

Red.

Działo się w Gdańsku

2 listopada 2013 roku – XI Pomorskie Zaduszki Artystyczne *Nie wszystkich umrę...* tradycyjnie odbyły się w kościele pw. św. Jana. Narratorami byli Halina Słowjewska i Zbigniew Jankowski. Wśród tych, którzy odeszli, m.in. wspomniano: Józefa Chełmowskiego, Tadeusza Mazowieckiego, Barbarę Piasecką-Johnson, Jarosława Śmietanę (kompozytora kojarzącego jazz z folklorem kaszubskim), Margaret Thatcher (Honorową Obywatelkę Gdańska), Grzegorza Zakrzewskiego (strażaka pochodzącego z rodziny kaszubskich rybaków) i prof. Andrzeja Zbierskiego (członka naszego oddziału).

Podczas Zaduszek wystąpił Kaszubski Zespół Regionalny Koleczkowanie pod kierownictwem Tadeusza Dargacza, który wraz z kwartetem jazzowym Jarosława Śmietany wykonał

utwór Antoniego Peplińskiego „Wśród leśnych drzew” oraz Jana Trepczyka „Westrzód gór”.

11 listopada – przedstawiciele oddziału gdańskiego uczestniczyli w Paradzie Niepodległości.

30 listopada – dziewięciu przedstawicieli naszego oddziału uczestniczyli w XIX Zjeździe Delegatów ZKP odbywającym się na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

Czterech naszych członków: Tomasz Szymański, Szczepan Lewna, Łukasz Richert i Jacek Fopke zostało wybranych do Rady Naczelnej. Do Sądu Koleżeńskiego wybrano kol. Jerzego Nacla.

W listopadzie rocznice działalności obchodziły wspólnoty i kluby Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Oddział w Gdańsku:

- 3 listopada – 7. rocznicę świętował Klub w Matarni,

- 5 listopada – 26. rocznicę obchodziła wspólnota przymorska,
- 24 listopada – swoją 15. rocznicę uczcił Klub Morena.

8 grudnia – przedstawiciele gdańskiego oddziału Zrzeszenia w Filharmonii Kaszubskiej w Wejherowie wysłuchali koncertu „Barwy Kaszub” – prawykonania „Pieśni fonemicznych: W imię tego, co piękne” Karola Nepelskiego do słów Jerzego Stachurskiego oraz kompozycji Witosławy Frankowskiej, Tomasza Fopkego, Wacława Kirkowskiego, Mariana Selina i Jana Trepczyka.

11 grudnia – nasi przedstawiciele uczestniczyli w promocji książki *50 lat z POMERANIĄ* w Ośrodku Kultury Kaszubsko-Pomorskiej w Gdyni. Obejrzeliby również wystawę haftu kaszubskiego Haliny Wensierskiej.

Teresa Juńska-Subocz

Ksawér, to je ò wiatrach

TÓMK FÓPKA

– Przeturzoné tam je, bò Rhóda przeturowól, ale czé tē przedzesz, to jō nie wiem. – Tak rzekła bez mōbilkā, czēsto pò kaszëbskù, bialka, czej jem kebabā zamówiōł przē wejrowsczim deptòkù.

Jo. Ksawér je ju przēc a razā z nim sztrómù ni ma, piszą w internete. Dwa dnie dowsladē, czedē jem sã pòmału zbiérōł, cobē rēgnąc dodóm z robòtē, do gabinetu weszła...

– Proszā strzédny kebab...

...wastnò Bògùsa i rzekła, że direktor pekaesu...

– a dlò mie strzédny zestòwk i...

...zrobił jã w kònia. Reno wēpùscył autòbùsē z bazē, lēdze wējachelē do robòtē, a tej...

– fritczì.

...lēdze ni mielē jak wrócēc dodóm... Donąd pekaes szedł a nazòd niē? Nē cēz terò?!

Nē tej jedzemē. A z nama plastikòwò szòpa do sniegu na tilnym sedzenim.

– Bēle do Gòwina. Móm tam dze òb noc òstac – gòdò wastnò Bògùsa i próbujē sã òczama przebic przez ksaw'rową kùrzatwā przed autā. W radio szlabroczą, że Ksawér mò òstré zābē na lēsē òponē i tilny napād.

– Òn na przòdk cygnie – ùspòkòjiwóm mòjā pasażérkā, co hamujē i gazējē razā ze mną. Bēle dali, przez czāstkòwską gòrā...

Bòdòj Kaszëbi z Wierzchùcēna gòdajā, że wiater Pón Bóg dōl temù, że sã drzewa rēhajā... Nie wiem, jak je na Nordze, ale wiem, że tej-sej na Lesòkach, pòd Chwaszczēnā, to przòdē lat dōwało mōcné dmùchaniē. Taczē, że nawetkā chłopi, co dwa cetnarē dwignąc rākā jednā mòglē, do rowów wpòdelē a na sztērzech procēm niedrēsny nòtērze szlē pòd dodóm...

Wiejacē z chùtkòscą wiacy jak 33 mètrē na sekùndā hùraganē, tajfunē, òrkanē czē cyklònē znómē na Kaszëbach colemało z telewizje. Mùsi tuwò rzec, że òkróm òstatnégò Ksawerégò pòzwē tajfunów i òrkanów pamiatòmē ze szkòlowch czasów ze... stolów do pińdlowaniò (ping-pòngòwaniò). Cyklòn i hùragan parłaczą sã za to z òstatną wòjnā (nie jidze mie tu wcale ò tzw. pòkòjowē misje). Z tim, że nen pierszi z Niemcoma a ten drēdzi – z Ruskoma...

Taczich wiatrów jak w Americē to mē ni mómē. Tec jich tor-nada wszētò bierzā w lēft: benzynowā stacjā, knagā z czēdą i lopā trówē w pēsku czē całégò fergùsona abò jinégò dzòndera prosto z majsowégò pòla, wiòldzégò jak całē Kaszëbē... Wiedząc ò tim, òni tam chēcēc bédējā drzēwianē, letczē do na nowò

stówianiò. Kòl naj sã nówēzi jaczi krācēsck tam-sam pòjawi, a bùdinczi mòmé mōcné, jesz za kaizera...

I ni ma taczégò nieszczescò. Zgòda, czasā jaczi mack abò jiny, co jest z Polski przyjechany, pòstawi swòjā bùdā w dzurze, dze sã wòda zbiérò, a tedē ògniòrze mùszā pòmpòwac... Chłòpùk nen za pòt dētkā òd gbùra zemiā kùpił, a nick mù, wējle, dzywno to nie bēło, że Kaszëba tak tóno òjcòwiznā sprzedòł...

Co jinégò je robieniē szumù. Tuwò to dosc dobrze jidze. W całoscē medioma. Z mùchē słońia robiā a z jigłē – widlē. Trzēcènkòwē. Jeden biédòk z parlameńtu kùpi co w biédronce, zarò piszą co i że tak tóno... Jiny z drēgā bēlē do Egipetu na wczasē pòslòny. Òn le pèrznā jã krēmā nasmarowòł i zarò,

nie wiedzec czemù, trzòsk. Jakòs znónò gwìòzda z piersich strón drodzich gazetów, co kòl frizjérē a priwatnégò zāberwajē do òbezdrzeniò leżā, je kask zgrēbiałò abò ji sã co rozpiāło – òd razu krziczi i lamanē.

Chcemē le warcēc do naszich wiatrów. Chòcò nie sã tak mōcné, jak ne swiatowē, to biwajā groznē, w całoscē te mòrsczē. Mómē chòclē snòzi

òpisènk mòrsczi bürzē kòl Derdowsczégò, czej Pón Czòrlinisci pò Mòlim Mòrzu na bòce jachòł. Sā téż spiēwē ò wiatrach, co sã wdzācznē a psotnē. Te mòže nalezc chòcle w piesniczkach dlò dzòtk: „Chòdzy wiater pò lese” Jerzégò Stachùrsczégò czē w lata rēchli napisònym przez Jana Trepczika „Wiaterkù”.

Człowiek mòže mieć wiater w głowie, w taszi. Pò òpùszczonēch chēcach leno sã wiater krācy... Wiele je gò w pòlu, dze zēmòwim czādā stòlemnē smiotē nawiēwòł. Jak nen Ksawér, òbczas drodzi do Thuczewa...

Sztridē wiatrów

(muz. J. Stachùrsczi, sl. T. Fopka)

Mia sztridā wiatrē, chto je nieba król

Pòszlē na miónczi pòstrzód biòtēch blón...

Chto chùtczēszi, chto skratniēszi, chto je lepszi w tuńcu...

Jaz sã słuńce jim przēzēra... Mrēczałē jak bāczy...

Zapòlit miesq̃c swi taszlampē wid

Wiatrē sã gòniq̃, nie je jima wstid

Że na całim bòzim swiece noc swā piesniā spiēwò

A ti dwaji wcyg rojbrējā... Wej, ju jeden zėwò...

Człowiek może mieć
wiatr w głowie,
w taszi. I ò òpùszczo-
nēch chēcach leno sã
wiatr krācy...

Chòc rôz...

RÓMK DRZÉDZÓNK

Nowi rok – nowe ùdbë – hewò nowe zéwiszcze brifczy, jaczi wczas reno w Nowi Rok (a wa wiéta, że w nen dzień, to je tak kòle 12 gòdzënë) klepòł mie na dwiérze, wrzeszcząc:

– Wszëtczégò bëlnégò, drëchù, w nym Nowim 2014 Rokù.

Wëłòżł jem zaspóny z wërow, pòdeszedł do òczenka a riknął do niego:

– Biòj mie stąd, pita jeden, të! Zylwestrowé fifë to sã w Zylwestra robi! Spij a dój spac jinëma!

Nie dół sã nen kùnda wënekac, mie nic, tobie nic, dali klepòł i prosył:

– Wpùscë mie bënë, cos cë pòkòzã. Lëstã móm przëniosłë.

– Lëst? W Nowi Rok, je na waju pòczta czësto...!

– Lëstã, spisënk! – riknął brifka. – Nĩ ma nó co żdac, më jã mùszimë òbgadac. Chòc rôz...

Chcącë-niechcącë wpùscył jem gò bënë. Kò wpùscył! Jò, stòropëlkòwsczim zwëkã, dwiérzi nie sztekają. Nen mógł klëczkã nacësnać a wlezc tak, jak wiedno to robił. Mòze naju brifka w nëch nowòrocznëch ùdbach mò téż jaczi pùnkł, co tikò sã bëlnégò a kùlturalnégò zachòwaniò? Kò za nim nie trafi.

Tak czë jinak, rozsòdł sã òn jak tròt w paradny jizbie kòle stołu, na jaczi wëłòżił wiòldzi sztek papiòrë zapisóny drobny-ma lëtrama.

– Hewò naju pëlkòwsczë nowòrocznë ùdbë, chtërnë kòzden Pëlkòwiòk, czë je rozëmny czë nié, mdze mùszòł w 2014 rokù zjiscëc.

– Mdze mùszòł? W Pëlkòwie? Bëno wiész, że w najim swiece, chòc zataconym na zbërkù swiata, lëdze bùchã mają, a tuwò nìcht nìck nì mùszì... në mòze òkróm płaceniò pòdatków, sëlaniò dzòtków do szkòłë, chòdzeniò do kòscoła a òbzëraniò reklamów w zdrzëlnikù.

– Chto chce bëlnym Pëlkòwiòkã bëc, nen mùszì to wszëtkò, co tuwò je wëpisónë, chòc rôz òb rok zjiscëc – nie dół so nìck rzec brifka.

– Në tej pòkòzë, co të tã mòsz wëmészlonë – sòdł jem cãzkò kòle niego.

Nen le klepnął rãkã ò rãkã, zacarl je a zaczął czëtac:

„Chtëż chce bëlnym Pëlkòwiòkã bëc, w 2014 rokù mùszì: Chòc rôz do stolëcë zajachac a Krësztòfa kùsnać”.

– Dożdżë, dożdżë – włòżł jem mù w słowò. – Kò kòzden Pëlkòwiòk tak co mùszì zrobic leno rôz w žëcym, czëj do Gduńska pierszi rôz zajedze.

– To nie szkòdzy. Dò sã do tegò gwiòzdkã z przëpisã, że chto ju rôz sã z Krësztòfã kùszkòł, nen ju nì mùszì. Ale... jak miòł ò tim zabëtë, bò na przëmiar bëł wnenczas malisã, to jegò nie minie! Slëchòj dali:

„2. Chòc rôz na Zjòzd Pëlkòwiòków zajachac”.

– Tec Zjòzd Pëlkòwiòków je blòs rôz w rok...!

– A cëż to szkòdzy? Łoni jò bëł na Zjezdze dwa razë, reno a wieczòr – zasmìòł sã brifka – a znają taczych, co bëlë trzë razë. Nie przeszkòdzòj mie terò a slëchòj dali, pòzni mdzesz kòmentowòł:

„3. Chòc rôz Remùsa bez stàkaniò przëczëtac.

4. Chòc rôz Pëlkòwsczë Diktando bez felë napisac.

5. Chòc rôz bez Pùckã Plëtã sëchã nogã przënc.

6. Chòc rôz lëst pò pëlkòwskù napisac.

7. Chòc rôz nen lëst Pëlkòwskã Pòcztã wëslac...”

W nym jò miòł ju dosc.

– To je priwata! Jakùż tak? Mëslisz të, czëj mdzesz lëdzóm tak co kòzòł robic, tej òni to zrobią?

– Zrobią! – rzekł gwëсны se brifka. – Zrobią to, co jò przëczëtòł, a jesz dwasta jinszych pùnkłtów. Żlë nié, to nie je Pëlkòwiòk!

– Drëchù, drëchù! Jò bez Pùckã Plëtã w nym rokù sëchã nogã jic nie planëjã. A ni w nym, ani w pòstãpnym, ani nigdë!

– Të zdròdco! Jes procëm pëlkòwsczim zwëkóm, historëji, kùlturze, procëm pëlkòwsczi racje stanu?! Tegò jem sã nie spòdzòł.

– Të sã nie spòdzëwòj, że chtos za tim pùdze! Nie bëło bë lepi lëdzóm zabëdowac, żebë chòc rôz w žëcym bë mielë, a ni mùszëlë, jakno Pëlkòwiòcë co zrobic? Na przëmiar: chòc rôz do Òliwë zajachac, chòc rôz pò wejrowsczì kalwarëji sã przënc, chòc rôz w Kartuzach trãpnac nogã?

– Rzekã to jesz rôz – òdrzekł rozgòrzony brifka – zdròdco, tegò jem sã nie spòdzòł! Do ùzdrzeniò! Niech žëje Pëlkòwò!

Zwinał swój spisënk a wëparzył jak kòt do bùtnowëch dwiérzi.

– Drëchù, co të z tim teròzka zrobisz? – pòkòzòł jem na papiòr.

– Jakùż co?! Przëbijã gòdzama na dwiérzach pëlkòwsczi swiãtницë, tak żebë wszëtcë mòglië to przëczëtac. Lëdu Pëlkòwa ze spikù wstani! Rewòlucje przëszedł czas!

...) tuwò nìcht nìck nì mùszì... në mòze òkróm płaceniò pòdatków, sëlaniò dzòtków do szkòłë, chòdzeniò do kòscoła a òbzëraniò reklamów w zdrzëlnikù.

INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
POMORSKIEGO

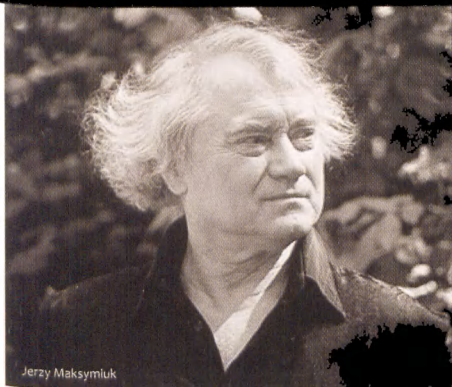

Polska Filharmonia Bałtycka
im. Fryderyka Chopina w Gdańsku

Dyrektor Naczelny
prof. Roman Perucki
Dyrektor Artystyczny Orkiestry PFB
Ernst van Tiel

68. Sezon
2013/2014

STYCZEŃ 2014

Jerzy Maksymiuk

Natalia Walewska

Gaba Kulka

01/01 środa, 18:00

wydarzenie impresaryjne

NOWOROCZNA GALA TENORÓW

04/01 sobota, 19:00

BAL GDAŃSKI

ERNEST VAN TIEL dyrygent

Dorota Dąbrowska flet

Orkiestra Symfoniczna PFB

CHABRIER, MERCADANTE, RAVEL, FALLA

06/01 poniedziałek, 18:00

wydarzenie impresaryjne

TANGO ARGENTINO

- KONCERT KARNAWAŁOWY

11/01 sobota, 19:00

II BAL GDAŃSKI

Natalia Walewska skrzypce, prowadzenie orkiestry

Julia Iwaszkiewicz sopran

Bożena Zawiaślak-Dolny mezzosopran

Witalij Wydra tenor

Królewska Orkiestra Salonna

Zespół taneczny „Peretki” choreografia Irena Stoppa

Barbara Żurowska-Sutt prowadzenie

TANGA, TANCE ROSYJSKIE I CYGAŃSKIE,

DUETY Z OPERETEK

BARON CYGAŃSKI STRAUSSA

KSIĘŻNICZKA CZARDASZA KÁLMÁNA

15/01 środa, 19:00

wydarzenie impresaryjne

KONCERT GALOWY MUZYKI

JOHANNA STRAUSSA

18/01 sobota, 19:00

III BAL GDAŃSKI

TANGO SHOW

TRES TANGUEROS

Wiesław Prządka bandoneon, akordeon,

Rafał Karasiewicz fortepian

Zbigniew Wrombel kontrabas

KWARTET SMYCZKOWY

Christian Danowicz I skrzypce

Aleksandra Bugaj II skrzypce

Michał Micker altówka

Marcin Misiak wiolonczela

Julia Mikołajczak śpiew

WYSTĄPIĄ MISTRZOWIE TANGA!

PIAZZOLA, GALLIANO

Massimiliano Caldi

19/01 niedziela, 12:00

KONCERT FAMILIJNY

- PIOTRUŚ I WILK

Massimiliano Caldi dyrygent

Orkiestra Symfoniczna PFB

Prowadzący - w trakcie ustalania

PROKOFIEW, BEETHOVEN

21/01 wtorek, 19:00

SERHIJ BURKO dyrygent

Bel'Canto:

Vasyl Ponayda tenor

Roman Trokhymuk tenor

Taras Hlova tenor

Roman Antonyuk baryton

24/01 piątek, 19:30

wydarzenie impresaryjne

Spektakl **NIE JESTEŚ SAM**

TEATR ATENEUM w Warszawie

25/01 sobota, 19:00

IV BAL GDAŃSKI

KARNAWAŁOWE DUETY

GABA KULKA & KULKA

Massimiliano Caldi dyrygent

Konstanty Andrzej Kulka skrzypce

Gaba Kulka wokół, fortepian

Orkiestra PFB

VIVALDI, LIPIŃSKI

ORAZ UTWORY GABY KULKI

31/01 piątek, 19:00

KONCERT SYMFONICZNY

POTĘGA ROMANTYCZNEJ

ORKIESTRY

Jerzy Maksymiuk dyrygent

Dajdzie SOLISTA

Orkiestra Symfoniczna PFB

MAHLER, SCHUMANN, SCHUBERT

Anna i Marcin Sleprowscy

Wiesław Prządka

Ernst van Tiel

www.filharmonia.gda.pl • bilety@filharmonia.gda.pl • tel. 58 320 62 62 • tel. 58 323 83 62

KUP BILET www.bilety24.pl i wydrukuj na domowej drukarce, w kasach biletowych PFB Gdańsk, Ołowianka 1, w Biurze Podróży, Barkost" Gdynia, Świętojańska 100

EDF Polska S.A.
Główny Sponsor PFB
Mechanizm Kultury

Sponsor

Patroni medialni

Współpraca

Sponsor strategiczny

edf

VBW

Radio Gdańsk

trojmiasto

TWOJA GAZETA

Polska Filharmonia
Bałtycka w Gdańsku
ul. Ołowianka 1,
80-751 Gdańsk
Kasa biletowa
tel. kom. 664 710 033
bilety@filharmonia.gda.pl
www.filharmonia.gda.pl

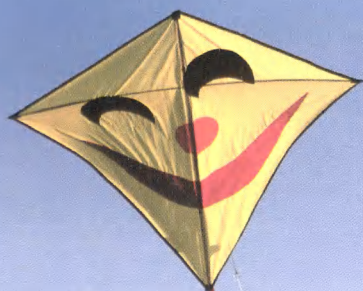
Wrota Pomorza

Poznań Świat

Do dobrej
współpracy

LIVE&TRAVEL

Mamy energię na przyszłość

PRZYŁĄCZ SIĘ

Jesteśmy polskim holdingiem energetycznym, z 16-procentowym udziałem w rynku sprzedaży energii. Zajmujemy się wytwarzaniem, transportem, dystrybucją i sprzedażą energii elektrycznej oraz ciepła. Jesteśmy na ciągu rury, co oznacza, że jesteśmy gotowi do podjęcia nowych wyzwań gospodarczych.

Energa